

**БЕЛКААПСАЮЗ
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«БЕЛАРУСКІ ГАНДЛЁВА-ЭКАНАМІЧНЫ
УНІВЕРСІТЭТ СПАЖЫВЕЦКАЙ КААПЕРАЦЫІ»**

А. П. ШАЎЛЮКОЎ

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ РАХУНКАВОДСТВА

Вучэбны комплекс

Гомель 2009

Рэцэнзенты: кафедра бухгалтарскага ўліку, кантролю і аналізу гаспадарчай дзейнасці Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны (загадчык кафедры канд. экан. навук, прафесар Бабына В. Ф.);
Лацкевіч Н. В., канд. экан. навук, загадчык кафедры статыстыкі Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі;
Кулеш Г. І., канд. філал. навук, дацэнт кафедры гісторыі беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (тэрміналагічная экспертыза)

Рэкамендаваны да выдання навукова-метадычным саветам установы адукацыі «Беларускі гандлёва-эканамічны ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі». Пратакол № 2 ад 11 снежня 2007 г.

Шаўлюкоў, А. П.

Ш 37 Нацыянальнае рахункаводства : вучэбны комплекс. — Гомель :
установа адукацыі «Беларускі гандлёва-эканамічны ўніверсітэт спажывецкай кааперацыі», 2009. — 336 с.
ISBN 978-985-461-637-7

Разглядаюцца тэарэтычныя асновы макраўліку і практычныя аспекты нацыянальнага рахункаводства Рэспублікі Беларусь. Асноўная ўвага ўдзяляецца методыцы распрацоўкі нацыянальных рахункаў бягучых аперацый і назапашвання. Выкладзены метадычныя падыходы да распрацоўкі кансалідаваных макрабалансаў нацыянальнай эканомікі. Паказана месца нацыянальнага рахункаводства ў інфармацыйным забеспячэнні макрафінансаванага менеджменту.

Вучэбны комплекс прызначаны для студэнтаў эканамічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў.

УДК 657
ББК 65.052

ISBN 978-985-461-637-7

© А. П. Шаўлюкоў, 2009
© Установа адукацыі «Беларускі
гандлёва-эканамічны ўніверсітэт
спажывецкай кааперацыі», 2009

Змест

Уводзіны	6	
1. Макраўзровень нацыянальнай уліковай сістэмы дзяржавы.....	8	
1.1. Роля эканамічнай інфармацыі ў кіраванні нацыянальнай эканомікай і задачы нацыянальнага рахункаводства	9	
1.2. Уліковая сістэма мікраўзроўню	12	
1.3. Уліковыя сістэмы меза- і макраўзроўняў	15	
1.4. Сутнасць і элементы нацыянальнага рахункаводства.....	19	
1.5. Гісторыя станаўлення і развіцця макраэканамічнай уліковай канцэпцыі	22	
1.6. Сучасныя сістэмы нацыянальнага рахункаводства	26	
2. Прадмет і аб'екты нацыянальнага рахункаводства.....	31	
2.1. Агульная характарыстыка прадмета нацыянальнага рахункаводства	32	
2.2. Сектары эканомікі як аб'екты нацыянальнага рахункаводства.....	37	
2.2.1. Склад сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы».....	37	
2.2.2. Склад сектара «Фінансавыя ўстановы».....	41	
2.2.3. Склад іншых сектараў нацыянальнай эканомікі	43	
2.3. Макраэканамічныя аперацыі як аб'екты нацыянальнага рахункаводства	45	
2.4. Сутнасць макраэканамічных паказчыкаў і іх класіфікацыя	48	
2.5. Макраэканамічныя паказчыкі вытворчасці, утварэння і размеркавання даходаў.....	50	
2.5.1. Сутнасць і методыка вызначэння паказчыкаў выпуску прадуктаў і паслуг, валавога ўнутранага прадукту	50	
2.5.2. Сутнасць і методыка вызначэння валавых паказчыкаў прыбытку і змешанага даходу нацыянальнай эканомікі, нацыянальнага даходу	53	
2.6. Макраэканамічныя паказчыкі назапашвання капіталу і аперацый з фінансавымі актывамі	56	
2.7. Паказчыкі нацыянальнага рахункаводства запасаў.....	59	
3. Метад нацыянальнага рахункаводства	64	
3.1. Асаблівасці метаду нацыянальнага рахункаводства і яго сувязь з метадам бухгалтарскага ўліку	65	
3.2. Першаснае назіранне як элемент метаду нацыянальнага рахункаводства	71	
3.3. Ацэнка макраэканамічных паказчыкаў у нацыянальным рахункаводстве.....	77	
3.3.1. Ацэнка нацыянальнага багацця	77	
3.3.2. Ацэнка валавога ўнутранага прадукту	81	
3.4. Сутнасць нацыянальных рахункаў як галоўнага элемента метаду нацыянальнага рахункаводства.....	84	
3.5. Метады распрацоўкі нацыянальных рахункаў	86	
3.6. Класіфікацыя нацыянальных рахункаў	88	
4. Нацыянальнае рахункаводства выпуску прадукцыі і паслуг	93	
4.1. Валавы выпуск, яго асноўныя элементы і склад выпуску прадукцыі прамысловасці	94	
4.2. Статыстычная справязанасць аб вытворчасці прадукцыі, выкананых работах і паслугах вытворчага характару	99	
4.3. Методыка вызначэння выпуску прадукцыі прамысловасці	104	
4.4. Гарманізацыя ацэнкі незавершанай вытворчасці ў нацыянальным рахункаводстве і бухгалтарскім уліку	106	
4.5. Асаблівасці вызначэння выпуску будаўніцтва, сельскай і лясной гаспадарак ...	109	
4.6. Асаблівасці вызначэння выпуску матэрыяльных паслуг.....	111	
4.7. Выпуск гандлю і іншых галін сферы абарачэння.....	114	
4.8. Выпуск паслуг жыллёвай і камунальнай гаспадарак, невытворчых відаў бытавога абслугоўвання насельніцтва.....	118	
4.9. Выпуск іншых галін, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі	121	
5. Нацыянальнае рахункаводства ўтварэння даходаў	126	
5.1. Статыстычная справязанасць аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі, работ, паслуг як асноўная крыніца інфармацыі аб прамежавым спажыванні	127	
5.2. Падаткі і субсідыі на прадукты і імпорт.....	139	
5.3. Выпуск паслуг фінансавых пасрэднікаў	141	
5.4. Карэкціроўка валавой дабаўленай вартасці на велічыню ўскосных паслуг банкаў і вызначэнне ў сістэме нацыянальнага рахункаводства валавога ўнутранага прадукту	148	
5.5. Класіфікацыя нацыянальных рахункаў даходаў.....	152	
5.6. Нацыянальны рахунак утварэння даходаў	154	
6. Нацыянальнае рахункаводства размеркавання даходаў.....	168	
6.1. Даходы ад уласнасці	169	
6.2. Бягучыя трансферты	175	
6.3. Размеркаванне даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ўласнасці	181	
6.4. Размеркаванне даходу, які паступіў у распараджэнне, паміж канчатковым спажываннем і зберажэннем	192	
6.5. Нацыянальнае рахункаводства сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме.....	198	

7. Нацыянальнае рахункаводства наапаўнення	204
7.1. Методыка разліку ў нацыянальным рахункаводстве валавога наапаўнення асноўнага капіталу і іншых змяненняў у складзе актываў	205
7.2. Нацыянальны рахунак аперацый з капіталам	211
7.3. Класіфікацыя на макраўзроўні фінансавых актываў і абавязацельстваў	214
7.4. Адлюстраванне у нацыянальным рахункаводстве пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў	218
7.5. Нацыянальнае рахункаводства змянення чыстай вартасці капіталу дзяржавы пад уплывам інфляцыі і неэканамічных фактараў	222
8. Кансалідаваныя макрабалансы нацыянальнай эканомікі	226
8.1. Сутнасць макрабалансаў і методыка распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця	227
8.2. Сіметрычная табліца «затраты-выпуск» у сістэме нацыянальнага рахункаводства	235
8.2.1. Сутнасць і класіфікацыя міжгаліновых балансаў, метадычныя падыходы да іх распрацоўкі у адпаведнасці з канцэпцыяй нацыянальных рахункаў	235
8.2.2. Асаблівасці распрацоўкі міжгаліновага балансу ў Рэспубліцы Беларусь ..	238
8.3. Плацежны баланс у сістэме нацыянальнага рахункаводства	244
8.4. Сувязь плацежнага балансу з сістэмай нацыянальных рахункаў	252
Практыкум	257
1. Макраўзровень нацыянальнай уліковай сістэмы дзяржавы	257
1.1. Кантроль валодання тэрміналагічным апаратам	257
1.2. Тэставыя заданні	257
2. Прадмет і аб'екты нацыянальнага рахункаводства	261
2.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	261
2.2. Тэставыя заданні	262
2.3. Заданні для практычных заняткаў	272
3. Метад нацыянальнага рахункаводства	276
3.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	276
3.2. Тэставыя заданні	277
3.3. Заданні для практычных заняткаў	281
4. Нацыянальнае рахункаводства выпуску прадукцыі і паслуг	282
4.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	282
4.2. Тэставыя заданні	282
4.3. Заданні для практычных заняткаў	286
5. Нацыянальнае рахункаводства ўтварэння даходаў	289
5.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	289
5.2. Тэставыя заданні	289
5.3. Заданні для практычных заняткаў	294
6. Нацыянальнае рахункаводства размеркавання даходаў	298
6.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	298
6.2. Тэставыя заданні	298
6.3. Заданні для практычных заняткаў	308
7. Нацыянальнае рахункаводства наапаўнення	312
7.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	312
7.2. Тэставыя заданні	313
7.3. Заданні для практычных заняткаў	319
8. Кансалідаваныя макрабалансы нацыянальнай эканомікі	322
8.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам	322
8.2. Тэставыя заданні	322
8.3. Заданні для практычных заняткаў	325
Спіс літаратуры	329

Обачывали то усихъ вековъ люди мудрые, же в кожнѣй речы посполитой чловеку почъстивому ничего не маѣтъ быти дорожъшого надъ вольность. ... А ѣсли которому народу встыдѣ правъ своихъ не умети, поготовю намъ, которые не обчымъ якимъ языкомъ, але своимъ власнымъ права списаныѣ маѣмъ и кождого часу, чого намъ потреба ку отъпору всякоѣ кривды, ведати можемъ.

Левъ Сапега, 1588 г.

Уводзіны

Працэсы глабалізацыі і інтэграцыі Рэспублікі Беларусь у міжнародную эканамічную прастору істотна трансфармуюць фінансавую адукацыю. Праграма навучання студэнтаў па спецыяльнасцях «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт» і «Фінансы і крэдыт» абавязкова павінна прадугледжваць атрыманне макраэканамічных ведаў для таго, каб эканаміст умеў увязваць наступствы макраэканамічных працэсаў з фінансавымі вынікамі дзейнасці канкрэтных суб'ектаў гаспадарання. Авалоданне такімі ведамі з'яўляецца адной з найважнейшых перадумоў падрыхтоўкі кваліфікаваных спецыялістаў, якія могуць прымаць рашэнні па кіраванні дзяржаўнымі фінансамі.

Тым не менш, трэба адзначыць, што калі ў галіне падрыхтоўкі эканамістаў для суб'ектаў гаспадарання мікраўзроўню і бюджэтнай сістэмы айчыннай вышэйшай школа мае пэўныя станоўчыя вынікі трансфармацыі ў сферу рынковых адносін, то для падрыхтоўкі кадраў па кіраванні дзяржаўнымі фінансамі выкарыстоўваюцца падыходы, якія сфарміраваліся ў былым Савецкім Саюзе. Указаны аспект эканамічнай адукацыі зводзіцца да вывучэння макраэканамічнай статыстыкі, дзяржаўнага бюджэту і міжнародных фінансаў. Студэнты не атрымліваюць навыкаў у галіне мадэліравання грашовых плыняў дзяржавы і макрафінансавага менеджменту, што вядзе да дэфіцыту кваліфікаваных спецыялістаў вышэйшага кіруючага звяна.

Устараніць гэты недахоп пры падрыхтоўцы эканамістаў дае магчымасць курс «Нацыянальнае рахункаводства», які адносіцца да агульнапрафесійных дысцыплін. Яго вывучэнне грунтуецца на ведах па макраэканоміцы, статыстыцы, бухгалтарскім ўліку, грашовым абарачэнні, крэдыце і іншых эканамічных дысцыплінах. Гэты курс завяршае цыкл агульнапрафесійных дысцыплін, таму праграма яго вывучэння пабудавана такім чынам, каб выключыць дубліраванне папярэдніх дысцыплін ўлікова-статыстычнага цыклу.

Мэтай вывучэння курса «Нацыянальнае рахункаводства» з'яўляецца фарміраванне ў студэнтаў цэласнай сістэмы ведаў аб збалансаваных паказчыках, якія даюць ясную характарыстыку макраэканамічных працэсаў і іх вынікаў. Аб'ектам вывучэння гэтага курса з'яўляецца эканоміка дзяржавы як сукупнасць рэгіёнаў, галін і сектараў.

Асноўныя задачы курса наступныя:

- ♦ азнаямленне з нацыянальнай ўліковай сістэмай дзяржавы;
- ♦ акрэсленне прадмета нацыянальнага рахункаводства і выяўленне асаблівасцей яго метаду;
- ♦ раскрыццё метадалогіі ўліку на макраўзроўні выпуску прадукцыі і паслуг, даходаў і нацыянальнага багацця.

У выніку вывучэння курса студэнты павінны атрымаць практычныя навыкі распрацоўкі галіновых, сектарных і кансалідаваных нацыянальных рахункаў, а таксама макраэканамічных балансаў, што дазволіць кваліфікавана ажыццяўляць фінансавы аналіз вынікаў дзейнасці як галін і адміністрацыйных адзінак, так і дзяржавы ўвогуле, выконваць разлікі па іх макрафінансавым прагназаванні.

Сінонімам тэрміна «нацыянальнае рахункаводства» з'яўляецца тэрмін «сістэма нацыянальных рахункаў». Змест дадзенага вучэбнага комплексу поўнаасцю адпавядае праграме курса «Сістэма нацыянальных рахункаў», уведзенага ў вучэбны план для студэнтаў спецыялізацый «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт у прамысловасці» і «Бухгалтарскі ўлік, аналіз і аўдыт у аграпрамысловым комплексе» Беларускага гандлёва-эканамічнага ўніверсітэта спажывецкай кааперацыі.

Аўтар

1

МАКРАЎЗРОВЕНЬ НАЦЫЯНАЛЬнай УЛІКОВАЙ СІСТЭМЫ ДЗЯРЖАВЫ

Рахунказнаўства абавязана пашырыць сваю сферу да ўліку ўсёй народнай гаспадаркі ... . Павінна з'явіцца новая аб'яднаная навука ..., дзе вучэнне аб бухгалтарскім і статыстычным метадах увойдзе толькі як знешні атрыбут уліку, а ўнутраны змест будзе цалкам грунтавацца на эканоміцы дадзенай эпохі.

М. А. Кіпарысаў, 1929 г.

Задача

Характарыстыка ўліковых сістэм і вызначэнне ролі макраэканамічнай інфармацыі ў кіраванні эканомікай

Рашэнне

Распрацоўка нацыянальнага рахункаводства на аснове сістэмы нацыянальных рахункаў ААН

Выкарыстанне

Інфармацыйнае забеспячэнне макрафінансаванага менеджменту на ўзроўні нацыянальнай эканомікі

Праблема

Распрацоўка макрабухгалтарскага ўліку і яго інтэграцыя ў сістэму нацыянальнага рахункаводства

1.1. Роля эканамічнай інфармацыі ў кіраванні нацыянальнай эканомікай і задачы нацыянальнага рахункаводства

Эфектыўнае рэгуляванне эканомікі органамі дзяржаўнай улады на макраўзроўні немагчымае без дакладнай эканамічнай інфармацыі, якая аб'ектыўна адлюстроўвае працэсы вытворчасці і яе вынікі. *Эканамічная інфармацыя* — гэта паказчыкі, якія раскрываюць працэсы вытворчасці, размеркавання, абмену і спажывання матэрыяльных даброт і паслуг на ўзроўнях асобных арганізацый, галін, адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак і дзяржавы ў цэлым. Для атрымання цэласнага ўяўлення аб эканоміцы дзяржавы выкарыстоўваецца сістэма макраэканамічных паказчыкаў. Яны фарміруюцца з дапамогай нацыянальнай уліковай сістэмы, якую завяршае нацыянальнае рахункаводства. У цяперашні час нацыянальнае рахункаводства, як макрастатыстычная мадэль рыначнай эканомікі, выкарыстоўваецца для апісання і аналізу макраэканамічных працэсаў больш чым у 150 дзяржавах свету.

Мэтай нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца забеспячэнне дзяржаўных і міждзяржаўных органаў кіравання макраэканамічнай інфармацыяй. Такая інфармацыя патрэбна для ацэнкі вынікаў гаспадарчай дзейнасці дзяржавы за вызначаны адрэзак часу, а таксама для абгрунтавання эканамічнай палітыкі і прыняцця рашэнняў па яе рэгуляванні. Для дасягнення гэтай мэты патрабуюцца метады якаснай характарыстыкі макраэканамічных працэсаў і іх вынікаў, звязаных з вытворчасцю матэрыяльных даброт і паслуг, утварэннем, размеркаваннем, перамеркаваннем і выкарыстаннем даходаў, а таксама знешнеэканамічных сувязей дзяржавы.

Асноўнымі задачамі нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца:

- ♦ вылічэнне абагульняючых паказчыкаў, якія характарызуюць вынікі эканамічнай дзейнасці дзяржавы;

- ◆ даследаванне дынамікі макраэканамічных паказчыкаў;
- ◆ аналіз макраэканамічных прапарцый.

Для вырашэння гэтых задач неабходна валодаць:

◆ асноўнымі катэгорыямі, якія выкарыстоўваюцца міжнароднай статыстыкай для характарыстыкі эканомікі;

◆ методыкай вызначэння макраэканамічных паказчыкаў вытворчасці прадуктаў і паслуг, утварэння, размеркавання, перамеркавання і выкарыстання даходаў;

◆ навыкамі класіфікацый і групавак, якія выкарыстоўваюцца на макраўзроўні, а таксама прыёмамі распрацоўкі нацыянальных рахункаў і вызначэння нацыянальнага багацця;

◆ навыкамі распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця, міжгалоўнага балансу, а таксама іншых макраэканамічных балансаў.

На авалоданне гэтымі катэгорыямі, методыкамі і навыкамі накіравана вывучэнне курса «Нацыянальнае рахункаводства».

Нацыянальнае рахункаводства звязана з іншымі эканамічнымі навукамі. Найбольш выразна гэта ўзаемасувязь выражана паміж макраэканамічнай статыстыкай і бухгалтарскім ўлікам. Макраэканамічная статыстыка з'яўляецца метадалогічнай асновай для вывучэння памераў і якасных характарыстык эканамічных працэсаў на макраўзроўні, іх узаемасувязей і заканамернасці развіцця. Нацыянальнае рахункаводства для макраэканамічнай статыстыкі ажыццяўляе перапрацоўку справаздачнай інфармацыі ніжэйшых звенняў народнай гаспадаркі ў збалансаваную сістэму макраэканамічных паказчыкаў. Трансфармаваная нацыянальным рахункаводствам макраэканамічная інфармацыя падлягае затым статыстычнай апрацоўцы з дапамогай вызначэння адносных і сярэдніх велічынь, варыяцый, цеснаты сувязі, індэксаў і іншых паказчыкаў.

Паміж нацыянальным рахункаводствам і бухгалтарскім ўлікам на ўзроўні арганізацый існуе шмат агульнага ў дачыненні мэт, метадаў уліку, ацэнкі даходаў і выдаткаў. Мэтай як бухгалтарскага ўліку, так і нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца забеспячэнне інфармацыяй для прыняцця кіраўніцкіх рашэнняў. Аднак у першым выпадку размова ідзе аб інфармацыі для кіравання асобнымі арганізацыямі, а ў другім — аб эканоміцы дзяржавы ў цэлым. Зыходную інфармацыю для нацыянальнага рахункаводства пастаўляе бухгалтарскі ўлік у выглядзе кансалідаваных паказчыкаў, атрыманых на ўзроўні галін і адміністрацыйна-тэрытарыяльных падраздзяленняў.

Нацыянальнае рахункаводства з'явілася значна пазней за бухгалтарскі ўлік, у сувязі з чым яно прыняло яго метадалогію раздзялення аб'ектаў уліку на актывы, абавязацельствы і капітал, двайнога запісу на рахунках, балансавай увязкі паказчыкаў і г. д. Паказчыкі бухгалтарскага ўліку выкарыстоўваюцца для распрацоўкі паказчыкаў нацыянальнага рахункаводства. Для патрэбнасцей нацыянальнага рахункаводства выкарыстоўваецца ў першую чаргу справаздачнасць арганізацый, распрацаваная на аснове даных бухгалтарскага ўліку.

Аднак паміж нацыянальным рахункаводствам і бухгалтарскім ўлікам існуюць і дастаткова сур'ёзныя адрозненні ў вызначэнні найбольш важных паказчыкаў. Галоўная праблема заключаецца ў неадпаведнасці нацыянальных нарматыўных дакументаў па бухгалтарскім ўліку і падаткаабкладанні міжнароднай метадалогіі нацыянальнага рахункаводства.

Гэта тычыцца перш-наперш вызначэння даходаў, паколькі мэты бухгалтарскага ўліку звязаны галоўным чынам з вызначэннем даходаў, падлеглых падаткаабкладанню. У сувязі з тым, што ў бухгалтарскім ўліку даход павінен вызначацца на аснове падатковага заканадаўства, урадавымі інструкцыямі рэгламентуецца парадак спісання выдаткаў на вытворчасць, амартызацыя асноўных сродкаў, узаемаадносіны з бюджэтам і іншымі дзяржаўнымі органамі. У бухгалтарскім ўліку выдаткі ўлічваюцца па артыкулах калькуляцыі і эканамічных элементах, што патрэбна ў першую чаргу для калькуляцыі сабекошту прадукцыі і распрацоўкі статыстычнай справаздачнасці.

У нацыянальным рахункаводстве адрозніваюць прамежкавае спажыванне і іншыя першасныя выдаткі. **Прамежкавае спажыванне** — гэта вартасць тавараў і паслуг, якія трансфармуюцца або поўнасьцю спажываюцца ў працэсе вытворчасці справаздачнага перыяду без велічыні спажывання асноўнага капіталу. Прамежкавае спажыванне ахоплівае вартасць тавараў і паслуг, скарыстаных на вытворчасць. Іншыя першасныя выдаткі характарызуюць фактары вытворчасці, якія ўключаюць аплату працы, падаткі на вытворчасць і спажыванне асноўнага капіталу. Існуюць і іншыя адрозненні паміж нацыянальным рахункаводствам і бухгалтарскім ўлікам, якія патрабуюць істотнай перапрацоўкі паказчыкаў бухгалтарскай справаздачнасці для мэт нацыянальнага рахункаводства.

Вялікае значэнне нацыянальнае рахункаводства мае для забеспячэння міждзяржаўных макраэканамічных параўнанняў. Выкарыстанне метадалогіі нацыянальнага рахункаводства для міжнародных параўнанняў грунтуецца на тым, што яно заснавана на міжнародных стандартах уліку і статыстыкі. Гэта дае магчымасць міжнародным арганізацыям атрымаць супастаўляльную інфармацыю аб эканоміцы кожнай краіны. Адзінства метадалогіі нацыянальнага рахункаводства дазваляе параўноўваць і аналізаваць макраэканамічныя паказчыкі розных дзяржаў, вызначаць месца і ролю нацыянальнай эканомікі ў свеце, садзейнічае развіццю міжнароднай інтэграцыі і супрацоўніцтва.

1.2. Уліковая сістэма мікраўзроўню

Сістэма — гэта цэласнае ўтварэнне з мноства звязаных элементаў, якія маюць узаемныя адносіны і сувязі. Улік у шырокім сэнсе слова азначае ўсталяванне наяўнасці чаго-небудзь, яго вымярэнне і рэгістрацыю. Упарадкаваная сістэма збірання, рэгістрацыі і абагульнення інфармацыі аб эканамічных працэсах, маёмасці і абавязацельствах суб'ектаў гаспадарання або аб іншых аб'ектах назірання, якія могуць і не з'яўляцца вынікам дзейнасці эканамічных суб'ектаў, стварае ўліковую сістэму ў шырокім сэнсе гэтага слова. У прымяненні да нацыянальнай эканомікі **ўліковая сістэма** ўяўляе сабой складаную сістэму назірання, вымярэння, апрацоўкі і перадачы інфармацыі аб гаспадарчай дзейнасці, неабходнай для кіравання грамадскай вытворчасцю на ўсіх узроўнях.

Такімі ўзроўнямі з'яўляюцца мікра-, меза- і макраўзроўні. Узровень нізавых гаспадарчых звенняў адносіцца да мікраўзроўню. **Уліковая сістэма**, якая фіксуе гаспадарчыя працэсы асобнай інстытуцыйнай адзінкі і фарміруе сукупнасць паказчыкаў аб яе дзейнасці, атрымала назву **мікраўліку**. На мікраўзроўні ўліковую сістэму ствараюць аператыўны, бухгалтарскі і статыстычны віды ўліку.

Аператыўны ўлік уяўляе сабой сістэму рэгістрацыі пэўных гаспадарчых аперацый непасрэдна на месцы і ў момант іх ажыццяўлення з мэтай атрымання інфармацыі для задавальнення бягучых патрэбнасцей кіравання першаснымі гаспадарчымі працэсамі. З гэтага азначэння вынікае, што, у адрозненне ад бухгалтарскага і статыстычнага відаў уліку, ён не можа з'яўляцца пастаўшчыком інфармацыі для нацыянальнага рахункаводства.

Бухгалтарскі ўлік — гэта сістэма безупыннага і суцэльнага дакументальнага адлюстравання інфармацыі аб гаспадарчай дзейнасці арганізацыі метадам дваінога запісу ў грашовым выражэнні на бухгалтарскіх рахунках у адпаведнасці з нацыянальным заканадаўствам той або іншай краіны. **Статыстычны ўлік** — гэта ўлік, заснаваны на метадах статыстыкі, які прадугледжвае стварэнне сістэмы збору, наакуплення і аналізу інфармацыі, а таксама выяўленне тэндэнцый, якія дазваляюць рабіць высновы аб развіцці суб'ектаў гаспадарання, пэўных з'яў і грамадства ў цэлым.

Аснову ўліковай сістэмы мікраўзроўню складае мікрабухгалтарскі ўлік. Аб'ектамі мікрабухгалтарскага ўліку з'яўляюцца маёмасць і грашовыя сродкі, крыніцы іх утварэння, абавязацельствы і гаспадарчыя аперацыі арганізацый, якія яны ажыццяўляюць у працэсе сваёй дзейнасці. Гэта так званыя простыя эканамічныя адзінкі, або, інакш кажучы, мікрасуб'екты гаспадарання. Яны ўяўляюць сабой элементарныя адзінкі ў сферы вытворчасці, аказання паслуг і спажывання, эканамічная дзейнасць якіх падпарадкавана пэўнаму цэнтру, які мае права распараджацца фінансавымі, матэрыяльнымі і працоўнымі рэсурсамі, таварамі і паслугамі.

Структура мікрабухгалтарскага ўліку прыведзена на малюнку 1.1, з якога вынікае, што мікрабухгалтарскі ўлік складаецца з фінансавога і кіраўніцкага відаў уліку, аднак для фарміравання інфармацыі на макраўзроўні выкарыстоўваецца толькі фінансавы ўлік.

Малюнак 1.1 — Элементы мікрабухгалтарскага ўліку і іх выкарыстанне для макраэканамічных абагульненняў

На мікраўзроўні адрозніваюць патрыманальную і камеральную сістэмы рахункаводства. Характэрная асаблівасць патрыманальнай сістэмы фінансавага рахункаводства заключаецца ў тым, што аб'ектам уліку з'яўляюцца стан і рух маёмасці суб'екта гаспадарання, а ўлік даходаў і выдаткаў разглядаецца як вынік руху каштоўнасцей. Камеральная сістэма рахункаводства, наадварот, на першае месца ставіць улік выканання выдаткаў і даходаў, а змяненне маёмасці разглядае як вынік выканання бюджэту. Выходзячы з указаных асаблівасцей дзвюх уліковых сістэм, купля матэрыяльных актываў з пазіцый патрыманальнага рахункаводства трактуецца як змяненне структуры маёмасці, а з пазіцый камеральнага рахункаводства — як выдатак.

Пры выкарыстанні камеральнай сістэмы рахункаводства ў сістэме бухгалтарскіх рахункаў адлюстроўваюцца не толькі фактычныя, але і каштарысныя (планавыя, прагнозныя) выдаткі і даходы. У выніку камеральная сістэма рахункаводства дазваляе супаставіць у сістэме рахункаў планавыя (прагнозныя) паказчыкі бюджэту з паказчыкамі яго фактычнага выканання. Недахопам камеральнага рахункаводства з'яўляецца тое, што з уліковай сістэмы выпадае маёмасны комплекс гаспадаркі. Гэтая добрая якасць уласцівая патрыманальнай сістэме рахункаводства, недахопам якой з'яўляецца немагчымасць пракантраляваць каштарысныя асігнаванні і іншыя чаканыя факты гаспадарчага жыцця.

На мікраўзроўні выкарыстанне камеральнай сістэмы рахункаводства апраўдана для ажыццяўлення ўліку выканання бюджэту, даходаў і выдаткаў дамашніх гаспадарак, а таксама ў некамерцыйных арганізацыях, якія толькі атрымліваюць і выдаткоўваюць грашовыя сродкі, не ставячы перад сабой мэту атрымання прыбытку. Патрыманальная сістэма рахункаводства найбольш адпавядае прынцыпам гаспадарання камерцыйных арганізацый. Патрыманальная і камеральная сістэмы рахункаводства могуць грунтавацца як на уніграфічным (простым), так і дыграфічным (двайным) відах запісу гаспадарчых аперацый у сістэме бухгалтарскіх рахункаў.

Рахункаводства арганізацый як падсістэма ўліковай сістэмы мікраўзроўню падзяляецца на фінансавы, кіраўніцкі і падатковы віды. Фінансавы ўлік уяўляе сабой працэс генерацыі бухгалтарскай інфармацыі, карыстальнікі якой непасрэдна не адносяцца да дадзенай арганізацыі. Такімі карыстальнікамі з'яўляюцца крэдытары, партнёры, кліенты, банкі, акцыянеры і дзяржаўныя органы. Гэта інфармацыя раскрываецца ў фінансавай справаздачнасці. Для фінансавага ўліку характэрна выкарыстанне двайнога запісу, прымяненне грашовых адзінак вымярэння, перыядычнасць, аб'ектыўнасць і выдзяленне ў якасці галоўнага аб'екта ўліку дзейнасці прадпрыемства ў цэлым. Разнавіднасцю фінансавага ўліку з'яўляецца падатковы ўлік, які ўяўляе сабой комплексны ўлік у падатковых органах паступленняў ад падаткаплацельшчыкаў.

Дзейнасць, звязаная з атрыманнем інфармацыі для кіравання гаспадарчымі працэсамі ўнутры прадпрыемства, з'яўляецца аб'ектам кіраўніцкага ўліку. Істотную частку кіраўніцкага ўліку складаюць улік і аналіз выдаткаў на ажыццяўленне гаспадарчай дзейнасці. Інфармацыя кіраўніцкага ўліку ўяўляе сабой камерцыйную тайну суб'екта гаспадарання, і, як правіла, з'яўляецца недаступнай для знешніх карыстальнікаў. Ні Нацыянальны статыстычны камітэт Рэспублікі Беларусь, ні Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь, ні іншыя агульнадзяржаўныя органы кіравання не рэгламентуюць парадак выдзялення кіраўніцкага ўліку. Яго паказчыкі, атрыманыя ў розных арганізацыях, несупастаўляльныя і па гэтай прычыне не могуць выкарыстоўвацца для распрацоўкі макраэканамічных індыхатараў развіцця нацыянальнай эканомікі.

1.3. Уліковыя сістэмы меза- і макраўзроўняў

Аналіз гаспадарча-фінансавай дзейнасці комплекснай эканамічнай адзінкі, якой з'яўляецца нацыянальная эканоміка, патрабуе яе структуравання, гэта значыць выяўлення яе элементаў і ўзаемасувязі паміж імі. Структурны аналіз мае асабліва важнае значэнне для нацыянальнай эканомікі, якая падраздзяляецца на мікраэканоміку і макраэканоміку. Найбольш дробнымі структурнымі адзінкамі нацыянальнай эканомікі з'яўляюцца інстытуцыйныя адзінкі, якія адносяцца да рэзідэнтаў на эканамічнай тэрыторыі дадзенай краіны.

Эканамічная тэрыторыя краіны — гэта тэрыторыя, дзе адміністрацыйнае кіраванне выконвае ўрад дадзенай краіны і ў межах якой могуць свабодна перамяшчацца асобы, тавары і капіталы. Эканамічная тэрыторыя краіны не ўключае тэрытарыяльныя анклавы іншых краін. Гэта могуць быць амбасады, консульствы, вайсковыя базы і іншыя ўтварэнні замежных дзяржаў, размешчаныя на тэрыторыі дадзенай краіны.

На эканамічнай тэрыторыі краіны дзейнічаюць **інстытуцыйныя адзінкі**. Гэта гаспадарчыя адзінкі, якія маюць права валодаць актывамі, прымаць на сябе абавязацельствы і займацца гаспадарчай дзейнасцю. Інстытуцыйныя адзінкі могуць праводзіць гаспадарчыя аперацыі як з рэзідэнтамі дадзенай краіны, так і з нерэзідэнтамі. **Рэзідэнт** — гэта інстытуцыйная адзінка, якая мае цэнтр эканамічнага інтарэсу на эканамічнай тэрыторыі дадзенай краіны, што выражаецца ў валоданні нерухомай маёмасцю і ажыццяўленні або намеры ажыццяўляць дзейнасць у дадзенай краіне працягла тэрмін, як правіла, не менш за адзін год.

Інстытуцыйная адзінка з'яўляецца першасным элементам макраэканомікі. Макраўзровень — гэта ўзровень нацыянальнай эканомікі ў цэлым. Ён ахоплівае як унутраныя эканамічныя аперацыі рэзідэнтаў дадзенай краіны, так і аперацыі паміж яе рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі. **Нерэзідэнт** — гэта інстытуцыйная адзінка, якая з'яўляецца рэзідэнтам эканомікі іншай краіны. Паміж мікра- і макраэканамічнымі ўзроўнямі знаходзяцца прамежкавыя гаспадарчыя сістэмы, структурна аформленыя як міністэрствы, ведамствы,

адміністрацыйна-тэрытарыяльныя органы кіравання, якія адносяцца да мезаэканамічнага ўзроўню. Прыстаўка «меза» у перакладзе з грэчаскай мовы абазначае «прамежкавы». Структурыраванне нацыянальнай эканомікі вядзе да выдзялення прамежкавых падсістэм паміж мікра- і макраэканамікай. Да такіх падсістэм можна аднесці сектары і галіны нацыянальнай эканомікі, шматгаліновыя комплексы, а таксама эканоміку рэгіёнаў.

У сувязі з гэтым эканамічная інфармацыя, якая характарызуе эканоміку краіны, падраздзяляецца на тры ўзроўні: мікра-, меза- і макраінфармацыя. Неабходнасць забеспячэння органаў кіравання такой інфармацыяй абумоўлівае, у сваю чаргу, вертыкальнае раздзяленне рахункаводства на мікрабухгалтарскі, мезабухгалтарскі і макрабухгалтарскі віды ўліку. Прызначэнне мезабухгалтарскага ўліку заключаецца ў кансалідацыі інфармацыі рахункаводства суб'ектаў гаспадарання мікраэканамічнага ўзроўню ў сістэму збалансаваных паказчыкаў, патрэбных для эфектыўнага кіравання галіной або адміністрацыйна-тэрытарыяльным утварэннем.

Сукупнасць паказчыкаў, якія адносяцца да ўсёй народнай гаспадаркі, складае макраўзровень. *Ахопленыя дыграфічным улікам на мікраўзроўні фінансавыя плыні, якія ўзнікаюць паміж мезаэканамічнымі структурамі ў ходзе вытворчасці, размеркавання, пераразмеркавання і спажывання матэрыяльных даброт і паслуг, з'яўляюцца прадметам макрабухгалтарскага ўліку.* Змест тэрміна «макрабухгалтарскі ўлік» вынікае з сутнасці макраэканомікі і ўліку.

Эканамічная тэорыя трактуе тэрмін «макраэканоміка» як:

- ♦ метады эканамічнага аналізу, заснаваны на ацэнцы абагульненых паказчыкаў у маштабе ўсёй народнай гаспадаркі або такіх яе элементаў, як дзяржаўны сектар, прыватны сектар, дамашнія гаспадаркі і інш.;
- ♦ галіну эканамічнай навукі, якая вывучае паводзіны эканомікі на агульнадзяржаўным узроўні з пункту погляду забеспячэння ўмоў устойлівага эканамічнага росту, поўнай занятасці і мінімізацыі ўзроўню інфляцыі.

У адрозненне ад мікраэканомікі ў макраэканоміцы даследуюцца фактары, якія вызначаюць функцыянаванне нацыянальнай эканомікі ў цэлым. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца такія абагульненыя паказчыкі, як нацыянальнае багацце, валавы ўнутраны прадукт, колькасць грошай у абарачэнні і інш. Супастаўляючы задачы макраэканомікі з інфармацыйнымі магчымасцямі бухгалтэрыі, *сутнасць макрабухгалтарскага ўліку можна вызначыць як вучэнне аб сістэме метадаў атрымання і апрацоўкі эканамічнай інфармацыі для вылічэння і аналізу паказчыкаў, якія адносяцца да нацыянальнай эканомікі ў цэлым.* Прызначэнне макрабухгалтарскага ўліку раскрывае малюнак 1.2.

Малюнак 1.2 — Элементы макрабухгалтарскага ўліку і яго аб'екты

Макрабухгалтарскі ўлік падраздзяляецца на ўлік запасаў і ўлік плыняў. У маштабах арганізацыі ўлік запасаў адносіцца да патрыманальнай сістэмы рахункаводства і завяршаецца складаннем бухгалтарскага балансу, дзе адлюстроўваецца сукупнасць актываў, якімі валодае суб'ект гаспадарання, а таксама яго даўгі і капітал. Апошні вызначаецца як вартасць актываў за вылікам абавязацельстваў. На макраэканамічным узроўні ўлік запасаў дазваляе распрацаваць нацыянальны баланс, які адлюстроўвае актывы нацыі, яе капітал і даўгі.

У сучаснай эканамічнай тэрміналогіі эканамічная плынь азначае сукупнасць актываў і грашовых сродкаў, якія рухаюцца на працягу пэўнага адрэзку часу. На мікра-, меза- і макраэканамічных узроўнях адрозніваюць дзве плыні. Першая плынь — гэта плынь рэальных тавараў і паслуг. У адваротным

накірунку рухаецца плынь плацяжоў за гэтыя тавары і паслугі, так званая «манетарная плынь». Аб'ектам макрабухгалтарскага ўліку з'яўляецца другая плынь, паколькі розныя тавары і паслугі ў натуральным выражэнні нельга абагульніць у адну плынь, а нетаварныя плыні першасна пачаткова могуць быць прадстаўлены толькі ў вартасным вымярэнні.

У макрабухгалтарскім уліку манетарная плынь падзяляецца на плыні даходаў і фінансавыя плыні. **Плыні даходаў** — гэта патрабаванні, якія ўзнікаюць паміж суб'ектамі гаспадарання ў сувязі з рэалізацыяй прадукцыі. Плыні даходаў не ідэнтычныя плыням грашовых паступленняў і выдаткаў, паколькі аб'ём рэалізаванай прадукцыі не ідэнтычны плыні плацяжоў у выпадку існавання крэдытных адносін паміж суб'ектамі гаспадарання. **Фінансавыя плыні** — гэта пералівы фінансавых рэсурсаў праз пасрэднікаў ад суб'ектаў гаспадарання, якія маюць лішак капіталу, да суб'ектаў гаспадарання, якія адчуваюць яго недахоп. Да нетаварных плыняў адносяцца аплата працы, выплата падаткаў і працэнтаў, а таксама іншыя фінансавыя плацяжы.

Такім чынам, **прадметам макрабухгалтарскага ўліку з'яўляецца народнагаспадарчы кругаабарот капіталу ў выглядзе замкнутых грашовых плыняў, якія ўзнікаюць паміж ахопленымі рахункаводством мезаэканамічнымі структурамі ў ходзе вытворчасці, размеркавання і спажывання матэрыяльных даброт і паслуг**. Вызначыўшы такім чынам прадмет макрабухгалтарскага ўліку, можна сфармуляваць больш дакладнае азначэнне яго сутнасці. **Макрабухгалтарскі ўлік** — гэта бухгалтарскае адлюстраванне ахопленага дыграфічным улікам кругаабароту нацыянальнага капіталу ў межах пэўнага гаспадарчага перыяду.

Сферай прымянення макрабухгалтарскага ўліку з'яўляюцца комплексныя эканамічныя адзінкі. Гэтыя комплексныя эканамічныя адзінкі аб'ядноўваюць некалькі цэнтраў, якія распараджаюцца пералічанымі рэсурсамі. У якасці комплексных эканамічных адзінак могуць выступаць галіны нацыянальнай эканомікі, адміністрацыйна-тэрытарыяльныя адзінкі або іншыя структурныя сегменты, якія раскрываюць дзейнасць уключаных у іх склад цэнтраў распараджэння рэсурсамі.

1.4. Сутнасць і элементы нацыянальнага рахункаводства

Нацыянальная ўліковая сістэма — прадукт дыферэнцыяцыі і міжгаліновага сінтэзу бухгалтарскага ўліку, фінансавога кантролю, эканамічнай статыстыкі і аналізу фінансава-гаспадарчай дзейнасці. Вышэйшым узроўнем сінтэзу ўліку, кантролю і статыстыкі з'яўляецца народнагаспадарчы ўлік, інфармацыйнай асновай для якога служыць бухгалтарская справаздачнасць, а метадалагічнай — сістэма нацыянальных рахункаў. Узаемасувязь бухгалтарскага ўліку арганізацый, мезабухгалтарскага ўліку галін і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак нацыянальнай эканомікі, макрабухгалтарскага і народнагаспадарчага відаў уліку на макраўзроўні, макраэканамічнай статыстыкі і эканамічнага аналізу, якія ў сукупнасці складаюць нацыянальную ўліковую сістэму, паказана на малюнку 1.3.

Малюнак 1.3 — Элементы нацыянальнай ўліковай сістэмы

Як бачна з пададзенай на малюнку 1.3 схемы, народнагаспадарчы ўлік сінтэзуе макрабухгалтарскі ўлік, дзяржаўны кантроль і эканамічную статыстыку. Паколькі макрабухгалтарскі ўлік прадстаўляе зыходную інфармацыю для нацыянальнай уліковай сістэмы толькі ў частцы гаспадарчых адзінак, якія вядуць дыграфічнае рахункаводства, неабходна асобная міждyscyплінарная галіна эканамічнай навукі, якая забяспечвае сінтэз бухгалтарскага ўліку і статыстычных метадаў збору інфармацыі на макраўзроўні. Такой галіной з'яўляецца **народнагаспадарчы ўлік**, які ўяўляе сабой вучэнне аб сістэме метадаў атрымання і апрацоўкі макраэканамічнай інфармацыі для вылічэння і аналізу паказчыкаў галін і сфер эканомікі дзяржавы, узаемазвязаных грамадскім размеркаваннем працы.

Дамашнія гаспадаркі і некамерцыйныя арганізацыі не вядуць патрыманальны дыграфічны бухгалтарскі ўлік. Для вылічэння макраэканамічных паказчыкаў, якія характарызуюць дзейнасць дамашніх гаспадарак і некамерцыйных арганізацый, выкарыстоўваюцца статыстычныя метады збору і апрацоўкі інфармацыі аб іх гаспадарчых працэсах і маёмасці. Аб'ектам народнагаспадарчага ўліку з'яўляюцца, напрыклад, **нацыянальнае багацце**, якое ўяўляе сабой сукупнасць матэрыяльных даброт, створаных працай папярэдніх і сучасных пакаленняў, а таксама зямлі, нетраў і іншых прыродных рэсурсаў. Гэты макраэканамічны паказчык уключае элементы, для вылічэння якіх неабходныя даныя як бухгалтарскага ўліку, так і статыстычнага абследавання. У Рэспубліцы Беларусь да такіх элементаў адносяцца зямля, прыродныя рэсурсы, мастацкія творы і назапашаная дамашняя маёмасць насельніцтва, для комплекснай характарыстыкі якіх выкарыстоўваюцца статыстычныя метады збірання і апрацоўкі інфармацыі.

Нацыянальнае рахункаводства, знаходзячыся на больш высокім іерархічным узроўні нацыянальнай уліковай сістэмы, інтэгруе народнагаспадарчы ўлік і статыстычныя метады вымярэння аб'ёмаў ценявой эканомікі. Народная гаспадарка ўяўляе сабой сукупнасць галін і сфер эканомікі краіны, узаемазвязаных паміж сабой грамадскім размеркаваннем працы. Ценявая эканоміка ў склад народнай гаспадаркі не ўваходзіць, паколькі гэтыя віды дзейнасці не звязаны грамадскім падзелам працы. Такі падзел уяўляе сабой гістарычна вызначаную сістэму працы, якая склалася ў выніку якаснай дыферэнцыяцыі працоўнай дзейнасці ў працэсе развіцця грамадства. Да ценявой эканомікі адносяцца тыя віды індывідуальнай і кааператыўнай дзейнасці, якія ўтойваюцца ад кантролю. Гэта віды дзейнасці або забароненыя законам, або дазволеныя, але не зарэгістраваныя ўсталяваным парадкам у дзяржаўных органах, або тыя, якія адлюстроўваюцца ва ўліку ў няпоўным аб'ёме.

Значыць, **нацыянальнае рахункаводства** ўяўляе сабой колькаснае адлюстраванне і якасную характарыстыку ўсіх бакоў грамадскага ўзнаўлення з мэтай вывучэння, кантролю і кіравання ім. Сферай яго прымянення з'яўляецца гаспадарчая дзейнасць усіх сектараў эканомікі краіны, суб'екты гаспадарання якіх вядуць як дыграфічны, так і уніграфічны бухгалтарскі ўлік, а таксама суб'ектаў, якія займаюцца ценявым бізнесам.

Паколькі інфармацыя аб аб'ёмах ценявой эканомікі па каналах афіцыйнай справаздачнасці не паступае агульнадзяржаўным органам кіравання, узнікае неабходнасць у выкарыстанні статыстычных метадаў збірання і апрацоўкі інфармацыі аб гаспадарчых працэсах і маёмасці ценявой эканомікі. Для вымярэння працэсаў, якія ў ёй адбываюцца, выкарыстоўваюцца выбарчныя абследаванні, анкетаванне, назіранні за выкарыстаннем электраэнергіі, рынкам працы, маніторынг дынамікі асноўных фактараў, на якія ценявая эканоміка аказвае ўплыў, і іншыя прамыя і ўскосныя метады.

У адрозненне ад макрабухгалтарскага і народнагаспадарчага відаў уліку, якія заўсёды з'яўляюцца рэтраспектыўнымі (падводзяць вынікі дзейнасці за мінулы перыяд), нацыянальнае рахункаводства можа быць як рэтраспектыўным, так і прагнозным. На падставе даных за адзін або некалькі мінулых перыядаў з дапамогай прыёмаў нацыянальнага рахункаводства прагназуюцца даходы і расходы нацыі ў цэлым. Нацыянальнае рахункаводства грунтуецца на ўліковых сістэмах комплексных эканамічных адзінак.

1.5. Гісторыя станаўлення і развіцця макраэканамічнай уліковай канцэпцыі

Тэрмін «нацыянальнае рахункаводства» трывала ўвайшоў у эканамічную тэрміналогію як колькаснае апісанне і абагульненне фактаў, якія характарызуюць фінансава-эканамічную дзейнасць нацыі. Ідэі макраўліку ўзніклі яшчэ ў глыбокай старажытнасці. Перыядычныя справаздачы аб дзяржаўных даходах і выдатках складаліся на падставе бягучага ўліку старажытнымі рахункаводамі Егіпта, Фінікіі, Іудзеі, Вавілона і Персіі. Значнае развіццё дзяржаўных рахункаводства і справаздачнасць атрымалі ў Старажытнай Грэцыі і антычным Рыме, аб чым пісалі А. М. Галаган, Я. В. Сакалоў і іншыя гісторыкі рахункаводства.

У антычным Рыме ўжо ў часы Цэзара (102 або 100 — 44 гг. да н. э.) існавала кніга імперскіх рахункаў (Rationarium imperii), дзе адкрываліся рахункі для ўліку каштарысных асігнаванняў на 5 гадоў наперад з дэталізацыяй па артыкулах выдаткаў і ўлічваліся фактычныя выдаткі. У кнізе імперскіх рахункаў адлюстроўваліся таксама найбольш важныя аб'екты дзяржаўнай уласнасці, у выніку чаго кніга ўяўляла сабой справаздачу агульнага эканамічнага і фінансавага стану дзяржавы. Можна сказаць, што вядзенне імперскіх рахункаў у антычным Рыме было першаўзорам нацыянальнага рахункаводства, якое ў цяперашні час атрымала шырокае распаўсюджанне ва ўсім свеце.

Элементы нацыянальнай уліковай сістэмы ў канцы позняга сярэднявечаў існавалі ў многіх еўрапейскіх краінах. У Вялікім княстве Літоўскім, аснову якога складала сучасная тэрыторыя Рэспублікі Беларусь, пачынаючы з XIV ст. складаліся інвентары маёмасці вялікага князя, феадалаў, царквы, гарадоў, валасцей і іншых адміністрацыйных адзінак. У інвентарах, акрамя вопісу нерухомасці, прыводзілася інфармацыя аб памерах сельскагаспадарчых угоддзяў, колькасці жывёлы, двароў у вёсках і г. д. Асобны раздзел прызначаўся для ўказання відаў, памераў і спосабаў вылічэння дзяржаўных падаткаў, феадальных павіннасцей, царкоўных узносаў, запазычанасці па ўказаных плацяжах і іншай інфармацыі.

Для вядзення ўліку дзяржаўнай гаспадаркі і зберажэння казны ў Вялікім княстве Літоўскім існаваў інстытут скарбнікаў. Калегіяльнай установай, якая вырашала пытанні, звязаныя з кіраваннем дзяржаўнай казной і ўлікам багацця княства, была скарбовая камісія, якую ўзначальваў вялікі падскарбі. Земскі падскарбі адказваў за ўлік дзяржаўных выдаткаў, спагнанне падаткаў, пад яго наглядом зберагаліся грошы і каштоўнасці.

Скарбнікі былі пры велікакняжацкім двары, у ваяводствах і паветах. У іх абавязкі ўваходзіла вядзенне скарбовых кніг, складанне інвентароў, перапіска па фінансавых пытаннях і ажыццяўленне іншых дзеянняў, звязаных са спагнаннем падаткаў і ўлікам маёмасці. Непасрэдным выкананнем гэтых функцый займаліся падначаленыя скарбнікам пісары і іх памочнікі — падпіскі (дзякі).

У цяперашні час інвентары, складзеныя ўказанымі службовымі асобамі, з'яўляюцца найбольш дакладнымі дакументальнымі крыніцамі інфармацыі аб эканамічным становішчы тагачаснай Беларусі. Аднак вытокі нацыянальнага рахункаводства з выкарыстаннем прынцыпу двайнога запісу на рахунках пачынаюцца ў Нідэрландах, дзе Сімон ван Стэвін на пачатку XVII ст. упершыню паспрабаваў вырашыць задачу дастасавання рахункаводства да ўліку аперацый дзяржаўнай гаспадаркі. Мэтаў уліку ён лічыў вызначэнне ўсяго народнага багацця дзяржавы, для дасягнення якой прапанаваў сістэму арганізацыі дзяржаўнай справаздачнасці па прынцыпе двайнога італьянскага рахункаводства.

У дзяржаўным рахункаводстве Аўстрыі двайны запіс на рахунках выкарыстоўваўся з 1770 г., аднак быў распрацаваны няўдала і праіснаваў да 1772 г. У 1875 г. метады двайнога запісу ў сістэме рахункаў бухгалтарскага ўліку быў прыстасаваны для дзяржаўнага рахункаводства Італіі, дзе Дж. Чарбоні распрацаваў адмысловы лагісмаграфічны метады, заснаваны на паслядоўным раскладанні рахункаў і сінаптычнай (без тлумачальнага тэксту) форме двайнога запісу.

Лагісмаграфія, як накірунак уліковай навукі, была сфарміравана Дж. Чарбоні ў 1871 г., калі, абраны ў рэвізійны камітэт Фларэнцыі, ён надаў вялікае значэнне дзяржаўнаму рахункаводству. У 1872 г. ім быў выдадзены практычны дапаможнік па прапанаванай форме ўліку. Крыху раней, у 1869 г., Дж. Чарбоні, улічваючы патрэбнасці дзяржаўнага рахункаводства, распрацаваў метадыку злучэння ў адно цэлае на аснове выкарыстання двайнога запісу ў сістэме бухгалтарскіх рахункаў аб'ектаў уліку маёмаснага і фінансавага ўпраўленняў.

Асноўным уліковым рэгістрам лагісмаграфіі з'яўляецца лагісмаграфічны журнал, які пабудаваны па прынцыпе сінхраністычнага запісу ў кнізе «Журнал-галоўная». У сваім лагісмаграфічным журнале Дж. Чарбоні выкарыстоўвае наступныя ўзбуйненыя сінтэтычныя рахункі:

- ◆ маёмасны баланс;
- ◆ баланс дзяржаўных даходаў;
- ◆ баланс дзяржаўных расходаў.

У сваю чаргу ўказаныя інтэграваныя рахункі падзяляюцца на такія рахункі больш нізкага парадку, як «Дзяржава», «Распарадчыкі выдаткаў і даходаў», «Агенты» (хавальнікі маёмасці) і «Карэспандэнты» (даўжнікі і крэдыторы).

У Расіі распрацоўкай дзяржаўнага рахункаводства ў першай палове XIX ст. займаўся К. І. Арнольд, які ў 1823 г. выдаў кнігу «Аб сістэме дзяржаўнага рахункаводства». Для станаўлення макраэканамічнага ахопу сістэмным улікам валавога ўнутранага прадукту, нацыянальнага даходу і нацыянальнага багацця вялікае значэнне мае сістэма нацыянальнага рахункаводства І. Ф. Валіцкага, які пашырыў межы двайнога

запісу ў сістэме рахункаў да маштабаў усёй народнай гаспадаркі. У сваёй працы «Тэорыя рахункаводства ў прымяненні да народнай гаспадаркі», якая была выдадзена ў 1877 г., І. Ф. Валіцкі паказвае метадыку вылічэння прыросту нацыянальнага багацця і вядзення макраэканамічных рахункаў дзяржавы.

У рабоце І. Ф. Валіцкага не паказана выразна метадыка выкарыстання двайнога запісу ў прымяненні да народнай гаспадаркі, але нельга не адзначыць тое, што ён прадугадаў сучасную сістэму нацыянальнага рахункаводства, у аснове якой ляжыць двайны запіс на рахунках. Прапанаваныя ім рахункі вытворчасці, спажывання і народнага багацця маюць шмат агульнага з бягучымі рахункамі, рахункамі назапашвання і сучаснымі балансамі нацыянальнага багацця. Раздзяленне сістэмы рахункаў нацыянальнага рахункаводства на рахункі нацыянальнага даходу і народнага багацця мае пэўную цікавасць і можа быць часткова скарыстана ў метадычным плане пры распрацоўцы сучаснага нацыянальнага рахункаводства. У адрозненне ад лагісмаграфіі Дж. Чарбоні, у нацыянальным рахункаводстве І. Ф. Валіцкага выкарыстоўваюцца не рахункі дзяржаўнага бюджэту, а рахункі нацыянальнага даходу і народнага багацця.

Аднак заслугой лагісмаграфіі з'яўляецца падрабязная распрацоўка метадыкі выкарыстання двайнога запісу ў нацыянальным рахункаводстве. У Расіі спецыялісты па бухгалтарскім ўліку атрымалі магчымасць азнаёміцца з асноўнымі прынцыпамі лагісмаграфіі ў 1884 г., калі была выдадзена кніга М. В. Пасецкага «Рахунковая палата і сістэма дзяржаўнай справаздачнасці Італьянскага каралеўства», а затым у 1891 г. у часопісе «Рахункаводства» быў апублікаваны нарыс «Лагісмаграфія», які выклікаў вялікае зацікаўленне ў чытачоў часопіса. У сувязі з гэтым у 1892–1893 гг. ва ўказаным часопісе былі апублікаваны лекцыі па курсе лагісмаграфіі, выдадзеныя К. Чарбоні (сынам Дж. Чарбоні) і перакладзеныя на рускую мову М. В. Пасецкім.

Крыху пазней, у 1898 г., таксама ў часопісе «Рахункаводства» быў апублікаваны артыкул І. П. Русіяна «Двайная бухгалтэрыя дзяржаўнай і грамадскай гаспадаркі», у якім выкладзены прынцыпы выкарыстання двайнога запісу на рахунках у прымяненні да ўсёй дзяржаўнай гаспадаркі. Зыходным палажэннем дзяржаўнага рахункаводства І. П. Русіяна з'яўляецца пастулат, згодна з якім з пункту гледжання ўліку каштоўнасцей рознасць паміж улікам у дзяржаўных і прыватных гаспадарках не якая, а колькасная. Сістэма рахункаў дзяржаўнай гаспадаркі І. П. Русіяна мае шмат агульнага або падобнага з лагісмаграфіяй Дж. Чарбоні. Гэты накірунак распрацоўкі макраўліку быў прадоўжаны З. П. Еўзліным, які ў 1929 г. зрабіў спробу прымяніць лагісмаграфію Дж. Чарбоні для ўліку народнай гаспадаркі СССР.

У СССР першыя разлікі макраэканамічных паказчыкаў у выглядзе балансу народнай гаспадаркі былі зроблены за 1923–1924 гаспадарчы год, якія былі апублікаваны толькі ў 1926 г. Метадалагічныя недахопы першага ў сусветнай практыцы балансу народнай гаспадаркі выклікалі дыскусію аб прынцыпах, метадах пабудовы і формах яго прадстаўлення. У гэты перыяд на першы план была вылучана канцэпцыя, якая пашырала сферу выкарыстання бухгалтарскага ўліку да маштабаў усёй народнай гаспадаркі. Аднак, пачынаючы з 30-х гадоў мінулага стагоддзя ў СССР сярод эканамістаў, якія займаліся распрацоўкай балансу народнай гаспадаркі, найбольш распаўсюджаным быў пункт погляду, згодна з якім прынцыпы бухгалтарскага ўліку непрыдатныя для якаснай характарыстыкі працэсу ўзнаўлення на макраўзроўні.

1.6. Сучасныя сістэмы нацыянальнага рахункаводства

Сучасная сістэма нацыянальнага рахункаводства ўзнікла ў першай палове XX ст. Аўтарам тэрміна «нацыянальнае рахункаводства» з'яўляецца галандскі эканаміст Ван Кліф, які прапанаваў яго напярэдадні Другой сусветнай вайны для абазначэння сістэмы ведаў па вядзенні рахункаў нацыі ў цэлым.

Да 1993 г. нацыянальнае рахункаводства існавала ў двух варыянтах. Першы варыянт нацыянальнага рахункаводства, заснаваны на метадалогіі сістэмы нацыянальных рахункаў, выкарыстоўваўся большасцю дзяржаў з рыначнай эканоміяй. Другі варыянт, заснаваны на метадалогіі балансу народнай гаспадаркі, выкарыстоўваўся краінамі сацыялістычнай арыентацыі з цэнтралізаваным планаваннем і камандна-адміністрацыйнай сістэмай.

Абедзве метадалогіі грунтаваліся на выкарыстанні балансавага метаду характарыстыкі эканамічных працэсаў, які забяспечваў збалансаванасць паміж аб'ёмам рэсурсаў і накірункамі іх выдаткавання. Аднак розны падыход да трактоўкі прадукцыйнай працы абумовіў адрозненні паміж гэтымі сістэмамі нацыянальнага рахункаводства.

Канцэпцыя нацыянальнага рахункаводства на аснове балансу народнай гаспадаркі. Нацыянальная эканоміка ў балансе народнай гаспадаркі падраздзялялася на дзве сферы: вытворчую (якая стварае матэрыяльныя дабrotы) і невытворчую (якая спажывае матэрыяльныя дабrotы). Створаная ў вытворчай

сферы матэрыяльнай прадукцыі падраздзялялася на сродкі вытворчасці і прадметы спажывання. Павартасці створаная матэрыяльная прадукцыя падраздзяляецца на перанесеную і нанова створаную вартасць. Канчатковы вынік матэрыяльнай вытворчасці і функцыянавання эканомікі краіны вызначаўся велічыняй нацыянальнага даходу.

Эвалюцыя балансу народнай гаспадаркі прывяла да распрацоўкі яго ў выглядзе сістэмы табліц, якая адлюстроўвала асноўныя эканамічныя паказчыкі, тэмпы і прапарцыі ўзнаўлення ва ўмовах нярыначнай эканомікі. Баланс уключаў тры наступныя раздзелы:

- ◆ баланс узнаўлення грамадскага прадукту і нацыянальнага даходу;
- ◆ баланс працы;
- ◆ баланс нацыянальнага багацця.

Згодна з метадалогіяй балансу народнай гаспадаркі прадукцыйнай прызнавалася толькі праца, звязаная са стварэннем матэрыяльных даброт. Вынікі дзейнасці сферы нематэрыяльных паслуг (адукацыя, ахова здароўя, навука, культура, мастацтва, жыллёва-камунальная гаспадарка, фінансавы сектар эканомікі і кіраванне) у ацэнку нацыянальнага даходу не ўключаліся, а трактаваліся як працэс яго пераразмеркавання. У сувязі з гэтым у балансе народнай гаспадаркі адлюстроўваўся толькі працэс функцыянавання матэрыяльнай сферы. Функцыянаванню сферы паслуг сістэма паказчыкаў балансу народнай гаспадаркі не надавала вялікага значэння.

Асноўным раздзелам балансу народнай гаспадаркі з'яўляўся баланс узнаўлення грамадскага прадукту і нацыянальнага даходу, які ў сваю чаргу раздзяляўся на наступныя макраэканамічныя балансы:

- ◆ баланс вытворчасці, спажывання і назапашвання грамадскага прадукту (зводны матэрыяльны баланс);
- ◆ баланс вытворчасці, размеркавання, пераразмеркавання і канчатковага выкарыстання грамадскага прадукту і нацыянальнага даходу (зводны фінансавы баланс);
- ◆ баланс абарачэння грамадскага прадукту.

Аднак на практыцы баланс вытворчасці, размеркавання, пераразмеркавання і канчатковага выкарыстання грамадскага прадукту і нацыянальнага даходу (зводны фінансавы баланс) не распрацоўваўся, паколькі ў органаў кіравання нацыянальнай эканомікай на макраўзроўні не было патрэбнасці ў аналізе руху даходаў і фінансавых актываў.

Канцэпцыя нацыянальнага рахункаводства на аснове сістэмы нацыянальных рахункаў. Сістэма нацыянальных рахункаў больш шырока трактуе сферу вытворчасці, уключаючы ў яе склад і невытворчыя паслугі. У сувязі з гэтым у сістэме нацыянальных рахункаў адлюстроўваецца функцыянаванне эканомікі ў цэлым. Пры гэтым перавага аддаецца характарыстыцы фінансавога аспекту працэсу ўзнаўлення матэрыяльных даброт і паслуг.

Варыянт нацыянальнага рахункаводства на аснове сістэмы нацыянальных рахункаў уяўляе комплекснае апісанне фінансавых патокаў, якія характарызуюць дзейнасць усіх эканамічных агентаў-рэзідэнтаў ад моманту вытворчасці да моманту канчатковага спажывання або стварэння адпаведных відаў назапашвання. Узаемазвязаныя макраэканамічныя паказчыкі прадстаўлены ў выглядзе пэўнага набору рахункаў і табліц. Працэсам вытворчасці, першаснага і другаснага размеркавання даходаў, іх выкарыстанню для канчатковага спажывання і назапашвання адпавядае спецыяльны рахунак або група рахункаў.

Пачатак распрацоўкі сістэмы нацыянальных рахункаў адносіцца да канца 30-х — першай паловы 40-х гг. мінулага стагоддзя, калі ў сувязі з Вялікай дэпрэсіяй 1929–1933 гг. узнікла патрэбнасць рэгулявання эканамічнай дзейнасці на аснове ўзаемазвязаных паміж сабой сінтэтычных паказчыкаў, якія адлюстроўваюць усе аспекты функцыянавання нацыянальнай эканомікі. Нацыянальнаму рахункаводству папярэднічалі спробы вызначыць нацыянальны даход на аснове балансавага метаду ў ЗША, Вялікабрытаніі, Германіі і іншых дзяржавах. У ЗША, напрыклад, такія разлікі ўпершыню былі выкананы ў 1932 г.

Прыкладна ў сярэдзіне XX ст. узнікла патрэбнасць ва уніфікацыі і стандартызацыі сістэмы нацыянальных рахункаў, паколькі для міжнародных статыстычных распрацовак патрэбна адзіная метадалогія распрацоўкі макраэканамічных паказчыкаў. Для гэтай мэты ў 1952 г. была распрацавана і зацверджана першая версія сістэмы нацыянальных рахункаў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Сістэма нацыянальных рахункаў ААН уяўляе сабой міжнародныя рэкамендацыі па абагульненні і сістэматызацыі даных суцэльных і выбарчых статыстычных назіранняў у выглядзе комплексу ўзаемазвязаных балансавых табліц, паказчыкі якіх прызначаны для вызначэння памеру даходу, спажывання, назапашвання і велічыні капітальных выдаткаў.

Першая версія сістэмы нацыянальных рахункаў уключала тры зводныя і тры сектарныя рахункі, якія падраздзяляліся на субрахункі. Зводныя, або, як яны яшчэ называліся, рэальныя рахункі, уключалі рахунак вытворчасці, рахунак спажывання і рахунак капіталаўкла-данняў. Асноўная ўвага ў гэтых рахунках удзялялася галінам і прадуктам дзейнасці эканомікі.

У склад сектарных рахункаў уваходзілі рахунак даходаў, рахунак расходаў і рахунак фінансавання капіталаўкладанняў. Такія рахункі, у разрэзе якіх ажыццяўлялася групуванне суб'ектаў гаспадарання па сектарах, называліся яшчэ фінансавымі рахункамі. Яны прызначаліся для адлюстравання трансфертаў і фінансавых адносін, якія ўзнікалі паміж сектарамі эканомікі.

Далейшае развіццё нацыянальнага рахункаводства абумовіла неабходнасць інтэграцыі як рэальных і фінансавых рахункаў, так і сістэмы паказчыкаў міжгаліновага балансу і руху нацыянальнага даходу. Прынятая ў 1968 г. другая версія нацыянальных рахункаў ААН прадугледжвала строгае размежаванне аперацый паміж бягучымі рахункамі і рахункамі капіталу. Сістэма нацыянальных рахункаў мела наступную структуру:

- ◆ зводныя рахункі;
- ◆ рахункі вытворчасці, спажывання і выкарыстання капіталу;
- ◆ рахункі даходаў і выдаткаў;
- ◆ рахункі фінансавання капітальных выдаткаў.

Трэцяя версія нацыянальных рахункаў была распрацаваная і прынятая ААН у 1993 г. з мэтай іх далейшай гарманізацыі з плацежным балансам, дзяржаўным бюджэтам і грашовым абарачэннем. Важнае значэнне ў гэтым дакуменце надаецца адпаведнасці рахункаў патокаў балансам нацыянальнага багацця. Для спалучэння міжгаліновага балансу з сістэмай нацыянальных рахункаў прадугледжваецца распрацоўка матрыцы пераходу ад галіновай да прадуктовай дэталізацыі рахункаў вытворчасці.

Дзяржавы Еўрапейскага супольніцтва ў 1970 г. на базе сістэмы нацыянальных рахункаў ААН распрацавалі Еўрапейскую сістэму нацыянальнага рахункаводства, якая ўяўляе сабой адаптаваны да патрэбнасцей найбольш развітых еўрапейскіх краін варыянт нацыянальных рахункаў. ***Еўрапейская сістэма нацыянальнага рахункаводства** — гэта сістэма пагадненняў дзяржаў-удзельніц Еўрапейскага Саюза, накіраваная на стварэнне адзіных формаў, метадаў і паказчыкаў уліку эканамічных працэсаў у рэгіянальным маштабе. Гэта базавая сістэма для пабудовы нацыянальных рахункаў краін, якія ўваходзяць у Еўрапейскі Саюз. Асновай сістэмы з'яўляюцца шэсць інтэграваных рахункаў, па якіх размяркоўваюцца аперацыі. Да такіх рахункаў адносяцца наступныя:*

- ◆ вытворчасць;
- ◆ гаспадарчая дзейнасць;
- ◆ даход;
- ◆ выкарыстанне даходу;
- ◆ выкарыстанне капіталу;
- ◆ фінансавыя аперацыі.

Сістэмы нацыянальнага рахункаводства, заснаваныя на метадалогіях распрацоўкі нацыянальных рахункаў і балансу народнай гаспадаркі, прызнаваліся Статыстычнай камісіяй ААН раўнапраўнымі. Аб гэтым сведчаць выдадзеныя ААН у 1971 г. «Прынцыпы балансу народнай гаспадаркі», дзе дадзена яго стандартызаванае апісанне. У 1977 г. ААН выдадзены «Параўнанні нацыянальных рахункаў і сістэмы балансу народнай гаспадаркі», дзе выкладзены вынікі даследавання ўзаемасувязі паміж сістэмамі паказчыкаў нацыянальных рахункаў і балансу народнай гаспадаркі. Аднак афіцыйнае прызнанне раўназначнасці балансу народнай гаспадаркі статусу сістэмы нацыянальных рахункаў у дакументах ААН адсутнічае.

Баланс народнай гаспадаркі аказаў істотны ўплыў на развіццё сістэмы нацыянальных рахункаў, аднак ва ўмовах рыначных адносін краіны Садружнасці Незалежных Дзяржаў адмовіліся ад яго распрацоўкі і пачалі распрацоўваць нацыянальныя рахункі. У Рэспубліцы Беларусь укараненне нацыянальных рахункаў было пачата ў 1992 г. на падставе зацверджанай Рэспубліканскай праграмы пераходу на прынятую ў міжнароднай практыцы сістэму ўліку і статыстыкі. Нацыянальнае рахункаводства Рэспублікі Беларусь ажыццяўляецца з улікам рэкамендацый міжнародных арганізацый, якія займаюцца распрацоўкай сістэмы нацыянальных рахункаў, а таксама Статыстычнага камітэта Садружнасці Незалежных Дзяржаў. У цяперашні час метадалогія нацыянальнага рахункаводства Рэспублікі Беларусь нязначна адрозніваецца ад прынятых у міжнароднай практыцы стандартаў, што абумоўлена пераходным характарам эканомікі нашай дзяржавы.

2

ПРАДМЕТ І АБ'ЕКТЫ НАЦЫЯНАЛЬНАГА РАХУНКАВОДСТВА

Рахункаводства з усімі яго практычнымі прыёмамі і метадамі ўліку павінна вырасці ў баланснаўства для таго, каб рашэнне задач уліку ў шырокім маштабе народнай гаспадаркі, якое дыктуецца новым будаўніцтвам, рахункаводству было пад сілу

А. П. Руданоўскі, 1929 г.

Задача

Абгрунтаваць сутнасць нацыянальнага рахункаводства як верхняга ўзроўню ўліковай сістэмы дзяржавы

Рашэнне

Раскрыццё прадмета нацыянальнага рахункаводства праз інтэграваную сукупнасць яго аб'ектаў

Выкарыстанне

У якасці метадалагічнай асновы для распрацоўкі збалансаванай сістэмы макраэканамічных паказчыкаў

Праблема

Неабходнасць удасканалення функцыянальнай і структурнай падсістэм макраэканамічнай уліковай сістэмы

2.1. Агульная характарыстыка прадмета нацыянальнага рахункаводства

Прызначэнне нацыянальнага рахункаводства заключаецца ў распрацоўцы комплекснай інфармацыі аб узнікненні, размеркаванні і выкарыстанні ўказаных вышэй макраэканамічных паказчыкаў. **Прадметам нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца колькаснае адлюстраванне і якасная характарыстыка гаспадарчай дзейнасці ўсіх сектараў эканомікі дзяржавы, інстытуцыйныя адзінкі якіх вядуць як дыграфічны, так і уніграфічны бухгалтарскі ўлік, а таксама суб'ектаў, якія займаюцца незаконнымі відамі дзейнасці або цэнявой эканомікай з мэтай усебаковага вывучэння, кантролю і кіравання грамадскім узнаўленнем.**

Зыходзячы з такога азначэння прадмета нацыянальнага рахункаводства, яго канкрэтнае прызначэнне заключаецца ў распрацоўцы метадык узгодненасці і аналізу сістэмы нацыянальных рахункаў унутранай эканомікі краіны і яе сувязей з астатнім светам. Вырашэнне пастаўленых перад нацыянальным рахункаводствам задач патрабуе навуковай распрацоўкі прынцыпаў і метадаў пабудовы нацыянальных рахункаў, вызначэння іх зместу і сістэмы паказчыкаў, што раскрываюць макраэканамічныя працэсы на агульнадзяржаўным узроўні.

Прадмет нацыянальнага рахункаводства больш поўна раскрываюць яго аб'екты. Калі асноўным аб'ектам бухгалтарскага ўліку з'яўляюцца пазарабаротныя і абаротныя актывы, уласны і пазыковы капітал, а таксама гаспадарчыя аперацыі, якія раскрываюць кругаабарот капіталу на ўзроўні асобнай арганізацыі, то да аб'ектаў нацыянальнага рахункаводства адносяцца нацыянальнае багацце і нацыянальны капітал дзяржавы, размеркаваныя паміж сектарамі, рэгіёнамі і галінамі эканомікі, а таксама макраэканамічныя плыні, якія характэрныя для гэтых сектараў і нацыянальнай эканомікі ў цэлым.

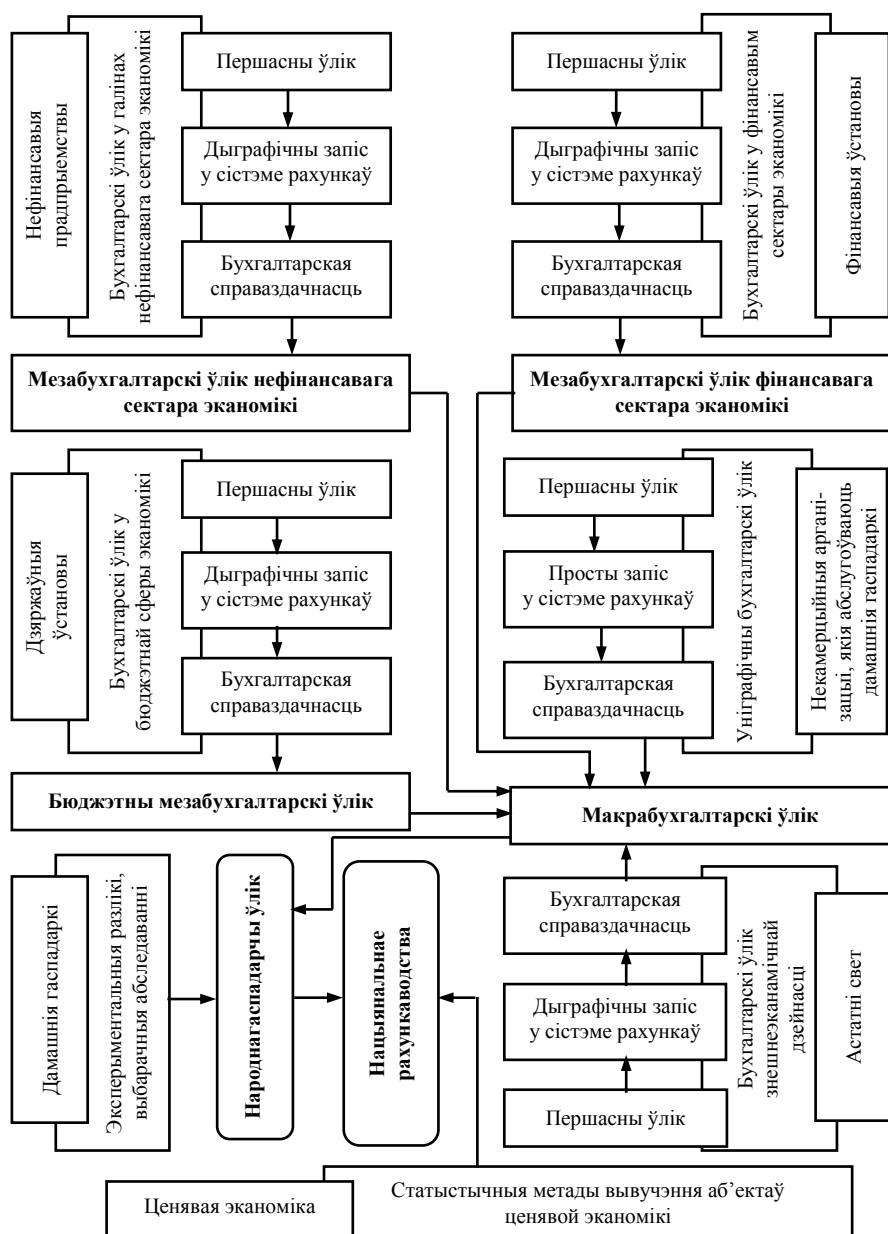
У найбольш кансалідаваным выглядзе аб'ектам нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца эканоміка дзяржавы. Аднак для вывучэння эканамічных працэсаў, якія адбываюцца ў дзяржаве, неабходная іх структурызаванасць па сектарах, галінах і адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінаках. У сувязі з гэтым у нацыя-

нальным рахункаводстве паказчыкі эканамічнай дзейнасці дзяржавы дэталізуюцца ў разрэзе ўказаных структурных падраздзяленняў.

Сектары эканомікі з'яўляюцца галоўнымі аб'ектамі нацыянальнага рахункаводства. *Сектар эканомікі — гэта сукупнасць інстытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў, якія маюць падобныя эканамічныя мэты, функцыі і паводзіны.* Аб'ектамі нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца наступныя сектары эканомікі:

- ◆ нефінансавыя прадпрыемствы і карпарацыі;
- ◆ фінансавыя ўстановы;
- ◆ дзяржаўныя ўстановы;
- ◆ дамашнія гаспадаркі;
- ◆ некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі;
- ◆ астатні свет (знешнеэканамічная дзейнасць).

Такія сектары нацыянальнай эканомікі, як нефінансавыя прадпрыемствы і карпарацыі, фінансавыя карпарацыі, органы дзяржаўнага кіравання і астатні свет (знешнеэканамічная дзейнасць) ахоплены сістэмным бухгалтарскім ўлікам. Размежаваўшы сектары эканомікі па адзнацы наяўнасці сістэмнага бухгалтарскага ўліку або яго адсутнасці, нацыянальнае рахункаводства можна ўявіць як сінтэз выніковай інфармацыі бухгалтарскага ўліку сектараў эканомікі, інстытуцыйных адзінкі якіх вядуць бухгалтарскі ўлік і складаюць на яго аснове фінансавую і статыстычную справаздачнасць, а таксама статыстычных метадаў вывучэння аб'ектаў ценявой эканомікі.

Малюнак 2.1 — Функцыянальная схема макраўліковай сістэмы

Як вынікае з малюнку 2.1, нацыянальнае рахункаводства з'яўляецца часткай нацыянальнай уліковай сістэмы, якая генерыруе паказчыкі фінансавай і статыстычнай справаздачнасці нефінансавых

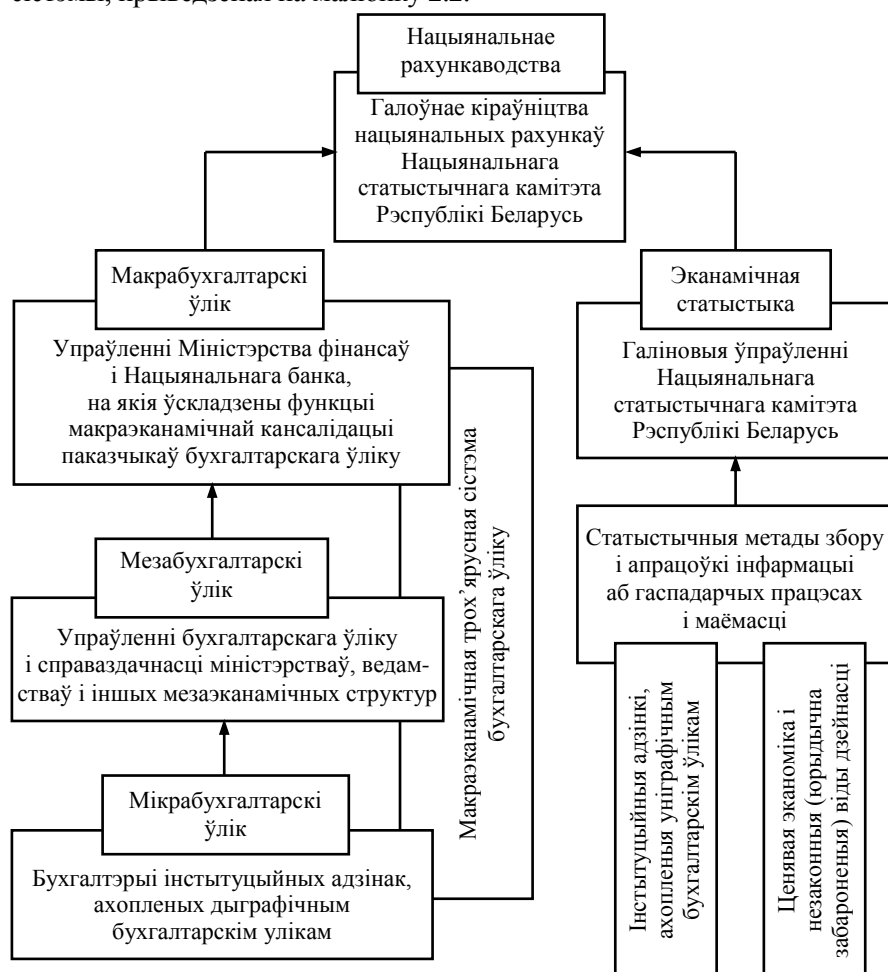
прадпрыемстваў і карпарацый, фінансавых карпарацый, органаў дзяржаўнага кіравання, некамерцыйных арганізацый, створаных для абслугоўвання дамашніх гаспадарак і знешнеэканамічнай дзейнасці для наступнага выкарыстання ў нацыянальным рахункаводстве. Для гэтага выкарыстоўваюцца спецыяльныя прыёмы колькаснага апісання і абагульнення эканамічных працэсаў, якія ў сукупнасці фарміруюць метады нацыянальнага рахункаводства.

Указаныя пяць сектараў эканомікі, ахопленыя сістэмным бух-галтарскім ўлікам, не могуць у поўнай меры раскрыць фінансава-эканамічную дзейнасць нацыі, паколькі адсутнічае інфармацыя аб дамашніх гаспадарках і цэнявой эканоміцы. Таму акрамя інфармацыі, атрыманай з дапамогай макрабухгалтарскага ўліку, нацыянальнае рахункаводства выкарыстоўвае інфармацыю фінансавых, падатковых і мытных органаў, банкаўскай сістэмы і іншых службаў аб дзейнасці дамашніх гаспадарак, якую яны канцэнтруюць. Важнымі крыніцамі інфармацыі для нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца інфармацыя дзяржаўнай рэгістрацыі арганізацый і індывідуальных прадпрыемстваў, перапіс і абследаванні, падатковая і мытная статыстыка і іншыя статыстычныя даныя.

Як бачна з малюнку 2.1, прадмет нацыянальнага рахункаводства праз макрабухгалтарскі ўлік цесна ўзаемазвязаны з прадметам бух-галтарскага ўліку на мікраўзроўні. Аднак на практыцы гэта ўзаема-сувязь не атрымлівае належнай рэалізацыі па прычыне адсутнасці патрэбнай каардынацыі функцый Міністэрства фінансаў і Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь. У выніку структуру нацыянальнай уліковай сістэмы, якая склалася ў цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь, нельга прызнаць аптымальнай. Недасканаласць нацыянальнай уліковай сістэмы абумоўлена, перадусім, выключэннем з функцый Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь цэнтралізаванага кіраўніцтва бухгалтарскім ўлікам у краіне.

У былым СССР Міністэрства фінансаў зацвярджала тыпавыя планы рахункаў, формы бухгалтарскага ўліку і справаздачнасці сумесна з Цэнтральным статыстычным кіраўніцтвам. На Цэнтральнае статыстычнае кіраўніцтва СССР ускладваліся таксама абавязкі па распрацоўцы і зацвярджэнні тыпавых формаў першаснага ўліку. Выключэнне гэтых палажэнняў з нарматыўных дакументаў, якія рэгулююць дзейнасць Міністэрства фінансаў і Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь, абумовіла паралельную распрацоўку ўказанымі ўстановамі дубліраванай справаздачнасці, што прывяло да няўзгодненасці паказчыкаў бухгалтарскага ўліку і нацыянальнага рахункаводства.

Для таго, каб пазбегнуць указаных недахопаў нацыянальнай уліковай сістэмы неабходна ўзгадненне функцый Міністэрства фінансаў і Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь у галіне кіраўніцтва бухгалтарскім ўлікам. Дасягнуць такой інтэграцыі дапаможа структура нацыянальнай уліковай сістэмы, прыведзеная на малюнку 2.2.

Малюнак 2.2 — Структурная схема нацыянальнай уліковай сістэмы

Нацыянальнае рахункаводства адрозніваецца ад макраэканамічнага ўліку пашырэннем аб'ектаў вывучэння за кошт уключэння ў іх склад ценявой эканомікі, аднак метады карэкціроўкі паказчыкаў народнай гаспадаркі на велічыню аб'ёмаў яе дзейнасці не вырацаваны. Не вызначаны таксама орган кіравання на макраўзроўні, у функцыі якога ўваходзіць колькаснае вымярэнне ценявой эканомікі. У сувязі з гэтым структурная схема нацыянальнай ўліковай сістэмы на малюнку 2.2 завяршаецца народнагаспадарчым улікам і абмежавана на макраўзроўні Міністэрствам фінансаў і Нацыянальным статыстычным камітэтам Рэспублікі Беларусь.

Нацыянальная ўліковая сістэма дзяржавы павінна ўключаць дзве асноўныя падсістэмы: макраэканамічную трох'ярусную сістэму бухгалтарскага ўліку і статыстычныя метады збору і апрацоўкі інфармацыі аб гаспадарчых працэсах і маёмасці дамашніх гаспадарак, ценявой эканоміцы і незаконных відах дзейнасці. Паміж гэтымі двума падсістэмамі знаходзіцца прамежкавае звязно кансалідаванай ўліковай інфармацыі, прадстаўленае міністэрствамі, камітэтамі і іншымі агульнадзяржаўнымі органамі кіравання, якое абагульняе паступіўшую ад мікраўзроўню інфармацыю і перадае яе на макраўзровень.

У сувязі з гэтым гарманізацыя паказчыкаў сістэм бухгалтарскіх і нацыянальных рахункаў азначае прывядзенне адной інфармацыйнай падсістэмы ў адпаведнасць з другой. Гэту задачу паспяхова можна вырашыць толькі ў тым выпадку, калі ўстанаўленне неабходнай суадноснасці будзе ажыццяўляцца не толькі шляхам каардынацыі паказчыкаў бухгалтарскага ўліку з паказчыкамі нацыянальнага рахункаводства, але мадыфікацыяй і дапаўненнем апошняга ў адпаведнасці з пастулатамі і прынцыпамі бухгалтарскага ўліку.

2.2. Сектары эканомікі як аб'екты нацыянальнага рахункаводства

2.2.1. Склад сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы»

Сектар нефінансавых прадпрыемстваў — гэта сукупнасць ін-стытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў, якія заняты рыначнай вытворчасцю тавараў і нефінансавых паслуг, незалежна ад формаў уласнасці і арганізацыйна-прававой падпарадкаванасці. Указаны сектар уключае інстытуцыйныя адзінкі, асноўнай функцыяй якіх з'яўляецца вытворчасць прадуктаў і нефінансавых паслуг для рэалізацыі па цэнах, якія дазваляюць пакрыць выдаткі вытворчасці і атрымаць прыбытак. Існуюць два віды інстытуцыйных адзінак:

- ♦ фізічныя асобы або групы асоб, якія заняты ў дамашніх гаспадарках;
- ♦ юрыдычныя асобы, якія прадстаўляюць карпарацыі, некамерцыйныя арганізацыі і дзяржаўныя ўстановы.

Эканамічная адзінка, якая складаецца з адной або больш асоб, забяспечвае эканоміку рэсурсамі і выкарыстоўвае атрыманыя за іх грошы для набыцця тавараў і паслуг з мэтай задавальнення матэрыяльных патрэбнасцей, называецца **дамашняй гаспадаркай**. **Арганізацыя** — гэта самастойны гаспадарчы суб'ект з правамі юрыдычнай асобы, які на аснове выкарыстання працоўным калектывам маёмасці вырабляе і рэалізуе прадукцыю, выконвае работы і аказвае паслугі. Арганізацыя мае права займацца любой гаспадарчай дзейнасцю, якая не забаронена заканадаўствам і адпавядае мэтам, прадугледжаным у яе статуте.

Карпарацыя — гэта шырока распаўсюджаная форма арганізацыі прадпрымальніцкай дзейнасці, якая прадугледжвае долеваю ўласнасць, юрыдычны статус і засяроджанне функцый кіравання ў руках верхняга эшалону прафесійных менеджэраў, якія працуюць на найму. Акрамя карпарацый інстытуцыйнымі адзінкамі нацыянальнага ра-хункаводства з'яўляюцца **квазікарпарацыі**. Гэта некарпаратыўныя суб'екты гаспадарання, якія належаць іншым арганізацыям, аднак маюць завершаную сістэму бухгалтарскага ўліку і па статусе адносяцца да юрыдычных асоб, наводзіны якіх аналагічныя паводзінам карпарацый. Тыповым прыкладам квазікарпарацыі з'яўляецца даччыная арганізацыя.

Карпарацыі могуць быць дзяржаўнымі, прыватнымі і транснацыянальнымі. **Дзяржаўная карпарацыя** — гэта такая карпарацыя, кантроль за дзейнасцю якой ажыццяўляе дзяржава. Пад кантролем у дадзеным выпадку разумеецца магчымасць дзяржавы вызначаць эканамічную палітыку карпарацыі.

Прыватная карпарацыя — гэта від акцыянернага таварыства з невялікай колькасцю акцыянераў, пры гэтым пераважная колькасць акцый належыць аднаму ўладальніку, вузкай групе акцыянераў або членам адной сям'і. **Транснацыянальная карпарацыя** — гэта буйная карпарацыя, якая мае замежныя актыўнасці. Арганізацыйная структура транснацыянальных карпарацый заснавана на кантролі галаўной (матчынай) кампаніі за ўсімі ўваходзячымі ў транснацыянальную карпарацыю структурнымі падраздзяленнямі, якія маюць статус незалежных юрыдычных асоб, з дапамогай сістэмы ўдзелу.

Склад арганізацый, якія аб'ядноўваюцца сектарам «Нефінансавыя прадпрыемствы» прыведзены на малюнку 2.3. Рэсурсы гэтых адзінак фарміруюцца, у асноўным, за кошт паступленняў ад рэалізацыі прадукцыі і паслуг. У шэрагу выпадкаў такія інстытуцыйныя адзінкі могуць быць стратнымі або пакрываць свае выдаткі за кошт субсідый і датацый з бюджэту. Да гэтага сектара адносяцца таксама прадпрыемствы, якія поўнасю фінансуюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту, аднак заняты вытворчасцю прадукцыі.

Малюнак 2.3 — Структура сектара эканомікі «Нефінансавыя прадпрыемствы»

Акрамя таго ён ахоплівае некамерцыйныя таварна-сыравінныя біржы, гандлёвыя палаты, асацыяцыі прадпрымальнікаў і іншыя створаныя імі таварыствы для рэалізацыі статутных задач.

Такім чынам, у склад сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы і карпарацыі» ўключаюцца інстытуцыйныя адзінкі незалежна ад формы ўласнасці. Гэта могуць быць дзяржаўныя, акцыянерныя, арэндныя, сумесныя, кааператыўныя і прыватныя суб'екты гаспадарання, занятыя вытворчасцю і рэалізацыяй прадукцыі і паслуг. У даным сектары ствараецца асноўная маса валавога ўнутранага прадукту.

Ён аб'ядноўвае вельмі розныя па характару дзейнасці прадпрыемствы, якія адносяцца да шматлікіх галін народнай гаспадаркі. У яго склад уваходзяць прадпрыемствы прамысловасці, будаўніцтва, сельскай гаспадаркі і іншыя суб'екты гаспадарання, якія вырабляюць прадукцыю ў натуральнай форме. Акрамя таго, гэты сектар уключае арганізацыі па аказанні транспартных і іншых рыначных паслуг, гандаль, а таксама матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і іншыя галіны нацыянальнай эканомікі.

Па гэтай прычыне макразэканамічныя паказчыкі гэтага сектара становяцца карыснымі толькі ў тым выпадку, калі яны будуць дэталізаваны ў разрэзе падсектараў і галін нацыянальнай эканомікі. Рэкамендуецца выдзяляць наступныя падсектары:

- ◆ дзяржаўныя нефінансавыя прадпрыемствы;
- ◆ прыватныя нацыянальныя нефінансавыя прадпрыемствы;
- ◆ замежныя нефінансавыя прадпрыемствы.

Падсектар «Дзяржаўныя нефінансавыя прадпрыемствы» ўключае ўсе нефінансавыя карпарацыі-рэзідэнты і іншыя арганізацыі, якія кантралююцца органамі дзяржаўнага кіраўніцтва. Да іх адносяцца дзяржаўныя і муніцыпальныя арганізацыі.

Падсектар «Прыватныя нефінансавыя прадпрыемствы» аб'ядноўвае карпарацыі-рэзідэнты і іншыя арганізацыі, якія не знаходзяцца пад кантролем урада або нерэзідэнтаў. Усе нефінансавыя арганізацыі, якія знаходзяцца пад кантролем нерэзідэнтаў, адносяцца да замежных нефінансавых арганізацый.

Такое падраздзяленне на падсектары мае вялікае значэнне для вывучэння плыняў даходаў з дэталізацыяй па формах уласнасці, аднак не вырашае праблему выдзялення адрозных па характары дзейнасці арганізацый. Для гэтага ў нацыянальным рахункаводстве выкарыстоўваецца класіфікацыя эканомікі па галінах. ***Галіна эканомікі*** — гэта сукупнасць арганізацый, для якіх характэрная агульнасць выпускаемай прадукцыі, тэхналогіі вытворчасці, асноўных сродкаў і прафесійных навываў працаўнікоў. Нацыянальныя рахункі вытворчасці і ўтварэння даходаў у Рэспубліцы Беларусь распрацоўваюцца ў разрэзе 23 галін, дзе дамінуючае становішча займаюць прамысловасць і сельская гаспадарка.

2.2.2. Склад сектара «Фінансавыя ўстановы»

Фінансавая ўстанова — гэта арганізацыя, занятая фінансавым пасрэдніцтвам або звязанымі з ім відамі фінансавай дзейнасці. Фінансавыя арганізацыі, якія дзейнічаюць на эканамічнай тэрыторыі краіны, фарміруюць **сектар фінансавых устаноў**. Гэта сукупнасць інстытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў, занятых фінансавым пасрэдніцтвам і аказаннем іншых дапаможных фінансавых паслуг на камерцыйнай аснове, рэсурсы якіх фарміруюцца за кошт прынятых абавязацельстваў і атрыманых працэнтаў, страхавых прэмій і камісійных узнагароджанняў. У склад фінансавых устаноў уваходзяць крэдытныя і страхавыя ўстановы, а таксама арганізацыі, якія займаюцца пенсійным забеспячэннем і дапаможнай фінансавай дзейнасцю.

Крэдытныя ўстановы ўключаюць камерцыйныя банкі, крэдытныя таварыствы, іншыя спецыялізаваныя крэдытна-фінансавыя арганізацыі і асацыяцыі. **Камерцыйны банк** — гэта юрыдычная асоба, якой на падставе ліцэнзій і дзеючага заканадаўства дадзена права ажыццяўляць на камерцыйнай аснове банкаўскія аперацыі. Да банкаўскіх аперацый адносяцца прыцягненне ўкладаў, выдача крэдытаў, разліковыя аперацыі, пасрэдніцтва пры куплі-продажу каштоўных папер і іншыя аперацыі. Крэдытныя таварыствы ствараюцца за кошт паявых, уступных і абавязковых уносаў членаў таварыства для іх крэдытна-разліковага абслугоўвання.

Банкаўская дзейнасць уключае паслугі цэнтральнага банка і яго ўстаноў, а таксама камерцыйных банкаў і іншых фінансава-крэдытных арганізацый. Па гэтай прычыне сектар «Фінансавыя ўстановы» рэкамендуецца падзяляць на наступныя падсектары: «Цэнтральны банк», «Іншыя дэпазітныя ўстановы», «Страховыя ўстановы і пенсійныя фонды», «Іншыя фінансавыя пасрэднікі, акрамя страхавых устаноў і пенсійных фондаў», «Фінансавыя дапаможныя ўстановы».

Для таго каб вылучыць інфармацыю аб дзейнасці дзяржаўных, прыватных і замежных фінансавых устаноў, паказчыкі падсектараў «Іншыя дэпазітныя ўстановы», «Страховыя ўстановы і пенсійныя фонды» рэкамендуецца дэталізаваць наступным чынам:

- ♦ дзяржаўныя фінансавыя ўстановы;
- ♦ прыватныя нацыянальныя фінансавыя ўстановы;
- ♦ фінансавыя ўстановы пад замежным кантролем.

У нашай краіне падсектар «Цэнтральны банк» уключае цэнтральны апарат і рэгіянальныя падраздзяленні Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь. У тым выпадку, калі цэнтральны банк дзяржавы ў фінансавых адносінах кіруецца і кантралюецца ўрадам дзяржавы і з'яўляецца часткай сістэмы дзяржаўнага кіравання, яго, у адпаведнасці з канцэпцыяй нацыянальнага рахункаводства ААН, мэтазгодна ўключаць ў склад сектара «Органы дзяржаўнага кіравання». Аднак ва ўмовах рыначнай эканомікі цэнтральны банк дзяржавы атрымлівае пэўную самастойнасць ад урада і набліжаецца па сваіх паводзінах да камерцыйных банкаў. Ён выдае крэдыты, набывае і прадае на валютным рынку замежную валюту, удзельнічае ў функцыянаванні рынку каштоўных папер. Па гэтай прычыне ён адносіцца да сектара «Фінансавыя карпарацыі».

Падсектар «Дэпазітныя грашовыя карпарацыі» ўключае камерцыйныя, ашчадныя і іншыя банкі, галоўнай мэтай якіх з'яўляецца атрыманне прыбытку ад удзелу ў фінансавых аперацыях. Падсектар іншых фінансавых пасрэднікаў у асноўным складаецца з розных інвестыцыйных фондаў. Падсектар «Фінансавыя дапаможныя ўстановы» ўключае арганізацыі, якія займаюцца дзейнасцю, цесна звязанай з фінансавым пасрэдніцтвам, аднак самі не выступаюць у якасці такіх пасрэднікаў. Гэта ў асноўным фондавыя біржы і брокерскія арганізацыі.

Іншыя спецыялізаваныя крэдытна-фінансавыя арганізацыі ўключаюць лізінгавыя, факторынгавыя і дылінгавыя фірмы, інвестыцыйныя і пенсійныя фонды, траставыя і фінансавыя кампаніі, клірынгавыя і разлікова-касавыя цэнтры, валютныя і фондавыя біржы, пункты пракату і іншыя крэдытна-фінансавыя арганізацыі. Лізінгавыя фірмы спецыялізуюцца на закупцы машын і абсталявання аднаго віду або шырокай наменклатуры і здачы іх ў арэнду з правам або без права выкупу. Факторынгавыя фірмы спецыялізуюцца на куплі дэбіторскіх рахункаў суб'ектаў гаспадарання з дысонтам (скідкай), а затым спаганяюць доўг з фактычнага даўжніка, якому суб'ект гаспадарання прадаў тавары або аказаў паслугі. Дылінгавыя фірмы на падставе ліцэнзій ажыццяўляюць аперацыі па куплі-продажу наяўнай замежнай валюты ў фізічных асоб.

Інвестыцыйны фонд — гэта фінансавая арганізацыя, якая прыцягвае сродкі за кошт эмісіі ўласных акцый і ўкладвае іх затым у каштоўныя паперы іншых эмітэнтаў. **Пенсійны фонд** — гэта дзяржаўны або недзяржаўны страхавы фонд, які ствараецца для пенсійнага забеспячэння насельніцтва.

Траставыя кампаніі выконваюць функцыі давернага характару па захоўванні і часовым кіраванні арганізацыямі, нерухомасцю, каштоўнымі паперамі і іншымі актывамі па даверанасці ўласнікаў. Фінансавая кампанія, як крэдытна-фінансавая ўстанова, спецыялізуецца на крэдытаванні асобных галін гаспадаркі або выдачы пэўных відаў крэдытаў і правядзенні фінансавых аперацый.

Клірынгавыя цэнтры займаюцца ажыццяўленнем разлікаў на асно-ве заліку ўзаемных патрабаванняў за тавары, аказаныя паслугі і каштоўныя паперы. Разлікова-касавыя цэнтры выконваюць комплекс банкаўскіх паслуг (прыём грашовых сродкаў, залічэнне іх на адпаведныя рахункі, аказанне паслуг сваім заснавальнікам, экспертыза грашовай наяўнасці і плацежных дакументаў, ажыццяўленне плацяжоў па даручэнні кліентаў).

Валютныя і фондавыя біржы ажыццяўляюць на рэгулярнай і ўпарадкаванай аснове паслугі па куплі-продажу валюты або каштоўных папер. Страхавыя кампаніі і таварыствы ўяўляюць сабой арганізацыі, створаныя для ажыццяўлення страхавой дзейнасці на аснове атрыманай ліцэнзіі. Іх рэсурсы ствараюцца ў асноўным за кошт паступлення плацяжоў па страхавых кантрактах.

2.2.3. Склад іншых сектараў нацыянальнай эканомікі

Сектар дзяржаўных устаноў — гэта сукупнасць інстытуцыйных адзінак, якія, акрамя выканання сваіх палітычных функцый і рэгулявання эканомікі аказваюць нярыначныя паслугі індывідуальнага характару. Сектар «Дзяржаўныя ўстановы» ўключае сукупнасць органаў заканадаўчай, судовай і выканаўчай улады, фонды сацыяльнага забеспячэння і некамерцыйныя арганізацыі, якія яны кантралююць. Сюды можна аднесці апарат Прэзідэнта, Парламент, Урад, Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь, іншыя агульнадзяржаўныя, абласныя і мясцовыя органы кіравання. Яны класіфікуюцца як самастойныя інстытуцыйныя адзінкі, паколькі маюць права фарміраваць даходы за кошт падаткаў, пошлін і іншых плацяжоў, прыцягваюць пазыковыя сродкі, распараджаюцца атрыманымі рэсурсамі для дасягнення пастаўленых задач.

У склад сектара «Дзяржаўныя ўстановы» ўключаюцца таксама падведомныя ўказаным вышэй органам дзяржаўныя друкарні, урадавая сувязь, вылічальныя цэнтры і іншыя некарпаратыўныя арганізацыі, якія абслугоўваюць органы кіравання. Такія арганізацыі не выдзяляюцца ў самастойныя інстытуцыйныя адзінкі і ўваходзяць у склад таго органа кіравання, які яны абслугоўваюць. Органы дзяржаўнага кіравання могуць наладжваць вытворчасць прадукцыі і паслуг выключна для атрымання даходаў. Такія дзяржаўныя карпарацыі ўяўляюць сабой самастойныя інстытуцыйныя адзінкі і адносяцца да нефінансавых прадпрыемстваў і карпарацый.

Сектар «Дзяржаўныя ўстановы» можа падраздзяляцца на наступныя падсектары:

- ◆ Цэнтральныя дзяржаўныя ўстановы.
- ◆ Рэгіянальныя дзяржаўныя ўстановы.
- ◆ Мясцовыя дзяржаўныя ўстановы.
- ◆ Фонды сацыяльнага забеспячэння.

Сектар некамерцыйных арганізацый для абслугоўвання дамашніх гаспадарак — гэта сукупнасць інстытуцыйных адзінак, што абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі шляхам перадачы ім тавараў і аказання паслуг бязвыплатна або па цэнах, якія не з'яўляюцца эканамічна адчувальнымі. Гэта могуць быць прафесійныя таварыствы, палітычныя партыі, рэлігійныя таварыствы, грамадскія і культурныя ўстановы, дабрачынныя арганізацыі і г. д. Гэтыя арганізацыі не кантралююцца і не фінансуюцца дзяржаўнымі ўстановамі. Іх рэсурсы складаюцца ў асноўным з добраахвотных узносаў і ахвяраванняў дамашніх гаспадарак, карпарацый, Урада і даходаў ад уласнасці.

Сектар дамашніх гаспадарак — гэта сукупнасць інстытуцыйных адзінак, якія складаюцца як з адной асобы, так і з групы асоб, функцыі якіх заключаюцца ў прапанаванні рабочай сілы, канчатковым спажыванні і прадпрымальніцкай дзейнасці на вытворчасці прадуктаў і паслуг. Гэты сектар ахоплівае індывідаў або групы індывідаў як спажыўцоў, а таксама прадпрымальніцкую дзейнасць насельніцтва па вытворчасці прадуктаў і паслуг, якую нельга ні з юрыдычнага, ні з эканамічнага пункта гледжання адлучыць ад дамашняй гаспадаркі. Сюды адносяцца асобы, якія працуюць па найме, атрымальнікі даходаў ад уласнасці і трансфертаў (выплаты пенсій і іншых відаў дапамог), дапаможныя гаспадаркі рабочых і служачых, фермерскія гаспадаркі і іншыя прадпрыемствы, якія не маюць незалежнага юрыдычнага статусу.

Інстытуцыйныя адзінкі гэтага сектара не вядуць бухгалтарскі ўлік з выкарыстаннем двойнога запісу на бухгалтарскіх рахунках і таму ён не можа выступаць у якасці крыніцы інфармацыі для макраўліку. Каб ахапіць гэты сектар улікам, нацыянальнае рахункаводства выкарыстоўвае інфармацыю, атрыманую ў выніку экспертных разлікаў, выбарачных абследаванняў, а таксама даныя ўліку іншых сектараў. Значную інфармацыю, якая адносіцца да дзейнасці гэтага сектара, нацыянальнае рахункаводства атрымлівае пасля адпаведнай апрацоўкі паказчыкаў дэмаграфічнай і сацыяльнай статыстыкі.

Сектар «Астатні свет (знешнеэканамічная дзейнасць)» характарызуе сувязі нацыянальнай эканомікі дзяржавы з эканомікай іншых дзяржаў. Ён ахоплівае інстытуцыйныя адзінкі, якія не з'яўляюцца рэзідэнтамі дадзенай дзяржавы, у той меры, у якой яны звязаны з нацыянальнай эканомікай у выніку заключэння і ажыццяўлення экспертна-імпортных, крэдытных і інвестыцыйных і іншых аперацый. Улік знешнеэканамічнай дзейнасці ажыццяўляюць інстытуцыйныя адзінкі нацыянальнай эканомікі ў рамках адзінага бухгалтарскага ўліку арганізацыі, што дае магчымасць ахапіць гэты сектар макраўлікам на агульнадзяржаўным узроўні.

2.3. Макразэканамічныя аперацыі як аб'екты нацыянальнага рахункаводства

Да аб'ектаў бухгалтарскага ўліку адносяцца факты гаспадарчай дзейнасці, з якіх складаюцца гаспадарчыя працэсы. **Факт гаспадарчай дзейнасці** — гэта дзеянне і з'ява, якія вядуць да змяненняў у складзе гаспадарчых сродкаў і гаспадарча-прававых адносін. Такімі фактамі могуць быць паступленне матэрыялаў ад пастаўшчыкоў, выдача заробтнай платы, паступленне на разліковы рахунак грошай ад пакупніка прадукцыі і г. д. Нацыянальнае рахункаводства генеруе гаспадарчыя аперацыі суб'ектаў гаспадарання ў эканамічных аперацыі сектараў эканомікі дзяржавы.

Аперацыі ў шырокім сэнсе гэтага слова ўяўляюць сабой дзеянні, накіраваныя на выкананне якой-небудзь задачы. Кругаабарот даходаў і прадуктаў на макразэканамічным узроўні, як прадмет нацыянальнага рахункаводства, складаецца з эканамічных аперацый. Пад **эканамічнай аперацыяй** падразумяваюць плынь, якая адлюстроўвае стварэнне, пераўтварэнне, абмен і перадачу або ліквідацыю эканамічнай вартасці і ўключае пераход права ўласнасці на тавары або фінансавыя актывы, аказанне паслуг або выкарыстанне працы і капіталу. Гэта могуць быць аперацыі, звязаныя з выкананнем вытворчых, гандлёвых, фінансавых, крэдытных, страхавых і іншых задач.

Большасць эканамічных аперацый прадугледжвае сустрэчныя патокі прадукцыі і грошай паміж інстытуцыйнымі адзінкамі. У працэсе ажыццяўлення аперацый куплі-продажу тавараў і паслуг адна інстытуцыйная адзінка перадае за адпаведную кампенсацыю другой інстытуцыйнай адзінцы эканамічныя актывы або паслугі. Аперацыі без сустрэчнага патоку тавараў, паслуг і грошай адносяцца да трансфертаў. У нацыянальным рахункаводстве аперацыі адлюстроўваюцца, як правіла, не па выплачаных, а па фактычна налічаных сумах.

Адзінкай уліку ў нацыянальным рахункаводстве з'яўляецца **макразэканамічная аперацыя**, якая ўяўляе сабой кансалідаваную плынь у выніку ўзаемадзеяння двух сектараў або дзвюх галін нацыянальнай эканомікі ў працэсе стварэння, размеркавання і спажывання валавога нацыянальнага даходу. Класіфікацыя макразэканамічных аперацый, якая выкарыстоўваецца ў нацыянальным рахункаводстве, прыведзена на малюнку 2.4.

Інстытуцыйныя адзінкі сектараў эканомікі ажыццяўляюць разнастайныя эканамічныя аперацыі з таварамі і паслугамі, даходамі і фінансавымі інструментамі, якія можна падраздзяліць на наступныя тры групы:

- ◆ аперацыі з прадуктамі і паслугамі;
- ◆ аперацыі з даходамі;
- ◆ аперацыі з фінансавымі інструментамі.

Аперацыі з прадуктамі і паслугамі ўключаюць працэсы вытворчасці, абмену і выкарыстання прадуктаў і паслуг ў галінах і сектарах народнай гаспадаркі. Яны ўключаюць не толькі аперацыі з прадуктамі і паслугамі, якія былі выраблены ў дадзеным перыядзе, але і з прадуктамі, вырабленымі ў мінулыя перыяды, а таксама з імпартам.

Мэтай размеркавальных аперацый з'яўляецца размеркаванне і перамеркаванне дабаўленай вартасці, якая была створана вытворцамі ў справаздачным перыядзе, а таксама перамеркаванне зберажэнняў.

Малюнак 2.4 — Класіфікацыя макразэканамічных аперацый

Фінансавыя аперацыі звязаны са змяненнямі фінансавых актываў і абавязацельстваў у розных сектарах народнай гаспадаркі. Такія змяненні адбываюцца ў выніку набыцця фінансавых актываў і прыняцця фінансавых абавязацельстваў. Гэта можа быць павелічэнне або змяншэнне дэпазітаў у банкаўскай сістэме, тэхнічных рэзерваў страхавых кампаній, дэбіторскай завінавачанасці і крэдыторскай запазычанасці суб'ектаў гаспадарання, выдадзеных банкаўскай сістэмай пазык. **Банкаўскі дэпазіт** — гэта грашовая сума, якая змешчана на захоўванне ў банк ад імя прыватнай або юрыдычнай асобы — кліента банка, якому банк налічвае пэўны даход за выкарыстанне гэтых сродкаў у сваёй крэдытнай і інвестыцыйнай дзейнасці. У банкаўскай справаздачнасці дэпазітныя ўклады адлюстроўваюцца як абавязацельствы банка перад кліентамі.

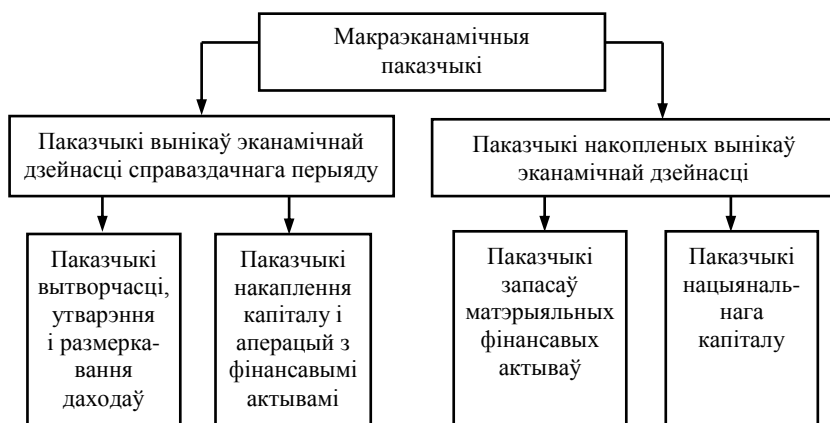
Страховыя рэзервы ўяўляюць сабой фонды, якія ствараюцца страхавымі кампаніямі для забеспячэння гарантый выплат страхавых кампенсаций і страхавых сум. Свабодныя сродкі страхавых рэзерваў выкарыстоўваюцца страхавымі кампаніямі для інвестыцый, што прыносяць ім дадатковы даход. Тэхнічныя страхавыя рэзервы ствараюцца для збалансавання паступленняў страхавых прэмій і выплат у межах нармальных сярэдніх ваганняў іх узроўняў.

Нацыянальнае рахункаводства адрознівае фактычныя і разліковыя аперацыі. Большасць аперацый з прадуктамі і паслугамі, размеркавальных і фінансавых аперацый адносіцца да фактычных аперацый, якія маюць рыначную ацэнку і закранаюць нацыянальныя рахункі двух і больш сектараў эканомікі. Пры гэтым рэсурсы адных сектараў павялічваюцца, а другіх — памяншаюцца.

Дзеянні, якія ажыццяўляюцца інстытуцыйнымі адзінкамі ў аднабаковым парадку і не аказваюць уздзеянне на эканамічныя актывы іншых інстытуцыйных адзінак, не з'яўляюцца макраэканамічнымі аперацыямі ў поўным сэнсе гэтага тэрміна. Такія дзеянні ў нацыянальным рахункаводстве трактуюцца як разліковыя аперацыі, якія вызначаюцца на аснове ўмоўных разлікаў. Да разліковых аперацый можна аднесці, напрыклад, спажыванне прадукцыі ўласнай вытворчасці, вартасць пражывання ва ўласным жыллі і некаторыя іншыя. Нягледзячы на іх умоўны характар, яны маюць пэўнае значэнне для поўнай характарыстыкі макраэканамічных працэсаў, якія адбываюцца ў эканоміцы дзяржавы.

2.4. Сутнасць макраэканамічных паказчыкаў і іх класіфікацыя

Вынікам нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца сістэма збалансаваных макраэканамічных паказчыкаў, якія неабходны органам кіравання нацыянальнай эканомікай для эфектыўнага макрафінансаванага менеджменту. **Макраэканамічным паказчыкам называецца зводны, абагульняючы, сярэдні па нацыянальнай эканоміцы ў цэлым індэксатар для характарыстыкі аб'ёму і структуры вытворчасці і спажывання даходаў і выдаткаў, экспарту і імпарту, а таксама іншых вартасных велічынь, якія выконваюць вызначальную ролю пры распрацоўцы эканамічнай палітыкі дзяржавы і ацэнцы яе вынікаў.** Класіфікацыя макраэканамічных паказчыкаў паказана на малюнку 2.5.

Малюнак 2.5 — Класіфікацыя макраэканамічных паказчыкаў

Паколькі ўсе макраэканамічныя паказчыкі разлічваюцца на аснове адзіных метадалагічных прынцыпаў, узаемазвязаны паміж сабой і прызначаны для адлюстравання вынікаў нацыянальнай эканомікі ў цэлым, яны складаюць сістэму паказчыкаў нацыянальнага рахункаводства. На макраўзроўні ў якасці абагульняючых выступаюць паказчыкі вынікаў эканамічнай дзейнасці справаздачнага перыяду (паказчыкі нацыянальнага рахункаводства фінансавых плыняў) і паказчыкі накопленых вынікаў эканамічнай дзейнасці (паказчыкі нацыянальнага рахункаводства запасаў).

У працэсе далейшай класіфікацыі паказчыкі вынікаў эканамічнай дзейнасці справаздачнага перыяду падзяляюцца на наступныя паказчыкі: вытворчасці, утварэння і размеркавання даходаў; накіплення капіталу і аперацый з фінансавымі актывамі. У сваю чаргу паказчыкі дзвюх названых груп могуць рас-

крываць валавыя і канчатковыя (чыстыя) вынікі эканамічнай дзейнасці справаздачнага перыяду. На межаўзроўні названыя паказчыкі могуць дэталізавацца па сектарах і галінах нацыянальнай эканомікі, адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінках, формах уласнасці і па іншых крытэрыях.

2.5. Макраэканамічныя паказчыкі вытворчасці, утварэння і размеркавання даходаў

2.5.1. Сутнасць і методыка вызначэння паказчыкаў выпуску прадуктаў і паслуг, валавога ўнутранага прадукту

У склад макраэканамічных паказчыкаў вытворчасці, утварэння і размеркавання даходаў справаздачнага перыяду ўваходзяць валавы выпуск прадуктаў і паслуг, валавы ўнутраны прадукт, валавы прыбы-так і валавыя змешаныя даходы, валавы нацыянальны даход, валавы нацыянальны даход у распараджэнні, валавое зберажэнне, чыстае крэдытаванне або чыстае запазычванне.

Валавы выпуск уключае вартасць прадукцыі і паслуг, якія з'явіліся ў выніку дзейнасці вытворчых адзінак-рэзідэнтаў на працягу дадзенага перыяду. Адрозніваюць рыначны і нярыначны выпуск тавараў і паслуг. Рыначны выпуск уключае тавары і паслугі, якія рэалізуюцца па эканамічна значных цэнах шляхам продажу або бартэру, перадаюцца працаўнікам у якасці аплаты працы ў натуральнай форме, вырабляюцца адным структурным падраздзяленнем арганізацыі і перадаюцца другому структурнаму падраздзяленню для выкарыстання ў вытворчасці.

Валавы рыначны выпуск тавараў і паслуг разлічваецца па формуле

$$PBT = P + B + АПН + ПУВ \pm \Delta ГП \pm \Delta ЗНВ,$$

дзе *PBT* — рынкавы выпуск тавараў і паслуг;

P — тавары і паслугі, рэалізаваныя па эканамічна значных цэнах;

B — бартэрныя аперацыі;

АПН — тавары і паслугі, перададзеныя працадаўцамі сваім супрацоўнікам у якасці аплаты працы ў натуральнай форме;

ПУВ — тавары або паслугі, перададзеныя адным падраздзяленнем другому падраздзяленню аднаго і таго ж суб'екта гаспадарання для ўнутрывытворчага выкарыстання;

$\Delta ГП$ — змяненне запасаў гатовай прадукцыі і тавараў, прызначаных для рыначнага выкарыстання;

$\Delta ЗНВ$ — змяненне запасаў незавершанай вытворчасці.

Нярыначны выпуск уключае прадукты і паслугі, якія перадаюцца або аказваюцца бязвыплатна або па цэнах, якія не маюць эканамічнага значэння, іншым інстытуцыйным адзінкам або грамадству ўвогуле. Гэта могуць быць бясплатныя адукацыя і медыцынскае абслугоўванне, паслугі дзяржаўнага кіравання, абароны і іншыя падобныя паслугі. Эканамічная статыстыка нярыначны выпуск дапаўняе прадукцыяй, якая вырабляецца фермерскімі, сялянскімі і дапаможнымі гаспадаркамі насельніцтва; паслугамі па пражыванні ва ўласным жыллі і іншымі відамі прадукцыі і паслуг для ўласнага канчатковага спажывання. Паколькі такія прадукты і паслугі не адлюстроўваюцца ў сістэмным бухгалтарскім ўліку і фінансавай справаздачнасці, яны з'яўляюцца аб'ектам не макрабухгалтарскага ўліку, а нацыянальнага рахункаводства.

Валавы ўнутраны прадукт уяўляе сабой суму валавой дабаўленай вартасці, створанай за пэўны перыяд усімі вытворцамі, якія ажыццяўляюць дзейнасць на дадзенай тэрыторыі. Ён разлічваецца па рыначных цэнах як рознасць паміж выручкай і прамежкавым спажываннем. Прамежкавае спажыванне ўключае матэрыяльныя выдаткі на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі, а таксама аплату нематэрыяльных паслуг.

Валавы ўнутраны прадукт можа разлічвацца вытворчым метадам, метадам выкарыстання і па крыніцах даходаў. Мадэль разліку валавога ўнутранага прадукту вытворчым метадам наступная:

$$ВУП = В - ПС + ППІ - СПІ,$$

дзе *ВУП* — валавы ўнутраны прадукт;

В — валавы выпуск прадукцыі і паслуг усіх галін нацыянальнай эканомікі;

ПС — прамежкавае спажыванне;

ППІ — падаткі на прадукты і імпорт;

СПІ — субсідыі на прадукты і импорт.

Падаткі на прадукты і импорт уключаюць плацяжы, велічыня якіх непасрэдна залежыць ад фізічнага аб'ёму або вартасці вырабленай прадукцыі і аказаных паслуг, а таксама падаткі на імпартаваныя тавары і паслугі. Склад падаткаў на прадукты прыведзены ў табліцы 2.1.

Табліца 2.1 — Падаткі на прадукты

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Падатак на дабаўленую вартасць	5330
2. Акцызы	1038
3. Падаткі з продажу	103
4. Зборы за паслугі гасцініц, рэстаранаў, іпадромаў і г. д.	16
5. Зборы за прамысловую нарыхтоўку дзікарослых раслін, грыбоў і сыравіны расліннага паходжання	24
6. Збор у рэспубліканскі фонд падтрымкі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі, харчавання і аграрнай навукі	386
7. Экспартныя мытныя пошліны ў гандлёвым абароце	138
8. Афшорны збор	—
9. Плата за праезд цяжкавагавых і буйнагабарытных транспартных сродкаў	31
10. Вывазныя мытныя пошліны пры экспарце нафтапрадуктаў	74
11. Мытныя плацяжы, якія спаганяюцца з фізічных асоб	19
12. Мытныя зборы	6
13. Мытныя пошліны ў гандлёвым абароце	134
14. Рэнтавы збор пры правядзенні знешнегандлёвых аперацый	9
15. Мытныя пошліны і зборы па таварах, якія паходзяць з трэціх дзяржаў і ўвозяцца з Расійскай Федэрацыі	15
16. Зборы за мытнае афармленне тавараў, не прызначаных для вытворчай або камерцыйнай дзейнасці	8
17. Іншыя падаткі на прадукты	6
18. Усяго падаткаў на прадукты	7337

З мэтай паніжэння рыначных цэн на некаторыя віды сацыяльна важнай прадукцыі могуць давацца субсідыі суб'ектам гаспадарання, якія выпускаюць планава-стратную прадукцыю. **Субсідыя** — гэта дзяржаўная дапамога арганізацыям і грамадзянам для пакрыцця страт і для іншых мэт, якая выдзяляецца з бюджэту або за кошт спецыяльных фондаў, пры ўмове вытворчасці гэтымі арганізацыямі і грамадзянамі пэўнага віду тавараў і паслуг. Субсідыі могуць прымаць разнастайныя формы. Прыкладны склад субсідый на прадукты, якія могуць атрымліваць інстытуцыйныя адзінкі Рэспублікі Беларусь, прыведзены ў табліцы 2.2.

Табліца 2.2 — Субсідыі на прадукты

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Субсідыі дзяржаўным прадпрыемствам і арганізацыям	531
2. Страты прадпрыемстваў і арганізацый, якія ўзнікаюць пры продажу тавараў (работ, паслуг)	128
3. Іншыя субсідыі	49
4. Расходы рэспубліканскага фонду падтрымкі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі, харчавання і аграрнай навукі	667
5. Расходы мясцовага фонду стабілізацыі эканомікі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі і харчавання	341
6. Усяго субсідый на прадукты	1716

Інфармацыйнай асновай для распрацоўкі табліц аб падатках і субсідыях на прадукты з'яўляецца раздзел «Даходы» справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту.

2.5.2. Сутнасць і методыка вызначэння валавых паказчыкаў прыбытку і змешанага даходу нацыянальнай эканомікі, нацыянальнага даходу

На макраэканамічным узроўні для ацэнкі эфектыўнасці народнай гаспадаркі выкарыстоўваецца паказчык **валавога прыбытку эканомікі**, які ўяўляе сабой частку дабаўленай вартасці, што застаецца ў вытворцаў пасля выліку выдаткаў, звязаных з аплатай працы наёмных працаўнікоў, і падаткаў на вытворчасць і імпорт у выглядзе сумарнай велічыні валавога прыбытку карпаратыўных арганізацый і валавога змешанага даходу дамашніх гаспадарак. Падаткі на вытворчасць і імпорт уключаюць падаткі на прадукты і імпорт, а таксама іншыя падаткі на вытворчасць. Апошнія складаюцца з усіх падаткаў, акрамя падаткаў на прадукты, якімі абкладваюцца прадпрыемствы ў сувязі з іх удзелам у працэсе вытворчасці.

Да іншых падаткаў на вытворчасць адносяцца падаткі на фонд зароботнай платы або рабочую сілу, зямлю і нерухомасць, экалагічны падатак, зборы за выдачу ліцэнзій на дазвол займацца пэўнымі відамі прадпрыемальніцтва, а таксама іншыя падаткі за выкарыстанне асноўных сродкаў і вядзенне прафесійнай і прадпрыемальніцкай дзейнасці. Склад іншых падаткаў прыведзены ў табліцы 2.3. Велічыня іншых падаткаў на вытворчасць вызначаецца на аснове паказчыкаў раздзела «Даходы» справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту.

Табліца 2.3 — Іншыя падаткі на вытворчасць

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Падаткі з юрыдычных асоб-уладальнікаў (карыстальнікаў) транспартных сродкаў	308
2. Падаткі за выкарыстанне прыродных рэсурсаў	35
3. Падатак на нерухомасць	1019
4. Зямельны падатак	85
5. Дзяржаўная пошліна і іншыя падаткі	61
6. Іншыя зборы за карыстанне таварамі або за права карыстацца таварамі ці займацца пэўнымі відамі дзейнасці	65
7. Мэтавыя і адміністрацыйныя зборы з карыстальнікаў	11
8. Усяго іншых падаткаў на вытворчасць	1584

Паколькі сферай выкарыстання нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца не толькі гаспадарчыя арганізацыі, якія вядуць поўны набор бухгалтарскіх рахункаў, але і дамашнія гаспадаркі, якія не вядуць такія рахункі, для ацэнкі эфектыўнасці нацыянальнай эканомікі валавы прыбытак павялічваецца на велічыню валавога змешанага даходу. Валавы змешаны даход атрымліваюць члены дамашніх гаспадарак, якія працуюць, не атрымліваючы зароботнай платы. Па структуры валавы змешаны даход дамашніх гаспадарак складаецца з прадпрымальніцкага даходу і аплаты ўласнай працы. Аднак размежаваць гэтыя элементы па прычыне адсутнасці завершанага бухгалтарскага ўліку немагчыма.

Валавыя прыбытак і змешаны даход нацыянальнай эканомікі разлічваюцца па наступнай формуле:

$$ВПД = ВУП - АПН - ПВИ + СВИ + ВЗД,$$

дзе *ВПД* — валавы прыбытак і валавы змешаны даход нацыянальнай эканомікі;

АПН — аплата працы наёмных працаўнікоў;

ПВИ — падаткі на вытворчасць і імпорт;

СВИ — субсідыі на вытворчасць і імпорт;

ВЗД — валавыя змешаныя даходы.

На аснове велічыні валавога ўнутранага прадукту вызначаецца валавы нацыянальны даход. Разлічваецца ён наступным чынам: ад велічыні валавога ўнутранага прадукту трэба адняць суму дабаўленай вартасці, створанай на тэрыторыі краіны з дапамогай сродкаў вытворчасці, якія належаць іншаземцам, і дадаць дабаўленую вартасць, створаную за мяжой у выніку выкарыстання фактараў вытворчасці, якія з'яўляюцца ўласнасцю дадзенай дзяржавы і яе рэзідэнтаў.

Зыходзячы з гэтага валавы нацыянальны даход можна разлічыць па наступнай формуле:

$$ВНД = ВУП \pm СЗП + ДАС - ДПС,$$

дзе *ВНД* — валавы нацыянальны даход;

СЗП — сальда зароботнай платы, атрыманай за мяжой і выплачанай у Беларусі нерэзідэнтам;

ДАС — даходы ад уласнасці, атрыманыя ад астатняга свету;

ДПС — даходы ад уласнасці, перададзеныя астатняму свету.

Акрамя валавога нацыянальнага даходу разлічваецца валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне. Гэты паказчык вызначаецца шляхам карэкціроўкі валавога нацыянальнага даходу на велічыню бягучых трансфертаў, атрыманых ад астатняга свету. **Трансферт** — гэта аперацыя, пры ажыццяўленні якой адна інстытуцыйная адзінка перадае тавар, паслугу, грошы, іншыя фінансавыя або нефінансавыя актыў другой інстытуцыйнай адзінцы без атрымання адпаведнай кампенсацыі.

Адрозніваюць бягучыя і капітальныя трансферты. Бягучыя трансферты ўключаюць падаткі, адлічэнні на сацыяльнае страхаванне, штрафы і іншыя плацяжы некапітальнага характару. **Капітальны трансферт** уяўляе сабой бязвыплатную перадачу правоў уласнасці на пазаабаротныя актывы або сродкаў для іх набывання ад адной інстытуцыйнай адзінкі да другой.

Валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне, можна вызначыць па наступнай формуле:

$$ВНДР = ВНД + БТА - БТП,$$

дзе *ВНДР* — валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне;

БТА — бягучыя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету;

БТП — бягучыя трансферты, перададзеныя астатняму свету.

Калі ад велічынь пералічаных валавых макразканамічных паказчы-каў адняць велічыню скарыстанага асноўнага капіталу, атрымаем вартаснае выражэнне адпаведных канчатковых (чыстых) вынікаў дзейнасці дзяржавы ў справаздачным перыядзе. Да такіх паказчыкаў адносяцца чысты ўнутраны прадукт, чысты прыбытак эканомікі, чысты нацыянальны даход і чысты нацыянальны даход у распадаржэнні.

2.6. Макразканамічныя паказчыкі накаплення капіталу і аперацый з фінансавымі актывамі

Крыніцай накаплення асноўнага капіталу, матэрыяльных абаротных сродкаў і фінансавых актываў з'яўляецца валавое зберажэнне, якое разлічваецца як рознасць паміж валавым нацыянальным даходам, які паступіў у распадаржэнне, і выдаткамі на канчатковае спажыванне. Апошнія ўяўляюць сабой вартасць тавараў і паслуг, прызначаных для задавальнення індывідуальных і калектыўных патрэбнасцей дамашніх гаспадарак, дзяржаўных устаноў і некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Пасля выліку велічыні скарыстанага асноўнага капіталу атрымліваецца паказчык чыстага нацыянальнага зберажэння.

Велічыня рэсурсаў для фінансавання набываюцца ўказаных эканамічных актываў карэкціруецца на велічыню чыстых капітальных трансфертаў. Асноўнымі відамі капітальных трансфертаў з'яўляюцца субсідыі на капітальныя ўкладанні і падаткі на капітал. *Субсідыя на капітальныя ўкладанні ўяўляе сабой бязвыплатны нерэгулярны трансферт ад уласнай дзяржавы і іншых краін для фінансавання валавога накаплення асноўных сродкаў. Падаткі на капітал — гэта абавязковыя нерэгулярныя плацяжы, якія спаганяюцца дзяржаўнымі ўстановамі з капіталу або маёмасці гаспадарчых адзінак.* Акрамя таго, да капітальных трансфертаў адносяцца спісанне даўгоў па ўзаемным пагадненні крэдытораў і даўжнікоў, атрыманыя спадчына і ахвяраванні, а таксама іншыя плацяжы, у выніку якіх пераразмяркоўваюцца не даходы, а зберажэнні або маёмасць. *Чыстыя капітальныя трансферты ўяўляюць сабой рознасць паміж капітальнымі трансфертамі атрыманымі і перададзенымі.*

Валавое зберажэнне, адкарэкціраванае на велічыню чыстых капітальных трансфертаў, выкарыстоўваецца для фінансавання капітальных выдаткаў. Да капітальных выдаткаў адносяцца накапленне асноўных сродкаў, прырост матэрыяльных абаротных актываў, набывцё зямлі і каштоўнасцей, а таксама набывцё іншых нявырабленых актываў.

У шырокім сэнсе слова пад актывамі разумеюць любую ўласнасць суб'екта гаспадарання. Актывы падзяляюцца на матэрыяльныя і фінансавыя. Аб'екты, якія маюць фізічную прыроду, называюцца матэрыяльнымі, а сукупнасць грашовых сродкаў, каштоўных папер і іншых фінансавых інструментаў — фінансавымі актывамі.

У нацыянальным рахункаводстве матэрыяльныя актывы падзяляюцца на вырабленыя і нявырабленыя. Пад **вырабленымі актывамі** разумеюцца нефінансавыя актывы, якія былі створаныя ў працэсе вытворчасці. *Нефінансавыя вырабленыя актывы — гэта асноўныя сродкі, якія функцыянуюць у галінах вытворчасці тавараў і аказання паслуг, а таксама запасы матэрыяльных абаротных сродкаў і каштоўнасцей.* Да каштоўнасцей адносяцца каштоўныя металы і камяні, антыкварныя вырабы, калекцыі і іншыя прадметы выяўленчага мастацтва, набывтыя ў якасці сродку зберажэння багацця, паколькі іх вартасць з цягам часу не змяншаецца, а наадварот, павялічваецца.

Нявырабленыя актывы — гэта нефінансавыя актывы, якія з'явіліся не ў выніку вытворчых працэсаў, а існавалі ў прыродзе або ўзніклі ў выніку юрыдычных ці ўліковых дзеянняў. Яны падраздзяляюцца на матэрыяльныя і нематэрыяльныя. *Матэрыяльныя нявырабленыя актывы — гэта прыродныя актывы, да якіх адносяцца зямля, багацце нетраў, натуральныя біялагічныя і водныя рэсурсы, валоданне якімі можа быць устаноўлена і перададзена.* Нематэрыяльныя нявырабленыя актывы ўключаюць патэнты, аўтарскія правы, гудвіль (імя, таварны знак і марку фірмы) і іншыя нематэрыяльныя аб'екты ўліку, якія могуць быць прададзены або перададзены.

Рэшта сродкаў, не скарыстаная на канчатковае спажыванне і на-капленне, называецца чыстым крэдытаваннем. Гэты паказчык сведчыць аб велічыні рэсурсаў, якія краіна можа перадаць ў распадаржэнне астатняга свету. Пры дэфіцыце ўласных сродкаў для фінансавання валавога накаплення асноўнага капіталу, прыросту запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў і набываюцца каштоўнасцей дзяржава вымушана выкарыстоўваць рэсурсы астатняга свету. Велічыня рэсурсаў, атрыманых дзяржавай ад астатняга свету, называецца чыстым запазычваннем.

Важнае значэнне ў сучасным макрафінансавым менеджменце на-даецца паказчыкам, якія характары-зуюць рух фінансавых актываў і абавязацельстваў. Тэрмін «фінансавыя актывы» адлюстроўвае ўсю сукупнасць фінансавых інструментаў, якія накоплены на пэўную дату юрыдычнымі і фізічнымі асобамі. У іх склад уключаюцца грашовыя сродкі ў касе, дэпазіты ў банках, чэкі, разліковыя дакументы ў дарозе, гра-

шовыя дакументы, фінансавыя ўкладанні, каштоўныя паперы і долевыя ўклады ў іншыя арганізацыі, а таксама манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання Міжнароднага валютнага фонду.

Золата, як каштоўны метал, традыцыйна выступае ў якасці рэзервовага сродку плацяжу і аб'ектам накаплення. **Манетарнае золата** — гэта золата, якое захоўваецца ў якасці фінансавага актыву або міжнароднага рэзерву ў крэдытна-грашовых арганізацыях. **Спецыяльныя правы запазычання (СДР)** — гэта ўмоўная грашовая адзінка, якая з'яўляецца міжнародным рэзервовым і плацежным сродкам, эмітаваным у выглядзе запісаў на рахунках дзяржаў — членаў Міжнароднага валютнага фонду для рэгулявання сальда плацежных балансаў, папаўнення рэзерваў і разлікаў з Міжнародным валютным фондам, а таксама сувярэнныя вартасці нацыянальных валют.

Значная частка фінансавых актываў складаецца з фінансавых патрабаванняў крэдытараў да даўжнікоў на атрыманне ад іх плацяжоў. Па гэтай прычыне фінансавыя актывы адных арганізацый з'яўляюцца фінансавымі абавязацельствамі другіх арганізацый, рэзідэнтаў дадзенай краіны. Калі не ўлічваць сувязі з іншымі краінамі, то на ўзроўні эканомікі дзяржавы ў цэлым такія фінансавыя актывы і абавязацельствы ўзаемна пагашаюцца.

Змяненні ў структуры фінансавых актываў і абавязацельстваў паказваюць крыніцы пакрыцця дэфіцыту ўласных сродкаў для фінансавання капітальных выдаткаў або накірункі выкарыстання лішку створаных у справаздачным перыядзе рэсурсаў. Пакрыццё дэфіцыту ўласных сродкаў для фінансавання капітальных выдаткаў можа ажыццяўляцца за кошт прыросту абавязацельстваў або змяншэння фінансавых актываў. Перададзеныя ў распараджэнне астатняга свету рэсурсы могуць раскрываць прырост выдадзеных пазык, размешчаных за мяжой дэпазітных укладаў, набытых у нерэзідэнтаў каштоўных папер і іншых фінансавых актываў, а таксама пагашэнне абавязацельстваў.

2.7. Паказчыкі нацыянальнага рахункаводства запасаў

Сістэма макраэканамічных паказчыкаў уключае не толькі паказчыкі вынікаў эканамічнай дзейнасці дадзенага перыяду, але і паказчыкі, якія раскрываюць эканамічны патэнцыял дзяржавы. Да іх адносяцца паказчыкі нацыянальнага багацця і нацыянальнага капіталу краіны.

Нацыянальнае багацце ўяўляе сабой сукупнасць рэсурсаў краіны, якія забяспечваюць неабходныя ўмовы вытворчасці тавараў, аказання паслуг і забеспячэння жыцця людзей. Яго велічыня разлічваецца падсумоўваннем вартасці ўсіх вырабленых і нявырабленых матэрыяльных і нематэрыяльных, а таксама фінансавых актываў. У сістэме нацыянальнага рахункаводства ў склад нацыянальнага багацця ўключаецца і дамашняя маёмасць насельніцтва працяглага выкарыстання.

Больш канкрэтным паказчыкам нацыянальнага рахункаводства запасаў з'яўляецца паказчык нацыянальнага капіталу, які раскрывае вартасць актываў нацыі (за выключэннем дамашняй маёмасці працяглага выкарыстання) і чыстыя патрабаванні (за вылікам абавязацельстваў) да іншых дзяржаў. **Нацыянальны капітал** — гэта рознасць паміж выражанай у грашовай форме вартасцю актываў разам з матэрыяльнымі нявырабленымі актывамі нацыі і яе запазычанасцю перад знешнім светам.

У сістэме нацыянальнага рахункаводства для характарыстыкі нацыянальнага багацця выкарыстоўваецца тэрмін «эканамічныя актывы». **Эканамічныя актывы** ўяўляюць сабой аб'екты, на якія інстытуцыйныя адзінкі маюць права індывідуальнай або калектыўнай уласнасці і ад валодання якімі або ад выкарыстання якіх на працягу пэўнага перыяду ўладальнікі атрымліваюць эканамічную выгаду. Пад эканамічнай выгадай разумеецца здольнасць актыву прыносіць даход у будучыні або захоўваць багацце. Будынкі, абсталяванне, іншыя матэрыяльныя актывы і зямля ўносяць уклад у прыбытак або прыносяць даход ад уласнасці. Каштоўныя металы ўяўляюць сабой сродак захоўвання багацця.

Разлічваецца нацыянальнае багацце на падставе паказчыкаў балансу актываў, абавязацельстваў і капіталу нацыі, таму апошнія з'яўляюцца найважнейшымі аб'ектамі нацыянальнага рахункаводства. Вельмі важна правільна згрупаваць у нацыянальным балансе нефінансавыя і фінансавыя актывы, а таксама абавязацельствы. У скарачаным выглядзе баланс нацыянальнага багацця прыведзены ў табліцы 2.4.

Нацыянальны капітал разлічаны ў прыведзеным балансе нацыянальнага багацця як рознасць паміж агульнай сумай эканамічных актываў без ацэначнай вартасці дамашняй маёмасці працяглага выкарыстання насельніцтва і велічыняй абавязацельстваў. Яго велічыня склала

$$99355 - 6103 = 93252 \text{ млрд р.}$$

У гэтай суме вартасць прыроднага капіталу складае 17359 млрд р. **Прыродны капітал** — гэта выражаная ў грашовым вымяральніку вартасць зямлі, яе нетраў і іншых актываў, якія створаны не працай чалавека, а з'яўляюцца прыроднымі дабротамі, размешчанымі на тэрыторыі дадзенай краіны. Астатняя частка ўласнага капіталу нацыі, якая характарызуе яго чыстую вартасць, створаную працай як папярэдніх, так і цяперашніх пакаленняў грамадзян дзяржавы, вызначаецца ў памеры

Такім чынам, нацыянальны капітал складаецца з двух частак: чыстай вартасці створанага ўласнага капіталу і прыроднага капіталу. *Чыстая вартасць створанага ўласнага капіталу — гэта рознасць паміж выражанай у грашовай форме вартасцю актываў нацыі без вартасці матэрыяльных нявырабленых актываў і яе запазычанасцю перад знешнім светам.*

Табліца 2.4 — **Баланс нацыянальнага багацця**

Актывы	Сума, млрд р.	Абавязальствы і нацыянальны капітал	Сума, млрд р.
1. Нефінансавыя актывы		3. Абавязальствы	
1.1. Зямля і іншыя нявырабленыя матэрыяльныя актывы	17359	3.1. Наяўныя грошы і дэпазітныя ўклады нерэзідэнтаў	172
1.2. Асноўныя сродкі	68407	3.2. Каштоўныя паперы нерэзідэнтаў, акрамя акцый	57
1.3. Нематэрыяльныя актывы	97	3.3. Пазыкі, атрыманыя ад нерэзідэнтаў	1371
1.2. Матэрыяльныя абаротныя сродкі	11400	3.4. Акцыі і іншыя віды долевага удзелу нерэзідэнтаў у капітале рэзідэнтаў	2210
1.3. Каштоўнасці, нявырабленыя матэрыяльныя і нематэрыяльныя актывы	368	3.5. Страховыя рэзервы ў частцы абавязальстваў перад нерэзідэнтамі	59
1.4. <i>Падрахунак нефінансавых актываў</i>	97631	3.6. Рэзервы пенсійных фондаў ў частцы абавязальстваў перад нерэзідэнтамі	7
2. Фінансавыя актывы		3.7. Крэдыторская запазычанасць перад замежнымі пастаўшчыкамі	1451
2.1. Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання	63	3.8. Іншыя абавязальствы перад нерэзідэнтамі	776
2.2. Іншыя рэзервовыя актывы	484	3.9. <i>Падрахунак абавязальстваў</i>	6103
2.3. Наяўныя грошы і дэпазіты рэзідэнтаў у замежнай валюце	530	4. Нацыянальны капітал	
2.4. Каштоўныя паперы рэзідэнтаў за мяжой, акрамя акцый	50	4.1. Прыродны капітал	17359
2.5. Пазыкі, выдадзеныя нерэзідэнтам	46	4.2. Чыстая вартасць створанага ўласнага капіталу	75893
2.6. Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу рэзідэнтаў у капітале замежных кампаній	5	4.3. <i>Падрахунак уласнага капіталу</i>	93252
2.7. Дэбіторская запазычанасць замежных пакупнікоў	528		
2.8. Іншыя фінансавыя актывы	18		
2.9. <i>Падрахунак фінансавых актываў</i>	1724		
Баланс	99355	Баланс	99355

Як вынікае з табліцы 2.4, у склад фінансавых актываў уваходзяць манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання, а таксама іншыя высокаліквідныя патрабаванні ў замежнай валюце. Замежныя актывы рэзідэнтаў у выглядзе рахункаў за мяжой і наяўнай замежнай валюты ў банках краіны раскрывае артыкул «Дэпазітныя ўклады, рахункі і наяўныя грошы рэзідэнтаў у замежнай валюце», якому супрацьстаіць артыкул «Дэпазітныя ўклады, рахункі і наяўныя грошы нерэзідэнтаў». Апошні паказвае абавязальствы банкаўскай сістэмы дзяржавы па дэпазітных укладах і іншых рахунках нерэзідэнтаў. Такім жа чынам у раздзелах «Фінансавыя актывы» і «Абавязальствы» супрацьстаяць прамыя і партфельныя інвестыцыі рэзідэнтаў і нерэзідэнтаў, дэбіторская завінаванасць замежных пакупнікоў і крэдыторская запазычанасць перад замежнымі пастаўшчыкамі, выдадзеныя нерэзідэнтам і атрыманыя ад нерэзідэнтаў пазыкі, а таксама іншыя фінансавыя актывы і абавязальствы.

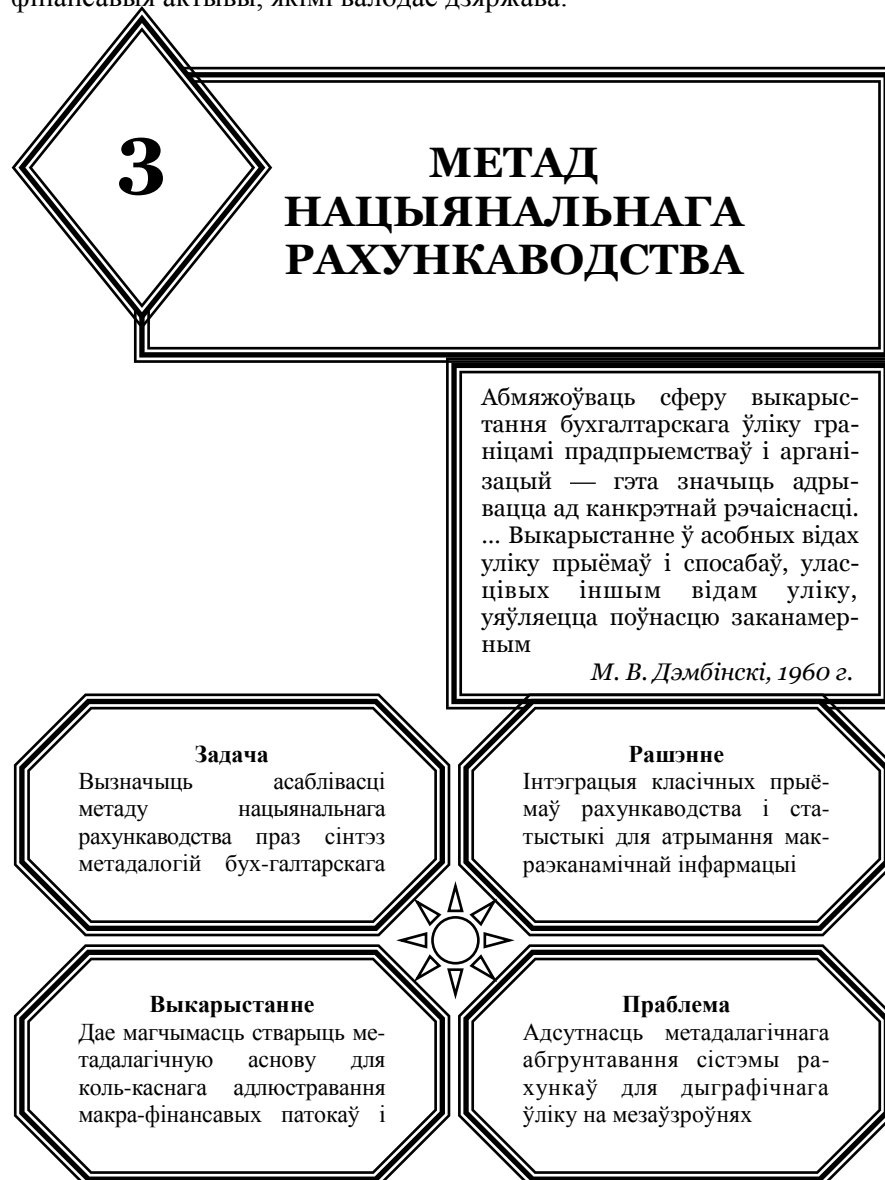
Прамыя інвестыцыі ўяўляюць сабой капітальныя ўкладанні непасрэдна ў вытворчасць якой-небудзь прадукцыі і ўключаюць набыццё, узнаўленне або расшырэнне асноўных сродкаў арганізацыі, а таксама ўсе іншыя аперацыі, звязаныя з устанаўленнем або ўзмацненнем кантролю над кампаніяй, незалежна ад яе юрыдычнай формы, або з пашырэннем дзейнасці кампаніі. У адрозненне ад прамых інвестыцый, якія забяспечваюць інвестарам фактычны кантроль над арганізацыяй, у якую былі інвеставаны сродкі, партфельныя інвестыцыі ўяўляюць сабой укладанне сродкаў у акцыі, аблігацыі і іншыя каштоўныя паперы з мэтай атрымання прыбытку. Іншыя фінансавыя актывы ўтвараюцца ў асноўным за кошт пратэрмінаванай дэбіторскай запазычанасці пакупнікоў экспартных тавараў і паслуг.

Да страхавых тэхнічных рэзерваў адносяцца сродкі, атрыманыя ад трымальнікаў страхавых полісаў. Паколькі ўласнікамі гэтых сродкаў з'яўляюцца трымальнікі страхавых полісаў, то для іх, па метадалогіі нацыянальнага рахункаводства, гэта актывы, а для страхавых арганізацый — абавязальствы. Велічыня такіх актываў і абавязальстваў па рэзідэнтах краіны ўзаемна перакрываецца, таму ў балансе нацыянальнага багацця знаходзяцца адлюстраванне толькі тэхнічныя рэзервы ў частцы абавязальстваў страхавых арганізацый перад замежнымі трымальнікамі страхавых полісаў. Такі ж парадак адлюстравання ў балансе нацыянальнага багацця выкарыстоўваецца і па рэзервах прыватных пенсійных фондаў.

Сукупнасць макраэканамічных паказчыкаў, якія адлюстроўваюць знешнія фінансавыя актывы і абавязальствы краіны на пэўны мо-мант часу, характарызуе яе міжнародную інвестыцыйную пазіцыю. Рознасць паміж знешнімі фінансавымі актывамі і абавязальствамі характарызуе чыстую інвестыцыйную пазіцыю краіны. Перавышэнне знешніх фінансавых актываў над абавязальствамі перад знешнім светам указвае на тое, што краіна з'яўляецца «чыстым» крэдыторам. І наадварот, перавышэнне абавязальстваў над фінансавымі актывамі сведчыць аб тым, што краіна з'яўляецца «чыстым» даўжніком перад знешнім светам. Як вынікае з прадстаўленага ў табліцы 2.4 балансу нацыянальнага багацця, міжнародная інвестыцыйная пазіцыя краіны склалася адмоўнай у памеры

$$1724 - 6103 = - 4379 \text{ млрд р.}$$

Гэта азначае, што на такую суму запазычанасць перад знешнім светам перавысіла замежныя фінансавыя актывы, якімі валодае дзяржава.

3.1. Асаблівасці метаду нацыянальнага рахункаводства і яго сувязь з метадам бухгалтарскага ўліку

Грэчаскі тэрмін «*метад*» у сучаснай навуковай тэрміналогіі азначае шлях даследавання або пазнання, сукупнасць прыёмаў, спосабаў або дзеянняў тэарэтычнага або практычнага асваення рэчаіснасці, якія падпарадкаваны вырашэнню канкрэтнай задачы. Такой задачай для кожнай навуковай дысцыпліны з'яўляецца вывучэнне яе прадмета, асаблівасці якога абумоўліваюць наяўнасць у кожнай навукі свайго метаду. Метад фарміруецца шляхам абагульнення мінулых навуковых вынікаў і выступае як зыходны пункт і ўмова будучых даследаванняў.

Метад нацыянальнага рахункаводства грунтуецца на агульнанавуковых метадах пазнання, метадах макраэканамічнай статыстыкі і бухгалтарскага ўліку. Да агульнанавуковых метадаў, якія выкарыстоў-

ваюцца ў нацыянальным рахункаводстве, можна аднесці сістэмны падыход, метады мадэліравання, індукцыі і дэдукцыі, аналізу і сінтэзу. Сістэмны падыход азначае ўлік усіх узаемасувязей, вывучэнне асобных структурных частак, выяўленне ролі кожнай з іх у агульным працэсе функцыянавання сістэмы і, наадварот, выяўленне ўздзеяння сістэмы ў цэлым на асобныя яе элементы.

Сістэма уяўляе сабой мноства элементаў, якія ў выніку ўзаема-дзеяння паміж сабой утвараюць адзінае цэлае. У нацыянальным рахункаводстве такімі элементамі з'яўляюцца сектары эканомікі, іх эканамічныя аперацыі, а таксама паказчыкі, якія ахопліваюць асноўныя віды гаспадарчай дзейнасці і аспекты эканамічных працэсаў. **Сістэма нацыянальнага рахункаводства** — гэта сукупнасць правілаў і стандартаў, прызначаных для рэгламентацыі метадаў фарміравання ўліковых паказчыкаў і справаздачных формаў, якія выкарыстоўваюцца ў нацыянальным маштабе для ўліку эканамічных працэсаў. Сістэма нацыянальнага рахункаводства займае прамежкавае становішча паміж сістэмамі макрабухгалтарскага ўліку і макраэканамічнай статыстыкі.

Інфармацыйная сістэма бухгалтарскага ўліку заснавана на суцэльным і няспынным дакументальным адлюстраванні ў вартасным выражэнні на бухгалтарскіх рахунках гаспадарчай дзейнасці інстытуцыйных адзінак з выкарыстаннем двайнога запісу. Элементамі гэтай сістэмы з'яўляюцца дакументацыя, інвентарызацыя, калькуляцыя, ацэнка, рахункі бухгалтарскага ўліку, двайны запіс на іх, баланс і справаздачнасць. У сукупнасці яны ўтвараюць метады бухгалтарскага ўліку.

Паколькі аб'ектамі нацыянальнага рахункаводства, акрамя сектараў эканомікі, дзе вядзецца сістэмны бухгалтарскі ўлік, з'яўляюцца дамашнія гаспадаркі, незаконныя віды дзейнасці, крымінальная і ценьвая эканоміка, яго інфармацыйная сістэма вымушана карыстацца інфармацыяй, атрыманай з дапамогай масавых статыстычных назіранняў, адноснымі і сярэднімі велічынямі, статыстычным размеркаваннем, пабудовай і аналізам радоў дынамікі, індэксаў і іншымі прыёмамі збірання і апрацоўкі інфармацыі.

Ва ўсіх уліковых сістэмах выкарыстоўваецца **балансавы метады**, сутнасць якога заключаецца ў супастаўленні сістэм паказчыкаў, з якіх адна ўраўнаважвае другую. Мікра-, меза- і макрабухгалтарскі віды ўліку, а таксама нацыянальнае рахункаводства з'яўляюцца інфармацыйнымі сістэмамі, звязанымі паміж сабой каналамі ўваходу і выхаду, па якіх паступае інфармацыя ад адной сістэмы ў другую, больш высокага парадку, сістэму. Такімі каналамі з'яўляецца справаздачнасць у выглядзе балансаў, выхад якіх з інфармацыйнай сістэмы ўліку больш нізкага эканамічнага ўзроўню немінуха павінен стаць уваходам у інфармацыйную сістэму ўліку больш высокага эканамічнага ўзроўню. Гэта тычыцца не толькі традыцыйных бухгалтарскіх балансаў, але і ўсёй іншай справаздачнасці, пададзенай у выглядзе сістэмы паказчыкаў, якія характарызуюць гаспадарчыя працэсы і рэсурсы шляхам супастаўлення асобных іх бакоў.

У сярэдзіне XX ст. англійскім эканамістам Р. Стоунам, які атрымаў у 1984 г. Нобелеўскую прэмію па эканоміцы, былі распрацаваны асноватворныя прынцыпы нацыянальнага рахункаводства на аснове традыцыйнага апарату бухгалтарскага ўліку. Аснову нацыянальнага рахункаводства складае метады дынамічнага балансавага абагульнення эканамічнай інфармацыі мікраўзроўню, якое дазваляе раскрыць як статыку, так і дынаміку эканамічных працэсаў і стадыі кругаабароту капіталу на меза- і макраўзроўнях.

Дынаміка — гэта вучэнне аб сілах і ажыццяўляемых імі рухах, у той час як **статыка** азначае вучэнне аб раўнавазе. У прымяненні да нацыянальнага рахункаводства вучэнне аб дынамічным руху канкрэтызуецца ў макраэканамічную дынаміку. *Ход развіцця эканамічных працэсаў у агульнадзяржаўным маштабе пад уплывам фактараў, якія на іх уздзеіваюць, называецца макраэканамічнай дынамікай.*

Спецыфіка ажыццяўлення ўліковых функцый на меза- і макраэканамічных узроўнях абумоўлівае пэўныя асаблівасці выкарыстання элементаў метадаў бухгалтарскага ўліку і статыстыкі. Для вышэйшых узроўняў нацыянальнай эканомікі патрэбна больш інтэграваная сукупнасць прыёмаў і спосабаў. Для нацыянальнага рахункаводства характэрная інтэграцыя элементаў метадаў бухгалтарскага ўліку і статыстычных метадаў атрымання зыходнай інфармацыі. Такімі інтэграванымі элементамі метадаў нацыянальнага рахункаводства, як паказана на малюнку 3.1, з'яўляюцца:

- ♦ першаснае назіранне за нацыянальнай эканомікай;
- ♦ рэканструкцыя ўліковай інфармацыі мікраўзроўню;
- ♦ ацэнка нацыянальнага багацця і валавога ўнутранага прадукту;
- ♦ класіфікацыя эканамічных аперацый;
- ♦ групоўка макраэканамічных паказчыкаў на нацыянальных рахунках;
- ♦ балансаванне абагульненне макраэканамічных паказчыкаў.

Пералічаныя элементы метадаў нацыянальнага рахункаводства складаюць аснову пабудовы нацыянальных рахункаў. **Нацыянальны рахунак** уяўляе сабой табліцу ў форме бухгалтарскага рахунку, паказчыкі якой адлюстроўваюць роўнасць паміж аб'ёмам тых або іншых рэсурсаў і іх выкарыстаннем. Гэта роўнасць дасягаецца шляхам разліку або балансіровачных артыкулаў, або так званых статыс-тычных разыходжанняў.

Такім чынам, **метада нацыянальнага рахункаводства** ўяўляе са-бой сістэму спосабаў пазнання і адлюстравання статыкі і дынамікі нацыянальнай эканомікі з дапамогай прыёмаў, якія з'яўляюцца прадуктам інтэграцыі класічных прыёмаў бухгалтэрыі і статыстыкі і дазваляюць атрымаць неабходную інфармацыю для макраэканамічных аналізу і менеджменту. Да такіх прыёмаў адносяцца першаснае назіранне за макраэканамічнымі працэсамі, ацэнка нацыянальнага багацця і валавога ўнутранага прадукту, класіфікацыя эканамічных аперацый і груповка макраэканамічных паказчыкаў у сістэме нацыянальных рахункаў, а таксама іх балансаванне і абагульненне.

Малюнак 3.1 — Элементы метаду нацыянальнага рахункаводства і іх практычнае прымяненне

Кожнаму элементу метаду нацыянальнага рахункаводства ўласцівы адпаведны этап правядзення падліковых работ на макраўзроўні. Першым этапам, як можна бачыць на малюнку 3.1, з'яўляецца атрыманне ад інстытуцыйных адзінак мікраўзроўню справаздачнасці аб выніках гаспадарчай дзейнасці і правядзенне статыстычных абследаванняў. Пасля паслядоўнага правядзення наступных этапаў нацыянальнага рахункаводства завяршаецца цыкл падліковых работ справаздачнага перыяду этапам распрацоўкі на аснове інфармацыі нацыянальных рахункаў макраэканамічных балансаў нацыянальнай эканомікі, асноўнымі з якіх з'яўляюцца баланс нацыянальнага багацця, міжгаліновы і плацежны балансы.

Асноватворным элементам метаду нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца адлюстраванне эканамічных аперацый у сістэме рахункаў адпаведных узроўняў эканомікі. Паколькі аб'ектамі нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца галіны і сектары эканомікі, інстытуцыйныя адзінкі якіх вядуць бухгалтарскі ўлік, эканамічную дзейнасць гэтых меза- і макраэканамічных адзінак народнай гаспадаркі можна адлюстраваць з дапамогай меншай колькасці ўзбудуемых рахункаў, на аснове інфармацыі якіх вызначаюцца найбольш важныя макраэканамічныя паказчыкі.

Кожнай стадыі ўзнаўлення цыклу і эканамічнай аперацыі адпавядае пэўная група рахункаў уліковай сістэмы ніжэйшага ўзроўню эканомікі і кансалідаваны макрарахунак верхняга ўзроўню. Такімі стадыямі ўзнаўлення і эканамічнымі аперацыямі з'яўляюцца вытворчасць тавараў і паслуг, утварэнне даходаў, іх размеркаванне і выкарыстанне. Асноўным метадалагічным прыёмам нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца выкарыстанне пры апісанні нацыянальнай эканомікі прамой карэспандэнцыі паміж рахункамі на аснове дыграфічнага прынцыпу.

Двайны запіс у сістэме рахункаў нацыянальнага рахункаводства дае магчымасць колькасна адлюстраваць патокі даходаў у межах эка-намічнага абароту дзяржавы і яе рэсурсы. Кожны рахунак уяўляе сабой балансавую табліцу, якая адлюстроўвае фарміраванне і выкарыстанне рэсурсаў. **Паказчыкі нацыянальных рахункаў** — гэта эканамічныя аперацыі, якія характарызуюць фінансавыя плыні паміж галінамі і сектарамі народнай гаспадаркі ў працэсе ўзнаўлення, абмену, спажывання і назапашвання. На ўказаных рахунках адлюстроўваюцца не непасрэдна пералічаныя працэсы, а даходы і фінансавыя плыні, абумоўленыя размеркаваннем гэтых даходаў, а таксама набыццё прадуктаў для спажывання або назапашвання.

Трох'ярусную сістэму рахункаў мікра-, меза- і макраўліку, звязаную з сістэмай нацыянальных рахункаў, можна прадставіць у выглядзе піраміды, дзе рахункі інстытуцыйных адзінак, галін і сектараў эканомікі займаюць тры ніжнія ўзроўні, а сістэма нацыянальных рахункаў — верхні ўзровень. Структура шматузроўневай сістэмы рахункаў народнагаспадарчага ўліку, якая завяршаецца зводнымі нацыянальнымі рахункамі і балансам нацыянальнага багацця, паказана на малюнку 3.2. Верхнім узроўнем аграгацыі з'яўляецца баланс нацыянальнага багацця, а ніжнім — планы рахункаў бухгалтарскага ўліку фінансава-гаспадарчай дзейнасці арганізацый.

Малюнак 3.2 — Структура шматузроўневай сістэмы рахункаў народнагаспадарчага ўліку

У цяперашні час адсутнічаюць у завершаным выглядзе другі і трэці ярусы прыведзенай на малюнку 3.2 шматузроўневай сістэмы рахункаў народнагаспадарчага ўліку. За такія рахункі з пэўнай умоўнасцю можна прыняць зводныя справаздачы, якія распрацоўваюцца міністэрствамі і ахопліваюць галіны эканомікі краіны. Аднак для эфектыўнага кіравання на меза- і макраэканамічных узроўнях механічнай зводкі паказчыкаў справаздачнасці інстытуцыйных адзінак недастаткова. Патрэбны іншыя падыходы да атрымання кансалідаванай інфармацыі, распрацоўка якіх адносіцца да найбольш актуальных задач нацыянальнай уліковай сістэмы.

Метад нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца прамежковым звязом паміж метадамі бухгалтарскага ўліку і статыстыкі. **Статы-стычная метадалогія** ўяўляе сабой сукупнасць агульных правілаў, спецыяльных прыёмаў і метадаў статыстычнага даследавання. Аднак сістэму спосабаў нацыянальнага рахункаводства нельга разумець як прыватны выпадак макраэканамічнай статыстыкі.

Статыстыка гэта не ўлік, а вучэнне аб колькасных метадах даследавання масавых з'яў, сфера прымянення якога не абмяжоўваецца эканомікай. Для распрацоўкі эканамічных паказчыкаў і іх інтэрпрэтацыі статыстыка выкарыстоўвае справаздачнасць суб'ектаў гаспадарання, распрацаваную на аснове даных бухгалтарскага ўліку. На мезаўзроўні паступіўшая ад суб'ектаў гаспадарання статыстычная і бухгалтарская справаздачнасць з'яўляецца першаснай дакументацыяй для далейшай апрацоўкі з дапамогай прыёмаў нацыянальнага рахункаводства. Гэта апрацоўка ў маштабе краіны ажыццяўляецца галоўным упраўленнем нацыянальных рахункаў Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь.

Функцыі статыстыкі, як непасрэднага пастаўшчыка інфармацыі для гэтых мэт, абмяжоўваюцца распрацоўкай даных аб дамашніх гаспадарках, прадпрыемствах без утварэння юрыдычных асоб і іншых суб'ектах гаспадарання, якія ўдзельнічаюць у вытворчым працэсе, але не ахоплены дыграфічным улікам. Безумоўна, для распрацоўкі сістэмы нацыянальных рахункаў, акрамя статыстычнай і бухгалтарскай справаздачнасці, патрэбна і спецыяльна арганізаванае назіранне (перапіс, адначасовы ўлік, спецыяльныя

абследаванні і г. д.). Аднак атрыманая такім чынам інфармацыя патрэбна для распрацоўкі нацыянальных рахункаў толькі для сектара «Дамашнія гаспадаркі».

3.2. Першаснае назіранне як элемент метаду нацыянальнага рахункаводства

Для ажыццяўлення макраэканамічных уліковых работ патрэбна праўдзівая інфармацыя, заснаваная на даных бухгалтарскага ўліку інстытуцыйных адзінак. Як вядома, у бухгалтарскім уліку першаснае назіранне ажыццяўляецца ў выніку рэгістрацыі гаспадарчых аперацый з дапамогай дакументаў у момант і ў месцах іх выканання. На ўзроўні нацыянальнага рахункаводства сродкам першаснага назірання з'яўляюцца выніковыя дакументы бухгалтарскага ўліку і выбарачных абследаванняў з выкарыстаннем статыстычных метадаў збору інфармацыі. Да такіх дакументаў адносяцца зацверджаныя формы статыстычнай і бухгалтарскай справаздачнасці.

Адрозненні паміж імі, з пункту погляду выкарыстанай пры рас-працоўцы крыніцы інфармацыі, умоўныя, паколькі ўсе яны распра-цоўваюцца на аснове даных бухгалтарскага ўліку і характарызуюць гаспадарча-фінансавую дзейнасць арганізацыі за справаздачны перыяд. Паказчыкі гэтых справаздач не заўсёды адпавядаюць прынцыпам макраэканамічных абагульненняў. Абумоўлена гэта тым, што служаць яны для задавальнення патрэбнасцей у інфармацыі тых органаў кіравання, для якіх у першую чаргу распрацоўваюцца. Магчымая таксама і няўзгодненасць гэтых паказчыкаў, абумоўленая адрозненнямі ва ўліковай палітыцы інстытуцыйных адзінак, якія прадставілі гэтую справаздачнасць.

Плыні даходаў, напрыклад, некаторыя інстытуцыйныя адзінкі могуць улічваць па меры паступлення грошай на бягучы рахунак або ў касу арганізацыі, у той час як на макраўзроўні яны павінны адлюстроўвацца ў момант узнікнення абавязацельстваў па іх выплаце. Асноўныя сродкі, напрыклад, у фінансавай справаздачнасці могуць быць паказаны па балансавай першапачатковай вартасці, аднак у макраэканамічных разліках павінна выкарыстоўвацца іх узнёўленчая ацэнка на дату складання балансу актываў і абавязацельстваў. Для забеспячэння ўнутранай узгодненасці і адпаведнасці прынятым як агульнадзяржаўным, так і сусветным падыходам да макраэканамічных абагульненняў, выкарыстоўваецца такі элемент метаду, як **рэканструкцыя выніковай бухгалтарскай інфармацыі мікраўзроўню**. Гэта правядзенне патрэбных карэкціровачных змяненняў у ацэнцы некаторых паказчыкаў, і, пры неабходнасці, выкарыстанне групавак, ажыццяўленне абагульняючых разлікаў, а таксама стварэнне зборных дакументаў. На меза- і макраўзроўнях асноўнымі аб'ектамі ацэнкі з'яўляюцца нацыянальнае багацце і валавы ўнутраны прадукт. Нацыянальнае багацце ў той долі, якая ахоплена макраўлікам, ацэньваецца на аснове інфармацыі аб запасах, адлюстраванай у справаздачнасці інстытуцыйных адзінак з улікам холдынгавага прыбытку або холдынговых страт.

Гэты паказчык уяўляе сабой павелічэнне або памяншэнне вартасці актываў у выніку інфляцыі. Пры значнай інфляцыі яго можна не браць пад увагу, аднак ва ўмовах высокай інфляцыі грошы аб'ясцэньваюцца, а запасы матэрыяльных актываў хутка растуць у цане, што абумоўлівае атрыманне даходаў або страт, якія называюцца холдынжавымі. Паколькі, у адпаведнасці з прынятым у Рэспубліцы Беларусь парадкам, запасы матэрыяльных абаротных сродкаў і фінансавых актываў не заўсёды пераацэньваюцца інстытуцыйнымі адзінкамі і часта адлюстроўваюцца па той цане, па якой яны былі набыты, для вызначэння холдынговых прыбытку або страт на меза- і макраўзроўнях неабходна выкарыстоўваць метады пераацэнкі актываў.

Міжнародны стандарт па нацыянальным рахункаводстве 1993 г. рэкамендуе рыначны выпуск тавараў і паслуг ацэньваць у цэнах, якія характарызуюць вартасць адзінкі тавару або паслугі без падаткаў на прадукты, субсідый на імпорт і выдаткаў па пастаўцы. Такія цэны на-зываюцца асноўнымі і даюць магчымасць пазбегнуць уплыву розных ставак падаткаў на валавы выпуск тавараў і паслуг. Прамежкавае спажыванне ў складзе валавога выпуску ацэньваецца ў нацыянальным рахункаводстве па рыначных цэнах пакупніка, якія ўключаюць вартасць аплачанай прадукцыі ў момант яе спажывання ў працэсе вытворчасці, гандлёва-транспартную нацэнку і падаткі на прадукты. Па гэтай прычыне паказчык прамежкавага спажывання, атрыманы на аснове даных бухгалтарскага ўліку інстытуцыйных адзінак, падлягае адпаведнай карэкціроўцы на макраўзроўні, якаясна выканаць якую ў органах статыстыкі не заўсёды магчыма.

Для гэтага неабходна ведаць асаблівасці метадыкі вядзення бухгалтарскага ўліку на прадпрыемствах адпаведнай галіны і іх уліковай палітыкі, што больш уласціва кваліфікаваным спецыялістам галіновых міністэрстваў, ведамстваў і іншых цэнтральных органаў кіравання. Некарэктнае вызначэнне прамежкавага спажывання ва ўмовах высокай інфляцыі можа прывесці да значных скажэнняў валавога ўнутранага прадукту, што акажа негатыўны ўплыў на прыняцце кіраўніцкіх рашэнняў на макраўзроўні. Магчымы і іншыя карэкціроўкі паказчыкаў бухгалтарскай справаздачнасці інстытуцыйных адзінак у выніку яе рэканструкцыі на макраўзроўні.

Такім чынам, асноўнымі крыніцамі першаснага назірання на макраўзроўні з'яўляецца статыстычная і бухгалтарская справаздачнасць інстытуцыйных адзінак. **Статыстычная справаздачнасць** — гэта форма

дзяржаўнага статыстычнага назірання, пры якой адпаведныя органы атрымліваюць ад інстытуцыйных адзінак патрэбную ім інфармацыю ў выглядзе ўсталяваных законным парадкам справаздачных дакументаў за подпісамі асоб, адказных за падачу і верагоднасць даных. Як вынікае з такога значэння, статыстычная справаздачнасць уключае і фінансавую справаздачнасць, а большасць дакументаў, якія адносяцца да статыстычнай справаздачнасці, распрацоўваецца на падставе даных бухгалтарскага ўліку.

Для інфармацыйнага забеспячэння нацыянальнага рахункаводства найбольш важнае значэнне маюць наступныя дакументы статыстычнай справаздачнасці:

- ♦ справаздача аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах прамысловага характару (форма № 1-п);

- ♦ справаздача аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі (работ, паслуг) (форма № 5-з);
- ♦ справаздача аб выкарыстанні грашовых сродкаў прадпрыемства (форма 1-ф);
- ♦ справаздача аб руху сродкаў у замежнай валюце (форма 1-ЗВ);
- ♦ справаздача аб фінансавых выніках (форма № 5-ф);
- ♦ справаздача аб дэбіторскай завінавачанасці і крэдыторскай запазычанасці (форма № 6-ф);
- ♦ справаздача аб працы і руху працаўнікоў (форма № 1-праца);
- ♦ справаздача аб наяўнасці і руху асноўных сродкаў (форма № 11).

Акрамя прыведзеных вышэй справаздачных дакументаў суб'екты гаспадарання распрацоўваюць значную колькасць іншых статыстычных справаздач, якія на ўзроўні нацыянальнага рахункаводства выкарыстоўваюцца ў якасці першасных дакументаў. Такім чынам, фінансавая і статыстычная справаздачнасць у сукупнасці ўяўляюць сабой спосаб першаснага назірання ў сістэме нацыянальнага рахункаводства, які з'яўляецца яго інфармацыйным забеспячэннем.

Бухгалтарская справаздачнасць, або, як яе яшчэ інакш называюць, фінансавая справаздачнасць, распрацоўваецца па даных бухгалтарскага ўліку і характарызуе стан сродкаў і гаспадарча-фінансавую дзейнасць арганізацыі за справаздачны перыяд. У цяперашні час фінансавая справаздачнасць большасці суб'ектаў гаспадарання складаецца з наступных выніковых дакументаў бухгалтарскага ўліку:

- ♦ бухгалтарскі баланс (форма № 1);
- ♦ справаздача аб прыбытках і стратах (форма № 2);
- ♦ справаздача аб змяненні капіталу (форма № 3);
- ♦ справаздача аб руху грашовых сродкаў (форма № 4);
- ♦ дадатак да бухгалтарскага балансу (форма № 5);
- ♦ справаздача аб мэтавым выкарыстанні атрыманых сродкаў (форма № 6);
- ♦ тлумачальная запіска.

Бухгалтарскі баланс, справаздачу аб прыбытках і стратах, дадатак да балансу распрацоўваюць усе юрыдычныя асобы незалежна ад формаў уласнасці, якія ажыццяўляюць прадпрымальніцкую дзейнасць. Пэўныя асаблівасці мае фінансавая справаздачнасць страхавых і іншых устаноў фінансавога сектара, бюджэтай сферы, а таксама некамерцыйных устаноў, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.

Важнай крыніцай першаснай інфармацыі аб дзейнасці страхавых арганізацый для нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца справаздача аб асноўных паказчыках фінансава-гаспадарчай дзейнасці страхавой арганізацыі (форма № 4). Страховымі арганізацыямі складаецца таксама шэраг іншых справаздачных табліц, якія характарызуюць іх дзейнасць.

Удзельнікі фондавага рынку (акцыянерныя таварыствы, фондавыя біржы і іншыя прафесійныя ўдзельнікі рынку каштоўных папер) павінны падаваць Дзяржаўнаму камітэту па каштоўных паперах гадавую справаздачу эмітэнта (форма № 6), інфармацыю аб выніках дзейнасці адкрытага акцыянернага таварыства (форма № 4), інфармацыю аб дзейнасці прафесійнага ўдзельніка рынку каштоўных папер (форма № 1-праф) і іншыя справаздачы.

Гадавая справаздача банкаўскіх устаноў распрацоўваецца ў адпаведнасці з зацверджаным пастановай праўлення Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь № 353 ад 28 студзеня 2001 г. Нацыянальным стандартам фінансавай справаздачнасці для банкаўскай сістэмы (НСФС 30). Банкі павінны падаваць фінансавую справаздачнасць у наступным аб'ёме:

- ♦ бухгалтарскі баланс;
- ♦ справаздача аб прыбытку і стратах;
- ♦ справаздача аб магчымых абавязацельствах і ўмоўных падзеях, уключаючы пазабалансавыя артыкулы;
- ♦ справаздача аб стратах па актывах;
- ♦ справаздача аб тэрмінах пагашэння актываў і абавязацельстваў;
- ♦ справаздача па канцэнтрацыі актываў, абавязацельстваў і пазабалансавых артыкулаў;

♦ іншае раскрыццё (аб асноўных рызыкаўных аперацыях банка; аб актывах, перададзеных у якасці гарантый; аб аперацыях па даверным кіраванні; аб аперацыях са звязанымі бакамі, а таксама іншую справаздачнасць, прадугледжаную нарматыўнымі прававымі актамі Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь);

Інфармацыя аб стане і руху асноўных сродкаў, грашовых і іншых рэсурсаў у бюджэтных установах фарміруецца на аснове фінансавай справаздачнасці бюджэтных устаноў і выканаўчых камітэтаў мясцовых органаў улады, якая абагульняецца фінансавымі органамі ў выглядзе балансу выканання бюджэту, справаздачы аб выкананні бюджэту, справаздачы аб выкананні каштарысу па спецыяльных сродках і шэрагу іншых справаздач. Міністэрствы і ведамствы, якія знаходзяцца на дзяржаўным бюджэце, фінансавую справаздачнасць распрацоўваюць у наступным аб'ёме:

- ♦ баланс выканання каштарысу выдаткаў (форма № 1);
- ♦ справаздача аб выкананні каштарысу выдаткаў устаноў (форма № 2);
- ♦ справаздача аб выкананні каштарысу выдаткаў па спецыяльных сродках (форма № 4-зводная);
- ♦ справаздача аб руху асноўных сродкаў (форма № 5);
- ♦ справаздача аб руху матэрыяльных каштоўнасцей (форма № 6);
- ♦ справаздача аб недастачах і крадзяжах грашовых сродкаў і матэрыяльных каштоўнасцей у бюджэтных установах (форма № 15).

Фінансавая справаздачнасць, падрыхтаваная па дадзеных бухгалтарскага ўліку, у цяперашні час займае вядучае месца ў інфармацыйным забеспячэнні макраўліку. Тым не менш трэба прызнаць, што ў выніку празмернай інтэграцыі паказчыкаў для забеспячэння інфармацыйных патрэбнасцей нацыянальнага рахункаводства даных фінансавай справаздачнасці недастаткова. Гэта абумоўлівае неабходнасць выкарыстання статыстычнай справаздачнасці. Разам з тым нельга не заўважыць, што ў цяперашні час адрозненні паміж фінансавай і статыстычнай справаздачнасцю ўмоўныя. Дасканаленне статыстычнай справаздачнасці павінна быць накіравана на больш поўнае адлюстраванне ў ёй паказчыкаў, неабходных для макраэканамічных абагульненняў.

3.3. Ацэнка макраэканамічных паказчыкаў у нацыянальным рахункаводстве

На ўзроўні бухгалтарскага ўліку суб'ектаў гаспадарання ацэнка трактуецца як спосаб выражэння ў грашовым вымярэнні маёмасці прадпрыемства і яе крыніц. Закон аб бухгалтарскім уліку і справаздачнасці абавязвае прадпрыемствы ацэньваць актывы ў залежнасці ад іх відаў па рэшткавай вартасці, пакупных цэнах або фактычным сабекошце. Для забеспячэння ўнутранай узгодненасці і адпаведнасці прынятым агульнадзяржаўным і сусветным падыходам да макраэканамічных абагульненняў, на макраўзроўні неабходная рэканструкцыя выніковай бухгалтарскай інфармацыі мікраўзроўню. Адным з магчымых спосабаў рэканструкцыі паступаючай інфармацыі мікраўзроўню з'яўляецца правядзенне патрэбных карэкціровак у ацэнцы некаторых паказчыкаў.

3.3.1. Ацэнка нацыянальнага багацця

Па структуры нацыянальнае багацце складаецца з нефінансавых вырабленых актываў, нефінансавых нявырабленых актываў і фінансавых актываў. Нефінансавыя вырабленыя актывы ўключаюць асноўныя сродкі, запасы матэрыяльных абаротных сродкаў і каштоўнасці. Аб'ём нацыянальнага багацця ацэньваецца як у бягучых, так і ў супараўнальных цэнах, у якасці якіх могуць выступаць пастаянныя базісныя цэны аднаго перыяду. Ацэнка ў бягучых цэнах адлюстроўвае вартасць нацыянальнага багацця ў цэнах набыцця адпаведных перыядаў. Пры гэтым вартасць асноўных фондаў перыядычна, у залежнасці ад узроўню інфляцыі, пераацэньваецца.

Асноўныя сродкі ўключаюцца ў склад нацыянальнага багацця па балансавай вартасці, якая ўяўляе сабой змешаную ацэнку. Абу-моўлена гэта тым, што частка асноўных сродкаў адлюстроўваецца па ўзнаўленчай вартасці на момант апошняй пераацэнкі, а асноўныя сродкі, уведзеныя ў эксплуатацыю пасля пераацэнкі — па першапачатковай вартасці набыцця. Першапачатковая вартасць асноўных сродкаў паказвае фактычныя выдаткі на ўзвядзенне будынкаў і збудаванняў, а таксама на набыццё, дастаўку да месца прызначэння, устаноўку і мантаж машын, абсталявання і іншых відаў асноўных сродкаў у цэнах, якія дзейнічалі ў перыяд будаўніцтва або на момант набыцця гэтых аб'ектаў. Узнаўляльная вартасць асноўных сродкаў уяўляе разліковыя выдаткі на ўзнаўленне ў сучасных умовах іх дакладнай копіі з выкарыстаннем аналагічных матэрыялаў і захаваннем эксплуатацыйных параметраў.

Першапачатковая і ўзнаўляльная ацэнкі асноўных сродкаў могуць выкарыстоўвацца у двух варыянтах: поўная і рэшткавая. **Рэшткавая першапачатковая вартасць асноўных сродкаў** — гэта кошт набыцця і ўвядзення ў дзеянне асноўных сродкаў, якія ўжо былі ў эксплуатацыі, за вылічэннем зношанай іх вартасці. Пры пераацэнцы асноўных сродкаў іх рэшткавая першапачатковая вартасць замяняецца рэшткавай

узнаўленчай вартасцю, якая вызначаецца як рознасць паміж поўнай узнаўленчай вартасцю і грашовай ацэнкай іх зношанасці на момант пераацэнкі.

Запасы матэрыяльных абаротных сродкаў ацэньваюцца ў бягучых цэнах набыцця або вытворчасці. Сыравіна, матэрыялы, паліва і іншыя купленыя вытворчыя запасы ацэньваюцца па цэнах спажывання, якія ўключаюць прадажныя цэны, выдаткі па дастаўцы і іншыя нарых-тоўча-складскія выдаткі. Незавершаная вытворчасць і гатовая прадукцыя ацэньваюцца па цэнах вытворчасці, якія фарміруюцца на аснове вытворчых выдаткаў.

Каштоўнасці ацэньваюцца па цэнах набыцця, аднак іх асабліваасцю з'яўляецца здольнасць захоўваць сваю вартасць незалежна ад перыяду захоўвання. Абумоўлена гэта тым, што іх вартасць не памяншаецца ў адносінах да агульнага ўзроўню цэн. Змяненні запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў і каштоўнасцей разлічваюцца на аснове сярэдніх цэн канкрэтнага перыяду.

Пэўныя цяжкасці ўзнікаюць пры ацэнцы зямлі, разведаных карысных выкапняў і іншых прыродных рэсурсаў. У былым Савецкім Саюзе ацэнка прыродных багаццяў, уцягнутых у вытворчы працэс, не ажыццяўлялася. Яны ўлічваліся ў натуральным выражэнні. У міжна-роднай практыцы нацыянальнага рахункаводства для ацэнкі прыродных рэсурсаў выкарыстоўваюцца рэсурсны і рэнтавы метады. Рэсурсны метады грунтуюцца на ацэнцы ў прыродным рэсурсе вынікаў працы чалавека, а рэнтавы — на ацэнцы магчымых даходаў ад выкарыстання гэтага рэсурсу. Магчымая таксама камбінацыя гэтых двух метадаў.

Зямля можа ацэньвацца па рынкавай або кадастравай ацэнках. **Кадастр** — гэта рэестр, які ўтрымлівае звесткі аб якасным складзе прыродных рэсурсаў. **Зямельны кадастр** уяўляе сабой сістэматыза-ваную зводку дакладных звестак аб зямлі, дзе ўказваецца імя ўласніка, плошча, месца размяшчэння ўчастка, яго канфігурацыя, якасць, даходнасць і цана. Для вызначэння кадастравай вартасці зямельных участкаў ажыццяўляецца класіфікацыя зямель па мэтавым прызна-чэнні і відзе функцыянальнага выкарыстання. Ацэнка зямель гарад-скіх і сельскіх пасяленняў, садоўніцкіх, агародніцкіх і дачных аб'яднанняў ажыццяўляецца на аснове статыстычнага аналізу рыначных цэн і іншай інфармацыі аб аб'ектах нерухомасці і метадах іх ацэнкі.

У працэсе дзяржаўнай кадастравай ацэнкі зямель праводзіцца ацэначнае заніраванне тэрыторыі і параўнальная характарыстыка якасці зямельных угоддзяў у балах на аснове абследаванняў глебы, якая атрымала назву банітавання глебы. Па выніках ацэначнага заніравання распрацоўваецца карта (схема) ацэначных зон і ўстанаўліваецца кадастравая цана адзінкі плошчы ў межах гэтых зон. Ацэнка сельскагаспадарчых угоддзяў, зямель ляснога фонду і іншых катэгорый зямель па-за населенымі пунктамі ажыццяўляецца на аснове капіталізацыі разліковага рэнтавага даходу. У кошт зямлі ўключаюцца таксама выдаткі, звязаныя з паляпшэннем яе якасці (асушэнне, ірыгацыя, меліярацыя і інш.).

Для ацэнкі водных рэсурсаў, характарыстыкі водазабеспячэння і распрацоўкі планаў выкарыстання водных рэсурсаў на асобных тэрыторыях складаецца водны кадастр. Карысныя выкапні могуць ацэньвацца па: а) кошце выдаткаў на іх разведку і здабычу; б) аптовых цэнах на дадзены від рэсурсаў, што склаліся на рынку; в) вартасці канцэсій на іх здабычу. **Канцэсія** ўяўляе сабой дагавор аб перадачы ў эксплуатацыю на пэўны тэрмін прыродных багаццяў у абмен на серыю плацэжаў, якія называюцца раяльці.

Паколькі ў склад нацыянальнага багацця, як даведаны паказчык, уключаецца накопленая дамашняя маёмасць насельніцтва, узнікае неабходнасць яе ацэнкі. У склад маёмасці насельніцтва ўключаюцца асноўныя сродкі, якія знаходзяцца ва ўласнасці грамадзян, а таксама іншая накопленая насельніцтвам прыватная маёмасць. Да асноўных сродкаў насельніцтва адносяцца індывідуальны жылы фонд, асноўныя сродкі прыватных дапаможных і фермерскіх гаспадарак, якія не зарэгістраваны як юрыдычныя асобы (жывёла, шматгадовыя пасадкі, гаспадарчыя пабудовы). Ацэньваюцца асноўныя сродкі грамадзян па ўзнаўленчай вартасці ў цэнах адпаведнага перыяду. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца экспертныя ацэнкі. Прыватызаванае жыллё ацэньваецца на аснове статыстычнай справаздачнасці па форме №1-прыватызацыя і каэфіцыентаў пераацэнкі жылля.

Прадметы асабістага спажывання, тэрмін службы якіх перавышае 1 год, таксама адносяцца да назапашанай маёмасці насельніцтва. Вартасць такой маёмасці вызначаецца зыходзячы з велічыні паступлення такіх прадметаў за пэўны перыяд і працягласці тэрміну іх службы. Першапачатковая вартасць дамашняй маёмасці разлічваецца як сума пакупак прадметаў, тэрмін службы якіх перавышае адзін год, за колькасць гадоў, роўную тэрміну іх службы. Рэшткая вартасць такой маёмасці разлічваецца шляхам адымання ад поўнай вартасці сумы яе зносу.

Разгледзім наступны прыклад. Дапусцім, сярэдні тэрмін службы прадметаў гардэроба — 5 гадоў. Набыццё гэтага віду прадметаў працяглага выкарыстання на працягу ўказанага перыяду прыведзена ў табліцы 3.1.

Табліца 3.1 — Разлік першапачатковай і рэшткавай вартасці назапашанай дамашняй маёмасці насельніцтва па групе «Прадметы гардэроба», млн р.

Гады	Першапачатковая вартасць		Знос		Рэшткавая вартасць (гр. 3 – гр. 5)
	гадавое набыццё	назапашаная вартасць	гадавая сума (гр. 3 · 20 : 100)	назапашаная сума	
1	2	3	4	5	6
2004	441	441	88	88	353
2005	583	1024	205	293	731
2006	728	1752	350	643	1109
2007	815	2567	513	1156	1411
2008	936	3503	701	1857	1646

Асноўнай крыніцай інфармацыі для разліку назапашанай дамашняй маёмасці насельніцтва з’яўляюцца даныя аб тавараабароце нехарчовых тавараў у фактычных цэнах. Гадавы знос разлічваецца дзяленнем іх вартасці на колькасць гадоў службы, а рэшткавая вартасць памяншаецца на суму гадавога зносу і павялічваецца на першапачатковую вартасць купленых за год тавараў.

Такая метадка ацэнкі назапашанай дамашняй маёмасці насельніцтва дае змешаную яе ацэнку за некалькі гадоў. Вартасць маёмасці ў базісных цэнах вызначаецца шляхам пераліку даных у пастаянныя цэны на аснове індэксаў цэн.

3.3.2. Ацэнка валавога ўнутранага прадукту

Валавы ўнутраны прадукт з’яўляецца базавай велічынёй для разліку ўсіх іншых абагульняючых макраэканамічных паказчыкаў дзейнасці нацыянальнай эканомікі ў справаздачным перыядзе. Па гэтай прычыне яго правільная ацэнка мае вялікае значэнне як для верагоднасці даных нацыянальнага рахункаводства, так і для эфектыўнасці макрафінансавага менеджменту.

Для ацэнкі валавога ўнутранага прадукту выкарыстоўваюцца бягу-чыя рыначныя цэны, што дзейнічаюць ў перыяд, да якога адносяцца аперацыі па яго вытворчасці і выкарыстанні. Рыначныя цэны ў сваю чаргу падзяляюцца на цэны вытворцаў, асноўныя цэны і цэны пакупнікоў. **Цана вытворцы** — гэта цана, якую атрымлівае вытворца за адзінку прадукцыі разам з падлеглымі выплаце падаткамі на прадукты без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і падатку на імпорт, а таксама субсідый на прадукты. **Асноўная цана** — гэта цана, якую атрымлівае вытворца за адзінку прадукцыі, уключаючы субсідыі (акрамя субсідый на імпорт) без любых падлеглых выплаце падаткаў на прадукты. **Цана пакупніка** — гэта цана, якую плаціць пакупнік за адзінку прадукцыі, уключаючы ўсе чыстыя падаткі на прадукты і гандлёва-транспартную нацэнку.

Міжнародны стандарт па нацыянальным рахункаводстве 1993 г. рэкамендуе рыначны выпуск тавараў і паслуг ацэньваць у асноўных цэнах, а пры немагчымасці іх устанаўлення — ў цэнах вытворцаў. Гэта дае магчымасць пазбегнуць уплыву розных ставак падаткаў на валавы выпуск тавараў і паслуг, што мае вялікае значэнне для аналізу рэсурсаў, якія атрымліваюць вытворцы ад сваёй дзейнасці. Аднак у выніку такой ацэнкі выпуску тавараў і паслуг сума валавой дабаўленай вартасці ў асноўных цэнах усіх галін нацыянальнай эканомікі не раўняецца валавому ўнутранаму прадукту ў цэнах канчатковага пакупніка. Для вызначэння валавога ўнутранага прадукту ў рыначных цэнах канчатковага спажывання валавую дабаўленую вартасць галін нацыянальнай эканомікі неабходна павялічыць на суму чыстых падаткаў на прадукты і імпорт.

Акрамя ацэнкі выпуску прадукцыі для вызначэння валавога ўнутранага прадукту важнае значэнне мае ацэнка прамежкавага спажывання, паколькі без вартасці скарыстаных у вытворчым працэсе прадукцыі і паслуг нельга разлічыць валавы ўнутраны прадукт. Тавары і паслугі, прызначаныя для прамежкавага спажывання, ацэньваюцца па рыначных цэнах пакупніка. Аднак паказчык прамежкавага спажывання, атрыманы на аснове даных па прынятай у цяперашні час метадцыі бухгалтарскага ўліку, не адпавядае прынцыпам ацэнкі, прынятым міжнародным стандартам нацыянальнага рахункаводства ААН. У адпаведнасці з гэтым стандартам прамежкавае спажыванне тавараў і паслуг павінна ацэньвацца па рыначных цэнах пакупнікоў не на момант іх набыцця, а на момант спажывання ў працэсе вытворчасці.

Запасы матэрыяльных абаротных сродкаў адлюстроўваюцца ў бухгалтарскім ўліку па фактычным сабекошце на момант іх набыцця. Ацэнка прамежкавага спажывання па даных бухгалтарскага ўліку ў перыяд высокай інфляцыі можа прывесці да яго значнага заніжэння і адпаведнага звышэння прыбытку. Абумоўлена гэта тым, што ў вытворчасць запасы будуць адпускацца па тых нізкіх цэнах, якія дзейнічалі на момант набыцця. Гэта прывядзе да заніжэння сабекошту прадукцыі, а атрыманы прыбытак

будзе ўключаць і ўяўны даход, атрыманы ўладальнікам актываў у сувязі са змяненнем цэн на іх па прычыне інфляцыі. *Атрыманы ў сувязі з інфляцыяй уяўны даход называецца холдынгам прыбыткам.*

Паколькі цяперашняя метадалогія бухгалтарскага ўліку не вылучае холдынгамы прыбытак, які поўнасьцю паглынаецца паказчыкам балансавага прыбытку, адсутнічае эканамічна абгрунтаваная метадка вызначэння базы для налічэння падатку на прыбытак. Па гэтай прычыне ў суб'ектаў гаспадарання пад выглядам падатку на прыбытак спаганяецца значная частка абаротных сродкаў. Разлічаны пасля выплаты падаткаў чысты прыбытак таксама ўтрымлівае ўяўны даход, які затым часткова выкарыстоўваецца на спажыванне, што таксама памяншае велічыню абаротных сродкаў арганізацыі.

У сувязі з гэтым неабходная пераацэнка скарыстаных на вытворчасць прадукцыі матэрыяльных абаротных сродкаў з улікам змянення цэн за перыяд іх захоўвання. Карэкціроўка вартасці скарыстаных сыравіны і матэрыялаў ажыццяўляецца на аснове інфармацыі аб сярэдніх велічынях рэшткаў вытворчых запасаў і індэкса цэн вытворцаў прамысловай прадукцыі. Суму холдынгавага прыбытку можна разлічыць па наступнай формуле:

$$ХП = СРЗ \cdot (ІЦП - 1),$$

дзе $ХП$ — холдынгамы прыбытак, абумоўлены змяненнем індэкса цэн;

$СРЗ$ — сярэднія рэшткі вытворчых запасаў;

$ІЦП$ — індэкс цэн вытворцаў прамысловай прадукцыі за адпаведны перыяд.

Сярэднія рэшткі вытворчых запасаў вызначаюцца па формуле сярэдняй храналагічнай на падставе даных бухгалтарскіх балансаў. Дапусцім, на 1 студзеня справаздачнага года яны склалі 11400 млрд р., 1 красавіка — 12739, 1 ліпеня — 14392, 1 кастрычніка — 13736 і 1 студзеня — 15129 млрд р. У такім выпадку сярэднегадавыя рэшткі вытворчых запасаў складуць

$$\frac{11400}{2} + 12739 + 14392 + 13736 + \frac{15129}{2} = 13533 \text{ млрд р.}$$

5 – 1

Уявім, што ў справаздачным годзе індэкс цэн вытворцаў прамысловай прадукцыі склаў 1,09. У такім выпадку холдынгамы прыбытак вызначыцца ў памеры

$$13533 \cdot (1,09 - 1) = 1218 \text{ млрд р.}$$

На гэту суму неабходна павялічыць прамежкавае спажыванне і паменшыць прыбытак эканомікі. Для больш правільнага вылічэння холдынгавага прыбытку мэтазгодна выкарыстоўваць галіновыя індэксы цэн на матэрыяльныя рэсурсы, якія спажываюцца. Аднак ацэнка холдынгавага прыбытку на макраўзроўні не прыводзіць да паляпшэння фінансавага становішча арганізацый мікраўзроўню, паколькі не дазваляе ўстараніць недахопы падаткаабкладання і размеркавання чыстага прыбытку. Для вырашэння гэтай задачы неабходна ўлічваць холдынгамы прыбытак у бухгалтарскім уліку арганізацый мікраўзроўню. Холдынгамы прыбытак павінен выконваць функцыю рэзерву для папаўнення ўласных абаротных сродкаў у сувязі з іх інфляцыйным абясцэньваннем, які не абкладаецца падаткамі.

Ва ўмовах высокай інфляцыі неабходна для аналізу валавога ўнутранага прадукту ажыццяўляць яго пераацэнку ў супараўнальныя цэны. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца метады як прамой дэфляцыі, так і экстрапаляцыі. Метад прамой дэфляцыі ў большай ступені прымальны для пераацэнкі валавога ўнутранага прадукту суб'ектаў гаспадарання, якія ажыццяўляюць рынжавы выпуск тавараў і паслуг. Пры выкарыстанні гэтага метаду робіцца пераацэнка дабаўленай вартасці галін з выкарыстаннем індэкса цэн прадукцыі кожнай галіны.

Метад экстрапаляцыі базіснага ўзроўню дабаўленай вартасці галіны можна выкарыстаць для галін народнай гаспадаркі, якія аказваюць нярыначныя паслугі насельніцтву. Пераацэнка пры выкарыстанні метаду экстрапаляцыі ажыццяўляецца з дапамогай індэкса фізічнага аб'ёму аказаных паслуг. Для пераацэнкі валавой дабаўленай вартасці галіны «Адукацыя» можа выкарыстоўвацца, напрыклад, індэкс колькасці навучэнцаў і студэнтаў. Могучь выкарыстоўвацца і іншыя спосабы пераацэнкі валавога ўнутранага прадукту.

3.4. Сутнасць нацыянальных рахункаў як галоўнага элемента метаду нацыянальнага рахункаводства

Галоўным элементам як нацыянальнага рахункаводства, так і бухгалтарскага ўліку інстытуцыйных адзінак, з'яўляецца сістэма рахункаў. Сучасная тэорыя бухгалтарскага ўліку трактуе рахункі як спосаб

класіфікацыі, адлюстравання і сувымярэння інфармацыі для атрымання абагульненых паказчыкаў гаспадарчай дзейнасці. Гэта сукупнасць уліковых запісаў, якая характарызуе рух грашовых або матэрыяльных рэсурсаў па пэўным кірунку. Іх прызначэнне заключаецца ў назапашванні інфармацыі, якая выкарыстоўваецца затым для распрацоўкі розных зводных паказчыкаў і справаздачнасці.

Метадалагічнай асновай нацыянальнага рахункаводства з’яўляецца сістэма нацыянальных рахункаў ААН, у якой пададзены міжнародныя рэкамендацыі па абагульненні і сістэматызацыі даных суцэльных і выбарачных статыстычных назіранняў за эканомікай дзяржаў. **Сістэма нацыянальных рахункаў** — гэта комплекс узаемазвязаных балансавых табліц, паказчыкі якіх прызначаны для вызначэння памеру даходу, спажывання, назапашвання і велічыні капітальных выдаткаў дзяржавы.

Паколькі аб’ектамі макраўліку з’яўляюцца сектары эканомікі, інстытуцыйныя адзінкі якіх вядуць сістэмны бухгалтарскі ўлік, то эканамічную дзейнасць гэтых сектараў можна адлюстраваць з дапамогай пэўнай колькасці ўзаемазвязаных рахункаў і разлічыць на падставе інфармацыі гэтых рахункаў найбольш важныя паказчыкі народнай гаспадаркі. Кожнай стадыі ўзнаўлення цыклу адпавядае пэўны рахунак або група рахункаў. Такімі стадыямі з’яўляюцца вытворчасць прадуктаў і паслуг, утварэнне даходаў, іх размеркаванне і выкарыстанне.

Нацыянальныя рахункі ўяўляюць сабой балансавыя табліцы, з дапамогай якіх раскрываюцца рух нацыянальнага прадукту, даходу, фінансавых рэсурсаў, маёмасці сектараў эканомікі і нацыянальнага багацця, а таксама асноўныя ўзаемасувязі ў эканоміцы дзяржавы. Па метадазе пабудовы нацыянальных рахункаў аналагічныя рахункам бухгалтарскага ўліку і маюць Т-падабную форму. Сумы, якія характарызуюць той або іншы вынік, плынь, запісваюцца на іх двойчы: адзін раз у якасці рэсурсу на рахунак атрымальніка і другі раз як выкарыстанне гэтага рэсурсу на рахунак плацельшчыка. Па гэтай прычыне кожны рахунак дзеліцца на дзве супрацьлеглыя часткі, адна з якіх (правая) называецца «Рэсурсы», а другая (левая) «Выкарыстанне», што поўнасьцю адпавядае бухгалтарскаму прынцыпу пабудовы рахункаў.

Кожны рахунак бухгалтарскага ўліку падзяляецца на дзве часткі, што графічна можна паказаць у выглядзе двухбаковай табліцы. Гэта абумоўлена тым, што любая гаспадарчая аперацыя выклікае павелічэнне або памяншэнне аб’екта ўліку. У бухгалтарскім уліку левая частка рахунку носіць назву «Дэбет», а правая — «Крэдыт». Гэтыя тэрміны лацінскага паходжання і ў перакладзе азначаюць адпаведна «ён вінен» і «ён верыць».

Яны ўзніклі на ранняй стадыі развіцця бухгалтарскага ўліку, калі асноўным яго зместам было адлюстраванне разліковых і крэдытных адносін. Дапусцім, пры выдачы купца пазыкі банкір адлюстроўваў выдданую суму па дэбете рахунку купца, паколькі апошні быў вінен яму гэтую суму грошай. У бухгалтарскіх кнігах купца атрыманыя грошы занатоўваліся па крэдыце рахунку банкіра. Такі парадак захоўваецца і зараз пры адлюстраванні банкамі выддзеных, а пазычальнікамі — атрыманых пазык.

У сучасных умовах, калі аб’екты бухгалтарскага ўліку значна пашырыліся ў выніку адлюстравання вытворчых і іншых аперацый, тэрміны «дэбет» і «крэдыт» перасталі адпавядаць сваім літаральным значэнням і сталі тэхнічнымі, умоўнымі абазначэннямі двух бакоў рахунку. На ўзроўні нацыянальнага рахункаводства для абазначэння двух бакоў рахункаў выкарыстоўваюцца тэрміны «рэсурсы» і «выкарыстанне», што ў сучасных умовах больш адпавядае рэчаіснасці.

Баланс арганізацыі, як выніковы дакумент бухгалтарскага ўліку і першасны дакумент нацыянальнага рахункаводства, таксама мае форму рахунку, які ў абагульненым выглядзе паказвае рэсурсы суб’екта гаспадарання і іх выкарыстанне. На ўзроўні нацыянальнага рахункаводства такім выніковым дакументам з’яўляецца баланс нацыянальнага багацця сектараў эканомікі і дзяржавы ў цэлым. Як вядома, фінансавыя рэсурсы арганізацыі адлюстроўваюцца ў пасіве балансу як крэдытавыя рэшткі рахункаў для ўліку крыніц яго сродкаў. Выкарыстанне фінансавых рэсурсаў прадпрыемства паказвае актыў балансу, які змяшчае дэбетовыя рэшткі рахункаў, прызначаных для ўліку сродкаў арганізацыі. Такую ж структуру павінен мець і адзін з выніковых дакументаў нацыянальнага рахункаводства, якім з’яўляецца баланс нацыянальнага багацця.

3.5. Метады распрацоўкі нацыянальных рахункаў

Метад нацыянальнага рахункаводства грунтуецца на метадалогіі распрацоўкі сістэмы нацыянальных рахункаў. Асноўным метадалагічным прыёмам макраўліку з’яўляецца выкарыстанне пры апісанні нацыянальнай эканомікі прамой карэспандэнцыі паміж рахункамі па прынцыпе дваінога запісу. Дваіны запіс у сістэме рахункаў макраўліку дае магчымасць колькасна адлюстроўваць эканамічныя працэсы, якія ажыццяўляюцца ў межах эканамічнага абароту дзяржавы.

Кожны рахунак макраўліку ўяўляе сабой балансавую табліцу, якая адлюстроўвае рэсурсы і іх выкарыстанне. Яго паказчыкі раскрываюць эканамічныя аперацыі, якія характарызуюць фінансавыя плыні паміж інстытуцыйнымі адзінкамі ў працэсе вытворчасці, абмену, спажывання і назапашвання. На рахунках

макраўліку адлюстроўваюцца не самі працэсы спажывання і назапашвання, а даходы і набытыя прадукты для спажывання або назапашвання.

Тым не менш трэба адзначыць, што выкарыстанне двайнога запісу ў сістэме рахункаў макраўліку мае пэўныя асаблівасці ў параўнанні з бухгалтарскім улікам. У бухгалтарскім уліку кожная гаспадарчая аперацыя абавязкова адлюстроўваецца па дэбете аднаго рахунку і па крэдыце другога. У нацыянальным рахункаводстве за пасрэдніцтвам двайнога запісу з аднаго рахунку на другі перадаюцца балансіро-важныя артыкулы. **Балансіровачны артыкул** — гэта разліковы паказчык, прызначаны не толькі для забеспячэння збалансаванасці паміж аб'ёмам рэсурсаў і іх выкарыстаннем па кожным рахунку, але і для характарыстыкі вынікаў адпаведнага эканамічнага працэсу, які адлюстроўваецца пэўным макраэканамічным рахункам.

Напрыклад, макраэканамічным паказчыкам нацыянальнага рахунку вытворчасці з'яўляецца валавы ўнутраны прадукт, якім балансуюцца гэты рахунак і велічыня якога з дапамогай двайнога запісу ў сістэме рахункаў макраўліку пералічваецца на нацыянальны рахунак утварэння даходаў. У агульным выглядзе кансалідаваны рахунак вытворчасці Рэспублікі Беларусь мае выгляд, прыведзены ў табліцы 3.2.

Табліца 3.2 — Кансалідаваны нацыянальны рахунак вытворчасці, млрд р.

Выкарыстанне	Сума	Рэсурсы	Сума
Прамежкавае спажыванне	41451	Выпуск у асноўных цэнах	72395
Валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах	36565	Падаткі на прадукты	7337
		Субсідыі на прадукты	-1716
Усяго	78016	Усяго	78016

Адсутнасць патрэбнай дакладнай інфармацыі, атрыманай з дапамогай бухгалтарскага ўліку, а таксама фрагментарнае выкарыстанне дыграфічнага запісу ў сістэме нацыянальнага рахункаводства абумоўлівае выкарыстанне такіх спосабаў распрацоўкі нацыянальных рахункаў, як метада паслядоўнай пабудовы рахункаў і метада таварных патокаў. **Метада паслядоўнай пабудовы нацыянальных рахункаў** заключаецца ў іх распрацоўцы ў той паслядоўнасці, у якой ажыццяўляюцца працэсы ўзнаўлення цыклу з наступнай узаемаувязкай паказчыкаў на зводным нацыянальным рахунку тавараў і паслуг з дапамогай паказчыка «Статыстычныя разыходжанні».

Сутнасць метада таварных патокаў заключаецца ў тым, што паказчыкі рахункаў вытворчасці і знешнеэканамічных аперацый з тава-рамі і паслугамі спачатку дэталізуюцца па відах прадуктаў. Пасля такой дэталізацыі яны ўзаемаувязваюцца з паказчыкамі рахункаў, якія адлюстроўваюць прамежкавае і канчатковае спажыванне, зберажэнні і экспарт. Выяўлены адхіленні карэкціруюцца з дапамогай экспертных ацэнак, выкарыстання дадатковай ускоснай інфармацыі або на аснове вопыту. Для ажыццяўлення такіх супастаўленняў і карэкціровак робяцца шматлікія дапаможныя табліцы, якія, аднак, не могуць забяспечыць дакладнасць інфармацыі і замяніць дыграфічны запіс у сістэме рахункаў.

3.6. Класіфікацыя нацыянальных рахункаў

Макраэканамічныя рахункі — гэта складаныя інфармацыйныя комплексы, якія, з аднаго боку, самі з'яўляюцца элементамі больш высокай інфармацыйнай сістэмы, а з другога — акумулююць элементы ніжэйшых інфармацыйных падсістэм. Як і ў бухгалтарскім уліку, для пазнання аб'ектаў нацыянальнага рахункаводства вялікае значэнне мае класіфікацыя рахункаў нацыянальнага рахункаводства. Класіфікацыя рахункаў як бухгалтарскага ўліку, так і нацыянальнага рахункаводства ўяўляе сабой іх групую па пэўных прыкметах і ўсталяванне агульных уласцівасцей атрыманых груп з мэтай правільнага вывучэння і выкарыстання. Для правільнага выкарыстання трэба ведаць назву кожнага рахунку, яго структуру і эканамічны змест, характар абаротаў і сальда.

Як ужо адзначалася раней, макраэканамічныя рахункі рэшткаў на канец справаздачнага перыяду не маюць, паколькі сума адлюстраваных на іх рэсурсаў заўсёды раўняецца выкарыстанню гэтых рэсурсаў. Балансіроўка дасягаецца двума метадамі:

- ♦ з дапамогай балансировачнага артыкула;
- ♦ зыходзячы з эканамічнага зместу або раўнавагі паміж рэсурсамі і іх выкарыстаннем.

Для эканомікі ў цэлым распрацоўваюцца кансалідаваныя рахункі нацыянальнага рахункаводства. Распрацоўкі толькі кансалідаваных нацыянальных рахункаў недастаткова для поўнага і глыбокага аналізу гаспадарчай дзейнасці дзяржавы. Кансалідаваныя рахункі не паказваюць уклад кожнага сектара ў вытворчасць валавога ўнутранага прадукту і яго долю ў спажыванні. Паказчыкі кансалідаваных рахункаў не даюць магчымасці адсочваць працэсы пераразмеркавання даходаў паміж сектарамі эканомікі і рух вартасці ад вытворчасці тавараў і паслуг да назапашвання актываў у кожным сектары. Таму на ўзроўні на-

цыянальнага рахункаводства распрацоўваюцца сектарныя нацыянальныя рахункі, методыка вызначэння паказчыкаў якіх аднолькавая з методыкай распрацоўкі кансалідаваных рахункаў.

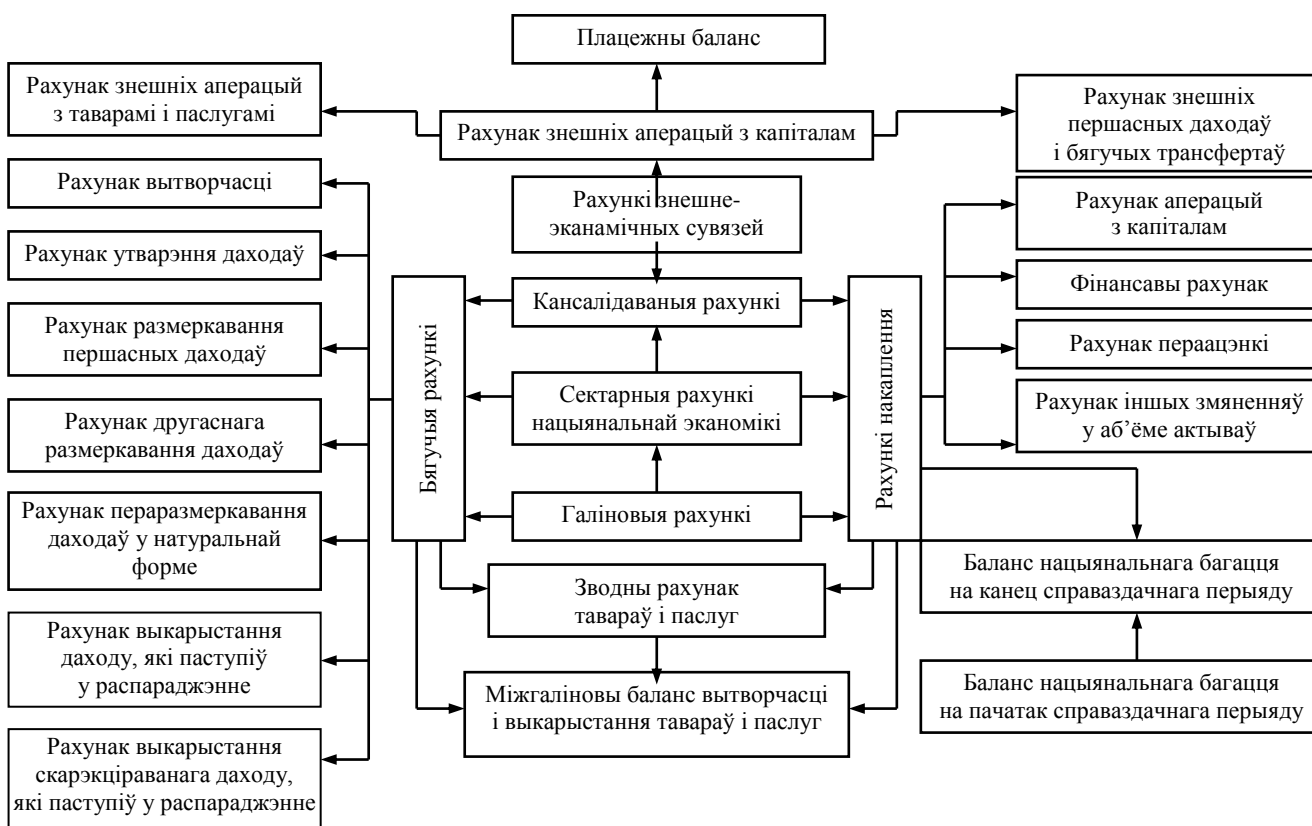
Складальныя сістэмы нацыянальных рахункаў прыведзены на малюнку 3.3. Як вынікае з адлюстраванай на ім класіфікацыі, кансалідаваныя і сектарныя нацыянальныя рахункі падраздзяляюцца на дзве групы:

- ♦ бягучыя рахункі;
- ♦ рахункі назапашвання.

Магчыма таксама распрацоўка рахункаў нацыянальнага рахункаводства для галін эканомікі або для асобных шматгаліновых гаспадарчых сістэм. Да такой шматгаліновай гаспадарчай сістэмы адносіцца, напрыклад, спажывецкая кааперацыя Рэспублікі Беларусь. Акрамя таго, для некаторых, найбольш важных, эканамічных аперацый могуць распрацоўвацца рахункі асобных эканамічных аперацый.

Бягучыя макрарахункі — гэта рахункі, на якіх фарміруецца колькасная інфармацыя аб узнікненні, размеркаванні, перамеркаванні і выкарыстанні нацыянальнага даходу. Аперацыі, адлюстраваныя на бягучых рахунках, поўнасю завяршаюцца ў справаздачным перыядзе. У Рэспубліцы Беларусь распрацоўваюцца наступныя бягучыя кансалідаваныя рахункі:

- ♦ вытворчасці;
- ♦ утварэння даходаў;
- ♦ размеркавання першасных даходаў;
- ♦ другаснага размеркавання даходаў;
- ♦ перамеркавання даходаў у натуральнай форме;
- ♦ выкарыстання даходу, які паступіў у распадзяненне;
- ♦ выкарыстання скарэціраванага даходу, які паступіў у распадзяненне.

Малюнак 3.3 — Сістэма нацыянальных рахункаў

Кожны з пералічаных рахункаў адносіцца да аднаго канкрэтнага аспекту эканамічнай дзейнасці. Фарміраванне рэсурсаў тавараў і паслуг нацыянальнай эканомікі ў цэлым за кошт іх вытворчасці і імпарту, а таксама выкарыстанне для прамежкавага і канчатковага спажывання, назапашвання і экспарту раскрывае **нацыянальны рахунак тавараў і паслуг** — гэта збалансаваная макраэканамічная табліца, якая характарызуе агульныя рэсурсы тавараў і паслуг па эканоміцы ў цэлым, а таксама паказвае напрамкі іх выкарыстання.

Названы рахунак з'яўляецца зводнай табліцай бягучых нацыянальных рахункаў, які балансуецца з дапамогай артыкулу «Статыстычныя разыходжанні». У нацыянальным рахункаводстве **статыстычныя разыходжанні** — гэта рознасць паміж атрыманым і скарыстаным валавым унутраным прадуктам,

якая абумоўлена выкарыстаннем розных крыніц інфармацыі для яго разліку на аснове валавой дабаўленай вартасці і як сумы канчатковага спажывання, валавога назапашвання і чыстага экспарту.

У маштабах усёй эканомікі Рэспублікі Беларусь кансалідаваны рахунак тавараў і паслуг прыведзены ў табліцы 3.3.

Табліца 3.3 — Кансалідаваны нацыянальны рахунак тавараў і паслуг, млрд р.

Выкарыстанне	Сума	Рэсурсы	Сума
Прамежкавае спажыванне	41451	Выпуск у асноўных цэнах	72395
Экспарт тавараў і паслуг	23824	Імпарт тавараў і паслуг	25267
Выдаткі на канчатковае спажыванне	28707	Падаткі на прадукты і на імпарт	7337
Валавое назапашванне асноўнага капіталу	9289	Субсідыі на прадукты і на імпарт	-1716
Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў	441		
Статыстычныя разыходжанні	-429		
Усяго	103283	Усяго	103283

Макрарахункі для ўліку назапашвання прызначаны для адлюстравання змяненняў у складзе фінансавых і нефінансавых актываў у выніку эканамічнай дзейнасці сектараў эканомікі і ўплыву знешнеэканамічных фактараў за пэўны перыяд. Гэта група нацыянальных рахункаў уключае чатыры наступныя рахункі:

- ◆ аперацый з капіталам;
- ◆ фінансавы;
- ◆ пераацэнкі;
- ◆ іншых змяненняў у аб'ёме актываў.

На гэтых рахунках адлюстроўваюцца аперацыі, звязаныя з набыццём, выкарыстаннем і іншым выбыццём актываў, якія будуць працягваць функцыянаваць у наступных перыядах. У адпаведнасці з канцэпцыяй нацыянальнага рахункаводства ААН кожны год павінны распрацоўвацца як бухгалтарскія балансы інстытуцыйных адзінак і галін эканомікі, так і балансы нацыянальнага багацця сектараў і эканомікі дзяржавы ў цэлым.

Асобнай пазіцыяй неабходна выдзеліць групу рахункаў для адлюстравання знешнеэканамічных сувязей. **Рахункі, прызначаныя для адлюстравання аперацый паміж інстытуцыйнымі адзінкамі, якія з'яўляюцца рэзідэнтамі эканомікі дадзенай краіны, і нерэзідэнтамі, г. зн. інстытуцыйнымі адзінкамі іншых краін, называюцца рахункамі астатняга свету.** У склад гэтай групы ўваходзяць наступныя рахункі:

- ◆ знешніх аперацый з таварамі і паслугамі;
- ◆ знешніх першасных даходаў і бягучых трансфертаў;
- ◆ знешніх аперацый з капіталам.

Рахунак астатняга свету ахоплівае дзейнасць нерэзідэнтаў у той меры, у якой яны звязаны з нацыянальнай эканомікай. Паколькі эканамічныя аперацыі ажыццяўляюцца паміж рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі, то яны знаходзяцца адлюстраванне як на рахунку астатняга свету, так і на нацыянальных рахунках унутранай эканомікі. Аднак асаблівацю рахунку астатняга свету з'яўляецца тое, што эканамічныя аперацыі адлюстроўваюцца на ім з пункту погляду нерэзідэнтаў. Напрыклад, атрыманыя ад нерэзідэнтаў крэдыты для інстытуцыйных адзінак нацыянальнай эканомікі з'яўляюцца абавязацельствамі, а для нерэзідэнтаў — актывамі.

4

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ РАХУНКАВОДСТВА ВЫПУСКУ ПРАДУКЦЫІ І ПАСЛУГ

Макраэканамічны вытворчы ўлік — гэта адлюстраванне, кантроль і аналіз выкарыстання вытворчых рэсурсаў, уключаючы прыродныя, у маштабе галіны і народнай гаспадаркі ў цэлым.

С. А. Стукай, 1983 г.

Задача

Раскрыць методыку вызначэння валавога выпуску прадуктаў і паслуг, вызначыць яе асаблівасці ў асноўных

Рашэнне

Трансфармацыя паказчыкаў бухгалтарскай справядчасці і статыстычных ацэнак па метадалогіі нацыянальных рахункаў

Выкарыстанне

Вызначэнне агульнай вартасці вырабленых тавараў і аказаных паслуг рэзідэнтамі дадзенай краіны за справядачны перыяд

Праблема

Несупастаўнасць метадычных падыходаў да ацэнак выпуску прадукцыі ў бухгалтарскім ўліку і нацыянальным рахункаводстве

4.1. Валавы выпуск, яго асноўныя элементы і склад выпуску прадукцыі прамысловасці

Нацыянальнае рахункаводства вытворчасці валавога ўнутранага прадукту адлюстроўвае аперацыі, якія непасрэдна адносяцца да выпуску айчыннага прадукту, і прызначана для ўліку і аналізу вынікаў вытворчасці. Для макраэканамічнага ўліку вытворчасці валавога ўнутранага прадукту ў нацыянальным рахункаводстве выкарыстоўваецца рахунак вытворчасці. Гэта першы рахунак нацыянальнага рахункаводства, які вызначае методыку пабудовы ўсіх астатніх рахункаў.

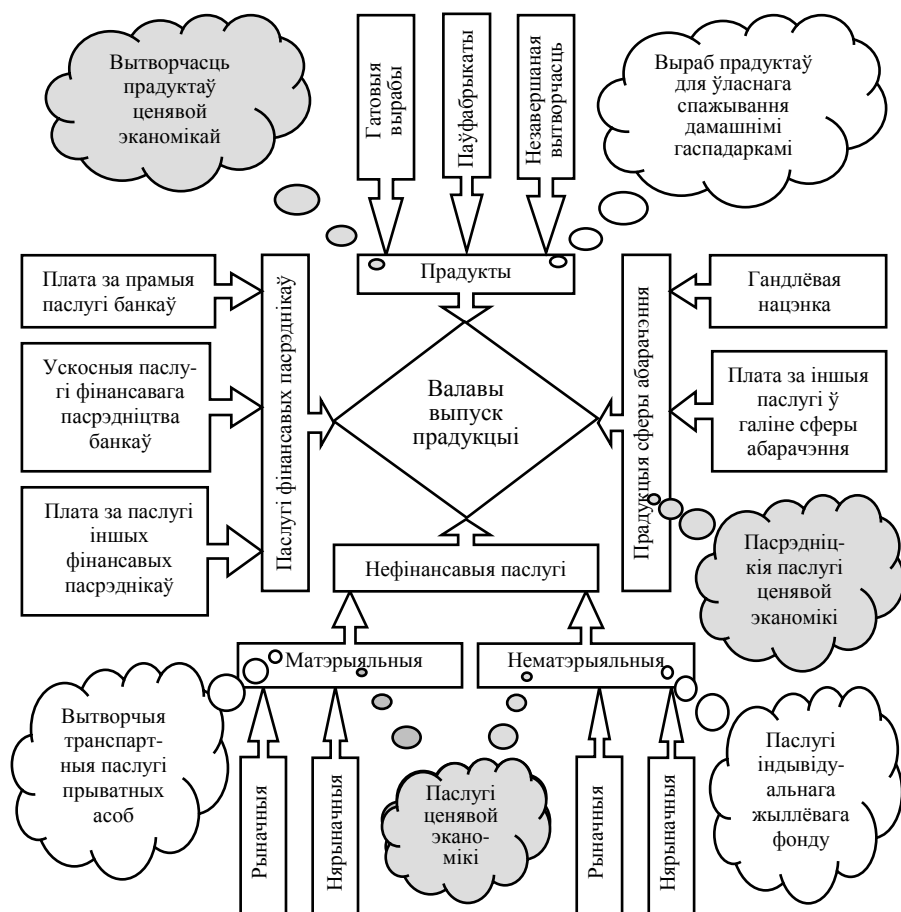
Нацыянальны рахунак вытворчасці — гэта збалансаваная паказчыкам валавога ўнутранага прадукту макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае працэс вытворчасці і раскрывае канчатковы вынік вытворчай дзейнасці інстытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў. Ён распрацоўваецца для эканомікі ў цэлым, яе сектараў і галін. На сектарных і галіновых нацыянальных рахунках вытворчасці разлічваецца валавая дабаўленая вартасць, якая з'яўляецца асновай для вызначэння валавога ўнутранага прадукту. **Валавая дабаўленая вартасць** — гэта разлічаны на ўзроўні галін нацыянальнай эканомікі паказчык, які раскрывае іх уклад у вытворчасць валавога грамадскага прадукту пасля выліку скарыстаных матэрыяльных рэсурсаў.

Зыходнай базай для вымярэння вынікаў вытворчасці з'яўляецца валавы выпуск. *Сумарная вартасць вырабленых на эканамічнай тэрыторыі краіны тавараў і паслуг за пэўны справядачны перыяд называецца **выпускам**.* Выпуск прадуктаў і паслуг запісваецца ў рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку вытворчасці. Галіновыя нацыянальныя рахункі вытворчасці распрацоўваюцца для 5 галін па вытворчасці прадуктаў і 18 галін па аказанні паслуг. З агульнага выпуску кожнай галіны выдзяляюцца рыначныя і нярыначныя складалыныя.

Прадукты — гэта вынікі працы, якія маюць матэрыяльна-рэчавую форму. Да прадуктаў адносяцца і выпрацаваная энергія. **Паслугі** — гэта вынікі дзейнасці, якія задавальняюць пэўныя асабістыя або грамадскія патрэбнасці, аднак не ўвасабляюцца ў прадукты.

Паслугі могуць быць як матэрыяльнага, так і нематэрыяльнага характару, рыначнымі і нярыначнымі. **Матэрыяльныя паслугі** — гэта паслугі, якіяносяць вытворчы характар. Гэта могуць быць транспартныя паслугі пабочных арганізацый па перавозцы грузаў, аплата паслуг сувязі і вылічальных цэнтраў і некаторыя іншыя. **Нематэрыяльныя паслугі** — гэта паслугі, накіраваныя на задавальненне патрэбнасцей чалавека як індывідуума і як члена грамадства ў адукацыі, медыцыне, культурных забавах і г. д. **Рыначныя паслугі** — гэта паслугі, якія з’яўляюцца аб’ектам куплі-продажу і аказаны інстытуцыйнымі адзінкамі, выдаткі якіх пакрываюцца поўнасю або ў значнай меры за кошт выручкі ад рэалізацыі гэтых паслуг. **Нярыначныя паслугі** — гэта паслугі, выдаткі на якія поўнасю або ў большай частцы пакрываюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту, добраахвотных узносаў дамашніх гаспадарак або даходаў ад уласнасці.

Валавы выпуск складаецца з выпуску прадуктаў, рыначных і нярыначных паслуг, прадукцыі гандлю, страхавых кампаній і фінанса-вых устаноў, а таксама умоўна налічанай прадукцыі банкаў (малюнак 4.1).

Малюнак 4.1 — Элементы валавога выпуску прадукцыі, падлеглыя адлюстраванню на нацыянальным рахунку вытворчасці

Выпуск прадуктаў уключае:

- ♦ вартасць рэалізаванай прадукцыі іншым інстытуцыйным адзінкам;
- ♦ прадукцыю, вырабленую ў арганізацыі і скарыстаную на яе вытворчыя патрэбы;
- ♦ прадукцыю, вырабленую ў арганізацыі і скарыстаную для ўласнага будаўніцтва;
- ♦ вартасць асноўных сродкаў, вырабленых для выкарыстання ў дадзенай арганізацыі;
- ♦ перадачу прадукцыі іншым самастойным падраздзяленням арганізацыі для вытворчых і невытворчых МЭТ;
- ♦ перадачу прадукцыі іншым арганізацыям у парадку натуральнага абмену;
- ♦ прадукцыю, скарыстаную ў якасці аплаты працы, а таксама для невытворчага спажывання ў дадзенай арганізацыі;
- ♦ выраб сельскагаспадарчых і харчовых прадуктаў для ўласнага спажывання дамашнімі гаспадаркамі;
- ♦ змяненне рэшткаў незавершанай вытворчасці, запасаў паўфабрыкатаў і гатовай прадукцыі.

Уся прадукцыя павінна ўлічвацца ў тым перыядзе, у якім яна была выраблена. Велічыня валавога выпуску можа вызначацца на аснове інфармацыі аб вартасці рэалізаванай прадукцыі і змяненняў рэшткаў запасаў гатовай прадукцыі і незавершанай вытворчасці. Паколькі асноўным прынцыпам ацэнкі рыначнага выпуску тавараў і паслуг з’яўляецца выкарыстанне рыначных цэн, якія пераважалі ў перыяд, да якога адносіцца вытворчасць прадукцыі, валавы выпуск на рахунак вытворчасці неабходна паказваць у цэнах, якія існавалі не на момант рэалізацыі, а на момант вытворчасці.

Калі прадукцыя рэалізуецца адразу, без паступлення ў вытворчыя запасы, то бягучая рыначная цана на момант рэалізацыі адпавядае бягучай рыначнай цане на момант яе вытворчасці. Аднак ва ўмовах высокай інфляцыі бягучыя рыначныя цэны на прадукцыю, якая паступіла для рэалізацыі з запасаў, могуць істотна адрознівацца ад бягучых рыначных цэн на момант вытворчасці. У такім выпадку вартасць выпушчанай прадукцыі будзе ўключаць холдынґавы прыбытак.

Для забеспячэння ацэнкі выпуску ў цэнах на момант вытворчасці сістэма нацыянальных рахункаў рэкамэндуе вызначаць валавы выпуск прадукцыі па наступнай формуле:

$$ВВП = ВРП \pm (ПНЗ - ПЗЗ) + ІВП,$$

дзе *ВВП* — валавы выпуск прадукцыі ў асноўных цэнах;

ВРП — вартасць рэалізаванай прадукцыі ў асноўных цэнах;

ПНЗ — вартасць прадукцыі ў асноўных цэнах, накіраваная у запасы на працягу перыяду па цэнах, якія існавалі на момант яе накіравання ў запасы;

ПЗЗ — вартасць прадукцыі ў асноўных цэнах, паступіўшай з запасаў на працягу перыяду па цэнах, якія існавалі на момант зняцця яе з запасаў;

ІВП — іншае выбыццё прадукцыі ў асноўных цэнах.

Такая методыка дазваляе атрымаць больш дакладную велічыню валавога выпуску прадукцыі ў цэнах на момант вытворчасці, асабліва пры адсутнасці запасаў прадукцыі на пачатак або на канец перыяду. Аднак на практыцы, як правіла, інфармацыя для разліку валавога выпуску прадукцыі па такой формуле адсутнічае. Па гэтай прычыне для разлікаў выкарыстоўваюцца даныя аб запасах на пачатак і канец перыяду з адпаведнай іх карэкціроўкай на індэкс інфляцыі. Альтэрнатыўным варыянтам з'яўляецца вызначэнне выпуску як вартасці прадукцыі, вырабленай у справаздачным перыядзе.

Разлік выпуску індывідуальнай прадпрымальніцкай дзейнасці ажыццяўляецца на аснове даных абследаванняў дамашніх гаспадарак і экспертнай ацэнкі вытворчасці алкагольнай прадукцыі ў дамашніх умовах. Нярыначны выпуск прамысловасці ўключае вытворчасць для ўласнага валавога наакуплення спецыяльнага абсталявання, інструментаў, капітальны рамонт машын і абсталявання гаспадарчым спосабам. Тавары і паслугі, вырабленыя для ўласнага канчатковага выкарыстання, вызначаюцца зыходзячы з іх аб'ёму і асноўных цэн на аналагічныя рыначныя тавары і паслугі. Пры адсутнасці адпаведнай інфармацыі выпуск тавараў і паслуг для ўласнага спажывання вызначаецца па суме бягучых выдаткаў на іх вытворчасць.

Паўната ацэнкі валавога выпуску прадуктаў і паслуг залежыць ад дакладнасці вызначэння прадукцыі тых відаў дзейнасці, якія не паддаюцца прамому назіранню з дапамогай статыстычнай справаздачнасці. Да такіх відаў дзейнасці адносяцца ценявая і незаконная вытворчасці прадуктаў і паслуг, вытворчасць у нефармальным сектары і вытворчасць дамашніх гаспадарак для ўласнага канчатковага спажывання. Гэта так званая эканоміка, якая не назіраецца, што не зусім правільна. За такімі відамі дзейнасці нагляд ажыццяўляецца, аднак з выкарыстаннем спецыфічных прыёмаў назірання.

Віды дзейнасці, якія не паддаюцца прамому назіранню з дапамогай статыстычнай справаздачнасці, больш правільна назваць неафіцыйнай эканомікай. Для вымярэння аб'ёмаў выпуску неафіцыйнай эканомікі выкарыстоўваюцца разнастайныя метады. Найбольш прыярытэтным з'яўляецца вытворчы метады, пры выкарыстанні якога ажыццяўляюцца даразлікі выпуску, прамежкавага спажывання і валавой дабаўленай вартасці тых галін і сектараў, дзе мае месца значны аб'ём неафіцыйнай дзейнасці. Гэта адносіцца да вытворчасці сельскагаспадарчай прадукцыі дапаможнымі гаспадаркамі насельніцтва, дзейнасці індывідуальных гандляроў, вытворчасці ў хатніх умовах вопраткі, абутку, мэблі і прадуктаў харчавання, рамонт аўтамабіляў і бытавой тэхнікі, паслуг прыватных лекараў, будаўніцтва і рамонт жылля і іншых пабудов дамашнімі гаспадаркамі для сябе і на заказ, перавозак індывідуальным транспартам, паслуг рэпетытараў і прыватных выхавальнікаў і г. д.

Міжнародныя рэкамендацыі па адлюстраванні неафіцыйнай эканомікі былі ўпершыню сфармуляваны ў трэцяй версіі сістэмы нацыянальных рахункаў ААН 1993 г. У цяперашні час у якасці міжнароднага стандарту нацыянальнага рахункаводства ў гэтай сферы выкарыстоўваецца прынятае ў 2002 г. «Настаўленне па вымярэнні эканомікі, якая не назіраецца». Указаны дакумент, які распрацаваны Арганізацыяй эканамічнага супрацоўніцтва і развіцця, Міжнародным валютным фондам, Міжнароднай арганізацыяй працы і Статыстычным камітэтам Садружнасці Незалежных Дзяржаў, з'яўляецца дадаткам да сістэмы нацыянальных рахункаў ААН 2003 г. На аснове ўказаных настаўленняў у Рэспубліцы Беларусь распрацавана метадалогія ацэнкі неафіцыйнай эканомікі ў сістэме нацыянальных рахункаў.

Асноўная ўвага ва ўказаных распрацоўках надаецца вымярэнню аб'ёмаў прадуктаў і паслуг тых відаў дзейнасці, якія не забаронены законам, аднак недаўлічваюцца афіцыйнай статыстыкай, а таксама наўмысна ўтойваюцца з мэтай ухілення ад прымянення агульнадзяржаўных стандартаў і працэдур, выплаты падаткаў і ўзносаў на сацыяльнае страхаванне і іншых вызначаных заканадаўствам плацяжоў. Ацэнка аб'ёмаў крымінальнай эканомікі пакуль што не ажыццяўляецца, хаця міжнародныя арганізацыі робяць пэўныя захады для атрымання такіх даных.

4.2. Статыстычная справаздачнасць аб вытворчасці прадукцыі, выкананых работах і паслугах вытворчага характару

Асноўнай крыніцай інфармацыі аб выпуску ў асноўных цэнах арганізацый прамысловасці, якія не адносяцца да малога бізнесу, з'яўляецца гадавая справаздача аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару (форма № 1-п). Крыніцай інфармацыі аб выпуску ў асноўных цэнах арганізацый малога бізнесу, які адлюстроўваецца ў раздзеле «Рэсурсы» нацыянальнага рахунку вытворчасці, з'яўляецца справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП).

Справаздача аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару па перыядычнасці складання падзяляецца на месячную, квартальную і гадавую. Найбольш падрабязна вытворчасць прадукцыі і паслуг характарызуе гадавая справаздача, якую складаюць юрыдычныя асобы і іх адасобленыя падраздзяленні ўсіх формаў уласнасці, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўляецца вытворчасць прамысловай прадукцыі. Указаная справаздача падаецца органу дзяржаўнай статыстыкі па ўказанні абласнога або Мінскага гарадскога ўпраўлення статыстыкі, а таксама сваёй вышэйшай арганізацыі. Па структуры яна складаецца з двух наступных раздзелаў:

I. Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці;

II. Вытворчасць прадукцыі ў натуральным выражэнні.

У раздзеле I «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» раскрываюцца аб'ёмы вытворчасці і адгрузкі прадукцыі, работ і паслуг у цэнах вытворцаў без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў з выручкі. Аб'ём вытворчасці паказваецца ў фактычных цэнах адпаведнага года і супараўнальных цэнах. З агульнага аб'ёму прадукцыі, работ і паслуг у фактычных цэнах выдзяляюцца новая прадукцыя, навукова-тэхнічная прадукцыя, вартасць выкананых работ і паслуг прамысловага характару, паўфабрыкаты і прадукцыя, якая прайшла працэдуру сертыфікацыі. З агульнага аб'ёму адгружанай прадукцыі выдзяляецца аб'ём прадукцыі, адгружанай за межы Рэспублікі Беларусь.

Акрамя таго, у раздзеле I «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» справаздачы аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару (форма № 1-п) паказваюцца вартасць унутрызаводскага абароту, перапрацаванай давальніцкай сыравіны, запасаў гатовай прадукцыі і незавершанай вытворчасці ў фактычных цэнах вытворцаў без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў з выручкі на пачатак і канец справаздачнага перыяду, а таксама некаторыя іншыя паказчыкі, якія раскрываюць колькасць прамыслова-вытворчага персаналу і асноўныя сродкі. Змест раздзела I «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» квартальнай справаздачы аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару (форма № 1-п) з невялікімі скарачэннямі прыведзены ў табліцы 4.1.

Табліца 4.1 — Раздзел I «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» квартальнай справаздачы аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах прамысловага характару, млн р.

Паказчыкі	Код паказчыка	Фактычна			
		Справаздачны год		Папярэдні год	
		за квар-тал	з пачатку года	за квар-тал	з пачатку года
Аб'ём вытворчасці прадукцыі (работ, паслуг) у адпускных цэнах без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў і плацяжоў з выручкі:					
у супараўнальных цэнах	810				
у фактычных цэнах	821				
Вартасць перапрацаванай давальніцкай сыравіны (неаплачанай арганізацыйнай-вытворчай прадукцыі) у фактычных адпускных цэнах	809				
З агульнага аб'ёму вытворчасці прадукцыі (работ, паслуг) у фактычных цэнах без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў і плацяжоў з выручкі (з паказчыка 821) новая прадукцыя	801				
У тым ліку:					
спажывецкія тавары	802				
прадукцыя вытворча-тэхнічнага прызначэння	804				
навукова-тэхнічная прадукцыя	822				
работы і паслугі прамысловага характару	823				
паўфабрыкаты	824				
сертыфіцыраваная прадукцыя	825				
Вартасць незавершанай вытворчасці ў фактычных цэнах:					
на пачатак года	863				
на канец года	864				
Унутрызаводскі абарот у фактычных цэнах (з паказчыка 821)	859				

Паказчыкі	Код паказ- чыка	Фактычна			
		Справаздачны год		Папярэдні год	
		за квар- тал	з пачат- ку года	за квар- тал	з пачат- ку года
Паступленне заказаў на вытворчасць прадукцыі ў фактычных адпусковых цэнах без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў і плацяжоў з выручкі, усяго	840				
У тым ліку ўнутры краіны	841				

У раздзеле II «Вытворчасць прадукцыі ў натуральным выражэнні» паказваюцца віды вырабленай прадукцыі па наменклатуры, устаноўленай органамі дзяржаўнай статыстыкі. Фактычныя паказчыкі прыводзяцца за справаздачны і папярэдні гады. Акрамя таго, у гэтым раздзеле паказваюцца вартасць вырабленай прадукцыі па відах за справаздачны год у фактычных цэнах вытворцаў без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў з выручкі, таксама ў супараўнальных цэнах за справаздачны і папярэдні гады. Асобнымі пазіцыямі ў гэтым раздзеле выдзяляюцца электрычная і цеплавая энергія, а таксама вытворчасць спажывецкіх тавараў.

Інфармацыю аб выпуску прадукцыі і паслуг арганізацый недзяржаўнай формы ўласнасці ўтрымлівае справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП). Указаную справаздачу падаюць юрыдычныя асобы — суб'екты малога прадпрыемства, а таксама іх адасобленыя падраздзяленні, якія маюць асобны баланс і бягучы або іншы рахунак.

Банкі, арганізацыі дзяржаўнай формы ўласнасці, а таксама суб'екты гаспадарання, якія створаны на аснове дзяржаўных арганізацый або ў статутным фондзе якіх ёсць доля дзяржавы, калгасы, сялянскія (фермерскія) гаспадаркі, а таксама арганізацыі спажывецкай кааперацыі справаздачу аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства па форме № 1-МП не складаюць. Выпуск прадукцыі і паслуг ўказанымі суб'ектамі гаспадарання вызначаецца на аснове інфармацыі гадавой справаздачы аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару (форма № 1-п) або іншых формаў статыстычнай справаздачнасці.

Справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП) мае наступныя раздзелы:

- ♦ Праца і заробатная плата.
- ♦ Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці.
- ♦ Інвестыцыі і будаўніцтва.
- ♦ Асноўныя паказчыкі, якія характарызуюць гандлёвую дзейнасць і аказанне паслуг насельніцтву.
- ♦ Фінансава-эканамічныя паказчыкі.
- ♦ Стан разлікаў на канец справаздачнага года.
- ♦ Асноўныя сродкі.
- ♦ Выдаткі на вытворчасць прадукцыі, работ, паслуг.
- ♦ Аб'ём вытворчасці прадукцыі па відах дзейнасці.
- ♦ Транспарт.
- ♦ Вытворчасць прадукцыі ў натуральным выражэнні.
- ♦ Расход і рэшткі асобных відаў паліва, сыравіны і матэрыялаў.

Выпуск прадукцыі суб'ектаў малога прадпрыемства паказваецца ў раздзелах II «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» і XI «Вытворчасць прадукцыі ў натуральным выражэнні». Змест раздзела II «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» з невялікімі скарачэннямі прыведзены ў табліцы 4.2.

Табліца 4.2 — Раздзел II «Асноўныя паказчыкі прамысловай дзейнасці» справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства за 200__ год, млн р.

Найменне паказчыкаў	Нумар радкі	За справаз- дачны год	За папярэ- дні год
Аб'ём вытворчасці прадукцыі (прамысловых работ, паслуг) у адпусковых цэнах без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў і плацяжоў з выручкі:			
у фактычных цэнах	020		
у супараўнальных цэнах	021		
Спажывецкія тавары (уключаючы вартасць вінна-гарэлачных вырабаў і піва) у фактычных адпусковых цэнах справаздачнага года без падатку на дабаўленую вартасць, акцызаў і іншых падаткаў з выручкі, усяго (сума радкоў 023-026)	022		
У тым ліку:			
харчовыя тавары (без вартасці вінна-гарэлачных вырабаў і піва)	023		
нехарчовыя тавары (без тавараў лёгкай прамысловасці)	024		
тавары лёгкай прамысловасці	025		
вінна-гарэлачныя вырабы і піва	026		
Сярэднегадавая вартасць прамыслова-вытворчых фондаў	029		

Прамысловую прадукцыю могуць выпускаць юрыдычныя асобы ўсіх формаў уласнасці і іх адасобленыя структурныя падраздзяленні, у якіх вытворчасць прамысловай прадукцыі не з'яўляецца асноўным відам дзейнасці. Такія арганізацыі падаюць гадавую справаздачу аб рабоце дапаможнай прамысловай вытворчасці, што знаходзіцца на балансе будаўнічых, гандлёвых і іншых арганізацый, у якіх вытворчасць прамысловай прадукцыі не з'яўляецца асноўным відам дзейнасці (форма № 3-п). Прадпрыемствы, што складаюць справаздачу аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемальніцтва (форма № 1-МП), а таксама юрыдычныя асобы, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўляецца вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі, гадавую справаздачу аб рабоце дапаможнай прамысловай вытворчасці, што знаходзіцца на балансе будаўнічых, гандлёвых і іншых арганізацый, у якіх вытворчасць прамысловай прадукцыі не з'яўляецца асноўным відам дзейнасці, па форме № 3-п не складаюць.

Дапаможныя прамысловыя прадпрыемствы, якія знаходзяцца на балансах сельскагаспадарчых арганізацый, выпуск прадукцыі адлюстроўваюць у справаздачы аб рабоце вытворчасцей (прадпрыемстваў), якія знаходзяцца на балансе сельскагаспадарчых арганізацый (форма № 29-АПК). Органы статыстыкі могуць выкарыстоўваць і іншыя крыніцы інфармацыі для вызначэння вытворчасці прадукцыі і паслуг прамысловага характару.

4.3. Методыка вызначэння выпуску прадукцыі прамысловасці

У цяперашні час аб'ём выпуску прадукцыі вытворчых прадпрыемстваў, якія знаходзяцца на самастойных балансах, і дапаможных прамысловых вытворчасцей вызначаюцца на аснове даных зводнай гадавой справаздачы аб ліку прадпрыемстваў, колькасці прамыслова-вытворчага персаналу і рабочых, аб'ёме прадукцыі (форма СО). У склад прадукцыі, вырабленай у дадзеным перыядзе і паказанай у названай справаздачы, адлюстроўваецца навукова-тэхнічная прадукцыя і праграмная прадукцыя для ЭВМ. Таму для вызначэння аб'ёму выпуску галіны «Прамысловасць» неабходна ад аб'ёму прадукцыі па зводнай гадавой справаздачы аб ліку прадпрыемстваў, колькасці прамыслова-вытворчага персаналу і рабочых, аб'ёме прадукцыі (форма СО) адняць навукова-тэхнічную і праграмную прадукцыю для ЭВМ, атрыманую спецыялізаванымі структурнымі падраздзяленнямі арганізацыі, якія адносіцца да галін «Навука і навуковае абслугоўванне» і «Інфармацыйна-вылічальнае абслугоўванне».

Дапусцім, на падставе зводных гадавых справаздач аб ліку прадпрыемстваў, колькасці прамыслова-вытворчага персаналу і рабочых, аб'ёме прадукцыі (форма СО) атрымана наступная інфармацыя, якая характарызуе аб'ём выпушчанай прадукцыі:

- ♦ гатовыя вырабы, атрыманыя ўсімі цэхамі як са сваіх сыравіны і матэрыялаў, так і з сыравіны і матэрыялаў заказчыкаў, прызначаныя для рэалізацыі іншым інстытуцыйным адзінкам, свайму капіталу будаўніцтву і непрамысловым гаспадаркам сваіх арганізацый — 31019 млрд р.;

- ♦ навукова-тэхнічная прадукцыя — 231 млрд р.;

- ♦ работы па асваенні і ўкараненні новай тэхнікі, выкананыя арганізацыямі, выдаткі на якія кампенсуюцца ў вызначаным парадку за кошт сродкаў адпаведных фондаў — 184 млрд р.;

- ♦ праграмная прадукцыя для ЭВМ, прыстасаванніў праграмнага кіравання для станкоў з лічбавым праграмным кіраваннем і для другіх вырабаў, якія выкарыстоўваюць праграмнае кіраванне, — 46 млрд р.;

- ♦ паўфабрыкаты ўласнай выпрацоўкі і прадукцыя дапаможных вытворчасцей, адпушчаныя за справаздачны перыяд іншым інстытуцыйным адзінкам, свайму капіталу будаўніцтву і невытворчым гаспадаркам сваіх арганізацый — 521 млрд р.;

- ♦ работы (паслугі) прамысловага характару, выкананыя па заказах пабочных арганізацый або для непрамысловых гаспадарак сваіх арганізацый — 329 млрд р.

На аснове гэтай інфармацыі аб'ём выпушчанай прадукцыі прамысловасці без уліку змянення рэшткаў незавершанай вытворчасці, паўфабрыкатаў і інструментаў уласнай выпрацоўкі складзе

$$31019 - 231 + 184 - 46 + 521 + 329 = 31776 \text{ млрд р.}$$

Для вызначэння канчатковага аб'ёму прадукцыі прамысловасці неабходна дадавіць змяненне рэшткаў незавершанай вытворчасці, паўфабрыкатаў і інструментаў уласнай выпрацоўкі, якія ў некаторых галінах не ўключаюцца ў склад выпушчанай прадукцыі па зводнай гадавой справаздачы аб ліку прадпрыемстваў, колькасці прамыслова-вытворчага персаналу і рабочых, аб'ёме прадукцыі (форма СО). Для такой карэкціроўкі выпуску прадукцыі выкарыстоўваецца інфармацыя гадавой справаздачы прамысловага прадпрыемства (аб'яднання) па прадукцыі (форма № 1-п). Акрамя таго, змяненне рэшткаў незавершанай вытворчасці прамысловасці вызначаецца на падставе інфармацыі справаздачы аб рабоце дапаможных вытворчых прадпрыемстваў, якія знаходзяцца на балансе будаўнічых, міжгаліновых і іншых непрамысловых арганізацый (форма № 3-п), і справаздачы аб рабоце вытворчасцей (прадпрыемстваў), якія знаходзяцца на балансе сельскагаспадарчых арганізацый (форма № 29-АПК).

Указаныя справаздачныя формы складаюцца на аснове даных бухгалтарскага ўліку. Аднак выкарыстанне розных метадычных падыходаў да ацэнкі незавершанай вытворчасці ў бухгалтарскім ўліку і нацыянальным рахункаводстве абумоўлівае неабходнасць трансфармацыі паказчыкаў статыстычнай справаздачнасці на аснове прынцыпаў ацэнкі, прынятых у нацыянальным рахункаводстве.

4.4. Гарманізацыя ацэнкі незавершанай вытворчасці ў нацыянальным рахункаводстве і бухгалтарскім ўліку

Ацэнка незавершанай вытворчасці у нацыянальным рахункаводстве Рэспублікі Беларусь ажыццяўляецца па фактычным сабекошце на аснове інфармацыі гадавых справаздач аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах прамысловага характару (форма № 1-п), рабоце дапаможных прамысловых прадпрыемстваў, што знаходзяцца на балансах будаўнічых, гандлёвых і іншых арганізацый, у якіх вытворчасць прамысловай прадукцыі не з'яўляецца асноўным відам дзейнасці (форма № 3-п) і арганізацый, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўляецца вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі (форма № 29-АПК). У суветнай практыцы нацыянальнага рахункаводства незавершаную вытворчасць рэкамендуецца ацэньваць, як і гатовую прадукцыю, у асноўных цэнах з улікам прыбытку або змешанага даходу.

Каб забяспечыць ацэнку незавершанай вытворчасці ў асноўных цэнах, спачатку неабходна вызначыць яе фактычны сабекошт, які затым памнажаецца на ўзровень рэнтабельнасці рэалізацыі гэтай прадукцыі. Паказчык рэнтабельнасці разлічваецца дзяленнем прыбытку ад рэалізацыі прадукцыі на велічыню выдаткаў, звязаных з яе выпускам і рэалізацыяй. Узровень рэнтабельнасці можа быць разлічаны зыходзячы як з фактычных даных, так і прагнозных з наступным удакладненнем апошніх.

Уявім, што кошт незавершанай вытворчасці ў фактычных цэнах вытворцаў, якія складаюцца з велічыні прамежкавага спажывання, аплаты працы і адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне, на пачатак і канец справаздачнага перыяду характарызуюць паказчыкі, прыведзеныя ў табліцы 4.3. Каб выключыць уплыў змянення цэн на аб'ём валавога выпуску, ацэнка незавершанай вытворчасці на пачатак і канец справаздачнага перыяду ажыццяўляецца ў сярэдніх цэнах гэтага перыяду.

Табліца 4.3 — Незавершаная вытворчасць галіны «Прамысловасць» у фактычных цэнах вытворцаў, млрд р.

Формы статыстычнай справаздачнасці	Незавершаная вытворчасць		Змяненне рэшткаў незавершанай вытворчасці (сл. 3 – сл. 4)
	на пачатак спра- ваздачнага пе- рыяду	на канец спра- ваздачнага пе- рыяду	
1	2	3	4
Справаздача прамысловага прадпрыемства (аб'яднання) па прадукцыі (форма № 1-п)	2819	4233	1414
Справаздача аб рабоце дапаможных вытворчых прадпрыемстваў, якія знаходзяцца на балансе будаўнічых, міжгаліновых і іншых непрамысловых арганізацый» (форма № 3-п)	657	986	329
Справаздачы аб рабоце вытворчасцей (прадпрыемстваў), якія знаходзяцца на балансе сельскагаспадарчых арганізацый (форма № 29-АПК)	430	603	173
Усяго	3906	5822	1916

Пераацэнка незавершанай вытворчасці выконваецца на аснове разлічаных паправачых каэфіцыентаў на пачатак і канец справаздачнага перыяду. Паправачныя каэфіцыенты разлічваюцца дзяленнем індэкса цэн справаздачнага перыяду на ўзважаныя індэксы цэн на пачатак або канец гэтага перыяду. Для разліку прыросту па незавершанай вытворчасці вызначаецца ўзважаны індэкс цэн вытворцаў тых галін прамысловасці, якія пастаўляюць сыравіну і матэрыялы для прамежкавага спажывання. Для гэтай мэты выкарыстоўваецца структура прамежкавага спажывання міжгаліновага балансу.

Па незавершанай вытворчасці ўзважаны індэкс цэн разлічваецца як палова ўзважанага індэкса цэн па вытворчых запасах і палова індэкса цэн вытворцаў адпаведнай падгаліны прамысловасці. Паколькі прырост незавершанай вытворчасці ацэньваецца ў сярэдніх цэнах справаздачнага перыяду, то індэкс цэн на пачатак гэтага перыяду будзе раўняцца 1. Дапусцім, індэкс цэн справаздачнага перыяду склаў 1,043, а ўзважаны індэкс цэн на канец гэтага перыяду — 1,076. Тады паправачны каэфіцыент вызначыцца ў пачатак:

а) на пачатак справаздачнага перыяду:

$$1,043 : 1 = 1,043;$$

б) на канец справаздачнага перыяду:

$$1,043 : 1,076 = 0,969.$$

З улікам вызначаных паправачных каэфіцыентаў скарэкіраваная велічыня прыросту рэшткаў незавершанай вытворчасці будзе разлічана наступным чынам:

а) рэшткі на пачатак справаздачнага перыяду —

$$3906 \cdot 1,043 = 4074 \text{ млрд р.};$$

б) рэшткі на канец справаздачнага перыяду —

$$5822 \cdot 0,969 = 5642 \text{ млрд р.};$$

в) прырост фактычнага сабекошту незавершанай вытворчасці ў сярэдніх цэнах справаздачнага перыяду

$$5642 - 4074 = 1568 \text{ млрд р.}$$

Рэнтабельнасць рэалізаванай прадукцыі ў справаздачным перыядзе складала, дапусцім, 41,52% да сабекошту прадукцыі. Значыць, для давядзення незавершанай вытворчасці да ацэнкі ў асноўных цэнах неабходна яе вартасць ў фактычных цэнах вытворцаў павялічыць на

$$1568 \cdot 41,52 : 100 = 651 \text{ млрд р.}$$

Гэта сума ўяўляе сабой частку дабаўленай вартасці, створанай у працэсе выкананых стадый апрацоўкі сыравіны і матэрыялаў. З улікам такога павелічэння вартасць незавершанай вытворчасці ў асноўных цэнах вызначыцца ў памеры

$$1568 + 651 = 2219 \text{ млрд р.}$$

Канчатковая велічыня выпуску прадукцыі і прамысловых работ, ахопленых бухгалтарскім улікам суб'екта гаспадарання, складзе

$$31776 + 2219 = 33995 \text{ млрд р.}$$

Гэта класічны падыход да выкарыстання метадыкі ацэнкі незавершанай вытворчасці ў асноўных цэнах. Аднак такая метадыка не зусім карэктная з пункту погляду метадыкі бухгалтарскага ўліку, паколькі прыбытак толькі ствараецца ў працэсе вытворчасці, а выяўляецца пасля рэалізацыі вырабленай прадукцыі, выкананых работ і аказаных паслуг. Тым не менш у працэсе апрацоўкі сыравіны і матэрыялаў да іх кошту далучаецца і пэўная велічыня створанай у працэсе вытворчасці дабаўленай вартасці, якая павінна быць адпаведным чынам адлюстравана ў нацыянальным рахункаводстве.

Адназначнасць ацэнкі ў нацыянальным рахункаводстве незавершанай вытворчасці патрабуе уніфікацыі яе ацэнкі у бухгалтарскім уліку ўсіх арганізацый. Найбольш прымальнай для нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца ацэнка незавершанай вытворчасці ў бухгалтарскім уліку арганізацый па асноўных цэнах. Гэта патрабуе ўнясення істотных змяненняў у метадыку бухгалтарскага ўліку гаспадарчай дзейнасці арганізацый. Ва ўмовах адсутнасці такой метадыкі незавершаная вытворчасць павінна ацэньвацца па фактычных цэнах вытворцаў, якія ўключаюць прамежкавае спажыванне, аплату працы ўключна з налічэннямі на яе.

4.5. Асаблівасці вызначэння выпуску будаўніцтва, сельскай і лясной гаспадарак

Усе галіны нацыянальнага рахунку вытворчасці падзяляюцца на дзве групы: галіны, якія займаюцца вытворчасцю тавараў, і галіны па аказанні паслуг. Галіновыя нацыянальныя рахункі вытворчасці тавараў распрацоўваюцца па галінах нацыянальнай эканомікі, прыведзеных у табліцы 4.4.

Табліца 4.4 — Галіновыя нацыянальныя рахункі вытворчасці тавараў, млрд р.

Галіны нацыянальнай эканомікі	Рэсурсы (выпуск у асноўных цэнах)	Выкарыстанне	
		прамежкавае спажыванне	валавая дабаўленая вартасць (сл. 2 – сл. 3)
1	2	3	4
1. Прамысловасць	33995	24462	9533
2. Сельская гаспадарка	7926	4996	2930
3. Лясная гаспадарка	256	29	227
4. Будаўніцтва	4716	2490	2226
5. Іншыя віды дзейнасці па вытворчасці тавараў	321	108	213
Усяго	47214	32085	15129

У групу галін нацыянальнай эканомікі па вытворчасці тавараў уключаюцца, акрамя прамысловасці, сельская гаспадарка, лясная гаспадарка, будаўніцтва і іншыя віды дзейнасці па вытворчасці тавараў. Выпуск галіны «Сельская гаспадарка» ўключае прадукцыю расліна-водства, жывёлагадоўлі, таксама выкананыя для сельскай гаспадаркі рыначныя і нярыначныя работы і паслугі. Прадукцыя раслінаводства складаецца з вартасці сырых прадуктаў, атрыманых ад ураджаю каляндарнага года, кошту вырошчвання маладых шматгадовых пасадак і змянення вартасці незавершанай прадукцыі раслінаводства. Складальнымі прадукцыі жывёлагадоўлі з'яўляецца вартасць сырых прадуктаў, атрыманая ў выніку вырошчвання і гаспадарчага выкарыстання сельскагаспадарчай жывёлы, а таксама вартасць прыплоду і прыбаўкі вагі.

Разлік выпуску і прамежкавага спажывання сельскай гаспадаркі ажыццяўляецца на падставе наступных крыніц інфармацыі:

- ◆ справаздач спецыялізаваных сельскагаспадарчых арганізацый;
- ◆ справаздач арганізацый, якія адносяцца да іншых галін, аб іх дапаможнай сельскагаспадарчай дзейнасці;
- ◆ выбарчаных абследаванняў дамашніх гаспадарак;
- ◆ справаздач арганізацый па абслугоўванні сельскай гаспадаркі;
- ◆ справаздач сельскагаспадарчых арганізацый недзяржаўнай формы ўласнасці па форме № 1-МП «Справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства»;
- ◆ справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту Рэспублікі Беларусь;
- ◆ справаздач аб аб'ёме платных паслуг насельніцтву.

Галіна «Лясная гаспадарка» ўключае лесаводства, збор дзікарос-лых пладоў і ягад, паляванне, пушны промысел і развядзенне дзічы-ны, а таксама абслугоўванне лясной гаспадаркі. Камерцыйныя прадпрыемствы лясной гаспадаркі адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», бюджэтныя арганізацыі лясной гаспадаркі — да сектара «Дзяржаўныя ўстановы», а нарыхтоўка насельніцтвам дзіка-рослых прадуктаў лясоў і паляванне — да сектара «Дамашнія гаспадаркі».

У склад прадукцыі лясной гаспадаркі ўключаюцца работы па закладцы і вырошчванні лясных пасадак, догляду лясоў, а таксама іншыя работы, якія садзейнічаюць натуральнаму ўзнаўленню лясоў, вартасць рэалізуемых насення, саджанцаў і іншай прадукцыі. Для вызначэння выпуску лясной гаспадаркі выкарыстоўваюцца паказчыкі справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства; (форма № 1-МП), справаздачы па паляўнічай гаспадарцы (форма № 2-тп-паляванне), а таксама выбарчныя абследаванні дамашніх гаспадарак па нарыхтоўцы грыбоў, ягад і іншых прадуктаў лесакарыстання.

Выпуск прадукцыі будаўніцтва ўключае сумарную вартасць будаўніча-монтажных, геалагаразведчаных, буравых, праектна-пошукавых і іншых работ, звязаных са збудаваннем аб'ектаў, ірыгацыйныя і меліярацыйныя работы, а таксама рамонтныя работы, выкананыя падрадным спосабам, уключаючы будаўніцтва і капітальны рамонт дарог. Вартасць выкананых работ уключаецца ў валавы выпуск незалежна ад ступені завершанасці будаўніцтва або рамонту.

Аб'ём выпуску арганізацый па новым будаўніцтве вызначаецца на падставе даных справаздачы аб увядзенні ў дзеянне асноўных сродкаў і выкарыстанні капітальных укладанняў, складаецца па форме № 2-кб (гадавая). Разлік вартасці капітальнага рамонту будынкаў і збудаванняў арганізацый вызначаецца на аснове даных справаздачы аб увядзенні ў дзеянне аб'ектаў і выкананні падрадных работ (форма № 1-кб). Аб'ём новага індывідуальнага жыллёвага будаўніцтва насельніцтва вызначаецца па даных справаздачы аб увядзенні ў дзеянне індывідуальных жылых дамоў (форма № 1-іжб).

4.6. Асаблівасці вызначэння выпуску матэрыяльных паслуг

Выпуск рыначных паслуг вымяраецца велічыняй выручкі ад іх рэалізацыі. У асобных галінах нефінансавага сектара эканомікі маюць месца пэўныя асаблівасці вызначэння валавога выпуску паслуг. Напрыклад, па галіне «Геалогія і разведка нетраў, геадэзічная і гідраме-тэаралагічная службы» выпуск паслуг вызначаецца ў памеры вартасці работ, выкананых уласнымі сіламі арганізацый гэтай галіны па даных справаздачы аб выкананні геалагаразведчаных работ (форма № 01-гр). Матэрыяльныя паслугі аказваюць арганізацыі, занятыя абслугоўваннем сельскай гаспадаркі, перавозкай грузаў, а таксама такія галіны, як сувязь, інфармацыйна-вылічальнае абслугоўванне, іншыя галіны сферы матэрыяльнай вытворчасці.

У склад прадукцыі сельскай гаспадаркі ўключаюць наступныя рыначныя і нярыначныя работы і паслугі:

- ◆ паляпшэнне зямлі, хімізацыя глебы і іншыя аграхімічныя работы;
- ◆ абарона раслін ад хваробаў і шкоднікаў сельскагаспадарчых культур;
- ◆ зоатэхнічнае і ветэрынарае абслугоўванне сельскай гаспадаркі;
- ◆ паслугі водагаспадарчых арганізацый па эксплуатацыі ірыга-цыйных і меліярацыйных сістэм.

Як правіла, такія работы і паслугі выконваюцца пабочнымі арганізацыямі і іх вартасць уключаецца ў матэрыяльныя выдаткі сельскагаспадарчых арганізацый. Такія арганізацыі адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы». Выкананыя работы і аказаныя паслугі, вартасць якіх поўнасю або ў значнай меры пакрываецца за кошт бюджэтных сродкаў, адносяцца да нярыначных. Выпуск і прамежкавае спажыванне арганізацый, якія аказваюць сельскай гаспадарцы нярыначныя паслугі і фінансуюцца дзяржавай, вызначаецца на аснове даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Такія арганізацыі адносяцца да сектара «Дзяржаўныя ўстановы».

Матэрыяльныя паслугі іншых галін раскрывае табліца 4.5.

Табліца 4.5 — Паказчыкі галіновых нацыянальных рахункаў
вытворчасці матэрыяльных паслуг, млрд р.

Галіны нацыянальнай эканомікі	Рэсурсы (выпуск у асноўных цэнах)	Выкарыстанне	
		прамеж- кавае спа- жыванне	валавая дабаўленая вартасць (сл. 2 – сл. 3)
1	2	3	4
1. Транспорт	4849	2006	2843
2. Сувязь	1051	370	681
3. Інфармацыйна-вылічальнае абслугоўванне	58	17	41
4. Геалогія і разведка нетраў, геадэзічная і гідраметэаралагічная службы	69	22	47
Усяго	6027	2415	3612

Выпуск транспарту ў фактычных цэнах разлічваецца як сума фактычна атрыманай платы за паслугі ўключна з пагрузачна-разгру-зачнымі работамі і іншымі паслугамі. Акрамя таго, да галіны «Транспарт» адносіцца шашэйная гаспадарка. Яе выпуск складаецца з вартасці выкананых работ па бягучым рамонце і ўтрыманні аўтамабільных дарог. Для разліку выпуску шашэйнай гаспадаркі выкарыстоўваецца інфармацыя справаздачы аб выдатках на рамонт і ўтрыманне дарог (форма № 4-дар). Калі такія работы выконваюцца арганізацыямі, якія фінансуюцца з бюджэту, то іх выпуск адносіцца да сектара «Дзяржаўныя ўстановы», а ў іншых выпадках — да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы».

Паслугі транспарту і сувязі ў частцы, якая адносіцца да сферы вытворчасці, з'яўляюцца матэрыяльнымі. Выпуск сувязі вызначаецца як сума даходаў ад дастаўкі пошты, перыядычнага друку, пасылак, продажу паштовых марак і паштовак, платы за карыстанне тэлефоннымі і тэлеграфнымі каналамі, паступленняў ад радыё і тэлебачання, а таксама іншых даходаў ад аказання паслуг сувязі.

Дзейнасць рэдакцый і выдавецтваў, арганізацый па нарыхтоўцы і першаснай апрацоўцы металалому і утылю, пазаведамаснай аховы адносіцца да галіны «Іншыя віды дзейнасці сферы матэрыяльнай вытворчасці». Выпуск прадукцыі арганізацый, якія займаюцца нарыхтоўкай другаснай сыравіны, металалому і утылю, вызначаецца на аснове інфармацыі справаздач нарыхтоўчых кантор па зборы металалому і утылю па форме № 11-заг (Белкаапсаюз).

Каб атрымаць агульную інфармацыю аб выпуску суб'ектаў гаспадарання галін вытворчасці ўсіх формаў уласнасці, да атрыманай інфармацыі па прадпрыемствах дзяржаўнай формы ўласнасці дабаўляецца інфармацыя аб дзейнасці арганізацый недзяржаўнай формы ўласнасці па даных зводных справаздач па форме № 1-МП. Затым ажыццяўляецца экспертная ацэнка аб'ёму прадуктаў харчавання і іншых вырабаў вытворчасці дамашніх гаспадарак для ўласнага спажывання, а таксама прадукцыі прамысловасці ценявой эканомікі.

Асноўным метадам выяўлення аб'ёмаў вытворчасці прадукцыі ценявой эканомікай з'яўляецца метада таварных патокаў. Названы метада прадугледжвае назіранне за рухам таварных патокаў і супастаўленне рэсурсаў тавараў з іх выкарыстаннем з дапамогай балансаў асобных відаў прадукцыі ў натуральным выражэнні, міжгаліновага балансу і іншых табліц. Нягледзячы на прыблізнасць такіх разлікаў, яны дазваляюць істотна павялічыць дакладнасць вызначэння ў нацыянальным рахункаводстве валавога ўнутранага прадукту.

4.7. Выпуск гандлю і іншых галін сферы абарачэння

Да сферы абарачэння адносяцца такія галіны, як гандаль і грамадскае харчаванне, матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і збыт, нарыхтоўкі, аперацыі з нерухомай маёмасцю і агульная камерцыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку. Галіна «Гандаль і грамадскае харчаванне» ўключае ўнутраны і знешні гандаль, грамадскае харчаванне, пасрэдніцкія паслугі біржаў, брокерскіх, маклерскіх і дылерскіх кантор, а таксама пракат кінафільмаў, прадметаў культурна-бытавога прызначэння і гаспадарчага ўжытку.

Асобным пазіцыямі ў нацыянальным рахункаводстве выдзяляюцца галіны «Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і збыт» і «Нарыхтоўкі». У склад галіны «Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і збыт» уключаюць спецыялізаваныя арганізацыі забеспячэння і збыту, лізінгавыя фірмы, таварна-сыравінныя біржы і іншыя пасрэдніцкія арганізацыі, якія займаюцца купляй-продажам абсталявання, машын і іншай прадукцыі вытворча-тэхнічнага прызначэння. Галіна «Нарыхтоўкі» аб'ядноўвае нарыхтоўчыя арганізацыі, элеватары і іншыя пасрэдніцкія арганізацыі па куплі-продажу прадукцыі сельскай гаспадаркі.

Выпуск унутранага і знешняга гандлю, матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння і збыту, а таксама нарыхтовак вызначаецца велічыняй атрыманай гандлёвай нацэнкі па ўсіх каналах рэалізацыі без чыстых падаткаў на прадукты. Выпуск таварна-сыравінных бірж і іншых пасрэдніцкіх арганізацый вызначаецца велічыняй камісійных узнагароджанняў за іх паслугі, а лізінгавых фірм — атрыманымі сумами арэнднай платы.

Для гэтай мэты ў рознічным гандлі выкарыстоўваецца інфармацыя справаздачы аб тавараабароце і запасах тавараў (форма № 1-гандаль), у грамадскім харчаванні — справаздачы па грамадскім харчаванні (форма № 4-гандаль), а па біржавой дзейнасці — справаздачы аб дзейнасці біржы (форма № 1-біржа). У арганізацыях кіна- і відэа-пракату выкарыстоўваецца інфармацыя справаздачы па форме № 7-кп «Справаздача па эксплуатацыйных даходах і выдатках кіна- і відэа-пракату (кінасеткі і кінапракату)». Па малых прадпрыемствах недзяржаўнай формы ўласнасці можа выкарыстоўвацца таксама справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрымальніцтва (форма № 1-МП).

Велічыня рэалізаванай гандлёвай нацэнкі знешняга гандлю вызначаецца як рознасць паміж цэнамі продажу і куплі тавараў па экспартных і імпортных аперацыях усіх суб'ектаў гаспадарання, якія займаюцца знешнеэканамічнай дзейнасцю. Паколькі знешнім гандлем займаюцца не толькі спецыялізаваныя гандлёвыя арганізацыі, але і дамашнія гаспадаркі, а таксама прадстаўнікі ценявой эканомікі і крымінальнага бізнесу, асноўнымі крыніцамі інфармацыі з'яўляюцца статыстычныя справаздачнасць арганізацый, мытная статыстыка і выбарчныя абследаванні.

Для разліку рэалізаванай гандлёвай нацэнкі знешняга гандлю праз статыстычную справаздачнасць збіраецца інфармацыя аб аб'ёме экспартных і імпортных аперацый асноўных знешнегандлёвых арганізацый, а таксама аб іх валавым даходзе. Інфармацыя павінна быць выражана ў адзінай валюце. Паколькі нацыянальныя рахункі распрацоўваюцца ў айчынай валюце, атрыманая інфармацыя павінна пералічвацца ў беларускія рублі. Дапусцім, паказчыкі аб аб'ёмах экспарту і імпарту, а таксама аб валавым даходзе арганізацый, ахопленых дыграфічным бухгалтарскім улікам і статыстычнай справаздачнасцю, характарызуе табліца 4.6.

Табліца 4.6 — Тавараабарот знешнегандлёвых арганізацый краіны, млрд р.

Таварныя групы	Экспарт		Імпорт	
	тавара-абарот	валавы даход	тавара-абарот	валавы даход
1. Машыны, абсталяванне і транспартныя сродкі	4650	1792	4685	1303
2. Мінеральныя прадукты	4291	1669	5273	1561
3. Чорныя і каляровыя металы, вырабы з іх	1645	528	2333	675
4. Прадукцыя хімічнай прамысловасці	3195	1457	2686	838
5. Драўніна і цэлюлозна-папяровыя вырабы	832	315	608	215
6. Тэкстыль і тэкстыльныя вырабы	1096	263	588	183
7. Гарбарная сыравіна, пушніна і вырабы з іх	189	66	196	77
8. Харчовыя тавары і сыравіна для іх вытворчасці	1587	473	2352	614
9. Іншыя тавары	1418	567	882	362
Усяго	18903	7130	19603	5828

На падставе атрыманай інфармацыі разлічваецца сярэднеўзважанае суадносіненне паміж валавымі даходамі і аб'ёмам экспарту і імпарту знешнегандлёвых арганізацый. У нашым прыкладзе ўзровень валавога даходу ад ахопленых дыграфічным улікам экспартных аперацый складзе

$$7130 : 18903 \cdot 100 = 37,7\%,$$

а імпортных аперацый —

$$5828 : 19603 \cdot 100 = 29,7\%.$$

Уявім, што на аснове даных мытнай статыстыкі, выбарчых абследаванняў і экспертных ацэнак аб'ём неарганізаванага экспарту вызначыўся ў памеры 1984 млрд р., а імпарту — 2668 млрд р. Тады разліковая велічыня валавых даходаў неарганізаванага знешняга гандлю вызначыцца наступным чынам:

а) па экспертных аперацыях —

$$1984 \cdot 37,7 : 100 = 748 \text{ млрд р.};$$

б) па імпартных аперацыях —

$$2668 \cdot 29,7 : 100 = 792 \text{ млрд р.}$$

Акрамя пералічаных галін нацыянальнай эканомікі да сферы абарачэння адносяцца такія галіны, як «Аперацыі з нерухомай маёмасцю» і «Агульная камерцыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку». Аперацыі з нерухомай маёмасцю ўключаюць продаж і здачу ў арэнду нерухомасці вытворчых тэхнічнага і невытворчага прызначэння, а таксама пасрэдніцкія паслугі бірж, брокерскіх кантор і агенцтваў па куплі-продажы і здачы ў арэнду нерухомай маёмасці. Галіна «Агульная камерцыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку» ўключае:

- ◆ пасрэдніцкія паслугі бірж, брокерскіх кантор і агенцтваў па куплі-продажы тавараў, каштоўных папер, валюты і здачы ў арэнду маёмасці без выражанай спецыялізацыі;
- ◆ пасрэдніцкія паслугі ў галіне транспарту, жыллёва-камунальнай гаспадаркі, бытавога абслугоўвання, адукацыі, культуры, аховы здароўя і навукі;
- ◆ садзейнічанне ў наладцы абсталявання, адпрацоўцы новых тэхналогій, продажы і набыцці «ноу-хау», патэнтаў, ліцэнзій і іншых аўтарскіх правоў;
- ◆ набыццё і ўступку аўтарскіх правоў на выкананне твораў літаратуры і мастацтва;
- ◆ рэкламную дзейнасць;
- ◆ прадстаўніцкія паслугі;
- ◆ аўдытарскую дзейнасць;
- ◆ маркетынгавыя даследаванні і кансультацыі па пытаннях камерцыйнай дзейнасці, фінансавання і кіравання.

Выпуск гэтых паслуг вызначаецца ў памеры атрыманай платы за іх аказанне на падставе справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг) па форме № 5-з, справаздачы аб дзейнасці біржы па форме № 1-біржа і справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малага прадпрыемства па форме № 1-МП.

Склад галіновых рахункаў вытворчасці сферы абарачэння Рэспублікі Беларусь прыведзены ў табліцы 4.7.

Табліца 4.7 — Паказчыкі галіновых нацыянальных рахункаў вытворчасці паслуг сферы абарачэння, млрд р.

Галіны нацыянальнай эканомікі	Рэсурсы (выпуск у асноўных цэнах)	Выкарыстанне	
		прамеж- кавае спа- жыванне	валавая дабаўленая вартасць (сл. 2 – сл. 3)
1	2	3	4
1. Гандаль і грамадскае харчаванне	5802	2124	3678
2. Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і збыт	331	120	211
3. Нарыхтоўкі	71	28	43
4. Аперацыі з нерухомай маёмасцю	581	11	570
5. Агульная камерцыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку	355	92	263
Усяго	7140	2375	4765

Арганізацыі гандлю і грамадскага харчавання, нарыхтовак, матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння і збыту, агульнай камерцыйнай дзейнасці па забеспячэнні функцыянавання рынку адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы». Індывідуальныя прадпры-мальнікі, якія займаюцца пералічанымі відамі дзейнасці, адносяцца да сектара «Дамашнія гаспадаркі». Аперацыі з нерухомай маёмасцю могуць ажыццяўляць як камерцыйныя арганізацыі, так і бюджэтныя ўстановы. Першыя адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», а другія — да сектара «Дзяржаўныя ўстановы».

4.8. Выпуск паслуг жыллёвай і камунальнай гаспадарак, невытворчых відаў бытавога абслугоўвання насельніцтва

Выпуск жыллёвых паслуг можа быць рыначным і нярыначным. У сучасных умовах у фінансаванні паслуг жыллёвага фонду мясцовых Саветаў дэпутатаў доля бюджэтных выдаткаў няўхільна змяншаецца. За кошт паступленняў кватэрнай платы пакрываецца больш за палову выдаткаў галіны «Жыллёвая гаспадарка». Па гэтай прычыне жыллёвы фонд мясцовых Саветаў дэпутатаў адносіцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», а яго паслугі лічацца рыначнымі.

Ведамаснае жыллё выкарыстоўваецца абмежаваным колам асоб, якія з'яўляюцца супрацоўнікамі пэўных арганізацый. Яно прызначана не для рыначнага продажу жыллёвых паслуг, а для стварэння дадатковых стымулаў матэрыяльнага заахвочвання працаўнікоў. У сувязі з гэтым ведамаснае жыллё дзяржаўных і прыватных камерцыйных арганізацый трактуецца як разнавіднасць некамерцыйных устаноў, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, а іх паслугі — як нярыначныя. Аднак у тых выпадках, калі большая частка выдаткаў на ўтрыманне такога жылля пакрываецца за кошт кватэрнай платы, яно павінна адносіцца да рыначных устаноў адпаведных інстытуцыйных адзінак.

Выпуск рыначных паслуг жыллёвага фонду мясцовых Саветаў дэпутатаў, жыллёвых і жыллёва-будаўнічых кааператываў, вызначаецца ў асноўных цэнах, якія складаюцца з бягучых выдаткаў на яго абслугоўванне. Нярыначны выпуск жыллёвага фонду, які знаходзіцца ва ўласнасці іншых юрыдычных асоб (дзяржаўных і прыватных прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх аб'яднанняў) ацэньваецца па велічыні бягучых выдаткаў на яго ўтрыманне. Кватэрная або арэндная плата, якую атрымліваюць уласнікі такога жылля, адносіцца да рыначнага выпуску. Асноўнай крыніцай інфармацыі для разліку выпуску паслуг жыллёвай гаспадаркі з'яўляюцца даныя справаздачы аб жыллёвым фондзе (№ 1-жылфонд).

Выпуск паслуг прыватнага жыллёвага фонду складаецца з даходаў ад здачы індывідуальнага жылля ў арэнду і ўмоўна налічанай вартасці паслуг за пражыванне ва ўласным жыллі. Даходы ад здачы індывідуальнага жылля ў арэнду вызначаюцца на аснове даных абследаванняў дамашніх гаспадарак. Умоўна налічаная вартасць паслуг за пражыванне ва ўласным жыллі павінна ацэньваецца зыходзячы з рыначных цэн найму адпаведных катэгорый жылля. У сувязі з адсутнасцю патрэбнай інфармацыі яна можа разлічвацца па бягучых выдатках, у склад якіх уключаюцца наступныя элементы:

- ♦ аплата эксплуатацыйных выдаткаў уласнікамі прыватызаваных кватэр;
- ♦ вартасць набытых матэрыялаў для бягучага рамонту індывідуальнага жылля;
- ♦ вартасць бягучага рамонту індывідуальнага жылля, выкананага рамонтна-будаўнічымі арганізацыямі і прыватнымі асобамі;
- ♦ падатак з уладальнікаў збудаванняў і зямельны падатак;
- ♦ спажыванне асноўнага капіталу.

Вартасць бягучага рамонту індывідуальнага жылля, выкананага рамонтна-будаўнічымі арганізацыямі, вызначаецца на аснове даных справаздачы аб аб'ёме рэалізацыі платных паслуг насельніцтву (форма № 1-паслугі). Падатак з уладальнікаў будынкаў вызначаецца па даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Значная частка астатніх элементаў умоўна налічанай вартасці паслуг за пражыванне ва ўласным жыллі вызначаецца разліковым шляхам або на аснове экспертных ацэнак.

Галіна «Камунальная гаспадарка» ўключае паслугі, звязаныя са знешнім добраўпарадкаваннем гарадоў і пасёлкаў, эксплуатацыяй гарадскіх дарог і мастоў, вонкавым асвятленнем, газа-, вода- і цеплазабеспячэннем, каналізацыяй. Да гэтай галіны адносяцца таксама паслугі гасцініц, эксплуатацыя службовых будынкаў і гаспадарчае кіраванне камунальнай гаспадаркай. Арганізацыі, якія аказваюць рыначныя паслугі камунальнага характару, адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы». Выпуск такіх паслуг вызначаецца на аснове даных наступных статыстычных справаздач:

- ♦ справаздачы аб выкарыстанні сеткавага (звадкаванага) газу — форма № 1-газ;
- ♦ справаздачы аб рабоце водаправода (асобнай водаправоднай сеткі) — форма № 1-водаправод;
- ♦ справаздачы аб рабоце каналізацыі (асобнай каналізацыйнай сеткі) — форма № 1-каналізацыя;
- ♦ справаздачы аб рабоце гасцініцы — форма № 1-гасцініца;
- ♦ справаздачы аб цеплазабеспячэнні — форма № 1-цеп.

Арганізацыі, якія займаюцца знешнім добраўпарадкаваннем населеных пунктаў, вонкавым асвятленнем, эксплуатацыяй службовых будынкаў і гаспадарчым кіраваннем камунальнай уласнасцю, знаходзяцца на бюджэтным фінансаванні і аказваюць нярыначныя паслугі. Яны адносяцца да сектара «Дзяржаўныя ўстановы», а іх выпуск вызначаецца на аснове паказчыкаў справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту і ацэньваецца ў памеры бягучых выдаткаў арганізацый, якія аказваюць такія паслугі. У Рэспубліцы Беларусь паслугі ўказаных галін нацыянальнай эканомікі характарызуюцца наступнымі паказчыкамі (табліца 4.8).

Табліца 4.8 — Паказчыкі галіновых нацыянальных рахункаў вытворчасці жыллёва-камунальных паслуг і бытавога абслугоўвання насельніцтва, млрд р.

Галіны нацыянальнай эканомікі	Рэсурсы (выпуск у асноўных цэнах)	Выкарыстанне	
		прамеж- кавае спа- жыванне	валавая дабаўленая вартасць (сл. 2 – сл. 3)
1	2	3	4
1. Жыллёвая гаспадарка	1532	470	1062
2. Камунальная гаспадарка і невытворчыя віды бытавога абслугоўвання насельніцтва	1423	644	779
Усяго	2955	1114	1841

Паслугі фатаграфій (за выключэннем фотакінапрадукцыі па зака-зах насельніцтва), лазняў, цырульняў, арганізацый па прыбіранні кватэр, выдачы даведак і выкананні перакладаў і іншых даручэнняў, а таксама паслугі ламбардаў, рытуальныя паслугі (за выключэннем тавараабароту па продажы пахавальных

рэчаў) і іншыя аналагічныя паслугі адносяцца да галіны «Невытворчыя віды бытавога абслугоўвання насельніцтва». Выпуск такіх паслуг вызначаецца як сума выручкі ад іх рэалізацыі па даных справаздачы аб аб'ёме рэалізацыі платных паслуг насельніцтву (форма № 1-паслугі) з даразлікам на індывідуальную прадпрымальніцкую дзейнасць у гэтай галіне.

Увесь выпуск паслуг гэтай галіны з'яўляецца рынкавым і адносіцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», а індывідуальная прадпрымальніцкая дзейнасць у гэтай галіне без утварэння юрыдычнай асобы — да сектара «Дамашнія гаспадаркі».

4.9. Выпуск іншых галін, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі

Акрамя жыллёвай і камунальнай гаспадарак, невытворчых відаў бытавога абслугоўвання насельніцтва да галін сектара нефінансавых прадпрыемстваў, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі, адносяцца:

- ♦ Ахова здароўя, фізічная культура і сацыяльнае забеспячэнне.
- ♦ Адукацыя.
- ♦ Культура і мастацтва.
- ♦ Навука і навуковае абслугоўванне.

Галіна «Ахова здароўя, фізічная культура і сацыяльнае забеспячэнне» ўключае дзейнасць бальніц, паліклінік, санаторыяў, дамоў ад-пачынку, турыстычных лагераў, стадыёнаў, спартыўных клубаў і ўстаноў сацыяльнага забеспячэння. Галіна «Адукацыя» ўключае дзейнасць навучальных устаноў па падрыхтоўцы кадраў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй, курсаў па падрыхтоўцы і павышэнні кваліфікацыі, агульнаадукацыйных школ, дашкольных устаноў, дзіцячых дамоў, а таксама паслугі асоб, якія займаюцца індывідуальнай прадпрымальніцкай дзейнасцю ў дадзенай галіне. Да галіны «Культура і мастацтва» адносяцца бібліятэкі, музеі і выстаўкі, паркі культуры і адпачынку, вытворчасць кінафільмаў, тэлебачанне і радыёвяшчанне, відовішчныя арганізацыі.

Установы гэтых галін могуць аказваць як рыначныя, так і нярыначныя паслугі. Камерцыйныя арганізацыі адносяцца да сектара «Не-фінансавыя прадпрыемствы», бюджэтныя ўстановы і ўстановы, якія фінансуюцца за кошт сродкаў фонду сацыяльнай абароны насельніцтва, — да сектара «Дзяржаўныя ўстановы», падраздзяленні прадпрыемстваў, якія фінансуюцца за кошт фондаў сацыяльнага развіцця і прафсаюзнага бюджэту — да сектара «Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі», а індывідуальная прадпрымальніцкая дзейнасць — да сектара «Дамашнія гаспадаркі».

Выпуск паслуг пералічаных галін нацыянальнай эканомікі вызначаецца на аснове даных наступных справаздач:

- ♦ камерцыйных устаноў — справаздачы аб аб'ёме рэалізацыі платных паслуг насельніцтву (форма № 1-паслугі), справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрымальніцтва (форма № 1-МП) з карэкціроўкай на індывідуальную прадпрымальніцкую дзейнасць;
- ♦ бюджэтных устаноў — справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту ў памеры бягучых выдаткаў з дабаўленнем спажывання асноўнага капіталу;
- ♦ падраздзяленняў арганізацый, якія фінансуюцца за кошт фондаў сацыяльнага развіцця і прафсаюзнага бюджэту — справаздачы аб выкарыстанні грашовых сродкаў арганізацыі (форма № 1-ф) і гадавой фінансавай справаздачы аб выкарыстанні каштарысу прафсаюзнага бюджэту;
- ♦ індывідуальнай прадпрымальніцкай дзейнасці — на аснове экспертных ацэнак паслуг рэпетытарства, прыватных урачоў і іншых пералічаных відаў дзейнасці.

Так як бюджэтныя ўстановы могуць аказваць паслугі па рыначных цэнах або паслугі, якія аплачваюцца часткова, то ў такіх выпадках агульны аб'ём іх выпуску вызначаецца ў памеры бягучых выдаткаў уключаючы спажыванне асноўнага капіталу. Даныя аб фінансаванні расходаў бюджэтных устаноў не ўлічваюць спажыванне асноўнага капіталу, у сувязі з чым ў выпуск дабаўляецца гэта велічыня.

*Паслугі, аказаныя бюджэтнымі ўстановамі па эканамічна значных цэнах, утвараюць так званы **другасны рыначны выпуск**, а іх нярыначны выпуск вызначаецца як рознасць паміж агульным аб'ёмам выпуску і рыначным выпускам. Дапусцім, агульны аб'ём выпуску бюджэтных устаноў галіны «Адукацыя» вызначыўся ў памеры 2617 млрд р. Другасны рыначны выпуск гэтых устаноў склаў 584 млрд р. У такім выпадку іх нярыначны выпуск вызначаецца ў памеры*

$$2617 - 584 = 2033 \text{ млрд р.}$$

Установы, якія вядуць навукова-доследныя работы, канструктарскія і праектныя арганізацыі, доследныя заводы, якія не выпускаюць прамысловую прадукцыю для рэалізацыі, а таксама ўкара-няльныя і іншыя арганізацыі па абслугоўванні навуковых устаноў адносяцца да галіны «Навука і навуковае абслугоўванне». Выпуск гэтай галіны таксама падраздзяляецца на рыначны і нярыначны. Рыначныя навукова-тэхнічныя работы адносяцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» і вызначаюцца на аснове даных справаздачы аб выкананні навуковых даследаванняў і распрацовак (форма № 1-навука) і справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрымальніцтва (форма № 1-МП).

Да нярыначных работ адносяцца навуковыя даследаванні і распрацоўкі, якія фінансуюцца за кошт бюджэту. Іх вартасць вызначаецца ў памеры бягучых выдаткаў на фінансаванне навукі з улікам спажывання асноўнага капіталу і выдаткаў на навукова-доследчыя і доследна-канструктарскія работы ў складзе

выдаткаў на абарону. Нярыначны выпуск, як і іншых галін, адносіцца да сектара «Дзяржаўныя ўстано-вы» і разлічваецца па даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту.

Да нематэрыяльных паслуг адносяцца таксама паслугі галіны «Кіраванне», якую ствараюць органы дзяржаўнай улады і кіравання, аховы грамадскай бяспекі і абароны, судовыя і юрыдычныя ўстановы. Гэта галіна аказвае ў асноўным нярыначныя паслугі, якія вызначаюцца па суме выдаткаў за кошт сродкаў дзяржаўнага бюджэту і адносяцца да сектара «Дзяржаўныя ўстановы». Выдаткі на абарону, напрыклад, уключаюць выдаткі на аплату працы вайскоўцаў і аперацыйна-гаспадарчыя патрэбы, закупку ўзбраенняў і ваеннай тэхнікі, а таксама іншыя затраты на ўтрыманне арміі. Да выпуску паслуг гэтай галіны адносяцца таксама выдаткі на папярэджванне і ліквідацыю наступстваў надзвычайных сітуацый і стихійных бедстваў, правядзенне выбараў і рэферэндумаў, выдаткі свабодных эканамічных зон.

Нязначную частку паслуг галіны «Кіраванне» складаюць рыначныя паслугі камерцыйных юрыдычных устаноў і кааператываў. Іх выпуск адносіцца да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» і разлічваецца на аснове даных справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП) і справаздачы аб аб'ёме рэалізацыі платных паслуг насельніцтву (форма № 1-паслугі).

Да галін, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі, адносіцца і такая галіна нацыянальнай эканомікі як «Грамадскія аб'яднанні», у склад якой уваходзяць палітычныя, творчыя, навукова-тэхнічныя, культурна-асветніцкія, фізкультурна-спартыўныя і іншыя грамадскія аб'яднанні і фонды, прафесійныя саюзы, рэлігійныя і іншыя падобныя арганізацыі. Іх выпуск вызначаецца як сума бягучых выдаткаў, звязаных з ажыццяўленнем статутнай дзейнасці. Пры аказанні грамадскімі аб'яднаннямі платных паслуг насельніцтву іх аб'ём ацэньваецца па велічыні выручкі ад рэалізацыі, а рознасць паміж бягучымі выдаткамі грамадскіх арганізацый на асноўную дзейнасць і паступленнямі ад продажу паслуг па рыначных цэнах складае выпуск нярыначных паслуг. Выдаткі на аказанне дапамогі дамашнім гаспадаркам у грашовай або натуральнай форме не адносяцца да бягучых выдаткаў грамадскіх аб'яднанняў. Па гэтай прычыне яны не ўключаюцца ў іх выпуск, а трактуюцца як трансферты.

Паколькі не ўсе грамадскія аб'яднанні падаюць неабходную для вызначэння выпуску іх паслуг справаздачнасць, пры адсутнасці адпаведнай інфармацыі выкарыстоўваюцца спецыяльныя абследаванні. Гэта тычыцца, напрыклад, рэлігійных арганізацый. Можна выкарыстоўвацца і такая ўмоўная методыка, у адпаведнасці з якой спачатку вызначаецца дабаўленая вартасць грамадскіх аб'яднанняў як сума аплаты працы наёмных супрацоўнікаў, іншых падаткаў на вытворчасць за вылікам субсідый і спажывання асноўнага капіталу. Прамежкавае спажыванне прымаецца роўным дабаўленай вартасці, што дазваляе прыблізна вызначыць аб'ём выпуску адпаведных грамадскіх аб'яднанняў. Структура галіновых рахункаў вытворчасці іншых галін, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі, прыведзена ў табліцы 4.9.

Табліца 4.9 — Нацыянальныя рахункі вытворчасці іншых галін, якія аказваюць нематэрыяльныя паслугі, млрд р.

Галіны нацыянальнай эканомікі	Рэсурсы (выпуск у асноўных цэнах)	Выкарыстанне	
		прамежкавае спажыванне	валавая дабаўленая вартасць (сл. 2 – сл. 3)
1	2	3	4
1. Ахова здароўя, фізічная культура і сацыяльнае забеспячэнне	2357	1012	1345
2. Адукацыя	2617	696	1921
3. Культура і мастацтва	306	112	194
4. Навука і навуковае абслугоўванне	330	135	195
5. Кіраванне і абарона	2208	732	1476
6. Грамадскія аб'яднанні	76	38	38
Усяго	7894	2725	5169

Большая частка грамадскіх аб'яднанняў адносіцца да сектара «Не-камерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі», гандлёва-прамысловыя палаты і аб'яднанні прадпрыемстваў, кааператываў і іншыя падобныя аб'яднанні — да сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», а грамадскія банкаўскія і іншыя фінансавыя аб'яднанні — да сектара «Фінансавыя ўстановы».

Паслугі ў галіне аховы здароўя, адукацыі, культуры і мастацтва фінансуюцца за кошт наступных крыніц:

- ◆ выручкі ад рэалізацыі паслуг;
- ◆ сродкаў дзяржаўнага бюджэту;
- ◆ сродкаў пазабюджэтных фондаў;
- ◆ сродкаў арганізацый;
- ◆ сродкаў прафсаюзаўнага бюджэту.

У шмат якіх выпадках фінансаванне пералічаных устаноў з'яўляецца змешаным, што патрабуе групування такіх устаноў зыходзячы з галоўнай крыніцы фінансавання. Ад дакладнасці такога групування залежаць метады вызначэння выпуску паслуг і яго аднясення да таго або іншага сектара эканомікі.

5

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ РАХУНКАВОДСТВА ЎТВАРЭННЯ ДАХОДАЎ

Ва ўсіх дзяржавах, якія жадаюць мець добраўпарадкаваную бухгалтэрыю, уся дзяржаўная падліковая частка павінна быць падзелена на наступныя чатыры сістэмы рахункаводства: дзяржаўная бухгалтэрыя ў цэлым, бухгалтэрыя канцылярый міністраў, бухгалтэрыя дэпартаментальна і падобных ім месцаў, бухгалтэрыя розных падпарадкаваных месцаў.

К. І. Арнольд, 1823 г.

Задача

Раскрыць методыку вызначэння першасных даходаў на макраўзроўні з дэталізацыяй па

Рашэнне

Трансфармацыя даных справаздачнасці аб даходах і выдатках мікраўзроўню на рахунку ўтварэння даходаў

Выкарыстанне

Размеркаванне атрыманай дабаўленай вартасці на састаўныя элементы для ацэнкі эфектыўнасці эканомікі краіны

Праблема

Наяўнасць разыходжанняў у трактоўцы аплаты працы і прыбытку ва ўліку на мікра- і макраўзроўнях

5.1. Статыстычная справаздачнасць аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі, работ, паслуг як асноўная крыніца інфармацыі аб прамежкавым спажыванні

Прамежкавае спажыванне тавараў і паслуг адлюстроўваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку вытворчасці. Велічыня прамежкавага спажывання вызначаецца для кожнай галіны і кожнага сектара нацыянальнай эканомікі. Прамежкавае спажыванне складаецца з вартасці прадукцыі і рыначных паслуг, за выключэннем інвестыцыйных, якія выкарыстаны на працягу дадзенага справаздачнага перыяду з мэтай вытворчасці іншых тавараў і паслуг.

У склад прамежкавага спажывання ўваходзяць:

- ♦ матэрыяльныя выдаткі (сыравіна, матэрыялы, паўфабрыкаты і дэталі, паліва, энергія, малакаштоўныя і недаўгавечныя прадметы, канцылярскія прылады і г. д.);
- ♦ матэрыяльныя паслугі (транспартныя паслугі, паслугі па перапрацоўцы сыравіны, рамонтныя і эксплуатацыйныя работы, паслугі сувязі і вылічальных цэнтраў і г. д.);
- ♦ нематэрыяльныя паслугі (камунальныя паслугі, плацяжы за пажарную і варту ахову, установам аховы здароўя за дыспансерызацыю і вакцынацыю, падлеглыя ўключэнню ў выдаткі вытворчасці плацяжы навучальным установам за прафесійную падрыхтоўку супрацоўнікаў, аплата навукова-даследчых і эксперыментальных работ, ліцэнзавання і сертыфікацыі тавараў, рэкламных паслуг, паслуг фінансавых пасрэднікаў, страхавых арганізацый, юрыстаў і кансультантаў, арэндныя плацяжы);
- ♦ камандзіровачныя выдаткі ў частцы аплаты праезду і гасцініц;
- ♦ іншыя комплексныя элементы прамежкавага спажывання без аплаты працы (выдаткі на гарантыйны рамонт і абслугоўванне, на ўтрыманне навукова-даследчых лабараторый і бюро, прадстаўнічыя выдаткі, выдаткі па найме працаўнікоў і іх дастаўцы на працу і з працы).

Вартасць скарыстаных сыравіны, матэрыялаў і іншых элементаў матэрыяльных выдаткаў залежыць ад змяненняў узроўняў цэн, якія адбыліся з моманту набывання каштоўнасцей да моманту іх выкарыстання. Паколькі прамежкавае спажыванне павінна адэнявацца па цэнах, якія дзейнічалі на момант выкарыстання вытворчых запасаў, яго вартаснае выражэнне карэктуюцца на велічыню холдынгавага прыбытку. У нацыянальным рахункаводстве патокаў карэктуюцца прамежкавага спажывання і валавой дабаўленай вартасці павінна ажыццяўляцца на адну і тую ж велічыню, але з розным знакам.

Зыходзячы з таго, што галоўным прынцыпам ацэнкі выпуску тавараў і паслуг з'яўляецца ацэнка ў асноўных цэнах на момант вытворчасці, павялічваць вартасць незавершанай вытворчасці на велічыню холдынгавага прыбытку пры разліку валавога выпуску прадукцыі немэтазгодна. Холдынгавы прыбытак, які адносіцца да скарыстаных запасаў на вытворчасць прадукцыі, дабаўляецца да прамежкавага спажывання і памяншае дабаўленую вартасць, а ў канчатковым выніку і тыя састаўныя элементы, на якія яна размяркоўваецца. Што тычыцца нацыянальнага рахункаводства запасаў, то на велічыню холдынгавага прыбытку, якая адносіцца да вытворчых запасаў на канец справаздачнага перыяду, у балансе нацыянальнага багацця неабходна павялічыць эканамічныя актывы і чыстую вартасць уласнага капіталу.

Асноўнай крыніцай інфармацыі для вызначэння велічыні прамежкавага спажывання і іншых эканамічных элементаў выдаткаў інсты-туцыйных адзінак сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» з'яўляецца справаздача аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі (работ, паслуг), якая распрацоўваецца па форме № 5-з. Указаную справаздачу складаюць юрыдычныя асобы ўсіх формаў уласнасці і іх адасобленыя структурныя падраздзяленні, якія маюць асобныя балансы і бягучыя рахункі, за выключэннем прадпрыемстваў, якія здаюць справаздачу аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемальніцтва па форме № 1-МП, бюджэтных арганізацый і банкаў. Да такіх юрыдычных асоб адносяцца вытворчыя, сельскагаспадарчыя, будаўніча-монтажныя, праектна-пошукавыя арганізацыі. Гэта могуць быць таксама арганізацыі транспарту, сувязі, рознічнага і аптовага гандлю, матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння і збыту, нарыхтовак і арганізацыі іншых галін, якія знаходзяцца на самастойных балансах.

Справаздача аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі (работ, паслуг) падаецца раённым або гарадскім аддзелам статыстыкі а таксама вышэйшым арганізацыям ў вызначаныя тэрміны. Па структуры яна складаецца з наступных шасці раздзелаў:

- I. Асобныя паказчыкі па арганізацыі.
- II. Па асноўным відзе дзейнасці.
- III. Метады ацэнкі матэрыяльных выдаткаў.
- IV. Рух амартызацыйных фондаў узмаўлення асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў.
- V. Па неасноўных відах дзейнасці.
- VI. Расшыфроўка матэрыяльных выдаткаў.

У раздзеле I «Асобныя паказчыкі па арганізацыі» раскрываецца агульная сума выдаткаў на вытворчасць прадукцыі, работ і паслуг з далейшай дэталізацыяй па эканамічных элементах. Акрамя таго, прыводзіцца сума недастач, крадзяжоў і псавання матэрыяльных каштоўнасцей. Змест гэтага раздзела справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ і паслуг) прыведзены ў табліцы 5.1.

Табліца 5.1 — Асобныя паказчыкі па арганізацыі, млн р.

Паказчыкі	Нумар радка	За справа- здачны квартал	За справа- здачны перыяд	За адпавед- ны перыяд мінулага года
Выдаткі на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг) (сума радкоў 002, 006, 007, 008, 011)	001	×		
У тым ліку матэрыяльныя выдаткі, усяго	002	×		
З якіх:				
сыравіна і матэрыялы	003	×		
паліўна-энергетычныя рэсурсы	004	×		
пакупныя камплектавальныя вырабы і паўфабрыкаты	005	×		
Расходы на аплату працы	006	×		
Адлічэнні на сацыяльныя патрэбы	007	×		
Амартызацыя асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў (сума радкоў 009 і 010), усяго	008	×		
У тым ліку:				
амартызацыя асноўных сродкаў	009	×		
амартызацыя нематэрыяльных актываў	010	×		
Іншыя выдаткі	011	×		
Недастачы, крадзяжы і псаванне каштоўнасцей, усяго	012	×		
З іх аднесеныя на:				
вінаватых асоб	013	×		
страты і выдаткі вытворчасці	014	×		
Адлічэнні на сацыяльныя патрэбы	007	×		

Заканчэнне табліцы 5.1

Паказчыкі	Нумар радкі	За справа- здачны квартал	За справа- здачны перыяд	За адпаведны перыяд мінулага года
Амартызацыя асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў (сума радкоў 009 і 010), усяго	008	×		
У тым ліку:				
амартызацыя асноўных сродкаў	009	×		
амартызацыя нематэрыяльных актываў	010	×		
Іншыя выдаткі	011	×		
Недастачы, крадзяжы і псаванне каштоўнасцей, усяго	012	×		
З іх аднесеныя на:				
вінаватых асоб	013	×		
страты і выдаткі вытворчасці	014	×		
Вартасць рэканструкцыі, мадэрнізацыі і тэхнічнага пераўзбраення асноўных сродкаў, усяго	015			
З іх будынкаў і збудаванняў	016			
Матэрыялы, прынятыя ў перапрацоўку (давальніцкая сыравіна)	017			
Валавы тавараабарот*	018			
Аптовы тавараабарот, усяго**	019			
У тым ліку на ўнутраным рынку**	020			
Кантрольная сума радкоў 001–020	021			
* Запаўняюць арганізацыі рознічнага гандлю і грамадскага харчавання. ** Запаўняюць арганізацыі аптовага гандлю, матэрыяльна-тэхнічнага забеспячэння і збыту.				

Другі раздзел раскрывае эканамічныя элементы выдаткаў асноўнай дзейнасці з іх дэталізацыяй на асобныя складальныя. Так элемент «Матэрыяльныя выдаткі» падзяляецца на сыравіну і матэрыялы, пакупныя камплектавальныя вырабы і паўфабрыкаты, работы і паслугі вытворчага характару, выкананыя іншымі арганізацыямі, паліва, электраэнергію, цяпло і іншыя складальныя. Гэтыя складальныя могуць падраздзяляцца яшчэ на больш дробныя віды выдаткаў. Напрыклад, з работ і паслуг вытворчага характару, выкананых іншымі арганізацыямі, могуць выдзяляцца перавозка грузаў, капітальны рамонт, бягучы рамонт будынкаў і збудаванняў. Інфармацыя прыводзіцца як за справаздачны квартал, так і за справаздачны перыяд у параўнанні з адпаведным кварталам і перыядам мінулага года. Гэта асноўны раздзел справаздачы аб выдатках на вытворчасць і рэалізацыю прадукцыі (работ, паслуг), змест якога прыведзены ў табліцы 5.2.

Вартасная велічыня матэрыяльных выдаткаў на выпуск прадукцыі, выкананне работ і аказанне паслуг залежыць ад метадаў іх ацэнкі. У сувязі з гэтым у трэцім раздзеле гэтай справаздачы, які называецца «Метады ацэнкі матэрыяльных выдаткаў», указваюцца метады, па якіх матэрыялы спісваліся на вытворчасць у справаздачным перыядзе зыходзячы з прынятай уліковай палітыкі. Гэта можа быць ацэнка па фактычных выдатках на іх набыццё, сярэднеўзважаныя цэны, цэны апошняга набыцця (ЛІФО) і іншыя метады.

Табліца 5.2 — Раздзел «Па асноўным відзе дзейнасці», млн р.

Паказчыкі	Нумар радкі	За справа- здачны квар- тал	За спра- ваздачны перыяд	За адпвэдны квартал мінулага года	За адпвэдны перыяд мінулага года
Аб'ём вырабленай прадукцыі (работ, паслуг) у бягучых цэнах за вылікам налічаных падаткаў і збораў з выручкі	030			×	
Затраты на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг) (сума радкоў 032, 032, 047, 050, 051, 054), усяго	031				
У тым ліку матэрыяльныя выдаткі (сума радкоў 033, 035, 036, 040–043)	032				
З якіх:					
сыравіна і матэрыялы, усяго	033			×	
у тым ліку плата за ваду, выкарыстаную на тэхналагічныя мэты	034			×	
пакупныя камплектавальныя вырабы і паўфабрыкаты	035			×	
работы і паслугі вытворчага характару, выкананыя іншымі арганізацыямі	036			×	
з якіх:					
перавозка грузаў	037			×	
капітальны рамонт	038			×	
бягучы рамонт будынкаў і збудаванняў	039			×	
паліва	040			×	
электрычная энергія	041			×	
цеплавая энергія	042			×	

іншыя матэрыяльныя выдаткі	043			×	
----------------------------	-----	--	--	---	--

Заканчэнне табліцы 5.2

Паказчыкі	Нумар радкі	За справаз- дачны квар- тал	За спра- ваздачны перыяд	За адпаведны квартал мінулага года	За адпаведны перыяд мінулага года
з іх: плата за прыродную сыравіну	044			×	
падатак на дабаўленую вартасць, уключаны ў выдаткі	045			×	
экалагічны падатак, плата за размяшчэнне адходаў	046			×	
Расходы на аплату працы	047				
З іх: аплата вучэбных водпусках	048			×	
выдаткі на форменнае адзенне і абмундзіраванне	049			×	
Адлічэнні на сацыяльныя патрэбы	050				
Амартызацыя асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў, усяго	051				
У тым ліку: амартызацыя асноўных сродкаў	052				
амартызацыя нематэрыяльных актываў	053				
Іншыя выдаткі (сума радкоў 055–062, 076), усяго	054				
У тым ліку: арэндная плата	055			×	
узнагароджанне за вынаходніцтвы і рацыяналізатарскія прапановы	056			×	
плацяжы па страхаванні	057			×	
сутачныя і пад'ёмныя	058			×	
налічаныя падаткі і адлічэнні, якія ўключаюцца ў сабекошт прадукцыі, работ, паслуг	059			×	
адлічэнні ў рамонтны фонд	060			×	
прадстаўніцкія выдаткі	061			×	
аплата нематэрыяльных паслуг іншых арганізацый	062			×	
з іх: сувязі	063			×	
інфармацыйна-вылічальнага абслугоўвання	064			×	
у тым ліку падпіска і набыццё друкаваных выданняў	065			×	
пазаведамаснай аховы	066			×	
рэкламных агенцтваў і аўдытарскіх арганізацый	067			×	
пасажырскага транспарту	068			×	
банкаў	069			×	
камунальнай гаспадаркі і бытавога абслугоўвання	070			×	
у тым ліку плата за водазабеспячэнне і каналізацыю	071			×	
навукі	072			×	
адукацыі	073			×	
аховы здароўя	074			×	
натарыяльных кантор і юрыдычных арганізацый	075				
іншыя выдаткі	076			×	
ДАВЕДАЧНАЯ ІНФАРМАЦЫЯ					
Прырост (+) або памяншэнне (–) рэштках незавершанай вытворчасці, паўфабрыкатаў і прыстасаванняў уласнай выпрацоўкі, якія не ўключаюцца ў сабекошт прадукцыі*	077				
Унутрызаводскі абарот, які ўключаецца ў выдаткі на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)*	078			×	
Унутрызаводскі абарот, які ўключаецца ў аб'ём прадукцыі (работ, паслуг)*	079			×	
Камандзіровачныя выдаткі	080			×	
Выкарыстаная імпартная сыравіна, матэрыялы і пакупныя вырабы	081			×	
З радкі 033: насенне і пасадачны матэрыял, усяго	082			×	
у тым ліку купленыя**	083			×	
кармы, усяго**	084				
у тым ліку купленыя**	085			×	
мінеральныя ўгнаенні**	086				
сродкі аховы раслін і жывёл**	087			×	
падцілка, яйкі для інкубацыі, гной	088			×	
Кантрольная сума радкоў 030–088	089			×	

* Запauняюць толькі арганізацыі, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўляецца вытворчасць прамысловай прадукцыі.

** Запauняюць толькі арганізацыі, асноўным відам дзейнасці якіх з'яўляецца вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі.

У асобным раздзеле, змест якога прыведзены ў табліцы 5.3, раскрываецца інфармацыя аб амартызацыйных фондах.

Табліца 5.3 — Рух амартызацыйных фондаў узнаўлення асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў, млн р.

Паказчыкі	Нумар радка	Амартызацыйны фонд узнаўлення асноўных сродкаў	Амартызацыйны фонд узнаўлення нематэрыяльных актываў
Рэшткі на пачатак года	100		
Налічана за справаздачны перыяд	101		
Скарыстана ў справаздачным перыядзе	102		
Рэшткі на канец справаздачнага перыяду	103		

Выдаткі на вытворчасць прадукцыі не асноўных відаў дзейнасці па іх відах раскрываюцца ў пятым раздзеле справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг). Гэты раздзел справаздачы, які запаўняецца за год, мае выгляд, паказаны ў табліцы 5.4.

Табліца 5.4 — Раздзел «Па неасноўных відах дзейнасці», млн р.*

Від дзейнасці	Нумар радка	Аб'ём вырабленай прадукцыі (работ, паслуг) у бягучых цэнах за вылікам налічаных падаткаў і збораў з выручкі	Выдаткі на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)
Прамысловасць	110		
Сельская гаспадарка	111		
Транспарт, усяго	112		
У тым ліку чыгуначны	113		
Сувязь	114		
Будаўніцтва	115		
Рознічны гандаль	116		
Аптовы гандаль	117		
Грамадскае харчаванне	118		
Знешні гандаль	119		
Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне і збыт	120		
Нарыхтоўкі	121		
Інфармацыйна-вылічальнае абслугоўванне	122		
Аперацыі з нерухомай маёмасцю	123		
Агульная камерцыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку	124		
Іншыя віды дзейнасці	125		
Усяго па неасноўных відах дзейнасці (сума радкоў з 110 па 112, з 114 па 125)	126		
	127		
* Раздзел V запаўняецца ў справаздачы за год.			

Справаздача па форме № 5-з дэталёва раскрывае ўсю суму выдаткаў арганізацыі незалежна ад таго, адносяцца яны да справаздачнага перыяду і перайшлі ў расходы або адносяцца да будучых перыядаў і таму ў справаздачным перыядзе капіталізаваны. Гэта дае магчымасць атрымаць патрэбную інфармацыю як для складання нацыянальнага рахунку вытворчасці, так і для іншых макраэканамічных распрацовак, напрыклад для матрыцы сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск». З гэтай мэтай выкарыстоўваецца расшыфроўка матэрыяльных выдаткаў за год па асноўным відзе дзейнасці з дэталізацыяй па скарыстаных прадуктах галін матэрыяльнай вытворчасці. Яна прыводзіцца ў шостым раздзеле справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг). Складаецца ўказаны раздзел па форме, прыведзенай у табліцы 5.5.

Табліца 5.5 — Расшыфроўка матэрыяльных выдаткаў, млн р.*

Паказчыкі	Нумар радка	Выдаткі прадуктаў па асноўным відзе дзейнасці	Астаткі сыравіны і матэрыялаў	
			на пачатак года	на канец года
Электрычная і цеплавая энергія	130			
Прадукты:				
нафтавай прамысловасці	131			
газавай прамысловасці	132			
вугальнай прамысловасці	133			
іншай паліўнай прамысловасці	134			
чорнай металургіі	135			
каляровай металургіі	136			

хімічнай і нафтахімічнай прамысловасці	137			
Заканчэнне табліцы 5.5				
Паказчыкі	Нумар радка	Выдаткі прадуктаў па асноўным відзе дзейнасці	Астаткі сыравіны і матэрыялаў	
			на пачатак года	на канец года
машынабудавання і металаапрацоўкі	138			
лясной, дрэваапрацоўчай і цэлюлозна-папяровай прамысловасці	139			
прамысловасці будаўнічых матэрыялаў	140			
лёгкай прамысловасці	141			
харчовай прамысловасці	142			
іншых галін прамысловасці	143			
сельскай гаспадаркі	144			
іншых відаў дзейнасці сферы матэрыяльнай вытворчасці	145			
Усяго (сума радкоў з 130 па 145)	146			
* Раздзел VI запаўняюцца ў справаздачы за год.				

Ва ўстановах, якія знаходзяцца на бюджэтным фінансаванні, прамежкавае спажыванне разлічваецца па даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Яго велічыня раўняецца суме наступных артыкулаў расходаў бюджэтных арганізацый:

- ◆ набыццё прадметаў забеспячэння і расходных матэрыялаў;
- ◆ камандзіровачныя і службовыя раз'езды;
- ◆ аплата транспартных паслуг;
- ◆ аплата паслуг сувязі;
- ◆ аплата камунальных паслуг;
- ◆ іншыя бягучыя расходы на закупкі тавараў і аплату паслуг.

Прамежкавае спажыванне сялянскіх (фермерскіх) гаспадарак вызначаецца на аснове наступных статыстычных справаздач: справаздачы аб выніках сяўбы пад ураджай (форма № 1-фермер), справаздачы аб зборы ўраджаю сельскагаспадарчых культур па стане на 15 лістапада (форма № 2-фермер) і справаздачы аб вытворчасці прадукцыі жывёла-гадоўлі і колькасці жывёлы (форма № 3-фермер).

Для атрымання інфармацыі аб прамежковым спажыванні дапаможных гаспадарак выкарыстоўваюцца даныя ўліку сельскіх саветаў і выбарчых абследаванняў дамашніх гаспадарак аб выдатках на набыццё тавараў і паслуг у прыватных асоб, паступленняў з дапаможнай гаспадаркі і саманарыхтовак, даходах аб індывідуальнай прадпрыемальніцкай дзейнасці па вытворчасці тавараў і аказанні паслуг. Выкарыстоўваюцца таксама даныя аб колькасці выдадзеных ліцэнзій на ажыццяўленне індывідуальнай дзейнасці і даходаў, атрыманых ад гэтай дзейнасці, а таксама экспертныя ацэнкі з выкарыстаннем іншых ускосных даных.

На аснове сукупнасці ўсёй пералічанай інфармацыі разлічваецца прамежкавае спажыванне па методыцы, прыведзенай у табліцы 5.6.

Табліца 5.6 — Элементы прамежкавага спажывання

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Матэрыяльныя выдаткі на вытворчасць	23550
2. Затраты, звязаныя з выкарыстаннем прыродных рэсурсаў	421
3. Арэндная плата	739
4. Прадстаўніцкія расходы	16
5. Аплата паслуг пабочных арганізацый, якія ўключаюцца ў сабекошт прадукцыі, работ, паслуг	6431
6. Аплата нематэрыяльных паслуг	8832
7. Расходы на камандзіроўкі ў частцы аплаты паслуг транспарту і гасцініц	23
8. Іншыя элементы прамежкавага спажывання	1834
9. Прамежкавае спажыванне па цэнах фактычнага набыцця матэрыяльных рэсурсаў і паслуг (рад. 1 – рад. 2 + рад. 3 + рад. 4 + рад. 5 + рад. 6 + рад. 7 + рад. 8)	41004
10. Карэкціроўка прамежкавага спажывання на велічыню змянення цэн за перыяд захоўвання ў вытворчых запасах рэсурсаў, якія паступілі ў прамежкавае спажыванне	447
11. Прамежкавае спажыванне на момант выкарыстання вытворчых запасаў і паслуг (рад. 9 ± рад. 10)	41451

Карэкіроўка прамежкавага спажывання на велічыню холдынгавага прыбытку ажыццяўляецца па наступнай формуле:

$$P' = C \times Im + V,$$

дзе P' — прамежкавае спажыванне, скарэкіраванае з улікам змянення цэн у сярэднім за перыяд захоўвання паступіўшых вытворчых запасаў;

C — матэрыяльны кампанент прамежкавага спажывання, па якім павінен вызначацца холдынгавы прыбытак (рэсурсы, якія могуць знаходзіцца ў запасах: сыравіна, матэрыялы, паліва, насенне, кармы і г. д.) па даных бухгалтарскага ўліку;

Im — індэкс змянення цэн на рэсурсы, паступіўшыя ў вытворчае спажыванне, у сярэднім за перыяд іх знаходжання ў запасах;

V — аплата нематэрыяльных паслуг і іншыя кампаненты прамежкавага спажывання, якія не паступаюць у запасы і па якіх не вызначаецца холдынгавы прыбытак.

Паколькі індэкс змянення цэн на матэрыяльныя кампаненты прамежкавага спажывання вызначаецца за сярэдні перыяд знаходжання іх у вытворчых запасах, узнікае неабходнасць вызначэння абарачальнасці гэтых запасаў. Разлік абарачальнасці робіцца па наступнай формуле:

$$ABЗ = \frac{(BЗП + BЗК) : 2}{MB} \cdot 12,$$

дзе $ABЗ$ — абарачальнасць вытворчых запасаў;

$BЗП$ — вытворчыя запасы на пачатак года;

$BЗК$ — вытворчыя запасы на канец года;

MB — матэрыяльныя выдаткі (без выкарыстання асноўнага капіталу).

Дапусцім, матэрыяльныя выдаткі за справаздачны перыяд вызначыліся ў памеры 23550 млрд р. Вытворчыя запасы на пачатак года склалі 5109 млрд р., а на канец года — 6552 млрд р. Тады абарачальнасць вытворчых запасаў складзе

$$\frac{(5109 + 6552) : 2}{23550} \cdot 12 = 3,0 \text{ месяцы.}$$

Уявім, што за год цэны на матэрыяльныя рэсурсы, прызначаныя для прамежкавага спажывання, павялічыліся на 8,2%. У такім выпадку іх рост за сярэдні перыяд знаходжання рэсурсаў у запасах складзе

$$8,2 : 12 \cdot 3 = 2,05\%,$$

а кошт матэрыяльных выдаткаў на вытворчасць павялічыцца на

$$23550 \cdot 2,05 : 100 = 483 \text{ млн р.}$$

Пры разліку прамежкавага спажывання трэба мець на ўвазе, што ў складзе матэрыяльных выдаткаў у статыстычнай справаздачнасці могуць знаходзіцца некаторыя выдаткі на вытворчасць, якія ў адпаведнасці з метадалогіяй нацыянальнага рахункаводства з'яўляюцца элементамі дабаўленай вартасці. Да такіх выдаткаў адносяцца падаткі, звязаныя з выкарыстаннем прыродных рэсурсаў і забруджваннем навакольнага асяроддзя. У сувязі з гэтым пры разліку прамежкавага спажывання аб'ём матэрыяльных выдаткаў трэба паменшыць на суму такіх падаткаў. Як вынікае з табліцы 5.6, велічыня такіх выдаткаў, на якую паменшана прамежкавае спажыванне, складае 421 млрд р.

5.2. Падаткі і субсідыі на прадукты і імпорт

Пры вызначэнні валавога ўнутранага прадукту сума валавой дабаўленай вартасці, створанай ў галінах і сектарах народнай гаспадаркі павялічваецца на велічыню чыстых падаткаў на прадукты. У сувязі з гэтым складальнікамі зводнага нацыянальнага рахунку вытворчасці, без якіх нельга вызначыць валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах, з'яўляюцца артыкулы «Падаткі на прадукты і импорт» і «Субсідыі на прадукты і импорт». Падаткі і субсідыі на прадукты і импорт — гэта абагульняючыя паняцці, якія выкарыстоўваюцца ў нацыянальным рахункаводстве для давядзення сумы атрыманай галінамі дабаўленай вартасці да велічыні валавога ўнутранага прадукту ў рыначных цэнах.

Паколькі валавы ўнутраны прадукт выражае сукупную вартасць, атрыманую ўнутры дзяржавы, якая складаецца з аплаты працы наёмных працаўнікоў, адлічэнняў на сацыяльнае забеспячэнне, чыстых падаткаў на вытворчасць і імпорт, а таксама валавога прыбытку і валавых змешаных даходаў, то, для таго, каб яго вызначыць, неабходна валавую дабаўленую вартасць інстытуцыйных адзінак скараэціраваць на велічыню чыстых падаткаў. Выпуск тавараў і паслуг, які з'яўляецца зыходнай велічыняй для разліку валавой дабаўленай вартасці, адзначаецца ў асноўных цэнах, якія ўключаюць субсідыі на прадукты і не ўключаюць падаткі на прадукты. Па гэтай прычыне да вызначанай як рознасць паміж выпускам і прамежковым спажываннем валавой дабаўленай вартасці неабходна дадаць падаткі і адняць субсідыі на прадукты і импорт.

Тэрмін «падаткі на прадукты» абагульняе падаткі, велічыня якіх непасрэдна залежыць ад вартасці вырабленых прадуктаў і паслуг. Яны ўстанаўліваюцца, як правіла, за адзінку тавару або паслугі, якія вырабляюцца, прадаюцца або імпартаюцца рэзідэнтамі. Да падаткаў на прадукты адносяцца наступныя: падатак на дабаўленую вартасць, акцызы, падатак на продаж, падаткі на асобныя віды паслуг і іншыя падаткі на тавары і паслугі, паступленні ад біржавых аперацый, адлічэнні ў рэспубліканскія і мясцовыя Саветаў дэпутатаў мэтавыя бюджэтныя фонды. **Падаткі на импорт** — гэта тэрмін, што выкарыстоўваецца ў нацыянальным рахункаводстве для абазначэння мытных пошлін на ўвоз у дзяржаву замежных тавараў, якія падлягаюць выплаце, калі тавары паступаюць на яе эканамічную тэрыторыю, перасякаючы фактычную або мытную граніцу або калі нерэзідэнтамі аказваюцца паслугі рэзідэнтам. Гэтыя падаткі ўключаюцца ў цану пакупніка прадукцыі або паслуг, аплачваюцца пакупнікамі і затым пералічваюцца ў даход бюджэту.

Атрыманую ўнутры дзяржавы сукупную вартасць павялічваюць толькі чыстыя падаткі на прадукты і импорт, гэта значыць за мінусам выплачаных з бюджэту субсідый на прадукты і импорт. **Субсідыі на прадукты** — гэта бягучыя дармовыя беззваротныя плацяжы за кошт бюджэтных сродкаў або іншых рэсурсаў органаў дзяржаўнага кіравання, якія выплачваюцца прадпрыемствам за адзінку вырабленага тавару або аказанай паслугі для правядзення пэўнай эканамічнай або сацыяльнай палітыкі. Субсідыі на прадукты ўключаюць:

- ◆ кампенсацыю рознасці паміж закупачнымі і разліковымі цэнамі на сельскагаспадарчую сыравіну, харчовыя і нехарчовыя тавары, тарыфы і паслугі;
- ◆ кампенсацыю страт арганізацый пры продажы тавараў, работ і паслуг па цэнах, якія не пакрываюць выдаткі ў выпадку, калі такія цэны вызначаны рашэннем заканадаўчай або выканаўчай улады;
- ◆ кампенсацыю страт даходаў ад аказання інвалідам, удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны і іншым катэгорыям насельніцтва льготных транспартных, камунальных паслуг, паслуг сувязі і г. д.;
- ◆ выдаткі рэспубліканскага фонду падтрымкі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі і харчавання.

Субсідыі выплачваюцца часцей за ўсё на сацыяльна значныя тавары і паслугі, цэны на якія ў выпадку адсутнасці такой падтрымкі дзяржавы былі б вельмі высокімі для масавага спажыўца. **Субсідыі на импорт** — гэта від дапамогі рэзідэнтам, імпарцёрам тавараў, увоз якіх стымулюе дзяржавай. Гэта могуць быць высокія тэхналогіі, ва ўкараненні якіх зацікаўлена эканоміка дзяржавы, або сацыяльна значныя спажывецкія тавары пры недастатковым выпуску іх айчыннымі вытворцамі.

Асноўнай крыніцай інфармацыі аб падатках і субсідыях на прадукты і импорт з'яўляецца справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Для вызначэння сум падаткаў і субсідый на прадукты і импорт, падлеглых адлюстраванню ў раздзеле «Рэсурсы» зводнага нацыянальнага рахунку вытворчасці, складаюцца распрацованыя табліцы «Падаткі на прадукты» і «Субсідыі на прадукты».

5.3. Выпуск паслуг фінансавых пасрэднікаў

Фінансавая пасрэдніцкая дзейнасць уключае такія галіны, як банкаўская дзейнасць, страхаванне, пенсійнае забеспячэнне ў частцы пасрэдніцтва пры інвясціраванні свабодных грашовых сродкаў, а таксама дзейнасць валютна-фондавых біржаў, лізінгавых фірмаў, інвестыцыйных фондаў і іншых фінансавых устаноў. У адпаведнасці з прынятай у Рэспубліцы Беларусь галіновай структурай нацыянальных рахункаў да галіны «Банкаўская дзейнасць» адносяцца Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь, камерцыйныя банкі, фінансавыя і інвестыцыйныя фонды, а таксама іншыя фінансава-крэдытныя арганізацыі.

Асноўная частка грашовых даходаў банкаў фарміруецца не за кошт плацяжоў за разлікова-касавае абслугоўванне, абмен валюты, захоўванне каштоўнасцей у сейфах і іншых прамых паслуг, а за кошт атрыманых працэнтаў і іншых даходаў ад уласнасці. У адпаведнасці з канцэпцыяй вытворчасці сістэмы нацыянальных рахункаў выдача пазык не разглядаецца як вытворчасць. Па гэтай прычыне даходы ад уласнасці, атрыманыя ў выніку ўступкі фінансавых рэсурсаў у часовае карыстанне, не лічацца плацяжамі за паслугі. Яны ўяўляюць сабой форму размеркавання даходаў. Акрамя таго, банкі могуць атрымліваць даходы ад спекулятыўных аперацый з валютай, каштоўнымі паперамі і нерухомасцю, якія ў адпаведнасці

з канцэпцыяй нацыянальнага рахункаводства ААН уяўляюць сабой не фінансавыя паслугі, а холдынжавы прыбытак.

Зыходзячы з гэтага, ў адпаведнасці з канцэпцыяй вызначэння выпуску паслуг ААН, прадукцыя банкаў павінна ўключаць толькі вартасць прамых паслуг. Аднак пры выкарыстанні такога падыходу прамежкавае спажыванне банкаў становіцца значна большым за велічыню аказаных прамых паслуг, у выніку чаго паказчык валавой дабаўленай вартасці банкаў становіцца адмоўным, што не адпавядае рэальнаму ўкладу галіны «Банкаўская дзейнасць» у фарміраванне валавога ўнутранага прадукту краіны. Каб пазбегнуць такой неабгрунтаванай ацэнкі дзейнасці банкаўскага сектара эканомікі распрацоўшчыкі сістэмы нацыянальных рахункаў прыйшлі да высновы аб неабходнасці падзелу выпуску банкаў на два элементы:

- ♦ вартасць прамых паслуг;
- ♦ вартасць пасрэдніцкіх паслуг.

Для вырашэння гэтай задачы неабходная ўскосная ацэнка пасрэдніцкай дзейнасці банкаў. Банк, ажыццяўляючы пасіўныя аперацыі, прыцягвае на пэўных умовах свабодныя рэсурсы інстытуцыйных адзінак, якія затым перадае ў часовае карыстанне за плату іншым інстытуцыйным адзінкам. Такім чынам, *пасрэдніцкая дзейнасць банкаў заключаецца ў трансфармацыі прынятых фінансавых абавязацельстваў (прыняцце ўкладаў) у фінансавыя актывы (выдача пазык).* Зыходзячы з гэтага **вартасць ускосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў і іншых крэдытных устаноў** — гэта рознасць паміж атрыманымі працэнтамі за выдачу пазык у выніку размяшчэння прыцягнутых рэсурсаў і выплачанымі працэнтамі ўкладчыкам за выкарыстанне іх грашовых сродкаў.

Велічыня ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў разлічваецца па наступнай формуле:

$$УПФП = (ПАБ - ПМБК) + (ПМБК - ПВБ),$$

дзе УПФП — ускосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва банкаў;

ПАБ — працэнты, атрыманыя банкамі за выдадзеныя крэдыты за кошт прыцягнутых укладаў;

ПМБК — працэнты па міжбанкаўскіх крэдытах;

ПВБ — працэнты, выплачаныя банкамі па ўкладах.

Сутнасць гэтай формулы заключаецца ў наступным. Мяркуецца, што паслугі фінансавага пасрэдніцтва банкаў уключаны ў працэнтныя стаўкі платы за выдадзеныя імі сваім кліентам крэдыты. З другога боку, працэнтныя стаўкі па прыцягнутых фінансавых рэсурсах у выглядзе ўкладаў памяншаюць велічыню гэтых паслуг. Працэнты па міжбанкаўскіх крэдытах не ўтрымліваюць элемента аплаты паслуг, паколькі не звязаны з аказаннем пасрэдніцкіх паслуг кліентам і ўзаемна пагашаюцца ўнутры банкаўскай сістэмы. Такія працэнты ў сістэме нацыянальнага рахункаводства атрымалі назву «чыстых» працэнтаў.

Паказчык ускосных паслуг банкаў прызначаны для ацэнкі іх пасрэдніцкай дзейнасці, звязанай з пошукам свабодных фінансавых рэсурсаў, іх прыцягненнем і перадачай пазычальнікам. Па гэтай прычыне працэнты, атрыманыя банкамі за выдачу пазык з уласных рэсурсаў, пры вызначэнні валавога выпуску прадукцыі крэдытных устаноў у разлік не прымаюцца. Гэтыя даходы разглядаюцца не як вынік фінансавага пасрэдніцтва, а як даходы ад уласнасці. Гэта азначае, што велічыню ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў можна разлічыць шляхам адымання ад атрыманых працэнтаў за выдадзеныя крэдыты «чыстых» працэнтаў і дабаўлення да гэтай сумы рознасці паміж «чыстымі» працэнтамі і працэнтамі, выплачанымі за прыцягнутыя рэсурсы. Калі раскрыць дужкі ў прыведзенай вышэй формуле, то яна атрымае наступны выгляд:

$$УПФП = ПАБ - ПВБ.$$

На аснове гэтага прынцыповага падыходу ў кожнай краіне распрацоўваюцца канкрэтныя метадыкі разліку ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў. Пастановай Савета дырэктараў Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь № 101 ад 5 красавіка 2004 г. зацверджаныя Правілы разліку валавой дабаўленай вартасці па банках Рэспублікі Беларусь. Асноўнымі крыніцамі даных для разліку выпуску паслуг, прамежкавага спажывання і валавой дабаўленай вартасці банкаў з'яўляюцца іх бухгалтарскія балансы і справаздачы аб прыбытках і стратах.

Агульны выпуск паслуг банкаў складаецца з ускосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва і дапаможных фінансавых паслуг. Ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва разлічваюцца як рознасць паміж працэнтамі, атрыманымі па крэдытах і іншых сродках, размешчаных банкамі ў рэзідэнтаў і нерэзідэнтаў, і працэнтамі, выплачанымі па ўкладах і іншых формах прыцягнення банкамі сродкаў. Методыка разліку ўскосна вымераных і дапаможных фінансавых паслуг банкаў прыведзена ў табліцы 5.7.

Табліца 5.7 — Разлік выпуску паслуг банкамі

Нумар		Найменне рахунку балансу	Сума, млрд р.
радка	балансавага рахунку		
1	800	Працэнтныя даходы па сродках у Нацыянальным банку Рэспублікі Беларусь	184
2	801	Працэнтныя даходы па сродках у іншых банках	41
3	802	Працэнтныя даходы па крэдытных аперацыях з нябанкаўскімі фінансавымі арганізацыямі	33
4	803	Працэнтныя даходы па крэдытных аперацыях з камерцыйнымі арганізацыямі	739
5	804	Працэнтныя даходы па крэдытных аперацыях з індывідуальнымі прадпрыемствамі	103
6	805	Працэнтныя даходы па крэдытных аперацыях з фізічнымі асобамі	54
7	806	Працэнтныя даходы па крэдытных аперацыях з некамерцыйнымі арганізацыямі	21
8	808	Працэнтныя даходы па каштоўных паперах	48
9	809	Іншыя працэнтныя даходы	7
10		Усяго працэнтных даходаў (сума радкоў з 1 па 9)	1230
11	900	Працэнтныя расходы па сродках Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь	129
12	902	Працэнтныя расходы па рахунках нябанкаўскіх фінансавых арганізацый	15
13	903	Працэнтныя расходы па рахунках камерцыйных арганізацый	437
14	904	Працэнтныя расходы па рахунках індывідуальных прадпрыемстваў і фізічных асоб	49
15	905	Працэнтныя расходы па рахунках некамерцыйных арганізацый	13
16	906	Працэнтныя расходы па сродках бюджэту Саюзнай дзяржавы і сродках дзяржаўных пазабюджэтных фондаў	21
17	907	Працэнтныя расходы па сродках рэспубліканскага бюджэту і сродкаў мясцовых бюджэтаў, бюджэтаў свабодных эканамічных зон і бюджэтных арганізацый	37
18	908	Працэнтныя расходы па аперацыях з каштоўнымі паперамі	29
19	909	Іншыя працэнтныя расходы	3
20		Усяго працэнтных расходаў	733
21		Выпуск ускосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва (рад. 10 – рад. 20)	497
22	810, 812	Камісійныя даходы па аперацыях з банкамі (уключаючы Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь)	29
23	813	Камісійныя даходы па аперацыях з кліентамі	145
24	814	Камісійныя даходы па аперацыях з каштоўнымі паперамі	73
25	815	Камісійныя даходы па аперацыях на валютным рынку і рынку каштоўных металаў	64
26	819	Іншыя камісійныя даходы	5
27	825, 829	Іншыя банкаўскія даходы	1
28	827	Даходы па ўступленых плацежных сродках	12
29	8399	Іншыя аперацыйныя даходы	3
30		Выпуск прамых фінансавых паслуг (сума радкоў з 22 па 29)	332
31		Усяго выпуску паслуг банкамі (рад. 21 + рад. 30)	829

Як вынікае з табліцы 5.7, у справаздачным перыядзе банкаўская сістэма атрымала ад кліентаў працэнты за выдадзеныя ім крэдыты ў памеры 1230 млрд р. і выплаціла ўкладчыкам па ўкладах 733 млрд р. Зыходзячы з гэтых паказчыкаў ускосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва банкаў вызначацца ў памеры

$$1230 - 733 = 497 \text{ млрд р.}$$

Каб атрымаць абагульнены паказчык выпуску галіны «Банкаўская дзейнасць», неабходна да велічыні ўскосных паслуг дадавіць плату за прамыя паслугі, аказаныя кліентам банкаў. Як вынікае з табліцы 5.7, сума прамых фінансавых паслуг банкаў склала 332 млрд р.

Калі дадавіць да сумы ускосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў пералічаныя прамыя паслугі, атрымаем паказчык валавога выпуску банкаўскай сістэмы, які складзе

$$497 + 332 = 829 \text{ млрд р.}$$

На аснове інфармацыі разліку, прыведзенага ў табліцы 5.7, вызначаецца выпуск паслуг банкаў у пастаянных цэнах па наступнай формуле:

$$\left[(Pa^1 + Pe^1) \cdot \frac{Pa^0 - Pe^0}{Pa^0 + Pe^0} \right] : Ip,$$

дзе Pa^1 – працэнты, атрыманыя ў справаздачным перыядзе;
 $Pв^1$ – працэнты, выплачаныя ў справаздачным перыядзе;
 Pa^0 – працэнты, атрыманыя ў базісным перыядзе;
 $Pв^0$ – індэкс спажывецкіх цэн у параўнанні з базісным перыядам.

Калі, напрыклад, у базісным перыядзе было атрымана працэнтаў 1117 млрд р. і выплачана 667 млрд р., а індэкс спажывецкіх цэн у параўнанні з базісным перыядам склаў 1,092, то на аснове паказчыкаў табліцы 5.7 выпуск ускосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва вызначыцца ў памеры

$$\left[(1230 + 733) \cdot \frac{1117 - 667}{1117 + 667} \right] : 1,092 = 453 \text{ млрд р.}$$

Выпуск прамых фінансавых паслуг у пастаянных цэнах вызначаецца на аснове экстрапалявання аб'ёму выпуску за папярэдні год па індэксе сярэднеспісачнай колькасці працаўнікоў без знешніх сумяшчальнікаў і тых, хто працуе па дагаворах грамадзянска-прававога характару. Разлік індэкса колькасці працаўнікоў ажыццяўляецца на аснове даных статыстычнай справаздачы па працы і руху працаўнікоў па форме № 1-праца.

Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь, як і цэнтральныя банкі іншых краін, нароўні з функцыямі фінансавага пасрэдніцтва выконвае функцыі агульнага эканамічнага рэгулявання. У адпаведнасці з метадалогіяй сістэмы нацыянальных рахункаў ААН 1993 г., для ацэнкі вартасці паслуг фінансавага пасрэдніцтва выкарыстоўваецца стандартная формула, якая прадугледжвае выключэнне з сумы атрыманых працэнтаў па выдадзеных крэдытах велічыні выплачаных працэнтаў. Паслугі, звязаныя з агульным рэгуляваннем эканомікі, павінны ацэньвацца па суме выдаткаў на выкананне такой функцыі. Аднак на практыцы размежаваць паслугі фінансавага пасрэдніцтва і агульнага рэгулявання эканомікі вельмі складана. Па гэтай прычыне ў Рэспубліцы Беларусь прыняты парадак, адпаведна якому прадукцыя Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь ацэньваецца па суме яго выдаткаў. Крыніцай інфармацыі для вызначэння выпуску паслуг Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь і камерцыйных банкаў з'яўляецца справаздача аб прыбытку і стратах.

З улікам ускосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва нацыянальны рахунак вытворчасці такіх галін, як «Банкаўская дзейнасць», «Страхаванне», «Пенсійнае забеспячэнне» прыведзены ў табліцы 5.8.

Табліца 5.8 — Паказчыкі нацыянальнага рахунку вытворчасці галін
«Банкаўская дзейнасць», «Страхаванне»,
«Пенсійнае забеспячэнне», млрд р.

Выкарыстанне		Рэсурсы	
Паказчыкі	Сума	Паказчыкі	Сума
Прамежковае спажыванне	240	Валавы выпуск банкаўскай сістэмы	829
Валавая дабаўленая вартасць	926	Паслугі іншых фінансавых пасрэднікаў	337
Усяго	1166	Усяго	1166

Акрамя паслуг банкаў, у склад валавога выпуску фінансавага сектара ўключаюцца паслугі ўстаноў, якія займаюцца дапаможнай фінансава-пасрэдніцкай дзейнасцю. Да такіх устаноў адносяцца фондавыя, валютныя і валютна-фондавыя біржы, брокерскія, маклерскія і дылерскія фірмы, інвестыцыйныя і пенсійныя фонды, страхавыя кампаніі і іншыя ўстановы, якія займаюцца падобнага роду дзейнасцю. Выпуск паслуг бірж, брокерскіх, маклерскіх і дылерскіх фірм вызначаецца сумай атрыманага ўзнагароджання, якое выражаецца, як правіла, у працэнтах ад сумы праведзенай аперацыі. Крыніцай інфармацыі для вызначэння выпуску бірж з'яўляецца справаздача аб дзейнасці біржы (форма № 1-біржа).

Паслугі інвестыцыйных фондаў складаюцца з даходаў у выглядзе дывідэндаў і працэнтаў, да якіх дабаўляюцца іншыя віды даходаў па фінансавых укладаннях прыцягнутых рэсурсаў фонду і адыходзяць дывідэнды, выплачаныя акцыянерам гэтага інвестыцыйнага фонду. Крыніцай інфармацыі для разліку выпуску паслуг інвестыцыйнага фонду з'яўляецца справаздачнасць як самога фонду, так і інфармацыя дэпазітарыя, які захоўвае і выконвае аперацыі з каштоўнымі паперамі інвестыцыйнага фонду.

Пэўныя асаблівасці мае метадыка вызначэння валавога выпуску прадукцыі страхавых кампаній. Валавы выпуск паслуг страхавання складаецца са страхавых прэмій па ўсіх відах страхавання і чыстага даходу ад інвесціравання тэхнічных рэзерваў страхавання. Ад гэтай сумы адыходзяць страхавыя выплаты па ўсіх відах страхавання і змяненне тэхнічных рэзерваў страхавой кампаніі. Разлік выпуску страхавых арганізацый ажыццяўляецца на аснове інфармацыі дадатку да бухгалтарскага балансу па асноўнай дзейнасці і справаздачы аб дзейнасці страхавой арганізацыі (форма № 2-с).

Для прыватных пенсійных фондаў валавы выпуск разлічваецца па метадыцы, аналагічнай той, якая выкарыстоўваецца ў страхавых кампаніях. Паколькі ў цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь

адсутнічаюць недзяржаўныя пенсійныя фонды, галіна «Пенсійнае забеспячэнне» уключае паслугі Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь. Выпуск паслуг гэтай галіны вызначаецца па суме выдаткаў, у склад якіх уключаецца і спажыванне асноўнага капіталу. Для вызначэння вартасці такіх паслуг выкарыстоўваецца справаздача аб выкананні каштарысу выдаткаў устаноў Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь па форме № 2. Адносіцца гэта галіна да сектара «Дзяржаўныя ўстановы».

Методыка вызначэння прадукцыі банкаў і іншых пасрэдніцкіх фінансавых арганізацый з’яўляецца найбольш складанай і дыскусійнай. Да таго ж прадукцыя фінансавых пасрэднікаў у значнай меры з’яўляецца ўмоўнай і таму не павінна аказваць уплыў на агульную велічыню валавога ўнутранага прадукту. Гэта патрабуе распрацоўкі методык карэкціроўкі валавога ўнутранага прадукту дзяржавы на велічыню выпуску фінансавых пасрэднікаў. Сутнасць такой карэкціроўкі заключаецца ў дабаўленні ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва да валавога выпуску з адначасовым дабаўленнем гэтай велічыні да прамежкавага спажывання.

5.4. Карэкціроўка валавой дабаўленай вартасці на велічыню ўскосных паслуг банкаў і вызначэнне ў сістэме нацыянальнага рахункаводства валавога ўнутранага прадукту

На макраўзроўні велічыня валавой дабаўленай вартасці кожнай галіны або сектара нацыянальнай эканомікі падлягае карэкціроўцы на вартасць ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў. Для гэтай мэты ўскосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва, згодна з перагледжанай у 1993 г. сістэмай нацыянальнага рахункаводства, падлягаюць размеркаванню паміж групамі інстытуцыйных адзінак з мэтай уключэння іх у склад прамежкавага спажывання галін і сектараў нацыянальнай эканомікі. Могуць выкарыстоўвацца два спосабы размеркавання такіх паслуг.

Першы спосаб заснаваны на методыцы размеркавання прапарцыянальна пасівам кожнай галіны на фінансавым рахунку. Пры другім спосабе ўскосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва банкаў дзеляцца паміж галінамі і сектарамі нацыянальнай эканомікі прапарцыянальна атрыманым і выплачаным імі працэнтам. Пасля такога размеркавання разлічваецца спажыванне паслуг фінансавага пасрэдніцтва галінамі і сектарамі як рознасць паміж размеркаванымі часткамі.

Доля ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва, якая адносіцца да галін сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», улічваецца на нацыянальным рахунку вытворчасці як прамежкавае спажыванне, а астатняя частка — як канчатковае спажыванне на нацыянальным рахунку выкарыстання нацыянальнага даходу, які паступіў у распараджэнне. Другі спосаб дазваляе больш дакладна размеркаваць ўскосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва пры наяўнасці інфармацыі аб суме працэнтаў, атрыманых і выплачаных банкаўскай сістэмай у разрэзе галін і сектараў нацыянальнай эканомікі. Разлік размеркавання ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў з выкарыстаннем умоўнага лічбавага прыкладу прыведзены ў табліцы 5.9.

Табліца 5.9 — Размеркаванне ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў паміж сектарамі нацыянальнай эканомікі, млрд р.

Сектары нацыянальнай эканомікі	Атрыманыя працэнты за выданыя крэдыты	Выплачаныя працэнты па ўкладах	Ускосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва банкаў (сл. 2 – сл. 3)	Паказчыкі ў сістэме нацыянальных рахункаў
1	2	3	4	5
1. Нефінансавыя прадпрыемствы	1185	549	636	Прамежкавае спажыванне па рахунку «Вытворчасць»
2. Фінансавыя ўстановы (без банкаў)	45	184	–139	
<i>Падрахунак</i>	<i>1230</i>	<i>733</i>	<i>497</i>	
3. Дзяржаўныя ўстановы	147	104	43	Канчатковае спажыванне па рахунку «Выкарыстанне нацыянальнага даходу, які паступіў у распараджэнне»
4. Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	—	24	–24	
5. Дамашнія гаспадаркі	38	122	–84	
<i>Падрахунак</i>	<i>185</i>	<i>250</i>	<i>–65</i>	
6. Астатні свет	8	5	3	Даходы ад уласнасці, перададзеныя астатняму свету па рахунку «Знешнія аперацыі»
<i>Усяго</i>	<i>1423</i>	<i>988</i>	<i>435</i>	

Разлічаныя ў табліцы 5.9 паказчыкі, якія раскрываюць сектарную структуру ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва, неабходна такім жа чынам размеркаваць паміж галінамі сектараў «Нефінансавыя прадпрыемствы» і «Фінансавыя ўстановы» нацыянальнай эканомікі, а затым павялічыць, пры іх дадатнай велічыні, прамежкавае спажыванне і паменшыць валавую дабаўленую вартасць. Пры адмоўнай велічыні гэтага паказчыка, наадварот, прамежкавае спажыванне памяншаецца, а валавая дабаўленая вартасць павялічваецца. На практыцы такое размеркаванне не ажыццяўляецца па прычыне адсутнасці патрэбнай інфармацыйнай базы, заснаванай на даных бухгалтарскага ўліку інстытуцыйных адзінак.

У сувязі з адсутнасцю патрэбнай інфармацыі трэцяя версія сістэмы нацыянальных рахункаў ААН дапускае аднясенне ўсёй велічыні ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў да прамежкавага спажывання ўмоўнай галіны «Ўскосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва», выпуск якой роўны нулю. Такая методика выкарыстоўваецца ў Рэспубліцы Беларусь, і таму нацыянальны рахунак вытворчасці ў разрэзе сектараў эканомікі мае выгляд, прыведзены ў табліцы 5.10.

Валавы ўнутраны прадукт на аснове інфармацыі гэтага рахунку разлічваецца па формуле

$$ВУП = ВДВС - УПФП + ПП - СП,$$

дзе *ВУП* — валавы ўнутраны прадукт;

ВДВС — валавая дабаўленая вартасць сектараў нацыянальнай эканомікі;

ПП — падаткі на прадукты;

СП — субсідыі на прадукты.

Табліца 5.10 — Нацыянальны рахунак вытворчасці з дэталізацыяй па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі						Падра-хунак па галінах эканомікі	Чыстыя падаткі на прадукты	Усяго
	нефінансавыя прадпрыемствы	фінансавыя установы	дзяржаўныя ўстановы	дамашнія гаспадаркі	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	ускосна вымераныя камерцыйныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва			
Рэсурсы									
1. Выпуск тавараў і паслуг ў асноўных цэнах, усяго	56416	1148	7677	6596	558	—	72395	—	72395
У тым ліку:									
1.1. Рыначны выпуск	54013	1141	1889	2279	—	—	59322	—	59322
1.2. Нярыначны выпуск	2403	7	5788	4317	558	—	13073	×	13073
2. Падаткі на прадукты (+)	×	×	×	×	×	—	×	7337	7337
3. Субсідыі на прадукты (–)	×	×	×	×	×	—	×	1716	1716
4. Усяго (рад. 1 + рад. 2 – рад. 3)	56416	1148	7677	6596	558	—	72395	5621	78016
Выкарыстанне									
5. Прамежкавае спажыванне	34973	234	2840	2671	236	497	41451	—	41451
6. Валавая дабаўленая вартасць, або валавы ўнутраны прадукт (рад. 4 – рад. 5)	21443	914	4837	3925	322	–497	30944	5621	36565
7. Усяго (рад. 5 + рад. 6)	56416	1148	7677	6596	558	—	72395	5621	78016
8. Спажыванне асноўнага капіталу	6431	109	583	646	33	—	7802	—	7802
9. Чысты ўнутраны прадукт (рад. 6 – рад. 8)	15012	805	4254	3279	289	–497	23142	5621	28763

Нягледзячы на тое, што такая методика дазваляе правільна вызначыць валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах, яна скажае галіновую структуру прамежкавага спажывання і валавой дабаўленай вартасці, паколькі не прадугледжвае размеркаванне ўскосных паслуг фінансавых пасрэднікаў паміж галінамі і сектарамі нацыянальнай эканомікі.

5.5. Класіфікацыя нацыянальных рахункаў даходаў

Нацыянальнае рахункаводства трактуе даход як максімальную суму, якую грамадства можа выкарыстаць на спажыванне ў справаздачным перыядзе, захаваўшы пры гэтым на канец гэтага перыяду тую велічыню нацыянальнага капіталу, якой яно валодала на пачатак справаздачнага перыяду. Галоўнай

крыніцай даходаў грамадства з'яўляецца валавы ўнутраны прадукт дзяржавы. Створаныя ў працэсе вытворчасці даходы пастаянна знаходзяцца ў руху, паслядоўна праходзячы такія стадыі, як стварэнне, размеркаванне, пераразмеркаванне і выкарыстанне на канчатковае спажыванне і зберажэнне.

У адпаведнасці з гэтымі стадыямі распацоўваюцца нацыянальныя рахункі даходаў, якія з'яўляюцца цэнтральнымі рахункамі нацыянальнага рахункаводства, паколькі звязваюць вынік вытворчасці прадукцыі і паслуг (валавы ўнутраны прадукт) з канчатковым спажываннем і капіталаўкладаннем, наакупленнем нацыянальнага багацця, змяненнямі ў складзе фінансавых актываў, абавязацельстваў і капіталу. Нацыянальныя рахункі даходаў падраздзяляюцца на тры наступныя групы:

- ♦ рахункі першаснага размеркавання даходаў;
- ♦ рахункі пераразмеркавання даходаў;
- ♦ рахункі выкарыстання даходаў.

Задача першай групы рахункаў заключаецца ў выдзяленні ўсіх даходаў, звязаных з вытворчасцю. Пачатковай стадыяй руху даходаў з'яўляецца іх стварэнне ў працэсе вытворчасці прадукцыі і паслуг. На гэтай стадыі ствараюцца першасныя даходы, якія атрымліваюць інстытуцыйныя адзінкі ў выніку іх удзелу ў працэсе вытворчасці, а таксама ад перадачы ў часовае карыстанне іншым інстытуцыйным адзінкам уласнасці ў выглядзе фінансавых актываў, зямлі і іншых нефінансавых нявырабленых актываў. За кошт першасных даходаў выплачваюцца заработная плата працаўнікам арганізацый, падаткі на вытворчасць і прадукты, фарміруюцца валавы прыбытак (валавы змешаны даход) эканомікі, з якога затым выплачваюцца даходы ад уласнасці (дывідэнды, працэнты, рэнты і іншыя плацяжы за перададзеныя рэсурсы).

Другая група нацыянальных рахункаў даходаў прызначана для адлюстравання працэсу пераразмеркавання даходаў, які ажыццяўляецца праз бягучыя трансферты. Як вядома, бягучыя грашовыя трансферты ўяўляюць сабой аперацыі, пры ажыццяўленні якіх адна інстытуцыйная адзінка перадае бязвыплатна другой фінансавыя актывы. Яны не з'яўляюцца платай за якія-небудзь тавары і паслугі. Бягучыя трансферты могуць ажыццяўляцца ў грашовай і натуральнай формах. На нацыянальных рахунках пераразмеркавання даходаў адлюстроўваюцца наступныя бягучыя грашовыя трансферты:

- ♦ бягучыя падаткі на даходы і маёмасць;
- ♦ адлічэнні на сацыяльнае страхаванне і сацыяльныя выплаты;
- ♦ страхавыя прэміі і страхавыя кампенсцыі (акрамя прэмій і кампенсаций па страхаванні жыцця);
- ♦ бягучыя трансферты, звязаныя з міжнародным супрацоўніцтвам;
- ♦ штрафныя санкцыі і іншыя бягучыя грашовыя трансферты;
- ♦ сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме.

У выніку такіх паступленняў і плацяжоў ажыццяўляецца пераразмеркаванне даходаў у адпаведнасці з сацыяльна-эканамічнай палітыкай дзяржавы і вызначаецца сума даходу, які грамадства можа накіраваць на канчатковае спажыванне і зберажэнне.

Завяршаецца працэс кругаабароту даходаў стадыяй канчатковага іх выкарыстання. Для адлюстравання гэтай стадыі выкарыстоўваецца група нацыянальных рахункаў выкарыстання даходаў. На рахунках гэтай групы паказваецца велічыня канчатковага спажывання і прырост нацыянальнага багацця дзяржавы ў выніку дзейнасці інстытуцыйных адзінак у справаздачным годзе. Плыні выдаткаў інстытуцыйных адзінак на спажывецкія тавары і паслугі фарміруюць канчатковае спажыванне. Велічыня зберажэння паказвае прырост уласнага капіталу, атрыманы ў справаздачным перыядзе. Для раскрыцця гэтага аспекту нацыянальнага рахункаводства выкарыстоўваецца рахунак аперацый з капіталам.

5.6. Нацыянальны рахунак утварэння даходаў

Група нацыянальных рахункаў першаснага размеркавання даходаў уключае рахунак утварэння даходаў і рахунак размеркавання першасных даходаў. **Нацыянальны рахунак утварэння даходаў** — збалансаваная паказчыкам валавога прыбытку эканомікі краіны макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае размеркавальныя аперацыі, непасрэдна звязаныя з працэсам вытворчасці. Для дамашніх гаспадарак балансавальны артыкул нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў прымае форму валавога змешанага даходу.

Гэты рахунак прызначаны для адлюстравання выплаты першасных даходаў вытворцамі-рэзідэнтамі ўдзельнікам вытворчасці. **Першасныя даходы** — гэта даходы, якія атрымліваюць інстытуцыйныя адзінкі ў выніку іх удзелу ў працэсе вытворчасці і ад перадачы ў часовае карыстанне іншым інстытуцыйным адзінкам фінансавых і нефінансавых нявырабленых актываў. Апошнія даходы называюцца даходамі ад уласнасці.

У выніку ўдзелу інстытуцыйных адзінак у працэсе вытворчасці ўзнікаюць наступныя элементы першасных даходаў: аплата працы працаўнікоў, падаткі на вытворчасць і імпорт, валавы прыбытак і змешаныя даходы. Даходы ад уласнасці ўключаюць працэнты, дывідэнды і рэнту, якую атрымліваюць уладальнікі зямлі, нетраў і іншых нявырабленых актываў ад здачы іх у арэнду іншым інстытуцыйным

адзінкам. Першасныя даходы выплачваюцца з дабаўленай вартасці, створанай у вытворчасці. Частка першасных даходаў выплачваецца нерэзідэнтам.

На нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў адлюстроўваюцца толькі першасныя даходы, атрыманыя інстытуцыйнымі адзінкамі ў выніку іх удзелу ў вытворчасці. Гэты рахунак распрацоўваецца як у цэлым па эканоміцы, так і з дэталізацыяй па сектарах і галінах. У рэсурснай частцы сектарных і галіновых нацыянальных рахункаў утварэння даходаў запісваюцца адпаведныя велічыні валавой дабаўленай вартасці, а ў кансалідаваным рахунку — валавы ўнутраны прадукт. Як велічыні валавой дабаўленай вартасці адпаведных галін і сектараў нацыянальнай эканомікі, так і валавы ўнутраны прадукт эканомікі дзяржавы ў цэлым пералічваюцца з раздзела «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку вытворчасці ў раздзел «Рэсурсы» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў.

Рахунак утварэння даходаў з’яўляецца цэнтральным у сістэме бягучых рахункаў нацыянальнага рахункаводства. Ён прызначаны для вызначэння валавога прыбытку, атрыманага інстытуцыйнымі адзінкамі ў выніку вытворчай дзейнасці. Валавы прыбытак эканомікі падраздзяляецца на валавы прыбытак карпаратыўных арганізацый і валавы змешаны даход дамашніх гаспадарак.

Валавы прыбытак карпаратыўных арганізацый — гэта частка дабаўленай вартасці, якая застаецца ў інстытуцыйных адзінак, ахопленых дыграфічным рахункаводствам, пасля вылічэння расходаў, звязаных з аплатай працы і выплатай падаткаў на вытворчасць і імпорт. Ён з’яўляецца балансавальным артыкулам для ўсіх сектарных рахункаў утварэння даходаў, акрамя сектара дамашніх гаспадарак. **Валавы змешаны даход** — гэта даход дамашніх гаспадарак, члены якіх працуюць, не атрымліваючы заробтнай платы, а адсутнасць дыграфічнага рахункаводства не дазваляе аддзяліць прыбытак ад узнагароджання за працу. З дапамогай паказчыка валавога змешанага даходу дасягаецца збалансаванасць раздзела «Рэсурсы» з раздзелам «Выкарыстанне» сектарнага рахунку ўтварэння даходаў дамашніх гаспадарак.

У раздзеле «Выкарыстанне» гэтага нацыянальнага рахунку адлюстроўваецца аплата працы, падаткі на вытворчасць і импорт, а таксама старніраваным запісам (са знакам мінус) субсідыі на вытворчасць і импорт. **Аплата працы работнікаў** — гэта сума ўсіх узнагароджанняў у грашовай або натуральнай формах, якая павінна быць выплачана працадаўцам работніку за выкананую ў справаздачным перыядзе работу. Аплата працы ўлічваецца на аснове налічаных сум без вылічэння падаткаў і іншага ўтрымання. Налічаная ў замежнай валюце сума аплаты працы ўключаецца ў разлік у нацыянальнай валюце па курсе Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь.

Субсідыі на вытворчасць і импорт уяўляюць сабой бягучыя трансферты, перададзеныя дзяржавай гаспадарчым адзінкам-рэзідэнтам, якія вырабляюць або імпартуюць прадукты і рыначныя паслугі, для аказання ўплыву на іх цэны або даходы, правядзення пэўнай эканамічнай і сацыяльнай палітыкі. Субсідыі на вытворчасць уключаюць субсідыі на прадукты і іншыя субсідыі на вытворчасць. Аб сутнасці субсідый на прадукты было сказана пры вывучэнні паказчыкаў макраўліку (глава 2).

Іншыя субсідыі на вытворчасць прадпрыемства атрымлівае ад органаў дзяржаўнага кіравання ў сувязі з выкарыстаннем пэўных фактараў вытворчасці. Гэта можа быць выкарыстанне некаторых відаў сыравіны і энергіі, працы інвалідаў і беспрацоўных, субсідыі для стымулявання змяншэння забруджвання навакольнага асяроддзя і іншыя трансферты. Субсідыі на импорт выплачваюцца з бюджэту да паступлення імпартаваных прадуктаў у свабоднае абарачэнне на эканамічнай тэрыторыі дзяржавы арганізацыям пры ажыццяўленні імі набыцця тавараў і паслуг у нерэзідэнтаў і іх продажу рэзідэнтам па больш нізкіх цэнах.

У выніку рознасць паміж велічыняй валавога ўнутранага прадукту ў рыначных цэнах і ўказанымі велічынямі, адлюстраванымі ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў, паказвае велічыню валавога прыбытку інстытуцыйных адзінак адпаведных сектараў або галін эканомікі. Структура нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў у разрэзе галін эканомікі прыведзена ў табліцы 5.11. Калі ад велічыні валавога прыбытку адняць спажыванне асноўнага капіталу, атрымліваецца чысты прыбытак эканомікі.

Аплата працы, як вынікае з табліцы 5.11, з’яўляецца асноўным элементам раздзела «Выкарыстанне» рахунку ўтварэння даходаў, які ўключае выплаты як рэзідэнтам, так і нерэзідэнтам. Аплата працы працаўнікоў складаецца з заробтнай платы і адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне.

Заробтная плата ахоплівае ўсе віды ўзнагароджання за працу незалежна ад крыніц фінансавання. У яе склад уключаецца наступнае:

- ♦ налічаныя сумы па здзельных расцэнках, тарифных стаўках, службовых акладах або зыходзячы з вызначанага працэнта ад выручкі, уключаючы сумы індэксацыі ў сувязі з павышэннем цэн пры несвоечасовай яе выплаце;
- ♦ штомесячныя і штоквартальныя прэміі, аднаразовыя прэміі і ўзнагароджанні, уключаючы гадовае ўзнагароджанне за выслугу гадоў і па выніках гадавой работы;
- ♦ сумы чыстага прыбытку, якія выплачваюцца членам працоўнага калектыву;

♦ даплаты і надбаўкі за сумяшчэнне прафесій, выкананне абавязкаў працаўніка, які часова адсутнічае, за работу ў асаблівых умовах, выхадныя і святачныя дні, у звышурочны час, а таксама іншыя даплаты і надбаўкі;

Табліца 5.11 — Нацыянальны рахунак утварэння даходаў па галінах, млрд р.

Галіны	Вала- вая дабаў- леная вар- тасць	Выкарыстанне				Спа- жы- ванне асноў- нага капі- талу	Чысты прыбы- так і чыстыя змеша- ныя да- ходы (сл. 6 – – сл. 7)
		аплата працы пра- цаўні- коў	іншыя падаткі на выт- вор- часць	іншыя субсі- дыі на выт- вор- часць	валавы прыбытак і валавыя змешаныя даходы (сл. 2 – сл. 3 – сл. 4 + + сл. 5)		
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Прамысловасць	9533	4917	881	2	3737	1398	2339
2. Сельская гаспадарка	2930	986	48	—	1896	809	1087
3. Лясная гаспадарка	227	116	2	—	109	51	58
4. Будаўніцтва	2226	1334	104	—	788	486	302
5. Іншыя віды дзейнасці па вытворчасці тавараў	213	175	3	—	35	17	18
6. Падрахунак па вытворчасці тавараў	15129	7528	1038	2	6565	2761	3804
7. Транспорт	2843	1064	231	—	1548	1296	252
8. Сувязь	681	276	18	—	387	273	114
9. Гандаль і грамадскае харчаванне	3678	1066	89	—	2523	1342	1181
10. Матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне	211	118	17	—	76	20	56
11. Нарыхтоўкі	43	21	3	—	19	5	14
12. Інфармацыйна-вылічальнае абслугоўванне	41	27	2	—	12	6	6
13. Аперацыі з нерухомай маёмасцю	570	53	7	—	510	143	367
14. Агульная камер-цыйная дзейнасць па забеспячэнні функцыянавання рынку	263	41	5	—	217	124	93
15. Геалогія і разведка нетраў, геадэзічная і гідраметэаралагічная службы	47	32	2	—	13	8	5
16. Жыллёвая гаспадарка	1062	211	36	—	815	936	–121
17. Камунальная гаспадарка і невытворчыя віды бытавога абслугоўвання насельніцтва	779	573	105	—	101	144	–43
18. Ахова здароўя, фізічная культура і сацыяльнае забеспячэнне	1345	1131	7	—	207	220	–13
19. Адукацыя	1921	1562	4	—	355	273	82
20. Культура і мастацтва	194	232	3	—	–41	14	–55
21. Навука і навуковае абслугоўванне	195	208	8	—	–21	26	–47
22. Фінансы, крэдыт, страхаванне	926	440	9	—	477	109	368
23. Кіраванне і абарона	1476	1362	1	—	113	98	15
24. Грамадскія аб'яднанні	38	34	—	—	4	4	—
25. Падрахунак па аказаных паслугах	16313	8451	547	—	7315	5041	2274
26. Ускосна вымераныя паслугі фінансаванага пасрэдніцтва	–497	—	—	—	–497	—	–497
27. Усяго па галінах	30945	15979	1585	2	13383	7802	5581

♦ аплата за неадпрацаваны час у выглядзе штогадовых асноўных, дадатковых і вучэбных водпускаяў, водпускаяў па ініцыятыве наймальніка, прастояў не па віне працаўніка і іншыя падобныя выплаты;

♦ вартасць перададзеных бязвыплатна або па зніжаных цэнах прадуктаў харчавання, паліва, ільгот па праездзе працаўнікоў транспарту, кампенсаций расходаў працаўнікоў на аплату жылля, камунальных паслуг, лячэння, адпачынак, падарожжы і іншыя выплаты сацыяльнага характару;

- ♦ узнгароджанні за адкрыцці, вынаходніцтвы і рацыяналізатарскія прапановы;
- ♦ аплата дамашняй прыслугі;
- ♦ чайныя і падарункі.

Працадаўца можа аплачваць работу сваіх работнікаў у натуральнай форме, перадаючы ім тавары або паслугі. Ацэнка тавараў і паслуг, перададзеных у якасці аплаты працы, павінна ажыццяўляцца па рыначных цэнах. Калі тавары або паслугі перадаюцца працаўнікам бязвыплатна, то ў зароботную плату ўключаецца іх поўная вартасць.

Пры вызначэнні велічыні зароботнай платы ў нацыянальным рахункаводстве праводзіцца адрозненне паміж расходамі, якія адносяцца да зароботнай платы, і расходамі, якія адносяцца да іншых паказчыкаў. Расходы, якія ажыццяўляюцца для выканання арганізацыйнай яе вытворчых функцый, разглядаюцца як прамежкавае спажыванне. Да такіх расходаў адносяцца наступныя:

- ♦ адзінкавыя дапамогі і сутачныя, якія выплачваюцца пры пераводзе, прыёме і накіраванні на працу ў іншыя мясцовасці, камандзіровачныя расходы ў частцы аплаты праезду і гасцініц;
- ♦ кампенсаций за выкарыстанне асабістых аўтамабіляў для службовых паездак;

♦ расходы на ўтрыманне медыцынскіх пунктаў, спартыўных залаў, бібліятэк, памяшканняў для адпачынку і г. д.;

♦ вартасць выдадзеных спецыяльных і форменных вопраткі і абутку, лячэбна-прафілактычнага харчавання і кампенсация расходаў на набыццё патрэбных для выканання работ інструментаў;

♦ заработная плата пазаштатных працаўнікоў;

♦ расходы на навучанне і павышэнне кваліфікацыі, акрамя заработнай платы, якая захоўваецца за працаўнікамі на гэты час.

Да бягучых трансфертаў адносяцца выплаты матэрыяльных дапамог, а да капітальных — расходы на пагашэнне пазык, выдадзеных працаўнікам арганізацый на паляпшэнне жыллёвых умоў і набыццё садовых домікаў, вартасць жылля, перададзенага ім ва ўласнасць. Да валавога назаплення асноўнага капіталу адносяцца расходы на добраўпарадкаванне садоўніцкіх таварыстваў і будаўніцтва гаражоў. Дывідэнды і працэнты, якія выплачваюцца працаўнікам па акцыях і ўкладах у маёмасць арганізацыі, разглядаюцца як даходы ад уласнасці. Расходы арганізацыі на ўтрыманне жыллёва-камунальнай гаспадаркі, ведамасных бальніц, паліклінік, клубаў, стадыёнаў і іншых адасобленых падраздзяленняў, прызначаных для аказання паслуг сацыяльна-культурнага характару, трактуюцца як бягучыя трансферты некамерцыйным арганізацыям, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.

Для разліку артыкула «Аплата працы работнікаў» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў на аснове статыстычных справаздач па формах № 1-т «Справаздача па працы», 1-МП «Справаздача аб фінансаванні гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства» і іншых формаў складаецца зводная табліца «Колькасць, фонд і сярэдняя заработная плата работнікаў». Указаная табліца распрацоўваецца з дэталізацыяй па галінах нацыянальнай эканомікі. Заробная плата работнікаў органаў дзяржаўнага кіравання і апарату міжгаліновых органаў кіравання адносіцца да галіны «Кіраванне», апарату органаў кіравання грамадскімі аб'яднаннямі і арганізацыямі — да галіны «Грамадскія аб'яднанні», а органаў гаспадарчага кіравання прамысловасці, сельскай гаспадаркі, гандлю і г. д. — да адпаведных галін.

Вызначаная такім чынам сума прымаецца як фонд заработнай платы работнікаў спісачнага саставу па галінах і ў цэлым па эканоміцы. У зводным нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў сума аплаты працы можа быць большай за велічыню фонду заработнай платы работнікаў спісачнага саставу, на велічыню заработнай платы наёмным работнікам, якія наймаюцца дамашнімі гаспадаркамі. Такая заработная плата паказваецца па сектары «Дамашнія гаспадаркі».

Аднак змест паказчыка фонда заработнай платы не зусім адпавядае зместу паказчыка «Заробная плата», які прыняты ў нацыянальным рахункаводстве. Па гэтай прычыне фонд заработнай платы работнікаў спісачнага саставу неабходна адкарэктываць на суму тых выплат, якія з пазіцыяй нацыянальнага рахункаводства адносяцца да заработнай платы. Разлік заработнай платы па эканоміцы ў цэлым прыведзены ў табліцы 5.12. Страховыя плацяжы выплачваюцца арганізацыямі па дагаворах асабістага або маёмаснага страхавання, якія заключаюцца імі на карысць асобных працаўнікоў.

Як ужо адзначалася раней, аплата працы работнікаў па эканоміцы ў цэлым уключае адлічэнні работадаўцаў на сацыяльнае страхаванне. Апошнія складаюцца з фактычных і ўмоўна налічаных адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне. Фактычныя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне складаюцца з плацяжоў, якія ажыццяўляюць работадаўцы арганізацыям сацыяльнага страхавання. Памер такіх плацяжоў усталяваецца ў працэнтах да фонду заработнай платы.

Табліца 5.12 — Заробная плата па эканоміцы ў цэлым

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Фонд заработнай платы работнікаў спісачнага саставу	10653
2. Сутачныя і пад'ёмныя	273
3. Узнагароджанні за адкрыцці, вынаходніцтвы і рацыяналізатарскія прапановы	594
4. Кампенсация бацькам платы за ўтрыманне дзяцей ў дашкольных установах	63
5. Страховыя плацяжы	186
6. Заробная плата дамашняй прызлугі	—
7. Чаявыя, падарункі	13
8. Усяго расходаў, якія не ўключаюцца ў фонд заработнай платы працаўнікоў спісачнага складу, але ў сістэме нацыянальнага рахункаў адносяцца да заработнай платы (сума радкоў 2–7)	1129
9. Заробная плата, якая не ўлічана па справаздачах статыстыкі працы	37
10. Усяго заработнай платы (сума радкоў 1, 8 і 9)	11819

Да фактычных адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне адносяцца таксама расходы арганізацый на аплату паслуг паліклінік па дагаворах, заключаных з арганізацыямі аховы здароўя на аказанне сваім працаўнікам медыцынскай дапамогі. Такія плацяжы нацыянальнае рахункаводства трактуе як

узнагароджанне за працу, у сувязі з чым яны адлюстроўваюцца на нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў як кампанент аплаты працы. Затым па нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў яны адлюстроўваюцца як бягучы трансферт дамашніх гаспадарак дзяржаўным і недзяржаўным фондам сацыяльнага страхавання.

Фактычныя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне, якія ажыццяўляюць работадаўцы, вызначаюцца на падставе гадавых справаздач аб выкананні бюджэту Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь (форма № 2-ВФ) і дзяржаўнага бюджэту, што распрацоўвае Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь, а таксама зводнай табліцы «Склад фонду зароботнай платы працаўнікоў спісачнага і няспісачнага саставу, іншыя выплаты і расходы, якія не ўлічваюцца ў складзе фонду зароботнай платы». Указаную зводную табліцу статыстычныя органы распрацоўваюць на аснове справаздачы па працы (форма № 1-т), справаздачы аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП) і іншых гадавых справаздач арганізацый.

На аснове ўказанай зводнай табліцы вызначаюцца і ўмоўна налічаныя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне. Яны ўяўляюць сабой эквівалент сацыяльных дапамог, якія непасрэдна выплачваюцца працадаўцамі сваім цяперашнім або быўшым работнікам і іх утрыманцам без прыцягнення трэцяга боку.

Да ўмоўна налічаных адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне адносяцца наступныя плацяжы:

- ♦ надбаўкі да пенсій і разавыя дапамогі пры выхадзе на пенсію або ў адстаўку;
- ♦ дапамогі, якія выплачваюцца жанчынам па доглядзе дзіцяці да дасягнення ім узросту, вызначанага заканадаўствам або калектыўным дагаворам;
- ♦ дапамогі ў сувязі з часовай стратай працаздольнасці з-за вытворчых траўм і прафесійных захворванняў;
- ♦ сумы, якія выплачваюцца ў якасці кампенсацыі страчанага зароботку і дадатковых расходаў, звязаных з здараўленнем з-за шкоды, якая была прычыненая жыццю і здароўю працаўніка пры выкананні ім працоўных абавязкаў;
- ♦ выхадная дапамога, якая выплачваецца пры спыненні працоўнага дагавору;
- ♦ стыпендыі студэнтам і навучэнцам, якія выплачваюцца за кошт сродкаў арганізацый;
- ♦ расходы на аплату навучання ў навучальных установах, уключаючы матэрыяльную дапамогу;
- ♦ матэрыяльная дапамога, якая аказваецца бацькам пры нараджэнні дзіцяці, а таксама пры знаходжанні іх у водпуску па яго доглядзе;
- ♦ пенсіі афіцэрскаму саставу працаўнікоў міністэрстваў унутраных спраў, абароны, па надзвычайных сітуацыях і Камітэта дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь.

Умоўна налічаныя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне прымаюцца раўнымі суме фактычна выплачаных арганізацыямі дапамог. На нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў яны паказваюцца як кампанент аплаты працы, а на нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў — як дзве плыні бягучых трансфертаў. Першая плынь характарызуе велічыню трансфертаў дамашніх гаспадарак нефінансавым прадпрыемствам або фінансавым установам у выглядзе адлічэнняў працаўнікоў ва ўмоўныя фонды сацыяльнага страхавання. Такая трактоўка вынікае з таго, што крыніцай выплаты арганізацыямі такіх дапамог з'яўляецца створаная працаўнікамі валавая дабаўленая вартасць. Другая плынь раскрывае велічыню трансфертаў нефінансавых прадпрыемстваў і фінансавых устаноў дамашнім гаспадаркам за кошт гэтых умоўных фондаў. Методыка разліку аплаты працы ў цэлым па эканоміцы паказана ў табліцы 5.13.

Табліца 5.13 — Аплата працы працаўнікоў па эканоміцы ў цэлым

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Зароботная плата	11819
2. Адлічэнні ў Фонд сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь	3886
3. Адлічэнні ў фонд занятасці насельніцтва	118
4. Расходы арганізацый па аплаце паслуг паліклінік па дагаворах	29
5. Падрахунак фактычных адлічэнняў работадаўцаў на сацыяльнае страхаванне (сума радкоў 2–4)	4033
6. Умоўна налічаныя адлічэнні працадаўцаў на сацыяльнае страхаванне	127
7. Аплата працы па эканоміцы дзяржавы ў цэлым (рад. 1 + рад. 5 + рад. 6)	15979

Другім элементам раздзела «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў з'яўляюцца падаткі на вытворчасць і імпорт. Як ужо было адзначана раней, падаткі на вытворчасць і імпорт складаюцца з падаткаў на прадукты і імпорт і іншых падаткаў на вытворчасць. На суму падаткаў на прадукты і імпорт у сістэме нацыянальных рахункаў робіцца запіс у раздзеле «Выкарыстанне» рахунку ўтварэння даходаў і ў раздзеле «Рэсурсы» рахунку вытворчасці.

Субсідыі на прадукты і імпорт на ўказаных рахунках таксама адлюстроўваюцца такім запісам, аднак са знакам мінус. На галіновых і сектарных рахунках утварэння даходаў адлюстроўваюцца толькі іншыя падаткі і субсідыі на вытворчасць. Падаткі і субсідыі на прадукты адлюстроўваюцца на кансалідаваным нацыянальным рахунку эканомікі дзяржавы ў цэлым.

Для вызначэння сум падаткаў і субсідый на вытворчасць і импорт статыстычнымі органамі складаюцца распрацаваныя табліцы, змест якіх прыведзены ў параграфу 2.5.2 «Сутнасць і метадыка вызначэння валавых паказчыкаў прыбытку і змешанага даходу нацыянальнай эканомікі, нацыянальнага даходу». Пэралік падаткаў і субсідый, прыведзены ва ўказаных табліцах, з'яўляецца прыкладным і можа ўдакладняцца пры неабходнасці. Асноўнай крыніцай інфармацыі аб падатках і субсідыях на вытворчасць і импорт з'яўляецца справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту.

Метадалагічнымі палажэннямі па складанні рахунку ўтварэння даходаў прадугледжаныя схемы размеркавання падаткаў і субсідый паміж галінамі эканомікі. Размеркаванне падаткаў з юрыдычных асоб, якія з'яўляюцца ўладальнікамі (карыстальнікамі) транспартных сродкаў, падатку на нерухомасць і зямельнага падатку выконваецца на падставе інфармацыі справаздачы аб выкарыстанні грашовых сродкаў (форма № 1-ф). Дзяржаўныя пошліны і іншыя падаткі і зборы, пры адсутнасці больш дакладнай базы для размеркавання, па галінах і сектарах эканомікі размяркоўваюцца прапарцыянальна ўдзельнай вазе кожнай галіны або сектара ў валавым выпуску.

Нацыянальны рахунак утварэння даходаў з дэталізацыяй па галінах эканомікі прыведзены ў табліцы 5.14.

Табліца 5.14 — Нацыянальны рахунак утварэння даходаў з дэталізацыяй па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі						Пад- раху- нак па секта- рах эканомі- кі	Чыстыя падаткі на пра- дукты	Усяго
	нефінан- савыя прадпры- емствы	фінан- савыя ўстановы	дзяр- жаўныя ўстановы	дамашнія гаспа- даркі	некамер- цыйныя арганізацыі, якія абслу- гоўваюць дамашнія гаспадаркі	ускосна вымераныя паслугі фінансавога пасрэд- ніцтва			
Рэсурсы									
1. Валавая дабаўленая вартасць (валавы ўнут- раны прадукт)	21443	914	4837	3925	322	—497	30944	5621	36565
Выкарыстанне									
2. Аплата працы працаўнікоў	11178	429	4156	—	216	—	15979	—	15979
3. Падаткі на вытвор- часць і імпорт, усяго	1497	9	40	37	1	—	1584	7337	8921
У тым ліку:									
3.1. На прадукты	—	—	—	—	—	—	—	7337	7337
3.2. Іншыя падаткі на вытворчасць	1497	9	40	37	1	—	1584	—	1584
4. Субсідыі на вы- творчасць і імпорт, усяго (—)	2	—	—	—	—	—	2	1716	1718
У тым ліку:									
4.1. На прадукты	—	—	—	—	—	—	—	1716	1716

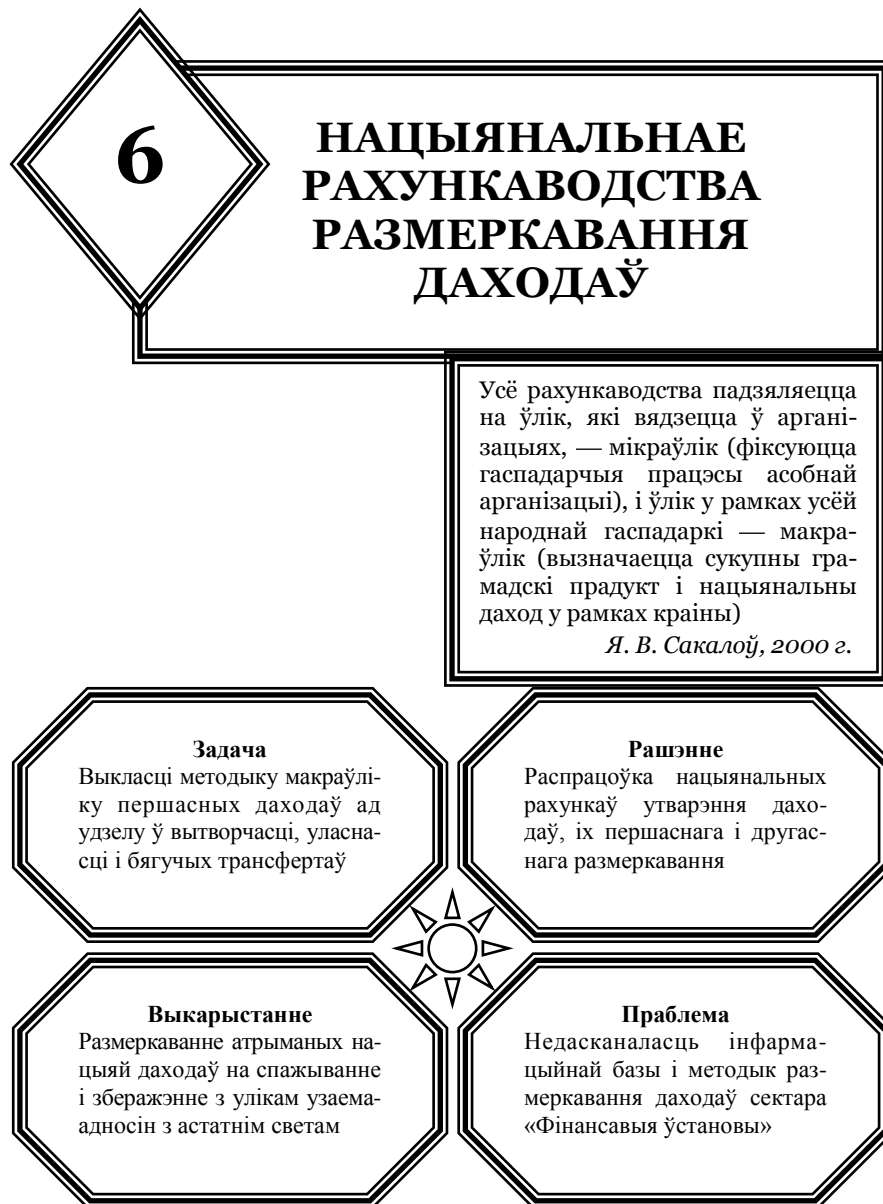
Балансавальны артыкул рахунку ўтварэння даходаў у выглядзе валавога прыбытку інстытуцыйных адзінак пералічваецца з раздзела «Выкарыстанне» гэтага рахунку ў раздзел «Рэсурсы» рахунку размеркавання першасных даходаў. Гэты артыкул паказвае прыбытак або страты, атрыманыя ад вытворчасці, да моманту адлюстравання даходаў ад уласнасці.

Раскрываючы фінансавы вынік функцыянавання эканомікі, нацыянальны рахунак утварэння даходаў дапаўняе інфармацыю нацыянальнага рахунку вытворчасці. З дапамогай гэтага рахунку аналізуецца ўзровень аплаты працы па галінах і сектарах эканомікі, падатковая палітыка ў дачыненні да асобных інстытуцыйных адзінак, галін і сектараў. Дадаваннем да валавой дабаўленай вартасці чыстых падаткаў на вытворчасць і импорт адзін і той жа паказчык пераводзіцца ў іншы від ацэнкі. Валавая дабаўленая вартасць па галіновых і сектарных рахунках паказваецца па асноўных цэнах, а валавы ўнутраны прадукт ў зводным рахунку — па рыначных цэнах.

Вельмі складаным па сваёй структуры з'яўляецца балансавальны артыкул нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў, якім з'яўляецца паказчык валавога прыбытку і валавых змешаных даходаў. Ён ўключае як даходы інстытуцыйных адзінак, так і спажыванне асноўнага капіталу, а таксама частку

даходаў дзяржавы і змешаны даход дамашніх гаспадарак. Далейшае размеркаванне і выкарыстанне гэтых даходаў адлюстроўваюць іншыя нацыянальныя рахункі.

Трэба заўсёды мець на ўвазе, што паказчык прыбытку, вызначаны ў сістэме нацыянальнага рахункаводства, не супадае з паказчыкам бухгалтарскага прыбытку. Адрозненні абумоўленыя неаднолькавым падыходам да трактоўкі даходаў і расходаў і выкарыстаннем розных метадаў ацэнкі выдаткаў і прадукцыі. У бухгалтарскім уліку для вызначэння прыбытку выручка памяншаецца на велічыню расходаў, якія адпавядаюць атрыманай выручцы, а ў нацыянальным рахункаводстве ад валавой дабаўленай вартасці адымаецца аплата працы і чыстыя падаткі на вытворчасць і імпорт. Кожны з гэтых паказчыкаў мае адпаведнае прызначэнне, у адпаведнасці з якім і выкарыстоўваецца. Першы мае вырашальнае значэнне для ацэнкі эфектыўнасці гаспадарчай дзейнасці на мікраўзроўні, а другі — на макраўзроўні.

6.1. Даходы ад уласнасці

Даходы ад уласнасці — гэта даходы, атрыманыя ўладальнікамі зямлі, фінансавых і нематэрыяльных нефінансавых актываў за перадачу іх у распараджэнне іншых асоб. Яны могуць атрымлівацца або выплачвацца ў выглядзе працэнтаў, дывідэндаў, рэнты за карыстанне зямлёй, канцэсій, платы за выкарыстанне аўтарскіх правоў, патэнтаў, гандлёвых знакаў і некаторых іншых плацяжоў.

Працэнты атрымліваюць уладальнікі ўкладаў, каштоўных папер, за выключэннем акцый, а таксама пазыкадаўцы ў якасці платы за выдадзеныя пазыкі. Па правілах нацыянальнага рахункаводства працэнты павінны адлюстроўвацца на аснове налічаных у справаздачным перыядзе сум, падлеглых атрымання або выплаце, незалежна ад умоў пагашэння фінансавых абавязацельстваў па выплаце асноўнага доўгу і працэнтаў. Калі ў адпаведнасці з заключаным крэдытным пагадненнем налічаныя сумы працэнтаў павінны выплачвацца адначасова з пагашэннем асноўнага доўгу аднаразовай выплатай, то агульная сума працэнтаў размяркоўваецца паміж тымі справаздачнымі перыядамі, на працягу якіх існаваў доўг. Аднак

па практычных прычынах у якасці альтэрнатыўнага варыянту могуць выкарыстоўвацца даныя аб фактычна атрыманых і выплачаных банкамі працэнтах.

Крыніцай інфармацыі аб суме фактычна атрыманых і выплачаных працэнтаў з'яўляюцца гадавыя справаздачы аб прыбытках і стратах Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь і камерцыйных банкаў. Рознасць паміж указанымі велічынямі ўяўляе сабой ўскосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва, якія адлюстроўваюцца як выпуск фінансавых устаноў і прамежкавае або канчатковае спажыванне іншых галін нацыянальнай эканомікі. У Рэспубліцы Беларусь у цяперашні час для гэтай мэты выкарыстоўваецца ўмоўная галіна «Ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва».

Па правілах нацыянальнага рахункаводства фактычна атрыманыя і выплачаныя фінансавымі пасрэднікамі працэнты неабходна скарач-ціраваць на велічыню ўскосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва. Звычайна камерцыйныя банкі стаўкі па ўкладах устанаўліваюць ніжэй за стаўку рэфінансавання Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь, а стаўкі па крэдытах — вышэй за гэтую стаўку. Пры вызначэнні велічыні атрыманых і выплачаных працэнтаў, як элементаў даходу ад уласнасці, стаўка рэфінансавання Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь выкарыстоўваецца ў якасці базавай. Пры ажыццяўленні карэкціровак сума атрыманых працэнтаў памяншаецца да велічыні, якую атрымалі б фінансавыя пасрэднікі пры выкарыстанні базіснай стаўкі, а сума працэнтаў, выплачаных фінансавымі пасрэднікамі, павялічваецца таксама да велічыні, якая адпавядае стаўцы рэфінансавання Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь.

Акрамя працэнтаў па ўкладах і крэдытах суб'екты гаспадарання выплачваюць і атрымліваюць працэнты па вэксалях і аблігацыях, а таксама працэнты па іншых рахунках дэбітараў. Крыніцай інфармацыі для разліку такіх даходаў ад уласнасці з'яўляюцца справаздачы аб выпуску і размяшчэнні каштоўных папер эмітэнта (форма № 2-каштоўныя паперы), абароце касы (форма № 11-гандаль) і іншая справаздачнасць. Па рахунку размеркавання першасных даходаў яны адлюстроўваюцца як плацэжы і паступленні адпаведных сектараў эканомікі. Працэнты па дзяржаўных аблігацыях, напрыклад, адлюстроўваюцца як плацэжы сектара «Дзяржаўныя ўстановы» іншым сектарам нацыянальнай эканомікі.

Наступным элементам даходаў ад уласнасці з'яўляецца размеркаваны даход арганізацый, які складаецца з дывідэндаў і забранага даходу ўладальнікамі арганізацый. Крыніцай інфармацыі для разліку велічыні дывідэндаў з'яўляюцца паказчыкі раздзела II «Фонд зароботнай платы працаўнікоў спісачнага і няспісачнага саставу, іншыя выплаты і расходы, якія не ўлічваюцца ў складзе фонду зароботнай платы» справаздачы па працы (форма № 1-г), справаздач аб прыбытках і стратах Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь і камерцыйных банкаў, справаздачы аб выпуску і размяшчэнні каштоўных папер эмітэнтаў (форма № 2-каштоўныя паперы), плацежнага балансу і справаздачы аб выкарыстанні дзяржаўнага бюджэту.

Уладальнікі некарпаратыўных арганізацый могуць забіраць як усю суму даходаў, якія былі атрыманы ў арганізацыях, так і іх частку. Такое забіранне адлюстроўваецца як трансферты даходаў з рахункаў арганізацый на рахункі іх уладальнікаў. Уладальнікамі некарпаратыўных арганізацый з'яўляюцца дзяржава, дамашнія гаспадаркі і некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Пералічаныя сектары з'яўляюцца атрымальнікамі даходаў, а сектар «Нефінансавыя прадпрыемствы» — плацельшчыкам. Крыніцай інфармацыі аб велічыні забранага даходу ўладальнікамі арганізацый з'яўляецца справаздачнасць гэтых арганізацый, а таксама падатковыя дэкларацыі атрымальнікаў і справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту.

Акрамя працэнтаў і размеркаванага даходу арганізацый у склад даходаў ад уласнасці ўключаюцца рэнты, рэінвесціраваныя даходы ад прамых замежных інвестыцый і даходы ад уласнасці, якія ўмоўна аднесены да даходаў уладальнікаў страхавых полісаў. Даходы ад уласнасці, якія выплачваюцца арандатарамі ўладальнікам зямлі і іншых нявырабленых актываў, называюцца рэнтай. Калі арандатар ажыццяўляе плацеж землеўладальніку, у склад якога, акрамя рэнты, уключаны зямельны падатак, падатак на нерухомасць і іншыя плацэжы, даходы ад уласнасці паказваюцца толькі ў памеры чыстай зямельнай рэнты. Крыніцай інфармацыі аб арэндзе зямлі, якая знаходзіцца ва ўласнасці дзяржавы, з'яўляецца справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Рэнта за зямлю і іншыя нявырабленыя актывы, якія знаходзяцца ва ўласнасці інстытуцыйных адзінак іншых сектараў, вызначаецца на аснове справаздачнасці гэтых інстытуцыйных адзінак або іх падатковых дэкларацый.

Рэінвесціраваныя паступленні ад прамых замежных інвестыцый уяўляюць сабой неразмеркаваны даход арганізацый прамога замежна-га інвесціравання. Да такіх арганізацый адносяцца аддзяленні замежных карпарацый або некарпаратыўных арганізацый у далужанай дзяржаве і арганізацыі, у якіх ёсць хаця б адзін замежны інвестар, што валодае дастатковай доляй капіталу для эфектыўнага ўплыву на кіраванне імі. Неразмеркаваны даход арганізацый прамога інвесціравання ўяўляе сабой частку даходу, якая не забіраецца інвестарамі, а дабаўляецца да капіталу арганізацыі. У нацыянальным рахункаводстве такі даход спачатку ўмоўна паказваецца як выплата даходу ад уласнасці замежнаму інвестару, а затым як рэінвесціраваныя паступленні ад яго.

Рэінвесціраваныя даходы ад прамых замежных інвестыцый, якія атрымліваюць арганізацыі, вызначаюцца на аснове даных рахунку бягучых аперацый плацежнага балансу. На рахунку першаснага размеркавання даходаў такія паступленні адлюстроўваюцца як перадача ад сектараў унутранай эканомікі сектару «Астатні свет». Дабаўленне гэтага даходу да капіталу арганізацый адлюстроўваецца на фінансавых рахунках сектараў унутранай эканомікі і астатняга свету.

Страховыя арганізацыі пераразмяркоўваюць часова свабодныя сродкі трымальнікаў страхавых полісаў, прымаючы на сябе абавязацельствы па выплаце страхавых кампенсаций пасля надыходу пэўных падзей. Для выканання гэтай функцыі яны фарміруюць страхавыя рэзервы, якія затым могуць інвесціраваць для атрымання даходу ад уласнасці. Нягледзячы на тое, што страхавыя тэхнічныя рэзервы знаходзяцца ў распараджэнні страхавых арганізацый, яны лічацца іх абавязацельствамі і актывамі трымальнікаў полісаў.

Па гэтай прычыне чысты даход ад інвесціравання страхавых тэхнічных рэзерваў у нацыянальным рахункаводстве разглядаецца як даход ад уласнасці трымальнікаў страхавых полісаў. Затым гэты даход рэінвесціруецца ў страхавыя ўстановы і пенсійныя фонды. На рахунку размеркавання першасных даходаў сектара «Фінансавыя ўстановы» чысты даход ад інвесціравання страхавых тэхнічных рэзерваў паказваецца як выплачаны, а на рахунках іншых сектараў — як атрыманы. Размеркаванне такога даходу паміж сектарамі ажыццяўляецца прапарцыянальна страхавым прэміям, унесеным сектарамі. Крыніцай інфармацыі аб такіх даходах з'яўляецца справаздача аб дзейнасці страхавой арганізацыі па форме № 2-с.

Для складання нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў на падставе выкладзеных вышэй метадык і выкарыстання ўказаных форм статыстычнай справаздачнасці распрацоўваецца дапаможная табліца «Даходы ад уласнасці па сектарах». Ва ўказаным дакуменце, змест якога прыведзены ў табліцы 6.1, адлюстроўваюцца атрыманыя і перададзеныя даходы ад уласнасці па іх відах у разрэзе сектараў нацыянальнай эканомікі. Затым падлічваюцца падрахункі па ўнутранай эканоміцы, асобнай пазіцыяй выдзяляецца астатні свет і вызначаюцца агульныя велічыні атрыманых і перададзеных даходаў ад уласнасці.

Табліца 6.1 — Даходы ад уласнасці па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі					Падрахунак па сектарах унутранай эканомікі	Астатні свет	Усяго
	нефінансавыя прадпрыемствы	фінансавыя ўстановы	дзяржаўныя ўстановы	дамашнія гаспадаркі	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі			
Рэсурсы								
1. Атрыманыя працэнты, усяго	62	920	34	164	27	1207	143	1350
У тым ліку:								
1.1. Па ўкладах у банкі і банкаўскіх крэдытах	53	817	21	142	18	1051	98	1149
1.2. Па каштоўных паперах	8	103	13	22	9	155	45	200
1.3. Па іншых рахунках дэбітораў	1	—	—	—	—	1	—	1
2. Размеркаваны даход арганізацый (карпарацый), падлеглы атрымання, усяго	16	73	47	219	2	357	47	404
У тым ліку:								
2.1. Дывідэнды	16	73	30	56	2	177	31	208
2.2. Выняцце даходу ўладальнікамі арганізацый	—	—	17	163	—	180	16	196
3. Рэінвесціраваныя паступленні ад прамых замежных інвестыцый	6	64	23	3	1	97	10	107
4. Даход ад уласнасці, рэінвесціраваны ўладальнікамі страхавых полісаў	9	3	6	5	1	24	4	28
5. Рэнта	1	—	9	—	—	10	3	13
6. Усяго атрымана даходаў ад уласнасці (сума радкоў 1–5)	94	1060	119	391	31	1695	207	1902

Сальда атрыманых і перададзеных даходаў ад уласнасці ўсіх сектараў унутранай эканомікі, якое ў нашым прыкладзе складае

$$1695 - 1826 = -131 \text{ млрд р.},$$

павінна раўняцца па велічыні сальда даходаў ад уласнасці, атрыманых астатнім светам і перададзеных яму. Аднак гэтыя велічыні павінны быць супрацьлеглымі па знаку. У нашым прыкладзе гэта велічыня складае

$$207 - 76 = 131 \text{ млрд р.}$$

На аснове прыведзенага вышэй пастулата балансуюцца раздзелы «Рэсурсы» і «Выкарыстанне» дапаможнай табліцы «Даходы ад уласнасці па сектарах эканомікі». Інфармацыя сектараў унутранай эканомікі выкарыстоўваецца для складання нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў, а сектара «Астатні свет» — для распрацоўкі рахунку знешніх першасных даходаў і бягучых трансфертаў.

6.2. Бягучыя трансферты

Сальда першасных даходаў адпаведнага сектара або валавы нацыянальны даход змяняюцца пад уплывам атрыманых і перададзеных бягучых трансфертаў. **Бягучыя трансферты** — гэта аперацыі, якія ажыццяўляюцца на рэгулярнай аснове і звязаны з павелічэннем або памяншэннем бягучых даходаў гаспадарчых адзінак без адпаведных кампенсацый. Інфармацыю аб бягучых трансфертах змяшчае нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў.

Сумы выплачаных і атрыманых бягучых трансфертаў усіх сектараў эканомікі, за выключэннем сектара «Астатні свет (знешнеэканамічная дзейнасць)», адносяцца па велічыні. Да бягучых трансфертаў, якія выплачваюць і атрымліваюць айчынным сектары эканомікі, адносяцца бягучыя падаткі на даходы і маёмасць, адлічэнні на сацыяльнае страхаванне і сацыяльныя дапамогі, страхавыя прэміі і кампенсацыі, акрамя прэмій і кампенсацый па страхаванні жыцця, бягучыя трансферты, звязаныя з міжнародным супрацоўніцтвам, а таксама іншыя бягучыя трансферты.

Бягучыя падаткі на даходы і маёмасць уяўляюць сабой падаткі, якія рэгулярна выплачваюцца дамашнімі гаспадаркамі і арганізацыямі ў сувязі з атрыманнем прыбытку і іншых даходаў, уладаннем маёмасцю, выкарыстаннем тавараў і г. д. У адпаведнасці з правіламі нацыянальнага рахункаводства яны адлюстроўваюцца ў перыядзе іх налічэння. Іх велічыня не ўключае працэнты, штрафы і пеню, якія спаганяюцца ў сувязі з нявыплатай або несвоечасовай выплатай падаткаў.

Бягучыя падаткі на даходы і маёмасць не ўключаюць падаткі на капітал, да якіх адносяцца выплаты нерэгулярных падаткаў у сувязі з пераходам права ўласнасці на маёмасць і капітал, змяненнем яго вартасці ў выніку пэўных абставін і г. д. Гэта могуць быць падаткі і пошліны на спадчыну і дарэнне. Такія падаткі адлюстроўваюцца не на нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў, а на рахунку аперацый з капіталам як капітальныя трансферты. На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў адлюстроўваецца толькі выплата рэгулярных падаткаў на маёмасць, уласнасць і г. д., якія трактуюцца як бягучыя падаткі на багацце. Зямельны падатак і падатак на капітальныя актывы, якія выплачваюцца арганізацыямі, адносяцца да іншых падаткаў на вытворчасць і адлюстроўваюцца на нацыянальных рахунках утварэння даходаў і размеркавання першасных даходаў.

Плацяжы суб'ектаў гаспадарання за ліцэнзіі ў нацыянальным рахункаводстве могуць трактавацца як бягучыя падаткі і як аплата паслуг дзяржаўных устаноў. Да бягучых падаткаў на даходы і капітал адносяцца плацяжы за ліцэнзіі, не звязаныя з вялікімі расходамі дзяржаўных устаноў для выканання кантрольных функцый. У выпадку, калі выдача ліцэнзіі патрабуе праверкі ведаў або навыкаў, стану абсталявання і іншых кантрольных функцый, плацяжы за такія ліцэнзіі трактуюцца як аплата паслуг дзяржаўных устаноў. Такія паслугі адлюстроўваюцца на нацыянальным рахунку вытворчасці як выпуск сектара «Дзяржаўныя ўстановы» і прамежкавае спажыванне сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» або іншых сектараў эканомікі у частцы ліцэнзавання і сертыфікацыі тавараў. Падаткі і зборы, якія выплачваюць арганізацыі і фізічныя асобы з мэтай атрымання ліцэнзій на права займацца пэўным відам прадпрымальніцкай або прафесійнай дзейнасці, звязанай з вытворчасцю тавараў і аказаннем паслуг, адлюстроўваюцца як іншыя падаткі на вытворчасць на нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў.

Крыніцай інфармацыі аб велічыні бягучых падаткаў на даходы і маёмасць з'яўляюцца справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, даныя падатковых органаў і плацежны баланс. Некаторыя віды бягучых падаткаў на даходы і маёмасць могуць выплачвацца нерэзідэнтамі рэзідэнтам Рэспублікі Беларусь і наадварот. На нацыянальным рахунку пераразмеркавання даходаў яны адлюстроўваюцца як трансферты, атрыманыя сектарам «Дзяржаўныя ўстановы» ад іншых сектараў эканомікі.

Як ужо адзначалася раней, адлічэнні на сацыяльнае страхаванне ўключаюць фактычныя адлічэнні працадаўцаў, працаўнікоў і самазанятых асоб, а таксама ўмоўна налічаныя адлічэнні. На нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў яны адлюстроўваюцца як аплата працы работнікаў у раздзеле «Выкарыстанне», памяншаючы такім чынам валавы прыбытак і валавыя змешаныя даходы інстытуцыйных адзінак. Затым па артыкуле «Аплата працы работнікаў» нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў яны адлюстроўваюцца ў раздзеле «Рэсурсы» сектара «Дамашнія гаспадаркі».

На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў адлічэнні на сацыяльнае страхаванне паказваюцца як рэсурсы сектараў «Нефінансавыя прадпрыемствы», «Фінансавыя ўстановы» і «Дзяржаўныя ўстановы» і як выкарыстанне па сектары «Дамашнія гаспадаркі». Адлічэнні за справаздачны перыяд у фонды сацыяльнага страхавання і страхавыя ўстановы вызначаюцца па даных справаздач арганізацый і адпаведных фондаў. Калі ў справаздачах паказваюцца даныя на касавай аснове, гэта значыць фактычна выплачаныя, то іх неабходна адкарэктаваць на суму завінавачанасці, якая адносіцца да справаздачнага перыяду.

Сацыяльныя дапамогі ўключаюць пенсіі, дапамогі і стыпендыі, якія атрымлівае насельніцтва з дзяржаўнага бюджэту, дзяржаўных пазабюджэтных фондаў, прыватных фондаў сацыяльнага страхавання, страхавых устаноў, ад прафсаюзаў, іншых грамадскіх арганізацый і дабрачынных фондаў. На рахунку

другаснага размеркавання даходаў яны паказваюцца як бягучыя трансферты, перададзеныя сектару дамашніх гаспадарак сектарамі «Нефінансавыя прадпрыемствы», «Фінансавыя ўстановы», «Дзяржаўныя ўстановы» і «Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі». Крыніцамі інфармацыі аб сацыяльнай дапамозе з'яўляюцца справаздача аб выкананні бюджэту Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь (форма № 2-ВФ), а таксама распрацаваная на падставе інфармацыі справаздачнасці па працы табліца «Фонд зароботнай платы працаўнікоў спісачнага і няспісачнага саставу, іншыя выплаты і расходы, якія не ўлічваюцца ў складзе фонду зароботнай платы».

Страховыя прэміі, якія адлюстроўваюцца на рахунку другаснага размеркавання даходаў, уяўляюць сабой абавязковыя і добраахвотныя ўзносы, якія ажыццяўляюцца арганізацыямі і дамашнімі гаспадаркамі па маёмасным, асабістым і іншых відах страхавання. Яны не ўключаюць узносы па страхаванні жыцця, дадатковых пенсій і іншыя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне, якія пералічваюцца страхавым установам. У адпаведнасці з правіламі нацыянальнага рахункаводства на рахунку другаснага размеркавання даходаў адлюстроўваюцца страхавыя прэміі, што ўключаюць узносы, выплачаныя ў бягучым перыядзе або ў папярэдніх перыядах, аднак прызначаныя для пакрыцця рызыкі ў бягучым перыядзе, за выключэннем той часткі, якая ўяўляе сабой аплату паслуг страхавых устаноў.

Страховыя кампенсцыі уяўляюць сабой трансферты, якія атрымліваюць арганізацыі і дамашнія гаспадаркі па маёмасным, асабістым і іншых відах страхавання ў выніку надыходу падзеі, ад якой яны ажыццявілі страхаванне. Яны не ўключаюць кампенсцыі па страхаванні жыцця і сацыяльныя дапамогі, выплаты якіх ажыццяўляюць страхавыя ўстановы. Страховыя кампенсцыі павінны ахопліваць толькі выплаты ў сувязі з падзеямі, якія адбыліся ў справаздачным перыядзе. Па практычных прычынах страхавыя прэміі могуць прымацца ў фактычных сумах, якія былі атрыманы страхавымі ўстановамі ў справаздачным перыядзе, а страхавыя кампенсцыі — у фактычна выплачаных у гэтым перыядзе.

Крыніцай інфармацыі аб велічыні атрыманых страхавымі ўстановамі прэміі і выплачаных страхавых кампенсаций з'яўляецца справаздача аб дзейнасці страхавой арганізацыі па форме № 2-с. Па правілах нацыянальнага рахункаводства аперацыі па страхавых прэміях і кампенсациях на ўзроўні эканомікі дзяржавы ў цэлым павінны супадаць. На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў чыстыя страхавыя прэміі павінны адрознівацца ад чыстых страхавых кампенсаций на суму ўмоўна налічанай аплаты паслуг страхавых кампаній, якая прымаецца ў памеры валавога выпуску галіны «Страхованне» па рахунку вытворчасці. На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў страхавыя прэміі паказваюцца як бягучыя трансферты ад усіх сектараў сектару «Фінансавыя ўстановы», а страхавыя кампенсцыі — як бягучыя трансферты ўсім сектарам ад сектара «Фінансавыя ўстановы».

Бягучыя трансферты ў сувязі з міжнародным супрацоўніцтвам уяўляюць сабой трансферты паміж органамі дзяржаўнага кіравання розных краін або паміж указанымі органамі і міжнароднымі арганізацыямі. Яны могуць быць як у грашовай, так і ў натуральнай формах і ўключаць трансферты для фінансавання бягучых выдаткаў і аказання тэрміновай дапамогі пасля стыхійных бедстваў, рэгулярныя ўзносы урадаў дзяржаў-членаў міжнародных арганізацый. Гэта могуць быць таксама выплаты органамі дзяржаўнага кіравання адных краін або міжнароднымі арганізацыямі органам дзяржаўнага кіравання іншых краін для пакрыцця зароботнай платы супрацоўнікаў, якія заняты аказаннем тэхнічнай дапамогі і лічацца рэзідэнтамі дзяржавы, у якой яны працуюць.

Крыніцай інфармацыі аб бягучых трансфертах у сувязі з міжнародным супрацоўніцтвам з'яўляюцца справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту і плацежны баланс. На рахунку другаснага размеркавання даходаў яны паказваюцца як бягучыя трансферты, якія перадаюцца сектарам «Дзяржаўныя ўстановы» сектару «Астатні свет» або атрымліваюцца ад сектара «Астатні свет» сектарам «Дзяржаўныя ўстановы». Бягучыя трансферты ў сувязі з міжнародным супрацоўніцтвам не ўключаюць выплаты, прызначаныя для мэт накаплення, якія адлюстроўваюцца ў нацыянальным рахункаводстве як капітальныя трансферты.

Іншыя бягучыя трансферты ўключаюць пералічэнні некамерцыйным арганізацыям, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, перадачы на безкампенсацийнай аснове паміж дамашнімі гаспадаркамі, штрафныя санкцыі, выйгрышы па латарэях і г. д. Бягучыя трансферты некамерцыйным арганізацыям, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, складаюцца з добраахвотных уносаў і ахвяраванняў, прызначаных для фінансавання бягучых расходаў гэтых арганізацый і аказання імі сацыяльнай дапамогі дамашнім гаспадаркам, а таксама расходы арганізацый на ўтрыманне іх падраздзяленняў, якія аказваюць працаўнікам сацыяльна-культурныя паслугі.

У склад добраахвотных уносаў і ахвяраванняў уключаюцца уступныя і членскія ўзносы насельніцтва і арганізацый, іх ахвяраванні дабрачынным фондам, паступленні з бюджэту на ўтрыманне грамадскіх арганізацый, а таксама ахвяраванні дзяржавы і нерэзідэнтаў дабрачынным фондам. Крыніцамі інфармацыі аб такіх трансфертах з'яўляюцца справаздача аб асобных фінансавых паказчыках (форма № 4-ф), справаздача аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, плацежны баланс, а таксама выбарчныя абследаванні дамашніх

гаспадарак. На рахунку другаснага размеркавання даходаў яны адлюстроўваюцца як трансферты некамерцыйным арганізацыям, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, ад усіх сектараў.

Расходы арганізацый на ўтрыманне падраздзяленняў, якія аказваюць іх працаўнікам сацыяльна-культурныя паслугі, адлюстроўваюцца як трансферты некамерцыйным арганізацыям, што абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, ад сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы». Яны ахопліваюць як грамадскія арганізацыі і розныя фонды, так і ведамасныя бальніцы, паліклінікі, жыллёвую гаспадарку, стадыёны і іншыя самастойныя падраздзяленні арганізацый. Велічыня гэтых расходаў прымаецца па даных рахунку выкарыстання даходаў.

Бягучыя трансферты паміж дамашнімі гаспадаркамі ўяўляюць сабой грашовыя пераводы і падарункі ў натуральнай форме паміж рэзідэнтнымі, а таксама рэзідэнтнымі і нерэзідэнтнымі дамашнімі гаспадаркамі. Падарункі капітальнага характару не ўключаюцца ў склад бягучых трансфертаў паміж дамашнімі гаспадаркамі. Велічыня бягучых трансфертаў паміж дамашнімі гаспадаркамі вызначаецца на аснове выбарчых абследаванняў і плацежнага балансу. На рахунку другаснага размеркавання даходаў яны паказваюцца як атрыманыя і перададзеныя дамашнімі гаспадаркамі. Іх велічыні адрозніваюцца на велічыню сальда паступленняў ад нерэзідэнтаў і перадач нерэзідэнтам.

Штрафныя санкцыі ўяўляюць сабой абавязковыя плацяжы, якія выплачваюцца інстытуцыйнымі адзінкамі па рашэнні судовых або адміністрацыйных органаў у сувязі з парушэннем законаў, умоў кантрактаў і іншых прававых нормаў. Агульная сума штрафных санкцый вызначаецца па даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Акрамя таго, для вызначэння велічыні штрафаў, якія выплачвае насельніцтва, выкарыстоўваюцца даныя Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь.

Акрамя пералічаных плацяжоў і паступленняў, да іншых бягучых трансфертаў адносяцца выплаты дапамог за кошт гаспадарча-аперацыйных расходаў арганізацый, сродкаў фондаў занятасці і сацыяльнай дапамогі, расходы на правядзенне семінараў, канферэнцый, фестываляў, выставак, зборы ад насельніцтва ў дзяржаўны бюджэт у выглядзе пошлін і іншыя падобныя трансферты, пералік якіх пашыраецца пры наяўнасці адпаведнай інфармацыі. Іншыя бягучыя трансферты могуць выплачвацца і атрымлівацца ўсімі сектарамі нацыянальнай эканомікі. Асноўнымі крыніцамі інфармацыі аб іх велічыні з'яўляюцца даныя справаздач Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, бюджэтаў Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь і дзяржаўнага фонда садзейнічання занятасці насельніцтва па форме 2-ВФ, а таксама справаздачнасці іншых арганізацый.

Для абагульнення інфармацыі аб складзе бягучых трансфертаў, іх атрыманні і перадачы паміж сектарамі эканомікі складаецца асобная дапаможная табліца «Бягучыя трансферты па сектарах» (табліца 6.2). Як і ў дапаможнай табліцы «Даходы ад уласнасці па сектарах», у гэтай табліцы адлюстроўваюцца атрыманыя і перададзеныя бягучыя трансферты па іх відах у разрэзе сектараў нацыянальнай эканомікі. Падрахункі па кожным відзе бягучых трансфертаў спачатку падлічваюцца па сектарах унутранай эканомікі, затым асобнай графой выдзяляецца астатні свет і вызначаецца агульная велічыня атрыманых і перададзеных бягучых трансфертаў.

Табліца 6.2 — Бягучыя трансферты па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі					Падра- хунак па сектарах унутра- най экано- мікі	Ас- татні свет	Усяго
	нефінан- савыя прад- прыем- ствы	фінан- савыя ўста- новы	дзяр- жаўныя ўста- новы	дамашнія гаспа- даркі	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі			
Рэсурсы								
1. Падаткі на даходы	—	—	2370	—	—	2370	—	2370
2. Падаткі на маёмасць і іншыя падаткі, звязаныя з валоданнем маёмасцю	—	—	729	—	—	729	37	766
3. Падрахунак атрыманых бягучых па- даткаў на даходы і маёмасць (рад. 1 + + рад. 2)	—	—	3099	—	—	3099	37	3136
4. Адлічэнні на сацыяльнае страхаванне	56	17	4033	—	—	4106	54	4160
5. Сацыяльныя дапамогі	—		—	6988	—	6988	—	6988
6. Страхавыя прэміі	—	71	—	—	—	71	9	80
7. Страхавыя кампенсцыі	33	9	19	10	—	71	12	83
8. Бягучыя трансферты ў сувязі з міжна- родным супрацоўніцтвам	—	—	243	—	—	243	65	308
9. Іншыя бягучыя трансферты	17	7	177	313	822	1336	23	1359
10. Усяго атрымана бягучых трансфертаў	106	104	7571	7311	822	15914	200	16114

Як вынікае з табліцы 6.2, перавышэнне атрыманых трансфертаў над перададзенымі складае па сектарах унутранай эканомікі

$$15914 - 15510 = 404 \text{ млрд р.}$$

Такое перавышэнне ўзнікла ў выніку таго, што астатні свет ад рэзідэнтаў Рэспублікі Беларусь атрымаў на гэту суму менш бягучых трансфертаў, чым перадаў

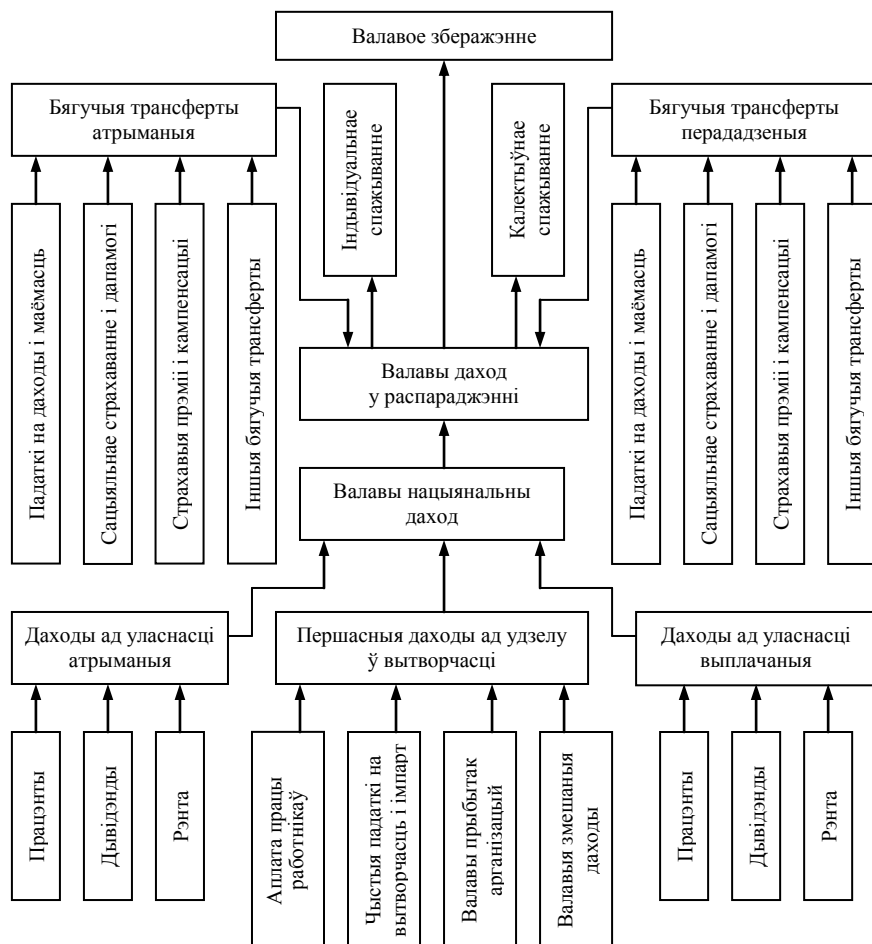
$$200 - 604 = - 404 \text{ млрд р.}$$

У канчатковым выніку раздзелы «Рэсурсы» і «Выкарыстанне» дапаможнай табліцы «Бягучыя трансферты па сектарах эканомікі» балансуюцца паміж сабой. Інфармацыя гэтай дапаможнай табліцы выкарыстоўваецца для распрацоўкі сектарных нацыянальных рахункаў другаснага размеркавання даходаў і рахунку знешніх першасных даходаў і бягучых трансфертаў сектара «Астатні свет».

6.3. Размеркаванне даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ўласнасці

Для размеркавання даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ўласнасці, у нацыянальным рахункаводстве выкарыстоўваюцца рахункі размеркавання першасных даходаў, другаснага размеркавання даходаў і пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме. Паслядоўнасць адлюстравання даходаў нацыі на ўказаных рахунках паказана на малюнку 6.1.

Нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў — гэ-та збалансаваная валавым нацыянальным даходам макраэканамічная табліца, якая раскрывае размеркаванне даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ўласнасці, паміж сектарамі эканомікі.

Малюнак 6.1 — Аб'екты нацыянальнага рахункаводства даходаў

Гэты рахунак, у адрозненне ад нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў, не звязаны непасрэдна з нацыянальным рахункам вытворчасці. Па гэтай прычыне ён складаецца толькі для сектараў і эканомікі ў цэлым.

Яго адрозненне ад нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў заключаецца ў наступным. На нацыянальным рахунку ўтварэння даходаў адлюстроўваецца толькі выплата першасных даходаў вытворцамі-рэзідэнтамі ўдзельнікам вытворчасці. Даходы ад уласнасці на гэтым рахунку не адлюстроўваюцца. Працэ-

сы, звязаныя з першасным размеркаваннем даходаў, уключаюць не толькі атрыманне першасных даходаў ад вытворчасці яе ўдзельнікамі, але і атрыманне і выплату рэзідэнтамі даходаў ад уласнасці.

Першасныя даходы, якія рэгіструюцца на гэтым рахунку, ахопліваюць не толькі даходы, атрыманыя ад удзелу ў вытворчасці валавога ўнутранага прадукту дадзенай краіны, але і даходы, атрыманыя ад прамога або ўскоснага ўдзелу ў вытворчасці валавога ўнутранага прадукту іншых краін. Аднак першасныя даходы нерэзідэнтаў, атрыманыя ад удзелу ў вытворчасці валавога ўнутранага прадукту дадзенай краіны, на гэтым рахунку не адлюстроўваюцца. Для гэтай мэты прызначаны рахунак першасных даходаў і бягучых трансфертаў астатняга свету.

У рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў паказваюцца даходы ад вытворчасці і ўласнасці. Даходы ад вытворчасці пераносяцца з раздзела «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў. Пры гэтым валавы прыбытак адлюстроўваецца з дэталізацыяй па сектарах эканомікі, валавыя змешаныя даходы і аплата працы — па сектары «Дамашнія гаспадаркі», а падаткі і субсідыі на вытворчасць і імпорт — па сектары «Дзяржаўныя ўстановы».

Акрамя таго, у рэсурснай частцы гэтага нацыянальнага рахунку адлюстроўваюцца ўскосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва. Па ўмоўнай галіне «Ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва» яны паказваюцца як адмоўная велічыня па артыкуле «Валавы прыбытак» і дадатная — па артыкуле «Карэкціроўка на ўскосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва». Па гэтым жа артыкуле, аднак ужо як адмоўная велічыня, сума ўскосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва паказваецца як адмоўная велічыня па сектары «Фінансавыя ўстановы».

Як ужо адзначалася, па рахунку ўтварэння даходаў адлюстроўваецца зароботная плата, выплачаная арганізацыямі-рэзідэнтамі ўсім працаўнікам, незалежна ад таго, з'яўляюцца гэтыя працаўнікі рэзідэнтамі або не. Аднак пэўную частку даходаў дамашніх гаспадарак складае зароботная плата, атрыманая рэзідэнтамі Рэспублікі Беларусь за мяжой. У сувязі з гэтым аплата працы работнікаў, паказаная ў раздзеле «Рэсурсы» нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў, больш за суму зароботнай платы, паказанай у раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў, на велічыню сальда зароботнай платы, атрыманай за мяжой і выплачанай у Беларусі нерэзідэнтам.

Даходы ад уласнасці адлюстроўваюцца на нацыянальным рахунку размеркавання першасных даходаў наступным чынам. На сектарных рахунках размеркавання першасных даходаў паказваюцца даходы ад уласнасці, атрыманыя сектарамі ўнутранай эканомікі ад іншых сектараў і астатняга свету, а таксама даходы, перададзеныя сектарамі ўнутранай эканомікі іншым сектарам і астатняму свету. У зводным нацыянальным рахунку размеркавання першасных даходаў паказваецца толькі размеркаванне даходаў ад уласнасці паміж унутранай эканоміяй і астатнім светам. Змест нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў па сектарах эканомікі прыведзены ў табліцы 6.3.

Табліца 6.3 — Нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі						Усяго
	нефінансавыя прадпрыемствы	фінансавыя ўстановы	дзяржаўныя ўстановы	дамашнія гаспадаркі	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва	
Рэсурсы							
1. Валавы прыбытак	8770	476	641	—	105	–497	9495
2. Валавыя змешаныя даходы	—	—	—	3888	—	—	3888
3. Аплата працы, усяго	—	—	—	16037	—	—	16037
У тым ліку:							
3.1. Выплачаная арганізацыямі-рэзідэнтамі ўсім працаўнікам, як рэзідэнтам, так і нерэзідэнтам	—	—	—	15979	—	—	15979
3.2. Сальда зароботнай платы, атрыманай за мяжой і выплачанай у Беларусі нерэзідэнтам	—	—	—	58	—	—	58
4. Падаткі на вытворчасць і імпорт	—	—	8921	—	—	—	8921
5. Субсідыі на вытворчасць і імпорт (выключаюцца)	—	—	–1718	—	—	—	–1718
6. Даходы ад уласнасці атрыманыя	94	1060	119	391	31	—	1695
7. Карэкціроўка на ўскосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва	—	–497	—	—	—	497	—
8. Усяго	8864	1039	7963	20316	136	—	38318
Выкарыстанне							
9. Даходы ад уласнасці перададзеныя	1004	659	41	82	40	—	1826
10. Валавы нацыянальны даход	7860	380	7922	20234	96	—	36492
11. Усяго	8864	1039	7963	20316	136	—	38318
12. Спажыванне асноўнага капіталу	1431	109	583	646	33	—	2802
13. Чысты нацыянальны даход	6429	271	7339	19588	63	—	33690

Нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў балансуецца на ўзроўні сектараў эканомікі велічыняй сальда першасных даходаў, якое разлічваецца як рознасць паміж усімі першаснымі даходамі, якія былі атрыманы і выплачаны тым або іншым сектарам эканомікі. *Сума сальда першасных даходаў усіх сектараў эканомікі з улікам сальда першасных даходаў, атрыманых ад астатняга свету, называецца **валавымі нацыянальнымі даходамі**.*

Паколькі розныя сектары эканомікі атрымліваюць неаднолькавыя віды першасных даходаў, іх сальда у кожным сектары складаецца своеасабліва. У сектарах нефінансавых прадпрыемстваў і фінансавых устаноў іх велічыня складаецца як сума валавога прыбытку і рознасці паміж атрыманымі і выплачанымі даходамі ад уласнасці. Асноўнай крыніцай першасных даходаў дзяржаўных устаноў з'яўляюцца чыстыя падаткі на вытворчасць і імпорт, а дамашніх гаспадарак — аплата працы і валавыя змешаныя даходы.

Агульная сума сальда першасных даходаў, атрыманых усімі сектарамі эканомікі, пералічваецца на нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў. Гэта пералічэнне адлюстроўваецца запісам у раздзелах «Рэсурсы» ўказанага рахунку і «Выкарыстанне» рахунку размеркавання першасных даходаў. **Нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў** — гэта макраэканамічная табліца, прызначаная для адлюстравання паступленняў і перадач бягучых трансфертаў і вызначэння валавога нацыянальнага даходу, які паступіў у распараджэнне для канчатковага спажывання і назапашвання.

Гэты нацыянальны рахунак адлюстроўвае пераразмеркаванне атрыманых даходаў праз грашовыя трансферты і паказвае працэс трансфармацыі сальда першасных даходаў асобных сектараў і эканомікі ў цэлым ў даход, які паступіў у іх распараджэнне. З яго дапамогай вызначаецца максімальная сума даходаў, якую сектар або эканоміка ў цэлым могуць выкарыстаць у справаздачным перыядзе на спажыванне тавараў і паслуг пры нязменнай вартасці чыстага капіталу. Фінансаванне такіх расходаў адбываецца ў выніку памяншэння наяўных грошай або іншых фінансавых і нефінансавых актываў, а таксама павелічэння абавязацельстваў. Структура нацыянальнага рахунку другаснага размеркавання даходаў прыведзена ў табліцы 6.4.

Табліца 6.4 — Нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў па сектарах эканомікі, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары эканомікі					Усяго
	нефінан- савыя прад- прыемствы	фінанса- выя ўстановы	дзяр- жаўныя ўста- новы	дамашнія гаспа- даркі	некамер- цыйныя арганізацыі, якія абслугоўваю- ць дамашнія гаспадаркі	
Рэсурсы						
1. Валавы нацыянальны даход	7860	380	7922	20234	96	36492
2. Бягучыя трансферты атрыманыя	106	104	7571	7311	822	15914
3. Усяго	7966	484	15493	27545	918	52406
4. Бягучыя трансферты перададзеныя	4387	274	4557	6276	16	15510
5. Валавы даход у распараджэнні (рад. 3 – рад. 4)	3579	210	10936	21269	902	36896
6. Усяго	7966	484	15493	27545	918	52406
7. Спажыванне асноўнага капіталу	1431	109	583	646	33	2802
8. Чысты даход у распараджэнні	2148	101	10353	20623	869	34094

Як можна бачыць з табліцы 6.4, у цэлым па эканоміцы дзяржавы велічыня валавога даходу, які паступіў у распараджэнне, нязначна адрозніваецца ад велічыні валавога нацыянальнага даходу. Гэта абумоўлена тым, што павелічэнне даходу, які паступіў у распараджэнне аднаго з сектараў эканомікі, можа адбыцца толькі ў тым выпадку, калі паменшыцца на гэту ж велічыню даход другіх сектараў. Адхіленні могуць мець месца толькі за кошт замежных трансфертаў, якія, аднак, вельмі нязначныя ў параўнанні з агульнай велічыняй нацыянальнага даходу.

Па гэтай прычыне нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў мае вельмі важнае значэнне для асобных сектараў эканомікі і невялікае — для эканомікі краіны ў цэлым. Аперацыі па пераразмеркаванні даходаў на сектарных рахунках адлюстроўваюцца па прынцыпе двайнога запісу. Пераразмеркаваныя даходы паказваюцца на рахунку аднаго сектара эканомікі як рэсурсы, на рахунак другога сектара гэтыя даходы паказваюцца ў раздзеле «Выкарыстанне». У выніку з дапамогай гэтага рахунку раскрываецца дзяржаўная і эканамічная палітыка краіны.

На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў па сектарах адлюстроўваюцца бягучыя трансферты. Яны падзяляюцца на бягучыя трансферты, атрыманыя сектарамі ўнутранай эканомікі ад

іншых сектараў і ад астатняга свету, а таксама на бягучыя трансфер-ты, перададзеныя сектарамі ўнутранай эканомікі іншым сектарам-рэзідэнтам і астатняму свету. Бягучыя трансферты паміж унутранай эканоміяй і астатнім светам абумоўліваюць адрозненні паміж велічынямі выплачаных і атрыманых трансфертаў.

У цэлым па народнай гаспадарцы уплыў на велічыню даходу, які паступае ў распараджэнне, аказваюць бягучыя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету і перададзеныя яму. Атрыманыя бягучыя трансфер-ты ад астатняга свету ўключаюць:

- ♦ плацяжы па страхаванні ад няшчасных выпадкаў і пакрыцці страт у адпаведнасці з ўмовамі кантрактаў нерэзідэнтамі рэзідэнтам Рэспублікі Беларусь;

- ♦ выплату бягучых падаткаў на даходы і маёмасць нерэзідэнтамі падатковым органам Рэспублікі Бела-русь;

- ♦ адлічэнні на сацыяльнае страхаванне, гаспадарчых адзінак-нерэзідэнтаў арганізацыям-рэзідэнтам, якія займаюцца зборам такіх адлічэнняў;

- ♦ сумы дапамог па сацыяльным забеспячэнні, выплачаныя нерэзідэнтамі (пенсіі, выдаткі на прафесійнае навучанне беларускіх працаўнікоў за мяжой і інш.);

- ♦ абавязковыя плацяжы і зборы, выплачаныя замежнымі турыстамі і камандзіраванымі асобамі беларускім дзяржаўным установам (гербавыя зборы, мясцовыя падаткі і г. д.);

- ♦ штрафы і пеня, выплачаныя гаспадарчымі адзінкамі-нерэзідэнтамі рэзідэнтам Рэспублікі Беларусь за парушэнне ўмоў кантрактаў;

- ♦ сумы фінансавых і матэрыяльных дапамог, атрыманыя ад іншых дзяржаў, акрамя фінансавання капітальных выдаткаў;

- ♦ дабраахвотныя ўзносы нерэзідэнтаў у дабрачынныя фонды і іншыя бягучыя трансферты нерэзідэнтаў.

На такія састаўныя часткі падраздзяляюцца і перададзеныя астат-няму свету трансферты. Дадатнае сальда бягучых трансфертаў павялічвае паступіўшы ў распараджэнне валавы даход, а адмоўнае — памян-шае яго. **Валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне**, — гэта даход, які інстытуцыйныя адзінкі-рэзідэнты могуць выкарыстаць для канчатковага спажывання і зберажэння.

Разлічаны шляхам параўнання раздзела «Рэсурсы» з раздзелам «Выкарыстанне» нацыянальнага рахун-ку другаснага размеркавання даходаў паступіўшы ў распараджэнне валавы даход пералічваецца на нацыя-нальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне. Для гэтага робіцца запіс у раздзеле «Выкарыстанне» рахунку другаснага размеркавання даходу, які паступіў у распараджэнне.

Аднак на велічыню даходаў дамашніх гаспадарак значны ўплыў аказваюць сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме. **Трансферт у натуральнай форме** — гэта прыватны выпадак трансферту, які азна-чае перадачу ўласнасці на тавар або актыў, акрамя наяўных грошай, ці аказанне паслугі без атрымання якога-небудзь эквіваленту.

Сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме складаюцца з тавараў і паслуг, выдадзеных у натураль-най форме індывідуальным дамашнім гаспадаркам органамі дзяржаўнага кіравання, фондамі сацыяльнага забеспячэння і некамерцыйнымі арганізацыямі. Яны фінансуюцца за кошт падаткаў, адлічэнняў на сацы-яльную абарону насельніцтва, ахвяраванняў, даходаў ад уласнасці некамерцыйных арганізацый і выкарыстоўваюцца на задавальненне строга вызначаных патрэб, да якіх можна аднесці выдачу лекаў, акуляраў, падручнікаў, харчавання і іншых сацыяльных дапамог у натуральнай форме.

Сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме падзяляюцца на наступныя чатыры групы:

- ♦ кампенсацыя расходаў за кошт дапамог па сацыяльным забеспячэнні;

- ♦ іншыя дапамогі па сацыяльным забеспячэнні ў натуральнай форме;

- ♦ трансферты па сацыяльнай дапамозе ў натуральнай форме;

- ♦ трансферты нярыначных тавараў і паслуг індывідуальнага характару.

Дапамогі па сацыяльным забеспячэнні ў натуральнай форме аказваюцца ў двух варыянтах. Пры пер-шым варыянце дамашнія гаспадаркі самі набываюць тавары і паслугі, пасля чаго іх расходы кампенсуюц-ца за кошт сум сацыяльнага забеспячэння. Такія кампенсацыі з'яўляюцца сацыяльнымі дапамогамі ў на-туральнай форме.

Набываючы тавары або паслугі, вартасць якіх падлягае кампен-сацыі за кошт сродкаў фонду сацыяль-нага забеспячэння, дамашнія гаспадаркі даюць яму кароткатэрміновы крэдыт, які затым пагашаецца пры кампенсацыі гэтых расходаў. Сума кампенсацыі адлюстроў-ваецца ў нацыянальным рахункаводстве як расходы, якія панёс фонд сацыяльнага страхавання на момант выканання дамашняй гаспадаркай адпавед-най пакупкі. У выпадку ўзнікнення рознасці паміж выплачанай цаной і кампенсаванай сумай, апошняя адлюстроўваецца як расходы дамашніх гаспадарак.

Другім варыянтам аказання дапамогі ў натуральнай форме з'яўля-ецца перадача матэрыяльных каштоўнасцей або аказанне паслуг непасрэдна ўдзельнікам праграм. Такія каштоўнасці і паслугі перада-

юцца і аказваюцца рыначнымі або нярыначнымі вытворцамі і павінны адпаведным чынам ацэньвацца. Улік такіх трансфертаў ажыццяўляецца на момант іх перадачы.

Трансферты па сацыяльнай дапамозе ў натуральнай форме аказваюцца дамашнім гаспадаркам дзяржаўнымі ўстановамі або некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Па сваім характары яны аналагічныя дапамозе па сацыяльным забеспячэнні ў натуральнай форме, аднак не адносяцца да якой-небудзь праграмы сацыяльнага страхавання.

Да трансфертаў індывідуальных нярыначных тавараў і паслуг адносяцца тавары і паслугі, якія перадаюцца і аказваюцца дамашнім гаспадаркам нярыначнымі вытворцамі бязвыплатна або па цэнах, якія не з'яўляюцца эканамічна значнымі. Найбольш распаўсюджаным відам такіх паслуг з'яўляюцца паслугі ў галіне адукацыі і аховы здароўя, аказаныя дзяржаўнымі ўстановамі і некамерцыйнымі арганізацыямі дамашнім гаспадаркам. Некаторым паслугам такога віду ўласцівыя рысы калектыўных паслуг, аднак з мэтай спрашчэння іх уліку яны разглядаюцца як індывідуальныя.

Сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме адлюстроўваюцца ў нацыянальным рахункаводстве на момант іх ажыццяўлення. Крыніцай інфармацыі аб сацыяльных трансфертах з'яўляюцца справаздачы аб выкананні бюджэту Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь (форма № 2-ВФ) і справаздачы Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Вартасць сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме раўняецца суме расходаў на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў, якія аказваюць індывідуальныя паслугі, і расходаў на канчатковае спажыванне некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.

6.4. Размеркаванне даходу, які паступіў у распараджэнне, паміж канчатковым спажываннем і зберажэннем

Даход, які паступіў у распараджэнне, выкарыстоўваецца на канчатковае спажыванне і валавое зберажэнне, якое разлічваецца як рознасць паміж паступіўшым у распараджэнне валавым даходам і канчатковым спажываннем. *Канчатковае спажыванне ўяўляе сабой вартасць тавараў і паслуг, прызначаных для задавальнення індывідуальных і калектыўных патрэбнасцей.* Выдаткі на канчатковае спажыванне ажыццяўляюць дамашнія гаспадаркі, дзяржаўныя ўстановы і некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Усе гэтыя выдаткі рэгіструюцца на рахунках выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне, адпаведных сектараў эканомікі.

Асноўнай часткай канчатковага нацыянальнага спажывання з'яўляюцца *выдаткі на канчатковае спажыванне дамашніх гаспадарак.* Гэта расходы дамашніх гаспадарак на набыццё спажывецкіх тавараў і паслуг ва ўсіх гандлёвых арганізацыях, на рынках, а таксама праз неарганізаваны гандаль, у арганізацыях бытавога і жыллёва-камунальнага абслугоўвання, аховы здароўя і адукацыі, уключаючы вартасць тавараў і паслуг, вырабленых для сябе і скарыстаных у натуральнай форме. Яны складаюцца з пакупак тавараў кароткатэрміновага і працяглага выкарыстання, рыначных спажывецкіх паслуг (кватэрная плата, аплата камунальных плацяжоў, бытавых паслуг, паслуг платных медыцынскіх устаноў, транспарту, сувязі і г. д.).

Выдаткі дзяржаўных устаноў і некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, на канчатковае спажыванне ўключаюць вартасць бясплатных паслуг, якія аказваюцца гэтымі ўстановамі і арганізацыямі асобным катэгорыям грамадзян у сферы аховы здароўя, сацыяльнага забеспячэння, адукацыі, культуры і мастацтва, а таксама грамадству ў цэлым у сферы навукі, агульнадзяржаўнага кіравання, абароны і г. д. Канчатковае спажыванне органаў дзяржаўнага кіравання і некамерцыйных арганізацый ацэньваецца па велічыні іх бягучых фактычных выдаткаў.

Рознасць паміж валавым нацыянальным даходам, які паступіў у распараджэнне, і выдаткамі на канчатковае спажыванне характарызуе велічыню валавога нацыянальнага зберажэння. Калі ад велічыні валавога нацыянальнага зберажэння адняць вартасць скарыстаных асноўных сродкаў, атрымаем паказчык чыстага нацыянальнага зберажэння. Выкарыстанне валавога нацыянальнага даходу, які паступіў у распараджэнне, раскрывае аднайменны нацыянальны рахунак, структура якога дадзена ў табліцы 6.5.

Нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, што паступіў у распараджэнне, — гэта збалансаваная макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае размеркавальныя аперацыі, звязаныя з выкарыстаннем паступіўшага ў распараджэнне валавога даходу на канчатковае спажыванне і валавое зберажэнне. Ён паказвае, як дамашнія гаспадаркі, дзяржаўныя ўстановы і некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, размяркоўваюць паступіўшыя ў іх распараджэнне даходы паміж расходамі на канчатковае спажыванне і зберажэнне. Даход, які паступіў у распараджэнне, пераносіцца з рахунку другаснага размеркавання даходаў і фіксуецца ў раздзеле «Рэсурсы». У раздзеле «Выкарыстан-

не» паказваюцца расходы на канчатковае спажыванне з выдзяленнем расходаў на індывідуальнае і калектыўнае спажыванне. Артыкулам для балансавання з'яўляецца валавое зберажэнне.

Табліца 6.5 — Нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распадажэнне, млрд р.

Аперацыі і балансавальныя артыкулы	Сектары айчыннай эканомікі					Усяго
	нефі- нансавыя прад- прыем- ствы	фінан- савыя ўста- новы	дзяр- жаў- ныя ўста- новы	дама- шнія гаспа- даркі	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	
Рэсурсы						
1. Валавы даход у распараджэнні	3579	210	10936	21269	902	36896
Выкарыстанне						
2. Індывідуальнае спажыванне	—	—	329	20331	558	21218
3. Калектыўнае спажыванне	—	—	7489	—	—	7489
4. Валавое зберажэнне	3579	210	3118	938	344	8189
5. Усяго	3579	210	10936	21269	902	36896
6. Спажыванне асноўнага капіталу	1431	109	583	646	33	2802
7. Чыстае спажыванне	2148	101	2535	292	311	5387

Для кіравання макраэканамічнымі патокамі мае значэнне распрацоўка гэтага нацыянальнага рахунку для дзяржавы ў цэлым, а таксама для сектараў «Дамашнія гаспадаркі», «Дзяржаўныя ўстановы» і «Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі». У нацыянальным рахункаводстве выкарыстоўваецца дапушчэнне, што нефінансавыя прадпрыемствы і фінансавыя ўстановы не ажыццяўляюць расходы на канчатковае спажыванне. Набытыя тавары і паслугі яны выкарыстоўваюць на прамежкавае спажыванне або для выплаты ўзнагароджання ў натуральнай форме. Паколькі нефінансавыя прадпрыемствы і фінансавыя ўстановы не перадаюць дамашнім гаспадаркам трансферты ў натуральнай форме, на іх рахунках адсутнічаюць артыкулы, якія раскрываюць расходы на канчатковае спажыванне.

Расходы арганізацый на аплату праезду і гасцініц камандзіраваных супрацоўнікаў, на ўтрыманне медыцынскіх пунктаў і іншыя расходы, звязаныя са стварэннем нармальных умоў працы, адносяцца да прамежкавага спажывання. У сувязі з гэтым зберажэнне нефінансавых прадпрыемстваў і фінансавых устаноў раўняецца даходу, які паступіў у распадажэнне. Не адносяцца да канчатковага спажывання і расходы на харчаванне і абмундзіраванне вайскоўцаў і некаторых іншых катэгорый грамадзян. Такія расходы ў нацыянальным рахункаводстве ўлічваюцца як прамежкавае спажыванне дзяржаўных устаноў.

Усе расходы дамашніх гаспадарак уключаюць расходы на канчатковае спажыванне тавараў і паслуг, прамежкавае спажыванне, пераразмеркавальныя плацяжы і валавое назапашванне асноўнага капіталу. У велічыню канчатковага спажывання дамашніх гаспадарак не павінны ўключацца расходы па набыцці дамоў, кватэр, жыллё і каштоўнасцей. Такія затраты адносяцца да валавога назапашвання асноўнага капіталу. Набыццё інструментаў, будаўнічых матэрыялаў, кармоў, іншых тавараў, а таксама аплата паслуг для вытворчых мэт адносяцца да прамежкавага спажывання. Да пераразмеркавальных плацяжоў адносяцца штрафы.

Расходы дамашніх гаспадарак улічваюцца ў цэнах пакупнікі на момант узнікнення адпаведнай крэдыторскай запазычанасці перад прадаўцом. Аб'ём пакупак тавараў і паслуг дамашнімі гаспадаркамі-рэзідэнтамі на эканамічнай тэрыторыі сваёй дзяржавы вызначаецца па даных выбарчых абследаванняў.

Канчатковае спажыванне тавараў і паслуг павялічваецца на вартасць тавараў і паслуг, атрыманых у натуральнай форме. Гэта кошт тавараў і паслуг, якія былі перададзены працадаўцамі сваім працаўнікам у якасці ўзнагароджання за выкананую работу. Акрамя таго, сюды ўключаюцца кампенсация расходаў бацькоў за ўтрыманне дзяцей у дашкольных установах, а таксама страхавыя плацяжы, выплачаныя арганізацыямі па дагаворах асабістага, маёмаснага і іншага страхавання, заключаных арганізацыямі на карысць сваіх працаўнікоў. Інфармацыю аб такіх расходах змяшчаюць справаздача па працы (форма № 1-праца), справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП), а таксама іншыя справаздачныя формы, на аснове якіх распрацоўваюцца статыстычнымі органамі табліца 2 «Колькасць, фонд і сярэдняя зароботная плата працаўнікоў» і табліца 7 «Склад фонду зароботнай платы працаўнікоў спісачнага і няспісачнага саставу, іншыя выплаты і расходы, якія не ўлічваюцца ў складзе фонду зароботнай платы».

Прадукты і паслугі для канчатковага спажывання вырабляюцца і некарпаратыўнымі арганізацыямі, якія належаць дамашнім гаспадаркам. Гэта вартасць прадуктаў, вырабленых у сялянскіх (фермерскіх) гаспадарках і асабістых дапаможных гаспадарках насельніцтва, а таксама ўмоўна налічаныя паслугі па пражыванні ва ўласным жыллі. Вартасць прадуктаў, вырабленых дамашнімі гаспадаркамі для ўласнага спажывання, вызначаецца на аснове выбарчых абследаванняў. Выпуск паслуг жыллёвага фонду, які знаходзіцца ва ўласнасці грамадзян, адпавядае вартасці ўмоўна налічаных паслуг па пражыванні ва ўласным жыллі. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца даныя аб сярэднегадавой вартасці індывідуальнага жыллёвага фонду і расходаў на эксплуатацыю 1 м² агульнай плошчы па арганізацыях дзяржаўнай

уласнасці. Для ажыццяўлення гэтага разліку складаюцца табліцы С-(1) «Агульная плошча жылых памяшканняў у жылых дамах і нежылых пабудовах, колькасць жылцоў у іх» і С-(39) «Эксплуатацыя жыллёвага фонду».

Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў фінансу-юцца за кошт дзяржаўнага бюджэту. Яны складаюцца з расходаў на індывідуальныя тавары і паслугі і калектыўныя паслугі. **Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў на індывідуальныя тавары і паслугі** — гэта выдаткі, якія фінансуюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту і бюджэтных фондаў, на спажывецкія тавары і паслугі, прызначаныя для індывідуальнага спажывання. Да індывідуальных паслуг, якія аказваюцца дзяржаўнымі ўстановамі, адносяцца паслугі ў галіне адукацыі, культуры і мастацтва, кінематаграфіі, аховы здароўя і фізічнай культуры, сацыяльнай палітыкі, частка паслуг жыллёвай гаспадаркі і сродкаў масавай інфармацыі.

Індывідуальныя тавары і паслугі перадаюцца дамашнім гаспадаркам бязвыплатна або па цэнах, якія не маюць эканамічнага значэння. Яны вызначаюцца па галінах або групах устаноў як рознасць паміж выпускам тавараў і паслуг дзяржаўнымі ўстановамі і паступленнямі ад продажу такіх тавараў і паслуг па рыначных цэнах або частковай кампенсацыяй спажыўцамі іх вартасці. Для вызначэння вартасці выпуску тавараў і паслуг расходы пералічаных дзяржаўных устаноў вызначаюцца на падставе справаздачы Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Яны разлічваюцца без выдаткаў на капітальныя ўкладанні і капітальны рамонт будынкаў і збудаванняў, абсталявання і інвентару. Для вызначэння паступленняў ад продажу тавараў і паслуг выкарыстоўваецца інфармацыя справаздачы аб выкананні бюджэту Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь (форма № 2-ВФ), табліцы С-(39) «Эксплуатацыя жыллёвага фонду» і іншых крыніц.

Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў на калектыўныя паслугі — гэта паслугі, якія аказваюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту арганізацыям для задавальнення патрэбнасцей не асобных дамашніх гаспадарак, а грамадства ў цэлым або асобных груп насельніцтва. Калектыўныя спажывецкія паслугі, якія аказваюцца дзяржаўнымі ўстановамі бязвыплатна ўсім членам грамадства, вызначаюцца па такой жа методыцы, як і індывідуальныя паслугі. Разлік ажыццяўляецца па наступных галінах: навука і навуковае абслугоўванне, кіраванне і абарона, пенсійнае абслугоўванне, арганізацыі па абслугоўванні сельскай гаспадаркі, шашэйная гаспадарка, сувязь, геалогія і разведка нетраў, геадэзічная і гідраметэара-лагічная службы, а таксама іншыя віды дзейнасці па вытворчасці тавараў і аказанні калектыўных паслуг дзяржаўнымі ўстановамі.

Расходы некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, на канчатковае спажыванне — гэта расходы грамадскіх арганізацый на спажывецкія тавары і паслугі, якія перадаюцца дамашнім гаспадаркам бязвыплатна або па цэнах, якія не маюць эканамічнага значэння. Яны складаюцца з бясплатных паслуг, якія аказваюць не толькі грамадскія арганізацыі і розныя фонды, але і падраздзяленні арганізацый сацыяльна-культурнага характару. Да іх адносяцца ведамасныя бальніцы, паліклінікі, клубы, стадыёны, жыллёвая гаспадарка і г. д. Канчатковае спажыванне некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, таксама разлічваецца як рознасць паміж выпускам тавараў і паслуг і паступленнямі ад іх продажу па рыначных цэнах або частковай кампенсацыяй спажыўцамі вартасці гэтых тавараў і паслуг.

Балансавым артыкулам нацыянальнага рахунку выкарыстання даходаў з'яўляецца **валавое зберажэнне**. Гэта частка паступіўшага ў распараджэнне нацыянальнага даходу, не скарыстаная на канчатковае спажыванне тавараў і паслуг. Указаны артыкул можа быць як дадатным, так і адмоўным. Дадатная велічыня валавога зберажэння сведчыць аб тым, што нескарыстаны даход можа быць накіраваны на набыццё актываў, пагашэнне абавязацельстваў або прырост фінансавых актываў. Яго адмоўная велічыня цягне за сабой памяншэнне актываў або павелічэнне абавязацельстваў. У выніку такі артыкул забяспечвае сувязь паміж бягучымі нацыянальнымі рахункамі і рахункамі назапашвання.

Гэтым рахункам фактычна завяршаецца група бягучых нацыянальных рахункаў для ўліку даходаў на макраўзроўні. Астатнія рахункі для ўліку даходаў маюць дапаможны характар і раскрываюць пераразмеркавальныя працэсы ў выглядзе выплат сацыяльных трансфертаў некаторым катэгорыям грамадзян.

6.5. Нацыянальнае рахункаводства сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме

Для дамашніх гаспадарак канчатковае спажыванне ўключае выдаткі на набыццё спажывецкіх тавараў і паслуг, а таксама вартасць атрыманых бязвыплатна тавараў і паслуг ад органаў дзяржаўнага кіравання і некамерцыйных арганізацый у якасці сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме. Нефінансавыя прадпрыемствы і фінансавыя ўстановы не прымаюць удзел у гэтым працэсе. Папраўка на пераразмеркаванне сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме дае магчымасць выявіць тыя выдаткі органаў дзяржаўнага кіравання і некамерцыйных арганізацый, якія яны ажыццяўляюць на карысць дамашніх гаспадарак.

З гэтай мэтай выкарыстоўваецца асобны рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме. *Нацыянальны рахунак, прызначаны для адлюстравання працэсу пераразмеркавання сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме, перададзеных дамашнім гаспадаркам дзяржаўнымі ўстановамі і некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, называецца нацыянальным рахункам пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме.* У раздзеле «Выкарыстанне» гэтага нацыя-

нальнага рахунку паказваюцца выплачаныя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме, а ў раздзеле «Рэсурсы» — атрыманыя. У сувязі з гэтым па раздзелах «Рэсурсы» і «Выкарыстанне» кансалідаванага рахунку пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме будуць запісвацца аднолькавыя сумы. Пры распрацоўцы рахункаў па сектарах «Дзяржаўныя ўстановы» і «Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі», запісы будуць ажыццяўляцца ў раздзеле «Выкарыстанне», а на рахунку сектара «Дамашнія гаспадаркі» — у раздзеле «Рэсурсы».

Дапусцім, што ў справаздачным перыядзе сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме атрымлівалі дамашнія гаспадаркі ад органаў дзяржаўнага кіравання і некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Гэта могуць быць нярыначныя тавары і паслугі індывідуальнага характару ў галінах адукацыі і аховы здароўя. Крыніцай інфармацыі аб атрыманні дамашнімі гаспадаркамі сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме з’яўляюцца справаздачы Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, а таксама інфармацыя аб дзейнасці некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.

Табліца 6.6 — Нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходу ў натуральнай форме, млрд р.

Артыкулы	Сектары айчынай эканомікі					Падра- хунак па сектарах айчын- най эканомікі
	нефі- нансавыя прад- прыемс- твы	фінан- савыя ўста- новы	дзяр- жаўныя ўстано- вы	некамерцый- ныя арганіза- цыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	дамаш- нія гаспадар- кі	
Рэсурсы						
1. Валавы даход, які паступіў у распараджэнне	3579	210	10936	902	21269	36896
2. Сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме атрыманыя	—	—	—	—	5457	5457
3. Усяго	3579	210	10936	902	26726	42353
Выкарыстанне						
4. Сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме выплачаныя	—	—	4899	558	—	5457
5. Скарэкіраваны валавы даход, які паступіў у распараджэнне	3579	210	6037	344	26726	36896
6. Усяго	3579	210	10936	902	26726	42353

Нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме мае выгляд, прыведзены ў табліцы 6.6. Методыка распрацоўкі гэтага рахунку заключаецца ў наступным. Трансферты ў натуральнай форме адлюстроўваюцца ў нацыянальным рахункаводстве на момант перадачы адпаведных тавараў або аказання паслуг. Іх вартасць роўная суме расходаў на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў, якія аказваюць індывідуальныя паслугі, і расходаў на канчатковае спажыванне некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.

Артыкул для балансавання нацыянальнага рахунку пераразмеркавання даходу ў натуральнай форме, якім з’яўляецца скарэкіраваны валавы даход, што паступіў у распадзжэнне, разлічваецца зыходзячы з валавога даходу сектара шляхам дабаўлення да яго вартасці атрыманых сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме або іх адымання. У выніку скарэкіраваны даход дамашніх гаспадарак павялічваецца на адпаведную суму, а пералічаных вышэй сектараў эканомікі памяншаецца.

Нацыянальны рахунак выкарыстання скарэкіраванага даходу, які паступіў у распадзжэнне, — гэта збалансаваная паказчыкам валавога зберажэння макраэканамічная табліца для раскрыцця велічынь фактычнага канчатковага спажывання і назаплення, размеркаваных паміж дамашнімі гаспадаркамі, дзяржаўнымі ўстановамі і некамерцыйнымі арганізацыямі, што абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Выкарыстанне скарэкіраванага валавога даходу, што паступіў у распадзжэнне нацыянальнай эканомікі, адлюстроўваецца на спецыяльным рахунку, структура якога прыведзена ў табліцы 6.7.

Табліца 6.7 — Нацыянальны рахунак выкарыстання скарэкіраванага даходу, які паступіў у распадзжэнне, млрд р.

Артыкулы	Сектары айчыннай эканомікі					Падра- хунак па сек- тарах эканом ікі
	нефі- нансавыя прадпры- емствы	фінан- савыя ўстано- вы	дзяр- жаўныя ўстано- вы	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	дамаш- нія гаспа- даркі	
Рэсурсы						
1. Скарэкіраваны даход, які паступіў у распараджэнне	3579	210	6037	344	26726	36896
Выкарыстанне						
2. Фактычнае канчатковае спажыванне	—	—	2918	—	25788	28706
3. Валавое зберажэнне	3579	210	3119	344	938	8190
4. Усяго	3579	210	6037	344	26726	36896

Нацыянальны рахунак выкарыстання скарэкціраванага даходу, што паступіў у распараджэнне, паказвае, як гэты даход размяркоўваецца паміж фактычным канчатковым спажываннем і валавым зберажэннем сектараў дамашніх гаспадарак, дзяржаўных устаноў і некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі. Фактычнае канчатковае спажыванне ўключае выдаткі на канчатковае спажыванне, адкарэкціраваныя на велічыню сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме. Напрыклад, па нацыянальным рахунку выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне сектара «Дзяржаўныя ўстановы», расходы на канчатковае спажыванне склалі

$$329 + 7489 = 7818 \text{ млрд р.}$$

Аднак, як вынікае з нацыянальнага рахунку пераразмеркавання даходу ў натуральнай форме, 4899 млрд р. з гэтай сумы перададзена дамашнім гаспадаркам у форме натуральных сацыяльных трансфертаў. Таму іх фактычнае канчатковае спажыванне, якое раўняецца вартасці калектывных паслуг, складзе толькі

$$7818 - 4899 = 2919 \text{ млрд р.}$$

Валавое зберажэнне гэтага сектара не памяншаецца, бо на вартасць сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме былі паменшаныя як валавы даход, які паступіў у распараджэнне, так і выдаткі на канчатковае спажыванне.

Усе тавары і паслугі, якія перадаюцца або аказваюцца дамашнім гаспадаркам сектарам некамерцыйных арганізацый, умоўна разглядаюцца як індывідуальныя. У нашым прыкладзе гэта велічыня складае 558 млрд р. Па гэтай прычыне паказчык фактычнага канчатковага спажывання некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, роўны нулю. У выніку фактычнае канчатковае спажыванне дамашніх гаспадарак складаецца з вартасці спажывецкіх тавараў і паслуг, набытых за кошт іх даходаў, і атрыманых сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме, што складае ў нашым прыкладзе

$$20331 + 4899 + 558 = 25788 \text{ млрд р.}$$

Паколькі атрыманыя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме раўняюцца перададзеным, велічыні фактычнага канчатковага спажывання і валавога зберажэння застаюцца без змянення. Змяненні маюць месца толькі на сектарных рахунках органаў дзяржаўнага кіравання, некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, і дамашніх гаспадарак.

На падставе паказчыкаў рахункаў утварэння даходаў, іх першаснага і другаснага размеркавання, распрацоўваецца зводны рахунак размеркавання даходаў, які паказвае размеркаванне і пераразмеркаванне даходаў дзяржавы з улікам яе ўзаемаадносін з іншымі дзяржавамі. Структура зводнага рахунку «Размеркаванне даходаў» прыведзена ў табліцы 6.8.

Табліца 6.8 — Зводны нацыянальны рахунак размеркавання даходаў, млрд р.

Выкарыстанне		Рэсурсы	
Артыкулы	Сума	Артыкулы	Сума
1	2	3	4
Субсідыі на вытворчасць і імпорт	1718	Валавы прыбытак і валавыя змешаныя даходы	13383
Даходы ад уласнасці, перададзеныя астатняму свету	207	Аплата працы работнікаў	16037
Бягучыя трансферты, перададзеныя астатняму свету	200	Падаткі на вытворчасць і імпорт	8921
Валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне	36896	Даходы ад уласнасці, атрыманыя ад астатняга свету	76
		Бягучыя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету	604
Усяго	39021	Усяго	39021

Як і ўсе іншыя рахункі нацыянальнага рахункаводства, гэты рахунак адлюстроўвае рэсурсы і іх выкарыстанне. У раздзеле «Рэсурсы» паказваюцца як даходы ад вытворчай дзейнасці, так і іншыя віды даходаў, атрыманыя ў выніку пераразмеркавальных аперацый з улікам паступленняў ад іншых дзяржаў. Даходы ад вытворчай дзейнасці складаюцца з валавога прыбытку эканомікі, аплаты працы, падаткаў на вытворчасць і імпорт. Іншыя віды даходаў уключаюць даходы ад уласнасці і бягучыя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету. Патокі даходаў ад уласнасці і бягучыя трансферты адлюстроўваюцца на рахунку «Размеркаванне даходаў» на валавой аснове. У сувязі з гэтым яны паказваюцца не як сальда атрыманых і перададзеных сум, а асобна ў раздзелах «Рэсурсы» і «Выкарыстанне».

У раздзеле «Выкарыстанне», акрамя даходаў ад уласнасці і бягучых трансфертаў, перададзеных астатняму свету, паказваюцца субсідыі на вытворчасць і імпорт, якія пераносяцца з рахунку «Утварэнне даходаў». Рознасць паміж усімі атрыманымі і перададзенымі даходамі паказвае велічыню валавога нацыя-

нальнага даходу, які паступіў у распараджэнне. Гэтым артыкулам балансуецца рахунак размеркавання даходаў.

7

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ РАХУНКАВОДСТВА НАКАПЛЕННЯ

Прырашчэнне багацця раўняецца гадавой прадукцыйнасці, паменшанай гадавым спажываннем. ... У сувязі з вызначэннем новага стану багацця трэба ... чыстае яго прырашчэнне прыпісаць да псіў агульнага рахунку багацця.

І. Ф. Валіцкі, 1877 г.

Задача

Раскрыць методыку вызначэння на макраўзроўні накіплення нацыянальнага капітала і яго змянення пад уплывам некамічных фактараў

Рашэнне

Адлюстраванне на рахунках макраўліку накіплення актываў ва ўзаемасувязі са змяненнямі ў складзе фінансавых інструментаў

Выкарыстанне

У якасці інфармацыйнай базы для распрацоўкі балансу актываў і псіваў дзяржавы і ажыццяўлення макрафінансавага менедж-

Праблема

Метадычная незавершанасць нацыянальных рахункаў накіплення, якая не дазваляе атрымаць баланс актываў і псіваў дзяржавы

7.1. Методыка разліку ў нацыянальным рахункаводстве валавога накіплення асноўнага капітала і іншых змяненняў у складзе актываў

Рэсурсы фінансавання капітальных выдаткаў выкарыстоўваюцца на валавое накіпленне асноўнага капітала, змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў, чыстае набыццё каштоўнасцей, неўзнаўляльных нефінансавых актываў і чыстае крэдытаванне. **Валавое накіпленне асноўнага капітала** — гэта ўкладанні інстытуцыйнымі адзінкамі-рэзідэнтамі сродкаў у аб'екты асноўнага капітала для стварэння новага даходу ў будучыні шляхам выкарыстання іх у вытворчасці. На нацыянальным рахунку аперацый з капіталам прырост асноўнага капітала паказваецца па артыкуле «Валавое накіпленне асноўнага капітала», які ўключае набыццё, за вылікам выбыцця, новых і існуючых асноўных фондаў, выдаткі на паляпшэнне нявырабленых матэрыяльных актываў, а таксама выдаткі ў сувязі з перадачай правоў уласнасці на нявырабленыя актывы.

У склад валавога накіплення капітала не ўключаецца набыццё дробных інструментаў, рабочай вопраткі, запасных частак і малакаштоўнага абсталявання нават тады, калі яны выкарыстоўваюцца працяглы час. Такія выдаткі адносяцца да прамежкавага спажывання. Да прамежкавага спажывання адносяцца таксама расходы на набыццё ваеннай тэхнікі, навуковыя даследаванні, рэкламу і іншыя падобныя выдаткі.

Тавары працяглага выкарыстання, набытыя дамашнімі гаспадаркамі для сваіх спажывецкіх патрэб, адносяцца да канчатковага спажывання. Незавершанае будаўніцтва і незакончаны капітальны рамонт, калі яны ажыццяўляюцца без кантракта з заказчыкам і калі за іх не паступіў плацеж, адлюстроўваюцца па артыкуле «Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў».

Методыка разліку валавога накіплення асноўнага капітала прыведзена ў табліцы 7.1. Валавое накіпленне асноўнага капітала ўлічваецца на момант перадачы правоў уласнасці на яго аб'екты той інстытуцыйнай адзінцы, якая мяркуе выкарыстаць іх у вытворчасці. Ацэнка аб'ектаў асноўнага капітала пры іх пакупцы ажыццяўляецца па цэнах набыцця ўключна з выдаткамі на транспарціроўку, устаноўку,

ганарарамі спецыялістам, кампенсцыйнымі выплатамі, падаткамі і іншымі выдаткамі, звязанымі з перадачай правоў уласнасці. Аб'екты асноўнага капіталу, вырабленыя для ўласнага выкарыстання, ацэньваюцца па разліковых асноўных цэнах або па выдатках на іх вытворчасць.

Табліца 7.1 — Разлік валавога наапалення асноўнага капіталу

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Інвестыцыі ў асноўны капітал, якія ўлічваюцца статыстыкай капітальнага будаўніцтва (за мінусам выручкі ад рэалізацыі аб'ектаў асноўнага капіталу)	7628
2. Выдаткі, якія не павялічваюць вартасці асноўных сродкаў	43
3. Вартасць малакаштоўных і недаўгавечных інструментаў і інвентару, якая ўключаецца ў каштарысы на будаўніцтва	114
4. Прырост вартасці жывёлы асноўнага статку	286
5. Выдаткі на капітальны рамонт асноўных сродкаў	347
6. Расходы на набыццё абсталявання, прадметаў працяглага выкарыстання і кніг для бібліятэк, якія ажыццяўляюцца бюджэтнымі арганізацыямі за кошт асiгнаванняў з бюджэту (за мінусам выручкі ад рэалізацыі)	629
7. Выдаткі на геалагаразведачныя работы, якія не адносяцца да аб'ектаў капітальнага будаўніцтва	173
8. Выдаткі на стварэнне і набыццё (за вылікам выручкі ад рэалізацыі):	
8.1. Праграмнага забеспячэння і баз даных для ЭВМ	41
8.2. Арыгіналаў літаратурных і мастацкіх твораў	29
9. Выдаткі на паляпшэнне нявырабленых матэрыяльных актываў	68
10. Расходы ў сувязі з перадачай права ўласнасці на нявырабленыя актывы	3
11. Валавое наапаленне асноўнага капіталу (рад. 1 – рад. 2 + рад. 3 + рад. 4 + рад. 5 + рад. 6 + рад. 7 + рад. 8.1 + рад. 8.2 + рад. 9 + рад. 10)	9275

Крыніцамі інфармацыі для вызначэння велічыні інвестыцый у асноўны капітал з'яўляюцца справаздача аб увядзенні ў дзеянне аб'ектаў, асноўных фондаў і выкарыстанні інвестыцый ў асноўны капітал (форма № 2-кб), справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства (форма № 1-МП), справаздача аб увядзенні ў дзеянне індывідуальных жылых дамоў (форма № 1-іжб). Прырост вартасці жывёлы асноўнага статку вызначаецца на аснове даных аб колькасці жывёлы на пачатак і канец года, указанай у заключнай справаздачы аб выніках уліку жывёлы (форма № 6), справаздачы аб стане жывёлагадоўлі (форма № 24). Цэны на кожны від жывёлы вызначаюцца па даных гадавой справаздачы аб вытворчасці і сабекошце прадукцыі жывёлагадоўлі (форма № 13-АПК).

Акрамя ўказаных формаў статыстычнай справаздачнасці, для вызначэння паказчыка валавога наапалення капіталу выкарыстоўваецца інфармацыя і іншых статыстычных справаздач. Напрыклад, выдаткі на капітальны рамонт машын і абсталявання вызначаюцца па даных справаздачы аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах вытворчага характару (форма № 1-п), а будынкаў і збудаванняў — па даных справаздачы аб выкананых падрадных работах (форма № 1-кб). У апошняй справаздачы адлюстроўваюцца выдаткі на капітальны рамонт будынкаў і збудаванняў, выкананых як падрадным, так і гаспадарчым спосабамі.

Выдаткі на стварэнне і набыццё праграмнага забеспячэння і баз даных для ЭВМ утрымлівае справаздача аб выкарыстанні грашовых сродкаў (форма № 1-ф). Некаторыя выдаткі, якія ўключаюцца ў валавое наапаленне асноўнага капіталу, вызначаюцца па даных справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту. Прырост асноўнага капіталу ў раздзеле «Выкарыстанне» рахунку аперацый з капіталам можа характарызавацца як дадатнай велічыняй, так і адмоўнай. У выпадку перавышэння вартасці пабудаваных будынкаў і збудаванняў, набытых машын, абсталявання і іншых аб'ектаў асноўных сродкаў над выручкай ад рэалізацыі выбыўшай маёмасці і выдаткамі, якія не павялічваюць вартасць асноўных сродкаў, прырост асноўнага капіталу будзе дадатным. У адваротным выпадку мае месца яго змяншэнне, якое па артыкуле «Валавое наапаленне асноўнага капіталу» будзе паказана з мінусам. Рахунак аперацый з капіталам павінен паказаць чысты прырост асноўнага капіталу за вылікам выдаткаў па кампенсцыі скарыстаных у вытворчасці асноўных фондаў, велічыня якіх вызначаецца па ўсталяваных нормах амартызацыйных адлічэнняў.

Частка зберажэння выкарыстоўваецца для фінансавання прыросту матэрыяльных абаротных сродкаў. У нацыянальным рахункаводстве *змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў* — гэта рознасць паміж вартасцю запасаў на канец і пачатак справаздачнага перыяду, якія для ўстаранення ўплыву змянення цэн паказаны ў сярэдніх рыначных цэнах справаздачнага перыяду. Артыкул «Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў» характарызуе прырост вартасці запасаў сыравіны, матэрыялаў, паліва, малакаштоўных і недаўгавечных прадметаў, незавершанай вытворчасці, гатовай прадукцыі, тавараў і іншых прадуктаў, не ўключаных у валавое наапаленне асноўных фондаў, якімі на дадзены момант валодаюць гаспадарчыя адзінкі сектараў эканомікі дзяржавы.

У адпаведнасці з прынцыпамі нацыянальнага рахункаводства змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў павінна разлічвацца як рознасць паміж паступленнем прадукцыі і яе выбыццём у рыначных цэнах на момант іх паступлення або выбыцця. Для правільнага вызначэння прыросту запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў вельмі важна дасягнуць іх аднолькавай ацэнкі на пачатак і канец справаздачнага перыяду, паколькі пры розных ацэнках пад уплывам інфляцыі ўзнікае холдынжавы прыбытак, які паказваецца толькі на рахунку пераацэнкі, а з усіх іншых нацыянальных рахункаў выключаецца. Для дасягнення аднолькавай ацэнкі лепш выкарыстоўваць сярэднія цэны справаздачнага перыяду.

Паколькі на практыцы немагчыма атрымаць інфармацыю аб кожнай аперацыі паступлення і выбыцця прадукцыі на працягу справаздачнага перыяду, змяненне запасаў разлічваецца як іх рознасць на канец і пачатак перыяду па даных справаздачы аб складзе сродкаў і крыніцах іх утварэння па форме № 2-ф. У выніку такога падыходу велічыня змянення запасаў уключае і змяненне цэн. Каб выключыць уплыў змянення цэн, пры вызначэнні змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў ажыццяўляецца спецыяльны разлік, з дапамогай якога запасы на пачатак і канец справаздачнага перыяду ацэньваюцца ў сярэдніх цэнах гэтага перыяду.

Для пераацэнкі запасаў на пачатак і канец справаздачнага перыяду ў сярэднія цэны разлічваецца паправачны каэфіцыент на аснове паказчыкаў абарачальнасці матэрыяльных абаротных сродкаў, долевых каэфіцыентаў і штомесячных індэксаў цэн. Методыка такога разліку прыведзена ў табліцы 7.2.

Каб вызначыць запасы на пачатак і канец справаздачнага перыяду ў сярэдніх цэнах, даныя справаздачы аб складзе сродкаў і крыніцах іх утварэння памнажаюцца на паправачны каэфіцыент на пачатак і канец кожнага квартала. Скарэктраванае змяненне запасаў за год вызначаецца як сума змянення запасаў па ўсіх кварталах. Як вынікае з табліцы 7.2, скарэктраванае змяненне запасаў за год па кварталах вызначаецца наступным чынам:

- ♦ першы квартал — 19 млрд р. (2025 – 2006);
- ♦ другі квартал — 39 млрд р. (2064 – 2025);

Табліца 7.2 — Змяненне вытворчых запасаў у справаздачным годзе

Паказчыкі	Рэшткі вытворчых запасаў				
	1-е студзеня	1-е красавіка	1-е ліпеня	1-е кастрычніка	31-е снежня
1. Запасы ў бягучых цэнах, млрд р.	2045	2079	2148	2189	2233
2. Паправачны каэфіцыент	0,981	0,974	0,961	0,953	0,945
3. Запасы ў сярэдніх цэнах (рад. 1 · рад 2), млрд р.	2006	2025	2064	2086	2110

- ♦ трэці квартал — 22 млрд р. (2086 – 2064);
- ♦ чацвёрты квартал — 24 млрд р. (2110 – 2086).

Скарэктраваная сума змянення запасаў за чатыры кварталы складзе

$$19 + 39 + 22 + 24 = 104 \text{ млрд р.}$$

Прырост вытворчых запасаў у бягучых цэнах па даных табліцы 7.2 вызначаецца ў памеры

$$2233 - 2045 = 188 \text{ млрд р.}$$

Рознасць паміж прыростам вартасці вытворчых запасаў у бягучых цэнах і сярэдніх цэнах справаздачнага года паказвае холдынжавы прыбытак, які ў дадзеным выпадку складзе

$$188 - 104 = 84 \text{ млрд р.}$$

Разлікі выконваюцца асобна для вытворчых запасаў, гатовай прадукцыі, тавараў і незавершанай вытворчасці. Змяненне запасаў сельскагаспадарчай прадукцыі па ўсіх катэгорыях гаспадарак вызначаецца на аснове справаздач сельскагаспадарчых арганізацый і выбарачных абследаванняў дамашніх гаспадарак. Прырост запасаў разлічваецца як рознасць паміж вартасцю запасаў на канец і пачатак года і ацэньваецца ў сярэднегадавых цэнах бягучага года. Ён складаецца з прыросту запасаў прадукцыі жывёлагадоўлі, раслінаводства, жывёлы на гадоўлі і адкорме. Для гэтай мэты выкарыстоўваюцца заключная справаздача аб выніках уліку жывёлы (форма № 6) і справаздача аб стане жывёлагадоўлі (форма № 24). Цэны на кожны від жывёлы вызначаюцца па даных справаздачы аб вытворчасці і сабекошце прадукцыі жывёлагадоўлі (форма № 13-АПК). Па даных абследавання дамашніх гаспадарак устанаўліваецца сярэдняя цана рэалізацыі атрыманай імі прадукцыі жывёлагадоўлі.

Методыка вызначэння змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў прыведзена ў табліцы 7.3.

Табліца 7.3 — Разлік змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Вытворчыя запасы	104
2. Незавершаная вытворчасць	23
3. Гатовая прадукцыя	117
4. Тавары	69
5. Запасы прадукцыі сельскай гаспадаркі ў прыватных дапаможных гаспадарках насельніцтва і ў сялянскіх (фермерскіх) гаспадарках	72
6. Прадукцыя лесапасадак	9
7. Дзяржаўныя матэрыяльныя рэзервы	47
8. Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў (сума радкоў 1–7)	441

Акрамя валавога наапалення асноўнага капіталу ў раздзеле «Выкарыстанне» рахунку «Аперацыі з капіталам» паказваецца чыстае набыццё каштоўнасцей, неўзнаўляльных нефінансавых і нематэрыяльных актываў. Да каштоўнасцей адносяцца алмазы, неманетарнае золата, іншыя каштоўныя камяні і металы, антыкварыят, мастацкія творы і іншыя каштоўнасці, якія не выкарыстоўваюцца ў вытворчасці, не спажываюцца і захоўваюцца як запасы вартасці. Неўзнаўляльныя нефінансавыя актывы характарызуюцца коштам зямлі. **Нематэрыяльныя актывы** — гэта патэнты, гандлёвыя знакі, аўтарскія правы, а таксама іншыя каштоўнасці, якія маюць вартасную ацэнку і не з’яўляюцца фізічнымі аб’ектамі.

Чыстае набыццё каштоўнасцей, зямлі і нематэрыяльных актываў вызначаецца як рознасць паміж набытымі і прададзенымі пералічанымі аб’ектамі ўліку. У цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь зямля выключана з таварнага абароту, у сувязі з чым гэты артыкул нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам адсутнічае. Набыццё каштоўнасцей і нематэрыяльных актываў складае нязначную велічыню і таму фактычна не аказвае ўплыву на структуру нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам.

7.2. Нацыянальны рахунак аперацый з капіталам

Усе разгледжаныя раней нацыянальныя рахункі былі прызначаны для адлюстравання бягучых аперацый, якія завяршаюцца ў справаздачным перыядзе. Аперацыі і паказчыкі, якія адносяцца да набыцця, выкарыстання і выбыцця аб’ектаў, прызначаных для выкарыстання ў наступных перыядах, адлюстроўваюцца на нацыянальных рахунках наапалення. Да рахункаў наапалення адносяцца рахунак аперацый з капіталам, фінансавы рахунак, рахунак іншых змяненняў у аб’ёме актываў і рахунак пераацэнкі.

З пералічаных рахункаў асноўным з’яўляецца **нацыянальны рахунак аперацый з капіталам**. Гэта збалансаваная паказчыкам чыстага запазычання або чыстага крэдытавання макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае фінансаванне валавога наапалення асноўнага капіталу і змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў, уключаючы пераразмеркаванне багацця паміж сектарамі эканомікі і астатнім светам у выглядзе капітальных трансфераў. На гэтым рахунку, які можна назваць рахункам капітальных выдаткаў, адлюстроўваецца вартасць нефінансавых актываў, набытых або выбыўшых у справаздачным перыядзе, а таксама змяненне чыстай вартасці ўласнага капіталу за кошт зберажэнняў і капітальных трансфераў.

Рахунак капітальных выдаткаў прызначаны для колькаснага адлюстравання рэальнага наапалення асноўных і абаротных сродкаў, а таксама іншых каштоўнасцей. Ён улічвае аперацыі ўсіх сектараў эканомікі з нефінансавымі актывамі, якія вядуць да іх змянення. Гэта можа быць валавое наапаленне асноўнага капіталу і яго спажыванне, змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў, чыстае набыццё каштоўнасцей, зямлі і іншых нявырабленых актываў. Крыніцы фінансавання гэтых аперацый адлюстроўваюцца як змяненні ў абавязацельствах і чыстай вартасці ўласнага капіталу.

Асноўнай крыніцай фінансавання капітальных выдаткаў з’яўляюцца зберажэнні. Іх сума пераходзіць з папярэдняга рахунку выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне. Другой крыніцай фінансавання капітальных выдаткаў з’яўляюцца **капітальныя трансферты**. Гэта аперацыі, пры якіх адна інстытуцыйная адзінка бязвыплатна перадае другой адзінцы актывы ў грашовай або натуральнай форме для інвестыцыйных мэт. Яны ажыццяўляюцца ў выглядзе адначасовых пераразмеркавальных плацэжаў. Да такіх плацэжаў адносяцца незваротнае фінансаванне капітальных укладанняў прадпрыемстваў з дзяржаўнага бюджэту, перадача капіталу ў працэсе прыватызацыі, спісанне завінавачанасці за мінулыя гады і іншыя паступленні.

У рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку «Аперацыі з капіталам» паказваюцца як атрыманыя, так і выплачаныя капітальныя трансферты. Сальда атрыманых і выплачаных капітальных трансфераў павялічвае або памяншае крыніцы фінансавання капітальных выдаткаў. Пры распрацоўцы кансалідаваных

рахункаў для эканомікі ў цэлым улічваюцца толькі капітальныя трансферты, якія атрыманы ад астатняга свету і перададзены астатняму свету, паколькі капітальныя трансферты, выплачаныя і атрыманыя ўнутры дзяржавы, не прыводзяць да змянення крыніц фінансавання капітальных выдаткаў. Аднак, скажам, інвестыцыйныя субсідыі за кошт рэсурсаў дзяржаўнага бюджэту на рахунку «Аперацыі з капіталам» сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» будуць паказаныя як трансферты атрыманыя, а на гэтым жа рахунку сектара «Дзяржаўныя ўстановы» — як трансферты выплачаныя.

Гэта тычыцца і спісання запазычанасці па крэдытах, выдадзеных нефінансавым прадпрыемствам, для якіх такое спісанне з'яўляецца атрыманым трансфертам, а для сектара «Фінансавыя ўстановы» — выплачаным трансфертам. У выпадку фінансавання такога спісання за кошт сродкаў дзяржаўнага бюджэту па рахунку «Аперацыі з капіталам» сектара «Фінансавыя ўстановы» яно будзе праведзена як трансферты атрыманыя, а па гэтым жа рахунку сектара «Дзяржаўныя ўстановы» як трансферты выплачаныя. Крыніцы фінансавання капітальных выдаткаў дзяржавы ў цэлым па кансалідаваным нацыянальным рахунку «Аперацыі з капіталам» у выніку такіх аперацый не змяняцца.

Структура рахунку аперацый з капіталам прыведзена ў табліцы 7.4. Як вынікае з прыведзенага рахунку, у справаздачным перыядзе ўласны капітал усіх сектараў эканомікі павялічыўся на 8330 млрд р., аднак іх актывы павялічыліся на

$$9275 + 441 + 14 = 9730 \text{ млрд р.}$$

Табліца 7.4 — Нацыянальны рахунак аперацый з капіталам па сектарах эканомікі, млрд р.

Паказчыкі	Нефінансавыя прадпрыемствы	Фінансавыя ўстановы	Дзяржаўныя ўстановы	Дамашнія гаспадаркі	Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	Усяго
<i>Змяненне чыстай вартасці капіталу</i>						
1. Валавое зберажэнне	3579	210	3118	938	344	8189
2. Капітальныя трансферты атрыманыя (+)	1418	295	1373	306	20	3412
3. Капітальныя трансферты перададзеныя (–)	34	—	3105	132	—	3271
4. Усяго	4963	505	1386	1112	364	8330
<i>Змяненне ў актывах</i>						
5. Валавое накапленне асноўнага капіталу	6557	151	1357	846	364	9275
6. Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў	268	–22	67	127	1	441
7. Чыстае набыццё:						
7.1. Каштоўнасцей	1	3	2	4	—	10
7.2. Зямлі і іншых нявырабленых матэрыяльных актываў	—	—	—	—	—	—
7.3. Нематэрыяльных актываў	4	—	—	—	—	4
8. Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (–)	–1867	373	–40	135	–1	–1400
9. Усяго	4963	505	1386	1112	364	8330

Рознасць паміж велічынямі прыросту ўласнага капіталу і актываў усіх сектараў нацыянальнай эканомікі паказвае чыстае крэдытаванне або чыстае запазычванне. **Чыстае крэдытаванне** — гэта перавышэнне крыніц фінансавання над выдаткамі на набыццё нефінансавых актываў за вылікам іх продажу, якое паказвае велічыню рэсурсаў, перададзеных дзяржавай у распараджэнне астатняму свету. На ўзроўні рахункаў асобных сектараў нацыянальнай эканомікі чыстае крэдытаванне паказвае велічыню рэсурсаў, перададзеных не толькі ў распараджэнне астатняму свету, але і іншым сектарам нацыянальнай эканомікі.

Чыстае запазычанне — гэта дэфіцыт крыніц фінансавання ў параўнанні з выдаткамі на набыццё нефінансавых актываў, якое паказвае перавышэнне абавязацельстваў над актывамі. Чыстае запазычанне кансалідаванага рахунку паказае рэсурсы, атрыманыя толькі ад астатняга свету, а рахункі сектараў нацыянальнай эканомікі — як ад астатняга свету, так і ад іншых сектараў. У нашым прыкладзе чыстае запазычанне краіны складае

$$8330 - 9730 = - 1400 \text{ млрд р.}$$

Велічынёй чыстых запазычання або крэдытавання балансуецца рахунак аперацый з капіталам, у сувязі з чым на гэту велічыню ў сістэме нацыянальных рахункаў робіцца перадатачны запіс з раздзела «Змяненне ў актывах» (выкарыстанне) рахунку аперацый з капіталам у раздзел «Змяненне ў абавязацельствах і чыстай вартасці капіталу» фінансаванага рахунку.

Такім чынам, нацыянальны рахунак аперацый з капіталам паказвае выкарыстанне рэсурсаў на наакупленне нефінансавых актываў у выглядзе набыцця асноўных сродкаў, прыросту запасаў сыравіны, матэрыялаў, паліва і іншых каштоўнасцей. Наакупленне нефінансавых актываў разам з перададзенымі астатняму свету капіталнымі трансфертамі можа быць большым або меншым за велічыню валавога зберажэння разам з атрыманымі ад астатняга свету капіталнымі трансфертамі.

7.3. Класіфікацыя на макраўзроўні фінансавых актываў і абавязацельстваў

Для ўзаемаўвязкі вынікаў вытворчасці тавараў і паслуг з фінансавымі аперацыямі прызначаны макраэканамічны ўлік аперацый з фінансавымі актывамі і абавязацельствамі. З дапамогай гэтага раздзела нацыянальнага рахункаводства ажыццяўляецца раскрыццё механізму фінансавання дэфіцыту сродкаў, патрэбных для назапашвання прыросту матэрыяльных актываў. У выпадку перавышэння фінансавых актываў над абавязацельствамі фінансавы рахунак раскрывае напрамкі выкарыстання лішкаў рэсурсаў. Пры дэфіцыце фінансавых рэсурсаў дзяржава вымушана расходаваць запасы фінансавых актываў або прымаць дадатковыя фінансавыя абавязацельствы (павялічваць даўгі). Нескарыстаны лішак валавога зберажэння разам з сальда капіталных трансфертаў можа быць накіраваны на прырост фінансавых актываў або на пагашэнне даўгоў.

У сістэме нацыянальных рахункаў фінансавыя актывы і абавязацельствы групуюцца наступным чынам:

- ◆ манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання (СДР);
- ◆ наяўныя грошы і дэпазіты;
- ◆ каштоўныя паперы, акрамя акцый;
- ◆ пазыкі;
- ◆ акцыі і іншыя каштоўныя паперы;
- ◆ страхавыя тэхнічныя рэзервы;
- ◆ дэбіторская завінавачанасць і крэдыторская запазычанасць.

Адметнасць гэтай класіфікацыі заключаецца ў тым, што як для актываў, так і для абавязацельстваў выкарыстоўваюцца аднолькавыя групы фінансавых інструментаў, за выключэннем манетарнага золата і спецыяльных правоў запазычання (СДР), у дачыненні да якіх не існуе абавязацельстваў. Манетарнае золата мае форму зліткаў, брускоў або манет, права ўласнасці на якія належыць Ураду і Нацыянальнаму банку Рэспублікі Беларусь. У сувязі з гэтым указаныя артыкулы мае толькі фінансавы рахунак сектара «Дзяржаўныя ўстановы». Астатнія артыкулы могуць быць ва ўсіх сектарах эканомікі і характарызуюць як іх актывы, так і абавязацельствы.

Наяўныя грошы — гэта законны сродак плацяжу ў форме банкнот і манет ў нацыянальнай або замежнай валюце. Манапольнае права на выпуск у абарачэнне банкнот мае цэнтральны банк, функцыі якога ў Рэспубліцы Беларусь выконвае Нацыянальны банк Рэспублікі Беларусь. Па балансе Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь выпушчаныя ў абарачэнне наяўныя грошы паказваюцца ў пасіве і ўяўляюць сабой яго рэсурсы, якія павінны быць забяспечаны таварнай масай. Пасля пералічэння камерцыйнымі банкамі Нацыянальнаму банку Рэспублікі Беларусь ў безнаяўнай форме намінальнай вартасці банкнот, апошнія паступаюць у касу камерцыйных банкаў, а затым пасля спісання з разліковых або бягучых рахункаў кліентаў адпаведнай сумы безнаяўных грошай перадаюцца ім для разлікаў з працаўнікамі. Таму для іншых інстытуцыйных адзінак як сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», так і ўсіх астатніх сектараў, наяўныя грошы, якія знаходзяцца ў іх распараджэнні, з'яўляюцца актывамі, набытымі, як і ўсе іншыя тавары.

Існуюць разнастайныя віды дэпазітаў, з якіх можна выдзеліць дэпазіты да запатрабавання, тэрміновыя, трансакцыйныя, чэкавыя і іншыя. Дэпазіт да запатрабавання можа быць зняты ўладальнікам без папярэдняга паведамлення, у сувязі з чым банкі выплачваюць па такіх дэпазітах меншы даход у параўнанні з тэрміновымі дэпазітамі. Тэрміновы дэпазіт можна забраць толькі пасля заканчэння абумоўленага тэрміну або пасля папярэдняга паведамлення. Трансакцыйны дэпазіт — гэта залічэнне грошай на банкаўскі рахунак, сродкі з якога могуць быць пераведзены іншым асобам у выглядзе плацяжоў па аперацыях. Чэкавы дэпазіт — гэта рахунак, які дае ўладальніку права выпісваць чэк, падлеглы абавязковаму пагашэнню. Аднак у любым выпадку для банка або іншай спецыялізаванай крэдытнай установы дэпазіты з'яўляюцца абавязацельствамі перад кліентамі (пасівамі), а для кліентаў — актывамі, паколькі гэта ўласнасць укладчыкаў, якая прыносіць ім эканамічную выгаду.

Каштоўныя паперы — гэта грашовыя дакументы або запісы на рахунках, якія засведчваюць маёмасныя правы або адносіны пазыкі ўладальніка дакумента ў дачыненні да яго эмітэнта. У нацыянальным рахункаводстве ў якасці асобных катэгорый фінансавых актываў выдзяляюць акцыі і даўгавыя абавязацельствы. **Акцыя** — гэта каштоўная папера, якая сведчыць аб унясенні яе ўладальнікам пэўнай долі ў статутны фонд акцыянернага таварыства і дае правы на атрыманне часткі прыбытку ў выглядзе

дывідэнду, а таксама на ўдзел ў кіраванні акцыянерным таварыствам шляхам галасавання на сходах акцыянераў. Купіўшы акцыі, інвестар перадае свае сродкі акцыянернаму таварыству на ўвесь час яго дзейнасці, таму для акцыянернага таварыства — гэта ўласны капітал, які паказваецца ў пасіве яго балансу.

Пераход права ўласнасці на акцыі ад аднаго ўладальніка да другога не змяняе сутнасці справы. Таму па сваім эканамічным змесце акцыя не з'яўляецца даўгавым абавязацельствам, аднак у нацыянальным рахункаводстве ў дачыненні да інстытуцыйных адзінак-эмітэнтаў выпушчаныя ў абарачэнне акцыі ўмоўна прыраўноўваюцца да абавязацельстваў. Для інстытуцыйных адзінак-інвестараў набытыя акцыі ўяўляюць сабой фінансавыя актывы і адлюстроўваюцца ў актыве іх балансаў. Даўгавыя каштоўныя паперы апасродкуюць крэдытныя адносіны і сведчаць аб выдачы пазыкі на пэўны тэрмін, якая падлягае звароту з выплатай вызначаных загадзя працэнтаў за карыстанне пазыкай. Гэта могуць быць аблігацыі, вэксалі і іншыя даўгавыя абавязацельствы.

Наступным элементам фінансавага рахунку з'яўляюцца пазыкі, якія ўтвараюцца пры перадачы грошай або матэрыяльных каштоўнасцей аднымі ўдзельнікамі дагавору пазыкі другім на ўмовах звароту і, як правіла, з выплатай працэнтаў. Пазыкі павінны пацвярджацца дакументамі, каторыя не падлягаюць перадачы або па якіх крэдытор не атрымлівае ніякай каштоўнай паперы. Сюды ўваходзяць усе пазыкі і авансы, што выдаюць банкі, фінансавыя кампаніі і іншыя ўстановы ўраду, нефінансавым прадпрыемствам і карпарацыям, дагаворы аб фінансавым лізінгу, пазыкі на фінансаванне камерцыйнага крэдыту, спажывецкі крэдыт на набыццё тавараў у растэрміноўку, продаж каштоўных папер з наступным іх выкупам, а таксама пацверджаныя пазыкамі патрабаванні да МВФ. Не ўключаюць у гэты элемент фінансавага рахунку гандлёвы крэдыт і авансы да атрымання або плацяжу. Такім чынам, як па каштоўных паперах, так і па пазыках, у межах сектараў айчынай эканомікі на фінансавым рахунку змяненні ў актывах павінны быць аднолькавымі са змяненнямі ў абавязацельствах і чыстай вартасці ўласнага капіталу.

Фінансавы рахунак сектара «Фінансавыя ўстановы» адлюстроўвае таксама і страхавыя рэсурсы страхавых кампаній у выглядзе тэхнічных рэзерваў. **Страховыя тэхнічныя рэзервы** — гэта фонды, што ствараюцца страхавымі кампаніямі для забеспячэння гарантый выплат страхавых кампенсацый і сум. Ствараюцца страхавыя рэзервы за кошт сродкаў трымальнікаў страхавых полісаў, для якіх апошнія з'яўляюцца актывамі. На фінансавым рахунку сектара «Фінансавыя ўстановы» страхавыя рэзервы адлюстроўваюцца ў выглядзе абавязацельстваў. Гэта тычыцца і рэзерваў пенсійных фондаў. Пры перавышэнні ў пэўныя аперацыйныя перыяды выплат страхавальнікам над бягучымі паступленнямі плацяжоў, а таксама ў іншых абумоўленых загадзя выпадках плацяжы ажыццяўляюцца за кошт страхавых рэзерваў. Свабодныя сродкі страхавых рэзерваў выкарыстоўваюцца для інвестыцый, што прыносяць страхавым кампаніям значны дадатковы даход.

Тэхнічныя страхавыя рэзервы прызначаны для збалансавання паступленняў страхавых прэмій і выплат страт у межах нармальных сярэдніх ваганняў іх узроўняў. У склад тэхнічных страхавых рэзерваў уключаюцца чысты ўдзел дамашніх гаспадарак у рэзервах страхавання жыцця і пенсійных фондах, а таксама авансавыя выплаты страхавых прэмій і рэзерваў па неадрэгуляваных прэтэнзіях. Удзел дамашніх гаспадарак у рэзервах па страхаванні жыцця і пенсійных фондах вызначаецца велічынёй іх актываў у гэтых рэзервах.

Дэбіторская завінавачанасць і крэдыторская запазычанасць узнікаюць пры перадачы інстытуцыйнымі адзінкамі пэўных рэсурсаў, якія маюць грашовую ацэнку. Сюды адносяцца даўгі пакупнікоў пастаўшчыкам за адгрузаныя прадукцыю і тавары, выкананыя работы і аказаныя паслугі, выданыя і атрыманыя камерцыйныя крэдыты, авансы, запазычанасць перад бюджэтам па падатках і іншыя рахункі да атрымання або плацяжу. У рамках унутранай эканомікі тэарэтычна велічыні дэбіторскай завінавачанасці і крэдыторскай запазычанасці павінны быць аднолькавымі, паколькі па ўказаных аперацыях крэдыторы набываюць патрабаванні да даўжнікоў, а даўжнікі прымаюць на сябе абавязацельствы выплаты гэтых даўгоў крэдыторам. Аднак паколькі інстытуцыйныя адзінкі-рэзідэнты ажыццяўляюць гаспадарчыя аперацыі з нерэзідэнтамі, а таксама па прычыне наяўнасці неадрэгуляваных даўгоў, велічыні дэбіторскай завінавачанасці і крэдыторскай запазычанасці ні ў сектарных рахунках, ні ў кансалідаваным фінансавым рахунку не аднолькавыя.

7.4. Адлюстраванне ў нацыянальным рахункаводстве пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў

Для раскрыцця ў нацыянальным рахункаводстве механізму пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў паміж сектарамі-крэдытарамі і сектарамі-пазычальнікамі выкарыстоўваецца **нацыянальны фінансавы рахунак**. Гэта збалансаваная макраэканамічная табліца, якая раскрывае аперацыі інстытуцыйных адзінак з фінансавымі актывамі і абавязацельствамі, абумоўленыя механізмам пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў паміж

сектарами-кредыторамі і сектарами-пазычыльнікамі. Як вынікае з прыведзенага ў табліцы 7.4 прыкладу, у дзяржавы не хапае для фінансавання наакуплення нефінансавых актываў 1400 млрд р., таму нацыянальны фінансавы рахунак павінен раскрыць крыніцы папаўнення фінансавых рэсурсаў пры ўзнікшым іх дэфіцыце.

Фінансавы рахунак складаецца з двух частак, якія характарызуюць змяненні ў фінансавых актывах і абавязацельствах. Гэты рахунак узаемаўвязае вынікі функцыянавання эканомікі дзяржавы, звязаныя з вытворчасцю тавараў і паслуг, утварэннем, размеркаваннем, перамеркаваннем і выкарыстаннем даходаў з фінансавымі рэсурсамі сектараў і нацыянальнай эканомікі ў цэлым. Ён з'яўляецца сувязным звязом паміж балансамі актываў і абавязацельстваў на пачатак і канец справаздачнага перыяду. З яго дапамогай закрываецца ўвесь комплекс рахункаў нацыянальнага рахункаводства для ўліку працэсаў вытворчасці, утварэння, размеркавання, перамеркавання і выкарыстання даходаў, а таксама наакуплення капіталу.

На фінансавым рахунку рэгіструецца прырост або змяншэнне фінансавых актываў і абавязацельстваў. Рознасць паміж змяненнямі ў актывах і абавязацельствах пакажа чыстую суму выдадзеных або атрыманых крэдытаў, прырост або змяншэнне чыстай вартасці ўласнага капіталу. Пры правільнай распрацоўцы фінансавога рахунку гэты паказчык павінен быць аднолькавым па суме і супрацьлеглым па знаку балансавальнаму артыкулу нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам. Паколькі ўнутры сектараў айчынай эканомікі агульны прырост фінансавых актываў заўсёды павінен раўняцца агульнаму прыросту фінансавых абавязацельстваў і чыстай вартасці ўласнага капіталу, у цэлым па народнай гаспадарцы папаўненне фінансавых актываў пры ўзнікшым іх дэфіцыце або выкарыстанне лішкаў гэтых актываў адбываецца ў выніку ўзаемаадносін з нерэзідэнтамі, якія адлюстроўваюцца на фінансавым рахунку сектара «Астатні свет» і затым уключаюцца ў кансалідаваны фінансавы рахунак.

Аднак кансалідаваны нацыянальны фінансавы рахунак не дае магчымасці вызначыць сектары-кредыторы і сектары-пазычальнікі. Для гэтай мэты распрацоўваюцца сектарныя фінансавыя рахункі і больш дэталёвыя матрычныя табліцы руху фінансавых сродкаў, якія дазваляюць зрабіць аналіз фінансавых патокаў унутры сектараў і па эканоміцы ў цэлым. Сектарныя фінансавыя рахункі дазваляюць вызначыць чыстых крэдытараў і пазычальнікаў. Рознасць паміж змяненнямі велічынь фінансавых актываў і абавязацельстваў асобных сектараў эканомікі характарызуе іх чыстае фінансавое становішча. Змяненне чыстага фінансавога становішча сектара эканомікі, галіны або гаспадарчага комплексу змяняе на адну і тую ж суму пэўны артыкул нацыянальнага фінансавога рахунку і адзін з артыкулаў іншага рахунку нацыянальнага рахункаводства. Пры ўзнікненні або ліквідацыі фінансавога актыву, перадачы правоў уласнасці на яго запісы ажыццяўляюцца толькі на фінансавым рахунку.

Структура нацыянальнага фінансавога рахунку прыведзена ў табліцы 7.5.

Табліца 7.5 — Кансалідаваны фінансавы нацыянальны рахунак, млрд р.

Змяненні ў актывах	Паказчыкі	Змяненні ў абавязацельствах і чыстай вартасці ўласнага капіталу
×	Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (–)	–1400
4	Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання	—
39	Іншыя рэзервовыя актывы	—
–247	Наяўныя грошы і дэпазіты	28
8	Каштоўныя паперы, акрамя акцый	12
–6	Пазыкі	548
3	Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу ў капітале	105
—	Страховыя тэхнічныя рэзервы	5
—	Пенсійныя фонды	1
597	Дэбіторская завінавачанасць і крэдыторская запазычанасць	917
9	Іншыя фінансавыя актывы і абавязацельствы	23
407	Усяго	1639
—	Чыстае набыццё фінансавых актываў або прыняцце абавязацельстваў	1232
×	Узаемаўвязка паміж балансіровачным артыкулам рахунку аперацый з капіталам і балансіровачным артыкулам фінансавога рахунку	168
407	Баланс фінансавога рахунку (1639 – 1400 + 168)	407

Левы бок фінансавога рахунку паказвае набыццё фінансавых актываў за вылікам іх продажу, а правы — прыняцце фінансавых абавязацельстваў за вылікам іх пагашэння. Таму на фінансавым рахунку рэгіструюцца не самі фінансавыя актывы і абавязацельствы, а іх змяненні за пэўны перыяд. Гэты рахунак з'яўляецца сувязным звязом паміж балансамі нацыянальнага багацця на пачатак і канец справаздачнага

перыяду. У адрозненне ад рахунку аперацый з капіталам, які паказвае выкарыстанне сродкаў на наапапенне нефінансавых актываў, фінансавы рахунак сведчыць аб тым, якім чынам папаўняюцца фінансавыя актывы або як выкарыстоўваецца іх лішак. Ён паказвае механізм пераразмеркавання фінансавых рэсурсаў паміж сектарамі-крэдытарамі і сектарамі-пазычальнікамі, аднак не дае адказу на пытанне, хто каго фінансуе.

Для гэтага патрэбна распрацоўка больш дэталёвых табліц, якія характарызуюць патокі фінансавых рэсурсаў і з'яўляюцца развіццём фінансавага рахунку. Гэта могуць быць фінансавыя рахункі сектараў эканомікі, матрычныя табліцы для раскрыцця складу фінансавых рэсурсаў і ўзаемаадносін паміж сектарамі эканомікі. Змест такіх табліц наступны:

- ♦ па вертыкалі — віды фінансавых актываў, па гарызанталі — фінансавыя актывы ў разрэзе сектараў-дэбітараў;

- ♦ па вертыкалі — віды фінансавых абавязацельстваў, па гарызанталі — фінансавыя абавязацельствы ў разрэзе сектараў-крэдытараў.

Такія табліцы даюць магчымасць вызначыць сектары, якія з'яўляюцца чыстымі крэдытарамі, і сектары — чыстыя пазычальнікі. На аснове атрыманай інфармацыі можна вызначыць фінансавыя плыні паміж сектарамі эканомікі і ажыццявіць іх аналіз з мэтай выяўлення тэндэнцый у напрамках іх развіцця, прагназавання фінансавых узаемаадносін і эфектыўнага кіравання імі.

У адрозненне ад іншых нацыянальных рахункаў, фінансавы рахунак не мае балансіровачнага артыкула, які пераносіцца на іншы рахунак. Сальда гэтага рахунку тэарэтычна павінна раўняцца па велічыні і з'яўляцца супрацьлеглым па знаку балансіровачнаму артыкулу «Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (—)» рахунку аперацый з капіталам. Калі валавое зберажэнне і сальда капітальных трансфераў, якія складаюць аб'ём фінансавых рэсурсаў, поўнасю не былі выкарыстаны на наапапенне нефінансавых актываў, рэшта можа быць накіравана на набыццё фінансавых актываў або пагашэнне даўгоў. Пры ўтварэнні дэфіцыту ўласных сродкаў узнікае патрэбнасць у рэалізацыі фінансавых актываў або прыняцці даўгавых абавязацельстваў.

Аднак па той прычыне, што метадалогія нацыянальнага рахунка-водства не заснавана на класічных прынцыпах дыграфічнага рахунказнаўства, а для распрацоўкі рахунку аперацый з капіталам і фінансавага рахунку выкарыстоўваюцца разнастайныя формы статыстычнай і іншай справаздачнасці, такой роўнасці дасягнуць без адпаведнай узаемаўвязкі значэнняў балансіровачных артыкулаў рахунку аперацый з капіталам і фінансавага рахунку немагчыма. Як вынікае з табліцы 7.5, чыстае прыняцце абавязацельстваў у цэлым па краіне склала

$$9639 - 8407 = 1232 \text{ млрд р.}$$

Рознасць паміж сумай чыстага запазычання, вызначанага на рахунку аперацый з капіталам, і сумай чыстага прыняцця абавязацельстваў па фінансавым рахунку ўяўляе велічыню статыстычных разыходжанняў. У дадзеным прыкладзе велічыня статыстычных разыходжанняў складае

$$1400 - 1232 = 168 \text{ млрд р.}$$

Гэта сума паказана па артыкуле «Увязка паміж балансіровачным артыкулам рахунку аперацый з капіталам і балансіровачным артыкулам фінансавага рахунку» ў раздзеле «Змяненні ў абавязацельствах і чыстай вартасці ўласнага капіталу» фінансавага рахунку.

7.5. Нацыянальнае рахункаводства змянення чыстай вартасці капіталу дзяржавы пад уплывам інфляцыі і некананічных фактараў

Акрамя рахунку аперацый з капіталам і фінансавага рахунку, група рахункаў наапапення ўключае рахунак пераацэнкі і рахунак іншых змяненняў у аб'ёме актываў, якія таксама з'яўляюцца сувязнымі звёнамі паміж балансамі нацыянальнага багацця на пачатак і канец перыяду. **Нацыянальны рахунак пераацэнкі** — гэта збалансаваная паказчыкам змянення асноўнага капіталу макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае ўплыў на вартасць актываў і абавязацельстваў інфляцыйнага фактара. Пад уплывам інфляцыі нефінансавыя актывы павялічваюць сваю вартасць, выражаную ў грошах, а фінансавыя — страчваюць. У выніку ўладальнікі такіх актываў або атрымліваюць спецыфічны прыбытак, або нясуць спецыфічныя страты. У нацыянальным рахункаводстве такога роду прыбыткі і страты называюцца холдынгамі прыбыткамі або стратамі, якія наапапляюцца ва ўладальніках нефінансавых і фінансавых актываў, а таксама ў носьбітаў абавязацельстваў у сувязі з іх прыняццем.

На рахунку пераацэнкі, які распрацоўваецца для сектараў унутранай эканомікі, адлюстроўваюцца вынікі пераацэнкі як нефінансавых актываў, так і фінансавых актываў і абавязацельстваў. Велічыню хол-

дынгавага прыбытку ад валодання асноўным і абаротным капіталамі звычайна вызначаюць шляхам перыядычных бухгалтарскіх пераацэнак актываў у рыначныя цэны. Адрозніваюць намінальныя, нейтральныя і рэальныя холдынжавыя прыбыткі і страты.

Намінальны холдынжавы прыбытак або намінальныя холдынжавыя страты фарміруюцца пад уплывам змянення цэн на адпаведныя актывы і абавязацельствы. Іх велічыня вызначаецца як прырост вартасці за кошт павышэння цэн (намінальны холдынжавы прыбытак) або памяншэння вартасці за кошт паніжэння цэн (намінальныя холдынжавыя страты). Намінальны холдынжавы прыбытак па абавязацельствах будзе мець месца для даўжніка ў выніку паніжэння вартасці гэтага абавязацельства пад уплывам інфляцыі, што ў сваю чаргу для крэдытора азначае намінальныя холдынжавыя страты. Таму для ўнутранай эканомікі па фінансавых актывах і абавязацельствах намінальныя холдынжавыя прыбыткі і страты заўсёды будуць аднолькавымі.

На практыцы гэты паказчык наогул не разлічваецца, паколькі ў адпаведнасці з дзеючым заканадаўствам вартасць наяўных грошай і ўкладаў, велічыня даўгоў у нацыянальнай валюце не пераацэньваюцца. Таму па такіх актывах і абавязацельствах, нягледзячы на тое, што фактычна адны інстытуцыйныя адзінкі маюць намінальны холдынжавы прыбытак, а другія — страты, на макраэканамічным узроўні яны ўраўнаважваюцца. Тым не менш на ўзроўні сектараў эканомікі такога ўраўнаважвання не будзе, у выніку чаго адны сектары будуць мець прыбытак, а другія — страты.

Гэты паказчык мае больш істотнае значэнне для сектара «Астатні свет (знешнеэканамічная дзейнасць)», паколькі ў бухгалтарскім уліку абавязкова ажыццяўляецца карэкціроўка вартасці актываў і абавязацельстваў, выражаных у замежнай валюце, пад уплывам змянення валютных курсаў. Аднак у бухгалтарскім уліку адлюстроўваецца толькі агульная сума пазарэалізацыйных даходаў і расходаў, абумоўленая змяненнем валютных курсаў. У сувязі з гэтым патрэбны адпаведныя разлікі на аснове інфармацыі Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь і статыстычнай справаздачнасці арганізацый аб фінансавых актывах і абавязацельствах, выражаных у замежнай валюце. Паколькі валютныя курсы па розных валютах змяняюцца неаднолькава, разлікі неабходна ажыццяўляць па відах валют.

Намінальныя холдынжавыя прыбыткі і страты падзяляюцца на рэалізаваныя і нерэалізаваныя. Холдынжавыя прыбыткі і страты па прададзеных актывах і пагашаных абавязацельствах адносяцца да рэалізаваных, а па актывах і абавязацельствах, зарэгістраваных у пачатковым і заключным балансах, — да нерэалізаваных, якія ўзніклі ад іх захоўвання. У залежнасці ад часу набыцця і продажу актываў, узнікнення і пагашэння запазычанасці адрозніваюць чатыры віды намінальных прыбыткаў або страт:

- ♦ нерэалізаваныя па актывах і абавязацельствах, якія знайшлі адлюстраванне як у пачатковым, так і ў заключным балансах;
- ♦ нерэалізаваныя па набытых актывах і прынятых абавязацельствах на працягу справаздачнага перыяду і паказаных у балансе па стане на канец гэтага перыяду;
- ♦ рэалізаваныя па актывах і абавязацельствах, улічаных у пачатковым балансе, аднак выбыўшых або пагашаных да заканчэння справаздачнага перыяду;
- ♦ рэалізаваныя па актывах і абавязацельствах, набытых і рэалізаваных на працягу справаздачнага перыяду.

На нацыянальным рахунку пераацэнкі спачатку адлюстроўваюцца намінальныя холдынжавыя прыбыткі (страты), якія затым падраздзяляюцца на нейтральныя і рэальныя. Нейтральныя холдынжавыя прыбыткі (страты) — гэта вартасць, якая належыць крэдыторам-нерэзідэнтам і даўжнікам-нерэзідэнтам у выніку змяненняў грашовай вартасці іх актываў або абавязацельстваў, якія ўзніклі за перыяд ад пачатку да канца справаздачнага перыяду. Рэальныя холдынжавыя прыбыткі (страты) уяўляюць сабой рознасць паміж намінальнымі і нейтральнымі холдынжавымі прыбыткамі (стратамі).

Для вызначэння сукупнай велічыні холдынжавых прыбыткаў або страт па ўсіх актывах і абавязацельствах неабходна мець не толькі балансы актываў і абавязацельстваў на пачатак і канец справаздачнага перыяду, але і інфармацыю аб часе набыцця і ліквідацыі актываў і абавязацельстваў, а таксама аб цэнах па кожным іх відзе. Аднак практычна на макраэканамічным узроўні такая інфармацыя адсутнічае. Таму метадыка пабудовы нацыянальнага рахунку пераацэнкі ва ўмовах сучаснага інфармацыйнага забеспячэння ў Рэспубліцы Беларусь знаходзіцца ў стане распрацоўкі.

Нацыянальны рахунак іншых змяненняў у аб'ёме актываў і абавязацельстваў — гэта збалансаваная паказчыкам прыросту або памяншэння асноўнага капіталу макраэканамічная табліца, якая адлюстроўвае ўплыў неэканамічных фактараў на змяненне велічыні нацыянальнага багацця. Змяненні ў аб'ёме актываў і абавязацельстваў могуць узнікаць пад уплывам стыхійных няшчасцяў, войнаў, не падлеглых кампенсацыі канфіскацый, спісання даўгоў, адкрыцця новых радовішчаў карысных выкапняў і іншых змяненняў у нацыянальным багацці. У левай частцы гэтага рахунку паказваецца змяненне ў актывах, а ў правай — змяненні ў абавязацельствах. Як нацыянальны рахунак пераацэнкі, так і нацыянальны рахунак іншых змяненняў у аб'ёмах актываў і абавязацельстваў балансуюцца артыкулам «Змяненні ў чыстай вартасці капіталу».

8

КАНСАЛІДАВАННЯ МАКРАБАЛАНСЫ НАЦЫЯНАЛЬнай ЭКАНОМІКІ

Баланс павінен адлюстроўваць чатыры наступныя ступені працэсу вытворчасці: 1) рух сродкаў вытворчасці, 2) працэс вытворчасці, 3) працэс абарачэння, 4) працэс размеркавання і наакуплення гаспадарчых даброт. Гэтымудзяленню павінны адпавядаць чатыры спецыяльныя групы рахункаў.

С. Г. Струмілін, 1933 г.

Задача

Авалодаць метадычнымі прыёмамі распрацоўкі асноўных макраэканамічных балансаў дзяржавы

Рашэнне

Дэкампазіцыя паказчыкаў нацыянальных рахункаў і іх сінтэз з міжгаліновым і плацежным балансамі

Выкарыстанне

Матэрыял для аналізу структуры і дынамікі нацыянальнага багацця, эфектыўнасці асобных яго кампанентаў

Праблема

Практычная нерэалізаванасць у Рэспубліцы Беларусь распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця

8.1. Сутнасць макрабалансаў і методыка распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця

Заклучным элементам метаду нацыянальнага рахункаводства з'яўляецца выніковае абагульненне на аснове балансавага метаду. Балансавы метадатрымаў шырокае выкарыстанне як у бухгалтарскім уліку мікраўзроўню, так і ў нацыянальным рахункаводстве макраўзроўню. **Балансавы метада** — гэта ўстанаўленне і захаванне эканамічных прапарцый у вартаснай або натуральнай форме. Сутнасць балансавага метаду заключаецца ў супастаўленні сістэм паказчыкаў, якія ўраўнаважваюць адна другую. Гэта могуць быць рэсурсы і іх выкарыстанне, вытворчасць і спажыванне, грашовыя даходы і выдаткі, актывы і абавязацельствы і г. д.

На аснове выкарыстання балансавага метаду будуюцца эканамічныя табліцы, з дапамогай якіх вымяраюцца прапарцыі на мікраі макраэканамічных узроўнях. Баланс уяўляе сабой сістэму паказчыкаў, якая характарызуе пэўную з'яву ў выніку супастаўлення і параўнання асобных яе бакоў. **Эканамічная табліца, пабудаваная на аснове выкарыстання балансавага метаду, якая раскрывае важнейшыя прапарцыі фарміравання і размеркавання матэрыяльных і фінанса-вых рэсурсаў краіны, называецца макрабалансам.**

Як у бухгалтарскім уліку, так і ў нацыянальным рахункаводстве адрозніваюць баланс рахунку і інтэграваны баланс узаемазвязанай сістэмы паказчыкаў розных рахункаў. **Баланс рахунку** — гэта рознасць паміж велічынямі крэдытавых і дэбетовых абаротаў рахунку, на якім улічваюцца гаспадарчыя працэсы або вынікі дзейнасці. Гэты баланс вызначаецца праз фіксаваныя інтэрвалы часу (месяц, квартал або год).

У якасці прыкладу можна прывесці ў прымяненні да бухгалтарскага ўліку справаздачу аб прыбытках і стратах, якая ўяўляе сабой баланс рахунку 99 «Прыбыткі і страты». Балансавальным артыкулам для гэтага рахунку мікраўзроўню з'яўляецца велічыня некарыстанага ў справаздачным перыядзе прыбытку або не-

покритых страт інстытуцыйнай адзінкі. З дапамогай балансавальных артыкулаў, якія колькасна характарызуюць пэўны вынік функцыянавання эканомікі краіны, дасягаецца баланс кожнага нацыянальнага рахунку.

Вельмі вялікае значэнне для вымярэння і аналізу эканамічных прапорцый на мікра- і макраўзроўнях маюць інтэграваныя балансы. На макраўзроўні такім балансам з’яўляецца **бухгалтарскі баланс актываў, абавязацельстваў і капіталу**. Гэта табліца, якая адлюстроўвае вартасць эканамічных актываў на пэўную дату, збалансаваную велічынёй прынятых абавязацельстваў і ўласнага капіталу інстытуцыйнай адзінкі. З дапамогай бухгалтарскага балансу параўноўваюцца актывы і абавязацельствы арганізацыі, аналізуецца яе фінансавое становішча.

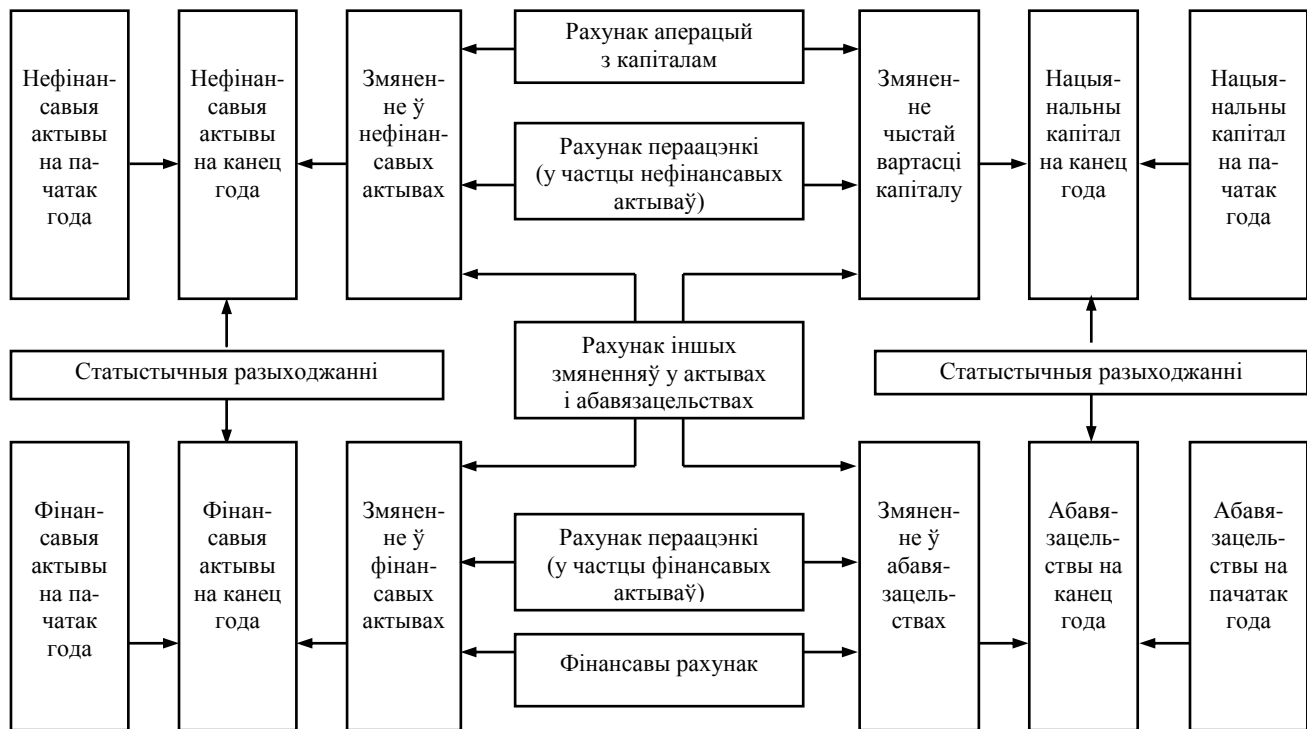
Інтэграваны макрабаланс — гэта абагульняючая справаздача, складзеная на аснове даных нацыянальных рахункаў і іншых крыніц інфармацыі для комплекснага раскрыцця і ўсебаковай узаемаўвязкі вытворчасці, размеркавання і выкарыстання валавога ўнутранага прадукту і нацыянальнага багацця дзяржавы. У якасці прыкладу інтэграваных балансаў макраўзроўню можна прывесці бюджэт дзяржавы, баланс нацыянальнага багацця і іншыя макраэканамічныя балансы.

Дзяржаўны бюджэт — гэта каіштарыс даходаў і расходаў на пэўны перыяд, складзены з указаннем крыніц паступлення дзяржаўных даходаў і напрамкаў выдаткоўвання. Ён адлюстроўвае даходы і расходы сектара «Дзяржаўныя ўстановы», звязаныя з выкананнем функцый дзяржаўнага кіравання. Гэтыя функцыі заключаюцца ў аказанні паслуг нярыначнага калектыўнага характару, а таксама ў пераразмеркаванні даходаў і нацыянальнага багацця. Пераразмеркаванне ажыццяўляецца праз падаткаабкладанне інстытуцыйных адзінак ін-шых сектараў эканомікі, а таксама шляхам выплаты пенсій, дапамог і іншых сацыяльных трансфераў. Скарачаны варыянт дзяржаўнага бюджэту прыведзены ў табліцы 8.1.

Табліца 8.1 — Бюджэт дзяржавы у фактычных цэнах (скарочаная версія), млрд р.

Паказчыкі	Зводны бюджэт	У тым ліку	
		рэспубліканскі бюджэт	мясцовыя бюджэты
Даходы			
1. Падатак на прыбытак і даходы	1345	685	660
2. Падходны падатак	1025	—	1025
3. Падатак на дабаўленую вартасць	2897	1885	1012
4. Акцызы	838	676	162
5.Падаткі на ўласнасць	731	—	731
6. Падаткі за карыстанне прыроднымі рэсурсамі	35	—	35
7. Іншыя бягучыя падатковыя даходы	1513	320	1193
8. Даходы ад знешняга гандлю і знешнеэканамічных аперацый	957	957	—
9. Падрахунак бягучых падатковых даходаў	9341	4523	4818
10. Даходы ад дзяржаўнай уласнасці і прадпрымальніцкай дзейнасці	177	113	64
11. Адміністрацыйныя зборы і плацяжы	241	153	88
12. Іншыя бягучыя непадатковыя даходы	181	100	81
13. Падрахунак бягучых непадатковых даходаў	599	366	233
14. Даходы дзяржаўных пазабюджэтных і бюджэтных фондаў	2184	1079	1105
15. Іншыя даходы бюджэту	1292	155	1137
16. Усяго даходаў	13416	6123	7293
Расходы			
17. Дзяржаўнае кіраванне і мясцовае самакіраванне	381	181	200
18. Міжнародная дзейнасць	109	109	—
19. Прамысловасць, энергетыка і будаўнічы комплекс	48	18	30
20. Сельская гаспадарка	523	112	411
21. Транспарт, дарожная гаспадарка і сувязь	242	8	234
22. Жыллёва-камунальная гаспадарка	946	2	944
23. Сацыяльна-культурныя мерапрыемствы	5044	1379	3665
24. Расходы дзяржаўных пазабюджэтных і бюджэтных фондаў	2123	1119	1004
25. Іншыя расходы бюджэту	4618	3774	844
26. Усяго расходаў	14034	6702	7332
27. Дэфіцыт (–), прафіцыт (+)	–618	–579	–39

У бухгалтарскім уліку канчатковае абагульненне дасягаецца ў выніку распрацоўкі бухгалтарскага балансу і дакументаў фінансавай справаздачнасці, якія, аб чым ужо было сказана раней, на макраэканамічным узроўні выконваюць функцыі першасных дакументаў. Нацыянальнае багацце дзяржавы характарызуе баланс, які раскрывае яе актывы, абавязацельствы і капітал на пачатак і канец справаздачнага перыяду. Такім перыядам з’яўляецца год. Методыка распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця дзяржавы паказана на малюнку 8.1.

Малюнак 8.1 Інформаційнае забеспячэнне распрацоўкі кансалідаванага балансу нацыянальнага багацця

Інфармацыйную базу для распрацоўкі балансу нацыянальнага багацця змяшчаюць рахункі наапалення. На аснове даных рахунку аперацый з капіталам ў балансе нацыянальнага багацця адлюстроўваюцца змяненні ў складзе нефінансавых актываў і капіталу нацыі.

Табліца 8.2 — Распрацовачная табліца кансалідаванага балансу нацыянальнага багацця дзяржавы, млрд р.

Паказчыкі	Актывы, абавяза-цельствы і капітал на пачатак года	Рахункі наапалення				Актывы, абавяза-цельствы і капітал на канец года
		рахунак аперацый з капіталам	фінансавы рахунак	рахунак пераацэнкі	рахунак іншых змяненняў у актывах і абавязачельствах	
Актывы						
1. Нефінансавыя актывы:						
1.1. Нявырабленыя матэрыяльныя актывы	17359	—	—	124	–7	17476
1.2. Асноўныя сродкі	68407	9275	—	526	–38	78170
1.3. Нематэрыяльныя актывы	97	4	—	—	—	101
1.4. Матэрыяльныя абаротныя сродкі	11400	441	—	84	–9	11916
1.5. Каштоўнасці	368	10	—	1	—	379
1.6. Падрахунак нефінансавых актываў	97631	9730	—	735	–54	108042
2. Фінансавыя актывы:						
2.1. Манетарнае золата і спецы-яльныя правы запазычання	63	—	4	—	—	67
2.2. Іншыя рэзервовыя актывы	484	—	39	1–	—	522
2.3. Наяўныя грошы і дэпазіты рэзідэнтаў у замежнай валюце	530	—	–247	–6	—	277
2.4. Каштоўныя паперы рэзідэн-таў за мяжой, акрамя акцый	50	—	8	–2	—	56

Як вынікае з табліцы 8.2, вартасць актываў дзяржавы за справаздачны год павялічылася за кошт прыросту нефінансавых актываў, вызначанага на рахунак аперацый з капіталам, на суму 9730 млрд р. пры прыросце ўласнага капіталу толькі на 8330 млрд р.

Фінансавы рахунак дазваляе сфарміраваць на канец справаздачнага года велічыні фінансавых актываў і абавязацельстваў. У нашым прыкладзе за справаздачны год фінансавыя актывы нацыі павялічыліся на 407 млрд р., а фінансавыя абавязацельствы — на 1639 млрд р. З улікам статыстычных разыходжанняў, адлюстраваных на фінансавым рахунку, дасягаецца ўраўнаважанне прыросту актываў змяненнямі ў складзе абавязацельстваў і ўласнага капіталу, аб чым сведчыць наступная роўнасць:

$$9730 + 407 = 8330 + 1639 + 168.$$

Карэкціроўка вартасці актываў, абавязацельстваў і капіталу нацыі на канец справаздачнага перыяду, абумоўленая інфляцыйнымі працэсамі і неэканамічнымі фактарамі, ажыццяўляецца на аснове даных рахункаў пераацэнкі і іншых змяненняў у складзе актываў і абавязацельстваў. З табліцы 8.2 бачна, што ў сувязі з інфляцыйнай вартасцю нефінансавых актываў павялічылася на 735 млрд р., а фінансавых паменшылася на 41 млрд р. Паменшылася і вартасць абавязацельстваў на 81 млрд р., што і абумовіла прырост уласнага капіталу на наступную суму:

$$735 - 41 + 81 = 775 \text{ млрд р.}$$

Іншыя змяненні ў актывах і абавязацельствах абумовілі памяншэнне ўласнага капіталу на 67 млрд р. У выніку інфармацыя рахунку аперацый з капіталам, фінансавога рахунку, рахункаў пераацэнкі і іншых змяненняў у складзе актываў і абавязацельстваў абумовіла збалансаваныя змяненні ў складзе актываў, абавязацельстваў і капіталу балансу нацыянальнага багацця на канец справаздачнага года.

Пры распрацоўцы ўказаных нацыянальных рахункаў па сектарах эканомікі ўзнікае магчымасць распрацоўкі сектарных балансаў нацыянальнага багацця. Акрамя балансаў нацыянальнага багацця на макраэканамічным узроўні вялікае значэнне надаецца міжгаліновому і плацежнаму балансам, сутнасць якіх разглядаецца ў наступных раздзелах вучэбнага дапаможніка.

8.2. Сіметрычная табліца «выдаткі-выпуск» у сістэме нацыянальнага рахункаводства

8.2.1. Сутнасць і класіфікацыя міжгаліновых балансаў, метадычныя падыходы да іх распрацоўкі у адпаведнасці з канцэпцыяй нацыянальных рахункаў

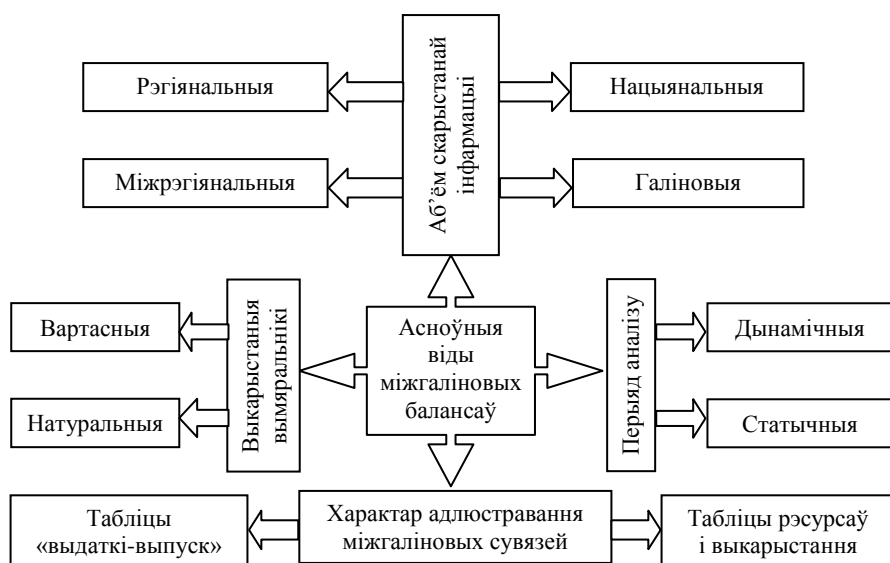
Сіметрычная табліца «выдаткі-выпуск» — гэта эканоміка-матэматычная балансавая мадэль, на якой базіруецца міжгаліновы баланс вытворчасці і размеркавання прадукцыі. Яна заснавана на параўнанні вартасці выпушчанай прадукцыі з сумамі выдаткаў у грашовым выражэнні на яе выпуск. У нашай краіне сіметрычная табліца «выдаткі-выпуск» называецца яшчэ міжгаліновым балансам. Гэта неад'емная частка нацыянальнага рахункаводства прызначана для дэтальнага адлюстравання вытворчых і гаспадарчых сувязяў, галін, асаблівасцей фарміравання дабаўленай вартасці, прамежкавага і канчатковага спажывання на ўзроўні галін народнай гаспадаркі.

Міжгаліновы баланс вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг — гэта састаўная частка сістэмы нацыянальных рахункаў, атрыманая шляхам перакрывавання накладання балансаў размеркавання прадукцыі (радкі табліцы) і выдаткаў на яе вытворчасць (графы табліцы), якія ўзаемаўвязаны выніковымі падрахункамі. Ён уяўляе сабой эканоміка-матэматычную мадэль у выглядзе матрыцы, пабудаваную на аснове метаду «выдаткі-выпуск». Сутнасць гэтага метаду заключаецца ў сувымярэнні выпуску прадукцыі з выдаткамі на забеспячэнне, вытворчасць і рэалізацыю. Міжгаліновы баланс будзецца ў адпаведнасці з шахматным прынцыпам шляхам адлюстравання па гарызанталі размеркавання прадукцыі, а па вертыкалі — выдаткаў на яе вытворчасць.

Упершыню сіметрычныя табліцы «выдаткі-выпуск» былі пабудаваны амерыканскім эканамістам В. Лявонцевым у 40-х гадах мінулага стагоддзя. Іх інтэграцыя ў сістэму нацыянальных рахункаў ААН была абгрунтавана ў 1968 г., а найбольш завершанае развіццё гэтых табліцы атрымалі ў трэцяй версіі нацыянальных рахункаў, прынятай у 1993 г. Інтэграцыя табліц «выдаткі-выпуск» у сістэму нацыянальнага рахункаводства азначае, што правілы іх распрацоўкі скаардынаваны з правіламі распрацоўкі асноўных нацыянальных рахункаў. Таму змест паказчыкаў розных квадрантаў міжгаліновага балансу адпавядае зместу адпаведных паказчыкаў іншых састаўных частак нацыянальнага рахункаводства.

Міжгаліновы баланс дэталізуе паказчыкі нацыянальных рахункаў тавараў і паслуг, вытворчасці, утварэння даходаў, выкарыстання нацыянальнага даходу, які паступіў у распараджэнне, і аперацый з капіталам па аднародных групах прадуктаў і паслуг. Гэта дазваляе выяўляць галоўныя эканамічныя прапорцыі і міжгаліновыя сувязі ў эканоміцы, вывучаць структурныя зрухі ў вытворчасці і попыце, асаблівасці цэнаўтварэння і іншыя макраэканамічныя працэсы.

Міжгаліновыя балансы распрацоўваюцца для мэт макрааналізу і прагназавання развіцця эканомікі, што абумоўлівае неабходнасць выкарыстання розных іх відаў. Класіфікацыя міжгаліновых балансаў па такіх адзнаках, як перыяд аналізу, аб'ём выкарыстанай інфармацыі, віды вымяральнікаў і характар адлюстравання міжгаліновых сувязяў, прыведзена на малюнку 8.2.

Малюнак 8.2 — Віды міжгаліновых балансаў

Статычныя балансы распрацоўваюцца за адзін год з уключэннем капіталаўкладанняў у склад канчатковага выкарыстання, а ў дынамічных балансах працэс вытворчасці разглядаецца за некалькі гадоў з уключэннем са складу канчатковага выкарыстання капіталаўкладанняў. У дынамічных міжгаліновых балансах вынікі першага года вызначаюць умовы вытворчасці другога года і г. д. На практыцы ў цяперашні час дынамічныя міжгаліновыя балансы не распрацоўваюцца па прычыне значных інфармацыйных і метадычных цяжкасцей. Паколькі частка паказчыкаў у натуральных міжгаліновых балансах прыводзіцца ў фізічных адзінках вымярэння, адсутнічае магчымасць падсумоўвання выдаткаў на вытворчасць і вызначэння выпуску прадукцыі і паслуг у вартасным выражэнні кожнай галіны.

Нацыянальныя міжгаліновыя балансы распрацоўваюцца для краіны ў цэлым, а рэгіянальныя — для асобных рэгіёнаў. Для раскрыцця вытворчых сувязей некалькіх рэгіёнаў распрацоўваюць міжрэгіянальныя балансы. Табліцы «выдаткі-выпуск» могуць распрацоўвацца і для асобных галін эканомікі краіны. Пабудова такіх балансаў аднолькавая, а адрозненні толькі ў аб'ёме інфармацыі. Яны могуць быць як статычнымі, так і дынамічнымі.

Згодна з метадалогіяй сістэмы нацыянальных рахункаў ААН распрацоўцы міжгаліновых балансаў павінны папярэднічаць складанне табліц рэсурсаў і іх выкарыстання. Гэтыя табліцы з'яўляюцца прамежковым звязом паміж зыходнай статыстычнай інфармацыяй і сіметрычнай табліцай «выдаткі-выпуск». Пры распрацоўцы табліцы рэсурсаў і іх выкарыстання па гарызанталі паказваецца выкарыстанне прадукцыі, згрупаванай у адпаведнасці з міжнароднай класіфікацыяй асноўных прадуктаў, а па вертыкалі — структура выдаткаў на вытворчасць па гаспадарчых галінах эканомікі.

Асноватворнымі з'яўляюцца базісныя табліцы, якія змяшчаюць дадзеныя аб выдатках на вытворчасць прадукцыі, і агрэгатныя табліцы таварных патокаў, дзе прыводзіцца інфармацыя аб выпуску прадукцыі. Прамежкавае спажыванне ў суветнай практыцы распрацоўкі міжгаліновых балансаў вызначаецца з дапамогай метадаў выдаткаў і выпуску. Працэс распрацоўкі табліц «выдаткі-выпуск» можна раздзяліць на тры этапы.

На першым этапе на аснове даных статыстыкі прамысловасці і знешняга гандлю па вельмі падрабязнай наменклатуры разлічваецца выпуск айчынай прадукцыі і імпорт. У выніку атрымліваюцца агрэгатныя табліцы таварных патокаў, інфармацыя якіх па кожным відзе прадукцыі пры выкарыстанні метаду выдаткаў запісваецца ў выніковыя графы сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск».

На другім этапе, таксама з пашыранай дэтэлізацыяй, на аснове даных аб прамежковым спажыванні і кампанентах валавой дабаўленай вартасці вызначаюцца выдаткі па гаспадарчых галінах. Выкарыстанне гаспадарчых галін на першых этапах распрацоўкі табліц «выдаткі-выпуск» абумоўлена магчымасцю атрымання першаснай інфармацыі ад інстытуцыйных адзінак, бухгалтэрыям якіх не трэба рабіць спецыяльныя дадатковыя разлікі. Пералік даных аб выдатках па гаспадарчых галінах у даныя па «чыстых» галінах ажыццяўляецца на аснове інфармацыі агрэгатных табліц таварных патокаў, дзе ўся прадукцыя гаспадарчых галін паказана з дэтэлізацыяй па відах.

Для гэтага выкарыстоўваецца так званая «пераводная мадэль», якая грунтуецца на дапушчэнні, што для вытворчасці адных і тых жа прадуктаў, незалежна ад гаспадарчай галіны, заўсёды патрэбна тэхна-логія з аднолькавай структурай выдаткаў. Зыходзячы з указанага дапушчэння, з кожнага элемента выдаткаў адпаведнай гаспадарчай галіны выдзяляюцца выдаткі, патрэбныя для вытворчасці прадукцыі, якая не адносіцца да профільнай прадукцыі дадзенай галіны. Велічы-ня такіх выдаткаў адымаецца ад агульнай сумы выдаткаў галіны на выпуск прадукцыі. Да сумы, якая засталася, дабаўляюцца выдаткі іншых галін, якія адносяцца да профільнай прадукцыі дадзенай галі-ны. У выніку атрымліваюць структуру выдаткаў «чыстых» галін.

На трэцім этапе па метадзе выпуску складаюцца табліцы таварных плыняў, дзе на аснове паступіўшай статыстычнай інфармацыі вырабленая і імпартаваная прадукцыя размяркоўваецца па «чыстых» галінах прамежкавага спажывання і напрамках канчатковага выкарыстання. Атрыманая табліца таварных патокаў уяўляе сабой матрыцу прамежкавага спажывання ў групоўцы па відах прадукцыі і «чыстых» галінах. Шляхам параўнання і ўзгаднення табліц «выдаткі-выпуск» у частцы прамежкавага спажывання, атрыманых двума метадамі, выяўляюцца недакладнасці, якія затым, пасля аналізу прычын, устараняюцца.

8.2.2. Асаблівасці распрацоўкі міжгаліновага балансу ў Рэспубліцы Беларусь

Нацыянальны статыстычны камітэт Рэспублікі Беларусь пачаў распрацоўваць міжгаліновыя балансы ў адпаведнасці з канцэпцыяй нацыянальнага рахункаводства ААН з 1992 г. У Рэспубліцы Беларусь распрацоўваецца матрыца такога балансу па 14 галінах прамысловасці і 22 іншых галінах эканомікі ў цэ-нах пакупнікоў. У аснову выдзялення галін эканомікі пакладзены дзеючы класіфікатар галін народнай гаспадаркі.

Міжгаліновая матрыца складаецца па «чыстых» галінах. *«Чыстая» галіна* — гэта галіна, якая выпускае адзін від прадукцыі. Таму радкі і графы матрыцы павінны адлюстроўваць сукупнасць аднародных прадуктаў і паслуг, аднак статыстычная справаздачнасць распрацоў-ваецца па гаспадарчых галінах. Паколькі гаспадарчыя галіны прамысловасці фарміруюцца па прынцыпе перавагі прадукцыі пэўнага віду ў агульным выпуску, а ў статыстычную справаздачнасць гаспадарчай галіны ўключаецца ўвесь выпуск, для распрацоўкі матрыцы міжгалі-новага балансу ўзнікае неабходнасць перагрупоўкі яе даных. Па будаўніцтве, сельскай гаспадарцы і іншых галінах эканомікі справаздачныя паказчыкі ўжо разлічаны па прынцыпе «чыстых» галін.

Інфармацыйнай базай для распрацоўкі сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск» з’яўляюцца даныя на-цыянальных рахункаў аб вытворчасці валавога ўнутранага прадукту па галінах эканомікі і яго выкарыстанні на канчатковае спажыванне і назапашванне, паказчыкі статыстычнай справаздачнасці, вынікі абследаванняў дамашніх гаспадарак, даныя справаздачы аб выкананні дзяржаўнага бюджэту, плацежны баланс і іншая інфармацыя. Агульная схема сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск» прыведзена ў табліцы 8.3.

Як бачна з гэтай табліцы, міжгаліновы баланс складаецца з трох асноўных частак, якія называюцца квадрантамі. *Квадрант міжгалі-новага балансу* — гэта чацвёртая частка сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск», прызначаная для адлюстравання пэўнай аднароднай групы паказчыкаў. Першы квад-рант прызначаны для раскрыцця вытворчых узаемасувязей па выдзеленых групах тавараў і паслуг. Для вырашэння гэтай задачы ў ім адлюстроўваецца прамежкавае спажыванне ў разрэзе галін як матэрыяльнай вытворчасці, так і нематэрыяльных паслуг. Скарыстаныя рэсурсы акрамя асноўнай цаны ўключаюць гандлёва-пасрэдніцкія транспартныя нацэнкі і чыстыя падаткі на прадукты. Слупкі кожнай галіны сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск» адлюстроўваюць выдаткі на вытворчасць прадукцыі і паслуг, а радкі — іх выкарыстанне на прамежкавае спажыванне ў галінах эканомікі.

Табліца 8.3 — Агульная схема сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск» у цэнах пакупнікоў

Паказчыкі	Электрычная і цеплавая энергія	Прадукты нафтавай прамысловасці	І г. д. па іншых галінах прамысловасці	Будаўніцтва	Сельская і лясная гаспадаркі	Транспарт і сувязь	І г. д. па іншых галінах эканомікі	Усяго скарыстана рэсурсаў на прамежкавае спажыванне	Канчатковае спажыванне			Валавое накіпленне		Экспарт	Усяго скарыстана рэсурсаў тавараў і паслуг у цэнах пакупнікоў
	дамашнія гаспадаркі	дзяржаўныя ўстановы	некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі	асноўныя сродкі	змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў										
Электрычная і цеплавая энергія	Першы квадрант	Другі квадрант													
Прадукты нафтавай прамысловасці															
І г. д. па іншых галінах прамысловасці															
Будаўніцтва															
Сельская і лясная гаспадаркі															
Іншыя віды дзейнасці па вытворчасці тавараў															
Транспарт і сувязь															
Гандаль і пасрэдніцкая дзейнасць															
Геалогія, разведка нет-раў, геадэзія і гідраметэаралагічная службы															
Жыллёвая гаспадарка															
І г. д. па іншых галінах эканомікі															
Прамежкавае спажыванне, усяго															
Аплата працы	Трэці квадрант														
Валавы прыбытак															
Валавы змешаны даход															
Іншыя падаткі на вытворчасць															
Іншыя субсідыі на вытворчасць (—)															
Валавая дабаўленая вартасць, усяго (у асноўных цэнах)															
Выпуск тавараў і паслуг (у асноўных цэнах)															

Заканчэнне табліцы 8.3

Паказчыкі	Карэкіраваныя артыкулы (–)				Усяго скарыстана айчынных тавараў і паслуг у асноўных цэнах
	імпарт	транспартная націнка	гандлёва-пасрэдніцкая націнка	чыстыя падаткі на прадукты	
Электрычная і цеплавая энергія	Другі квадрант				
Прадукты нафтавай прамысловасці					
І г. д. па іншых галінах прамысловасці					
Будаўніцтва					
Транспарт і сувязь					
Гандаль і пасрэдніцкая дзейнасць					
Геалогія, разведка нетраў, геадэзія і гідраметэаралагічная службы					
Жыллёвая гаспадарка					
І г. д. па іншых галінах эканомікі					
Прамежкавае спажыванне, усяго					

Фарміраванне паказчыкаў структуры прамежкавага спажывання ажыццяўляецца па кожнай галіне міжгаліновага балансу на аснове інфармацыі раздзела VI «Расшыфроўка матэрыяльных выдаткаў» справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг) па форме № 5-з. Выкарыстоўваюцца таксама іншыя статыстычныя справаздачнасці і дадатковыя разлікі. Разлічанае на падставе ўказанай інфармацыі прамежкавае спажыванне супастаўляецца з велічынямі прамежкавага спажывання, указанымі ў галіновых нацыянальных рахунках вытворчасці. Кантрольныя лічбы па галінах вытворчасці разлічваюцца дадаткова. Выяўленыя разыходжанні аналізуюцца і карэкціруюцца.

Другі квадрант паказвае канчатковае спажыванне валавога ўнутранага прадукту дамашнімі гаспадаркамі, дзяржаўнымі ўстановамі і некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, а таксама валавое накіпленне аб'ектаў асноўнага капіталу і змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў. Аб'ём куплі дамашнімі гаспадаркамі тавараў і паслуг ва ўсіх арганізацыях, на рынках, а таксама праз неарганізаваны вулічны гандаль бярэцца з нацыянальнага рахунку выкарыстання даходаў. Галоўнай крыніцай інфармацыі для вызначэння складу спажывання дамашнімі гаспадаркамі

ўласных тавараў і паслуг па наменклатуры таварных груп міжгаліновага балансу з'яўляюцца даныя выбарачных абследаванняў дамашніх гаспадарак.

Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў, індывідуальных тавары і паслугі, калектыўныя паслугі, а таксама расходы некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, фінансуюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту і пазабюджэтных фондаў. Паказчыкі, якія раскрываюць велічыню такога спажывання, бяруцца з адпаведных разлікаў, складзеных пры распрацоўцы нацыянальнага рахунку выкарыстання даходаў.

Валавое назапашванне асноўнага капіталу ў разрэзе галін эканомікі вызначаецца па поўнай вартасці да моманту выліку спажывання асноўнага капіталу. Разлік робіцца па даных справаздачы аб уводзе ў дзеянне аб'ектаў, асноўных сродкаў і выкарыстанні інвестыцый у асноўны капітал (форма № 2-кб), справаздачы аб выкананні падрадных работ (форма № 1-кб), справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг), якая складаецца па форме № 5-з. Кантрольны падрахунак валавога назапашвання асноўнага капіталу бярацца з нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам.

Агульная велічыня змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў таксама вызначаецца на падставе даных распрацовачных табліц нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам. Асноўнымі крыніцамі інфармацыі для размеркавання змянення запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў па галінах міжгаліновага балансу з'яўляюцца раздзел VI «Расшыфроўка матэрыяльных выдаткаў» справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг) па форме № 5-з, табліцы формы № 3-гандаль «Таварная структура рознічнага тавараабароту і таварных запасаў», даныя справаздачы аб складзе сродкаў і крыніцах іх утварэння (форма № 2-ф), а таксама паказчыкі іншых справаздач.

Для таго, каб вызначыць вартасць скарыстаных айчынных тавараў і паслуг у асноўных цэнах, другі квадрант дапаўняецца карэкціровачнымі артыкуламі. Да іх адносяцца імпорт, транспартная нацэнка, гандлёва-пасрэдніцкая нацэнка і чыстыя падаткі на прадукты. Сумы, адлюстраваныя па пералічаных карэкціровачных артыкулах, адносяцца ад вартасці скарыстаных рэсурсаў тавараў і паслуг у цэнах пакупнікоў.

У трэцім квадранце раскрываецца размеркаванне валавога ўнутранага прадукту па галінах, якія выпускаюць аднародныя прадукты і паслугі. Радкі гэтага квадранта характарызуюць такія асноўныя вартасныя кампаненты валавога ўнутранага прадукту як фонд аплаты працы, чысты прыбытак і чысты змешаны даход, падаткі на вытворчасць, спажыванне асноўнага капіталу, падаткі на прадукты і импорт, субсідыі на прадукты. Асноўнай крыніцай інфармацыі аб разліку зароботнай платы па галінах эканомікі з'яўляецца табліца 2 «Колькасць, фонд і сярэдняя зароботная плата працаўнікоў». Па галінах прамысловасці зароботная плата вызначаецца на аснове інфармацыі справаздачы па працы, якая складаецца па форме № 1-т (прам). Паколькі міжгаліновы баланс распрацоўваецца па «чыстых» галінах прамысловасці, неабходна ажыццявіць патрэбную перагрупіроўку паказчыкаў аплаты працы. Кантрольнымі паказчыкамі з'яўляюцца адпаведныя артыкулы нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў.

Адлічэнні на сацыяльнае страхаванне па галінах эканомікі вызначаюцца на аснове інфармацыі нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў. Размеркаванне па чыстых галінах прамысловасці ажыццяўляецца наступным чынам. Па даных справаздачы аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг), складзенай па форме № 5-з, вызначаецца каэфіцыент адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне. Для гэтага сума адлічэнняў на сацыяльныя патрэбы дзеліцца на суму фонду аплаты працы прамысловасці. Затым разлічаная раней сума зароботнай платы па кожнай галіне памнажаецца на вызначаны каэфіцыент.

Іншыя падаткі і субсідыі на вытворчасць размяркоўваюцца паміж галінамі эканомікі на аснове інфармацыі нацыянальнага рахунку размеркавання даходаў, а па галінах прамысловасці — па даных справаздачы аб выкарыстанні грашовых сродкаў (форма № 1-ф). У цяперашні час адсутнічае магчымасць размеркавання ўскосна вымераных паслуг фінансавага пасрэдніцтва паміж галінамі эканомікі. Таму яны паказваюцца як прамежкавае спажыванне асобнай пазіцыяй на перасячэнні графы «Ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва» і радка «Фінансы, крэдытаванне і страхаванне» сіметрычнай табліцы «выдаткі-выпуск». Пры вызначэнні дабаўленай вартасці гэта сума паказваецца адмоўнай велічынёй на скрыжаванні графы «Ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва» і радка «Валавы прыбытак» гэтай табліцы.

Падрахункі слупкоў па кожнай галіне, як сума паказчыкаў першага і трэцяга квадрантаў, раскрываюць выпуск галін у асноўных цэнах. У выніку вертыкальных паказчыкі шахматнай табліцы міжгаліновага балансу паказваюць вартасную структуру валавога выпуску галін эканомікі па элементах прамежкавага спажывання і дабаўленай вартасці, а гарызантальныя — напрамкі выкарыстання прадуктаў і паслуг кожнай галіны на прамежкавае і канчатковае спажыванне, а таксама валавое назапашванне. Валавы прыбытак па галінах эканомікі і прамысловасці вызначаецца сальдавым метадам.

Па кожнай галіне эканомікі рэсурсы прадуктаў і паслуг павінны раўняцца іх выкарыстанню. Паказчыкі знешнеэканамічных сувязей у міжгаліновым балансе характарызуюць экспарт і импорт тавараў і паслуг.

Інфармацыйнай базай для іх фарміравання з'яўляюцца даныя статыстыкі знешняга гандлю і плацежнага балансу.

8.3. Плацежны баланс у сістэме нацыянальнага рахункаводства

Тэрмін «плацежны баланс» быў упершыню ўведзены ў фінансавую тэрміналогію ў 1767 г. Д. Сцюартам. Плацежны баланс у той час прызначаўся для раскрыцця сальда знешняга гандлю і звязанага з ім накуплення золата. Афіцыйна першы плацежны баланс быў апублікаваны Міністэрствам гандлю ЗША у 1923 г., дзе прысутнічала раздзяленне фінансавых патокаў на бягучыя і капітальныя, а таксама на аперацыі з золатам і серабром.

Плацежны баланс — гэта збалансаваная сістэма статыстычных паказчыкаў, якая раскрывае суадносіны плацяжоў, паступіўшых у дзяржаву з-за мяжы, і плацяжоў, якія былі зроблены дзяржавай за мяжу на працягу пэўнага перыяду часу. Гэта статыстычная справаздача распрацоўваецца Нацыянальным банкам Рэспублікі Беларусь. Як адзін з асноўных інструментаў макраэканамічнага аналізу і прагназавання ён выкарыстоўваецца для вызначэння фіскальнай і манетарнай палітыкі дзяржавы, рэгулявання ўнутранага валютнага рынку і валютнага курсу. Даныя плацежнага балансу выкарыстоўваюцца для вызначэння такіх найважнейшых паказчыкаў нацыянальнага рахункаводства, як валавы ўнутраны прадукт і нацыянальны даход.

Пачынаючы з сярэдзіны XX ст. у якасці міжнароднага метадалагічнага стандарту па распрацоўцы плацежнага балансу выкарыстоўваюцца настаўленні, якія распрацоўваюцца Міжнародным валютным фондам. У апошнім, пятым настаўленні, якое было апублікавана ў 1993 г., выкладзены як стандартныя азначэнні, класіфікацыі і правілы, так і рэкамендацыі па зборы, афармленні і сістэматызацыі даных аб знешнеэканамічнай дзейнасці дзяржавы.

У плацежным балансе раскрываюцца даныя аб знешнеэканамічных аперацыях краіны. Да іх адносяцца аперацыі з таварамі, паслугамі і даходамі, а таксама фінансавымі патрабаваннямі і абавязательствамі, якія ажыццяўляюцца паміж рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі. Класіфікацыйныя групы паказчыкаў плацежнага балансу абумоўліваюць неабходнасць выдзялення ў яго структуры двух асноўных раздзелаў, да якіх адносяцца рахунак бягучых аперацый і рахунак аперацый з капіталам і фінансавых аперацый. Указаныя два раздзелы падраздзяляюцца на больш дробныя складальныя.

Рахунак бягучых аперацый ахапляе любыя аперацыі з рэальнымі каштоўнасцямі, якія ажыццяўляюцца паміж рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі Рэспублікі Беларусь. Гэта могуць быць экспартна-імпартныя аперацыі з таварамі і паслугамі, даходы і трансферты. Экспартна-імпартныя аперацыі з таварамі ўключаюць экспарт і імпарт тавараў, аперацыі з таварамі для далейшай апрацоўкі, рамонтам тавараў і таварамі, якія набываюцца ў партах. Для эканомікі краіны вельмі вялікае значэнне мае дасягненне дадатнай велічыні чыстага экспарту. **Чысты экспарт** — гэта рознасць паміж экспартам і імпартам тавараў і паслуг.

Крыніцамі інфармацыі для распрацоўкі паказчыкаў экспартна-імпартных аперацый з таварамі з'яўляюцца даныя Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь, а таксама формы № 2209 «Інфармацыя для плацежнага балансу» банкаўскай справаздачнасці. Атрыманая інфармацыя карэкціруецца затым ў адпаведнасці з метадалогіяй плацежнага балансу на маёмасць мігрантаў. Ажыццяўляюцца таксама і іншыя карэкціроўкі.

Вызначэнне вартасці тавараў для далейшай перапрацоўкі, а таксама ажыццяўленне карэкціровак вартасці імпарту тавараў да цэн сфарміраваных на ўмовах ФОБ (франка-борт), робіцца на аснове разлікаў Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь з выкарыстаннем інфармацыі Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь і Дзяржаўнага мытнага камітэта Рэспублікі Беларусь. На аснове інфармацыі гэтых агульнадзяржаўных органаў кіравання таксама ажыццяўляюцца карэкціровачныя разлікі на велічыні экспарту-імпарту маёмасці мігрантаў і неарганізаванага гандлю. Даныя аб аперацыях па рамонце тавараў вызначаюцца па форме № 2209 «Інфармацыя для плацежнага балансу» банкаўскай справаздачнасці. З аб'ёму экспарту і імпарту выключаюцца вяртанне тавараў, пастаўкі тавараў за мяжу на выстаўкі, кірмашы і іншае часовае выкарыстанне, тавары, якія ўвозяцца на перапрацоўку нерэзідэнтамі і вывозяцца затым у трэція краіны.

У склад паслуг уваходзяць экспартна-імпартныя аперацыі сувязі, раяльці, транспартныя, будаўнічыя, страхавыя, фінансавыя, камп'ю-тэрныя і інфармацыйныя паслугі, ліцэнзійныя плацяжы, дзяржаўныя і іншыя дзелавыя паслугі, аказаныя нерэзідэнтам або атрыманыя ад нерэзідэнтаў. Акрамя даных банкаўскай справаздачнасці па форме № 2209 «Інфармацыя для плацежнага балансу» для распрацоўкі гэтага раздзела плацежнага балансу выкарыстоўваюцца даныя Беларускай чыгункі, Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь «Аб прыёме замежных турыстаў у Рэспубліцы Беларусь, паездках турыстаў за мяжу і паступленні валюты за арганізацыю турызму», Дзяржаўнага мытнага камітэта «Экспарт-імпарт у разрэзе знешнеэканамічных аперацый», Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь «Аб фінансаванні дыпламатычных прадстаўніцтваў Рэспублікі Беларусь за мяжой». Для раскрыцця

інфармацыі аб паездках выкарыстоўваюцца даныя банкаўскай справаздачнасці па форме № 1032 «Справаздача аб аперацыях з наяўнай замежнай валютай і плацежнымі дакументамі ў замежнай валюце», а таксама Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь.

Элемент рахунку бягучых аперацый «Даходы» складаецца з аплаты працы і даходаў ад прамых, партфельных і іншых інвестыцый. Для адлюстравання бязвыплатных перадач эканамічных каштоўнасцей уводзіцца артыкул «Трансферты». Па гэтай прычыне сумы дэбетовых і крэдытавых запісаў павінны супадаць, агульнае сальда раўняцца нулю. Аднак на практыцы такі баланс ніколі не дасягаецца, паколькі для распрацоўкі плацежнага балансу для раскрыцця розных бакоў адных і тых жа працэсаў выкарыстоўваюцца розныя крыніцы інфармацыі.

Як і бухгалтарскі рахунак, плацежны баланс складаецца з двюх інфармацыйных зон, якія называюцца дэбет і крэдыт. Крэдыт раскрывае паступленне валюты ў краіну, а дэбет — яе расход. Плацежны баланс пабудаваны на аснове прынцыпу двойнога запісу бухгалтарскага ўліку, паколькі большасць знешнеэканамічных аперацый ажыццяўляецца ў форме абмену каштоўнасцямі, паслугамі і грашовымі эквівалентамі.

Структура плацежнага балансу па методыцы МВФ наступная:

А. Бягучыя аперацыі: тавары, паслугі, даходы ад інвестыцый, іншыя паслугі і даходы, прыватныя аднабаковыя пераводы, дзяржаўныя аднабаковыя пераводы.

В. Прамыя інвестыцыі і доўгатэрміновы капітал: прамыя інвестыцыі, партфельныя інвестыцыі, іншы доўгатэрміновы капітал.

С. Іншы кароткатэрміновы капітал.

Д. Памылкі і пропускі.

Е. Балансавальныя артыкулы: пераацэнка золатавалютных рэзерваў, размеркаванне і выкарыстанне спецыяльных правоў запазычання (СДР), рух золатавалютнага рэзерву.

Ф. Надзвычайныя крыніцы пакрыцця сальда.

Г. Абавязацельствы, якія ўтвараюць валютныя рэзервы замежных афіцыйных органаў.

Н. Выніковае змяненне рэзерваў: золата, СДР, рэзервовая пазіцыя ў МВФ, замежная валюта, іншыя патрабаванні, крэдыты МВФ.

Класіфікацыя артыкулаў плацежнага балансу па методыцы МВФ ляжыць і ў аснове плацежнага балансу Рэспублікі Беларусь, які адлюстроўвае ўсе эканамічныя аперацыі паміж рэзідэнтамі беларускай эканомікі і астатнім светам (нерэзідэнтамі) за пэўны перыяд. Распрацоўваецца плацежны баланс па метадазе налічэнняў, пры выкарыстанні якога аперацыі адлюстроўваюцца ў той момант, калі ажыццяўляюцца абмен, перадача, ператварэнне, стварэнне або знікненне эканамічных каштоўнасцей, а не іх аплата.

Міжнародныя аперацыі могуць ажыццяўляцца ў розных валютах. Паколькі даныя плацежнага балансу выкарыстоўваюцца для распрацоўкі нацыянальных рахункаў, ён павінен складацца ў нацыянальнай валюце. Аднак, калі курс нацыянальнай валюты падвяргаецца пастаяннай і значнай дэвальвацыі адносна замежных валют, плацежны баланс мэтазгодна складаць у стабільнай замежнай валюце. У Рэспубліцы Беларусь ён складаецца ў доларах ЗША.

Адрозніваюць стандартную і аналітычную падачу інфармацыі ў плацежным балансе. Стандартны плацежны баланс складаецца такім чынам, каб сума ўсіх аперацый, якія адлюстроўваюць разліковы або ўмоўны прыток у дзяржаву замежнай валюты, раўнялася суме аперацый, звязаных з роўнавялікім адтокам замежнай валюты ад рэзідэнтаў да нерэзідэнтаў і змяненнем чыстых замежных актываў фінансавых органаў дзяржавы. **Чыстыя замежныя актывы** — гэта сальда паміж валавымі замежнымі актывамі фінансавых органаў і іх абавязацельствамі перад замежнымі крэдыторамі.

Аналітычнае прадстаўленне плацежнага балансу адрозніваецца ад стандартнага тым, што асобныя артыкулы капітальнага і фінансавага рахункаў плацежнага балансу, якія адлюстроўваюць змяненні ў актывах і абавязацельствах рэзідэнтаў і нерэзідэнтаў, перагрупуюцца для больш поўнага раскрыцця асноўных напрамкаў і выніковасці ўзаемадзеяння дзяржавы з астатнім светам. У скарачаным выглядзе плацежны баланс дзяржавы на ўмоўным лічбавым прыкладзе паказаны ў табліцы 8.4.

Вельмі важнае значэнне для макрафінансавага менеджменту мае паказчык **сальда плацежнага балансу**. Гэта найважнейшая абагульняючая характарыстыка эканамічных і фінансавых узаемаадносін дзяржавы з іншым светам, якая колькасна раскрывае рознасць паміж першаснымі аперацыямі на экспартце тавараў і паслуг, паступленнямі даходаў і трансфертаў з-за мяжы з аднаго боку і плацяжамі на імпарце, выплатамі даходаў і трансфертаў за мяжу з другога боку. Яно сведчыць аб прытоку валюты ў краіну або, наадварот, адтоку валюты з краіны. Адмоўнае сальда плацежнага балансу па бягучых аперацыях паказвае суму замежнай валюты, якую неабходна адшукаць рэзідэнтам для аплаты чыстага імпарту прадукцыі. Часткова гэта сума перакрываецца прытокам замежнага капіталу па капітальным і фінансавым рахунках, што складае, як вынікае з табліцы 8.4,

$$963,6 - 519,8 = 443,8 \text{ млн дол. ЗША.}$$

Астатняя сума адмоўнага сальда плацежнага балансу па бягучых аперацыях, якая складае ў нашым прыкладзе

$$641,1 - 443,8 = 197,3 \text{ млн дол. ЗША,}$$

балансуецца артыкулам «Статыстычныя разыходжанні па артыкулах бягучага, капітальнага і фінансавага рахункаў».

Табліца 8.4 — Плацежны баланс дзяржавы, дол. ЗША

Бягучыя паступленні і прыток капіталу ў дзяржаву	Сума	Бягучыя плацяжы і адток капіталу за мяжу	Сума
1. Экспарт тавараў і паслуг	5775,0	1. Імпорт тавараў і паслуг	6423,9
2. Паступленні даходаў з-за мяжы	15,3	2. Выплаты даходаў за мяжу	58,7
3. Трансферты, атрыманыя з-за мяжы	83,7	3. Трансферты, пераведзеныя за мяжу	32,8
4. Падрахунак па бягучым рахунку	5874,0	4. Падрахунак па бягучым рахунку	6515,4
5. Увоз маёмасці і наяўных грошай (капітальны рахунак)	170,8	5. Вываз маёмасці і наяўных грошай (капітальны рахунак)	88,4
6. Прамыя і партфельныя інвестыцыі, прыцягнутыя ў дзяржаву	147,2	6. Прамыя і партфельныя інвестыцыі, укладзеныя за мяжой	54,8
7. Камерцыйныя крэдыты, атрыманыя з-за мяжы	431,2	7. Камерцыйныя крэдыты, выдадзеныя за мяжу	143,1
8. Крэдыты, атрыманыя пад гарантыю Урада	42,5	8. Плацяжы па пагашэнні знешняга доўгу	40,4
9. Іншы кароткатэрміновы капітал, залучаны ў дзяржаву	74,4	9. Размяшчэнне валюты ў замежных банках	68,1
10. Абавязальствы органаў грашова-крэдытнага рэгулявання перад замежнымі крэдытарамі	97,5	10. Пагашэнне доўгу камерцыйнымі банкамі замежным банкам	9,1
11. Падрахунак па капітальным і фінансавым рахунках	963,6	11. Іншы адток кароткатэрміновага капіталу за мяжу	42,6
12. Статыстычныя разыходжанні па артыкулах бягучага, капітальнага і фінансавага рахункаў	197,6	12. Замежныя актывы органаў грашова-крэдытнага рэгулявання	73,3
13. Баланс	7035,2	13. Падрахунак па капітальным і фінансавым рахунках	519,8
		14. Баланс	7035,2

У адпаведнасці з рэкамендацыямі МВФ з 1976 г. афіцыйна публікуецца толькі плацежны баланс па бягучых аперацыях. Астатнія паказчыкі раскрываюцца як даведчаная інфармацыя аб міжнародных разліках дзяржавы. Гэта абумоўлена рэзкім ростам стыхійнасці руху капіталаў і крэдытаў ва ўмовах плаваючых валютных курсаў.

Плацежны баланс распрацоўваецца на аснове абагульнення інфармацыі, атрыманай з розных крыніц. Такімі крыніцамі з'яўляюцца даныя Нацыянальнага статыстычнага камітэта Рэспублікі Беларусь аб гандлёвым балансе і знешнім гандлі Рэспублікі Беларусь, дзейнасці сумесных і замежных арганізацый на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь, руху каштоўных папер паміж рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі, банкаўская справаздачнасць, інфармацыя Дзяржаўнага мытнага камітэта Рэспублікі Беларусь аб бяспрошлінным увозе і вывазе тавараў, справаздачнасць Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь аб узносах у міжнародныя арганізацыі, выдатках і даходах замежных устаноў, даныя Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб знешнім доўгу і іншая інфармацыя.

Паколькі пры распрацоўцы плацежнага балансу выкарыстоўваецца інфармацыя, атрыманая са шматлікіх статыстычных крыніц, узнікаюць разыходжанні, абумоўленыя метадалагічнымі, фармальнымі і іншымі асаблівасцямі яе атрымання. Акрамя таго, вельмі часта фактычнае правядзенне аперацый па экспарце і імпарце не супадае ў часе з іх аплатай. Працэнт указаных разыходжанняў у адносінах да сумарнага абароту па аперацыях бягучага рахунку ў дадзеным прыкладзе складзе

$$\frac{197,6}{5874,0 + 6515,4} \cdot 100 = 1,59\%.$$

Найважнейшай састаўной часткай плацежнага балансу па бягучых аперацыях з'яўляецца гандлёвы баланс, які адлюстроўвае суаднесенне экспарту і імпарту тавараў у дзяржаве за пэўны перыяд. Акрамя плацяжоў і паступленняў ад знешнегандлёвых аперацый, у плацежны баланс уключаюцца плацяжы і паступленні па транспарце, страхаванні, камісійных аперацыях, турызме, працэнты па крэдытах, даходы і плацяжы па інвестыцыях, плацяжы па ліцэнзіях за выкарыстанне вынаходніцтваў, ваенныя выдаткі дзяржавы за мяжой. Сукупнасць гэтых аперацый называецца бягучым рахункам плацежнага балансу, а яго выніковая рэшта — сальда плацежнага балансу па бягучых аперацыях.

Плацежны баланс уключае таксама рух капіталаў у выглядзе інвестыцый і крэдытаў. Таму другой часткай плацежнага балансу з'яўляецца капітальны фінансавы рахунак, які адлюстроўвае аперацыі з актывамі

і абавязальствамі рэзідэнтаў у дачыненні да нерэзідэнтаў. Адрозніваюць чатыры функцыянальныя групы актываў і абавязальстваў:

- ◆ прамыя інвестыцыі;
- ◆ партфельныя інвестыцыі;
- ◆ рэзервовыя актывы;
- ◆ іншыя інвестыцыі.

Сутнасць рэзервовых актываў, прамых і партфельных інвестыцый выкладзена вышэй пры разглядзе балансу нацыянальнага багацця. Іншыя інвестыцыі ахопліваюць камерцыйныя крэдыты, дзяржаўныя пазыкі, замежныя актывы камерцыйных банкаў і другія актывы і абавязальствы, якія нельга аднесці да прамых і партфельных інвестыцый або да рэзервовых актываў. Дзяржаўныя золатавалютныя рэзервы, знешнія дзяржаўныя пазыкі і крэдыты міжнародных валютна-фінансавых арганізацый з'яўляюцца балансавальнымі артыкуламі.

Да балансу руху капіталаў і крэдытаў далучаецца артыкул «Памылкі і пропускі», які ў плацежным балансе Рэспублікі Беларусь атрымаў назву «Статыстычная разыходжанні па артыкулах бягучага, капітальнага і фінансавага рахункаў». Ён паказвае няўлічаны рух кароткатэрміновага капіталу. Гэта можа быць недаўлік аб'ёмаў рээкспарту тавараў замежнай вытворчасці, «чаўночнага» экспарту, камерцыйных крэдытаў, атрыманых пры ажыццяўленні аперацый з давальніцкай сыравінай. Акрамя таго, разыходжанні паміж бягучымі паступленнямі і плацэжамі плацежнага балансу ўзнікаюць па прычыне зруху ў часе рэальных патокаў экспарту-імпарту і адпаведных ім разлікова-плацежных аперацый.

Плацежны баланс па бягучых аперацыях, баланс руху капіталаў і крэдытаў, а таксама рух золатавалютных рэзерваў утвараюць агульны плацежны баланс дзяржавы, які павінен быць заўсёды збалансаваны. Раней выраўноўванне плацежнага балансу ажыццяўлялася шляхам перамяшчэння золата ад дзяржаў з пасіўным сальда плацежнага балансу ў дзяржавы з актыўным сальда. Плацежны баланс будзе актыўным, калі дзяржава атрымала з-за мяжы плацэжоў на большую суму, чым ажыццявіла, а пры адваротным суаднесенні — пасіўным. Стан плацежнага балансу па бягучых аперацыях аказвае ўздзеянне на валютны курс дзяржавы. Пры пастаянным актыўным плацежным балансе курс нацыянальнай валюты павышаецца, а пры пасіўным — паніжаецца. Па гэтай прычыне ўраўнаважванне плацежнага балансу з'яўляецца адной з галоўных мэт эканамічнай палітыкі дзяржавы.

Балансавальныя артыкулы раскрываюць метады і крыніцы пагашэння сальда плацежнага балансу. Гэта могуць быць валютныя рэзервы, змяненне кароткатэрміновых актываў, замежная дапамога, знешнія дзяржаўныя пазыкі, крэдыты міжнародных валютна-крэдытных арганізацый і іншыя крыніцы. Выкарыстанне пазык і ўвозу капіталу з'яўляецца часовым балансаваннем плацежнага балансу, паколькі дзяржава-даўжніца вымушана будзе выплачваць працэнты і дывідэнды, а таксама пагашаць суму пазыкі. Да іх адносяцца крэдыты МВФ, банкаўскіх кансорцыумаў, аблігацыйныя пазыкі, аперацыі па абмене нацыянальнай валюты на замежную з прыняццем абавязальства зваротнага абмену праз пэўны тэрмін. Адным з дапаможных сродкаў выраўноўвання плацежнага балансу з'яўляецца продаж замежных і нацыянальных каштоўных папер за замежную валюту.

Выкарыстанне дзяржавай яе афіцыйных золатавалютных рэзерваў — гэта канчатковы метада балансавання плацежнага балансу. Для пакрыцця дэфіцыту плацежнага балансу могуць выкарыстоўвацца спецыяльныя правы запазычання шляхам пераводу іх з рахунку адной дзяржавы на рахунак другой у МВФ. У дзяржавах Еўрапейскага Саюза для гэтай мэты можа выкарыстоўвацца еўра.

8.4. Сувязь плацежнага балансу з сістэмай нацыянальных рахункаў

Інфармацыйныя сістэмы плацежнага балансу і нацыянальных рахункаў развіваліся незалежна адна ад другой, аднак у цяперашні час класіфікацыі і ўліковыя прынцыпы, якія выкарыстоўваюцца ва ўказаных дзвюх інфармацыйных сістэмах, практычна поўнасцю, за нязначнымі выключэннямі, узгоднены паміж сабой. Як плацежны баланс, так і сістэма нацыянальных рахункаў раскрываюць аперацыі паміж рэзідэнтамі і нерэзідэнтамі. Указаныя аперацыі адлюстроўваюцца таксама як на бягучых нацыянальных рахунках, так і на рахунках назапашвання, дзе яны, аднак, не аддзелены ад аперацый, якія ажыццяўляюцца паміж рэзідэнтамі.

Па гэтай прычыне больш наглядна ўзаема сувязі паміж сістэмай нацыянальных рахункаў і плацежным балансам можна разгледзіць на прыкладзе нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам і групы рахункаў сектара «Астатні свет». Прырост чыстай вартасці капіталу і змяненні ў актывах раскрывае нацыянальны рахунак аперацый з капіталам. Рознасць паміж гэтымі паказчыкамі паказвае лішак або недахоп крыніц фінансавання інвестыцый.

У нашым прыкладзе мае месца недахоп, які вызначыўся ў памеры 1400 млрд р. Такую ж суму паказвае і рахунак знешніх аперацый з капіталам па артыкуле «Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (—)

і статыстычныя разыходжанні». Аднак калі па рахунку аперацый з капіталам сектараў унутранай эканомікі гэта велічыня паказвае чыстае запазычанне рэзідэнтаў краіны ў нерэзідэнтаў, то на рахунку знешніх аперацый з капіталам яна паказана як чыстае крэдытаванне нацыянальнай эканомікі астатнім светам.

У Рэспубліцы Беларусь група нацыянальных рахункаў сектара «Астатні свет» распрацоўваецца ў фармаце, прыведзеным у табліцы 8.5.

Табліца 8.5 — Нацыянальныя рахункі астатняга свету, млрд р.

Выкарыстанне		Рэсурсы	
Паказчыкі	Сума	Паказчыкі	Сума
Рахунак знешніх аперацый з таварамі і паслугамі			
Экспарт тавараў і паслуг	23824	Імпарт тавараў і паслуг	25267
Сальда знешніх аперацый з таварамі і паслугамі	1443		
<i>Падрахунак</i>	<i>25267</i>	<i>Падрахунак</i>	<i>25267</i>
Рахунак знешніх першасных даходаў і бягучых трансфертаў			
Аплата працы работнікаў, атрыманая ад астатняга свету	59	Сальда знешніх аперацый з таварамі і паслугамі	1443
Даходы ад уласнасці, атрыманыя ад астатняга свету	76	Аплата працы работнікаў, перададзеная астатняму свету	1
Бягучыя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету	604	Даходы ад уласнасці, перададзеныя астатняму свету	207
Сальда па бягучых знешніх аперацыях	1112	Бягучыя трансферты, перададзеныя астатняму свету	200
<i>Падрахунак</i>	<i>1851</i>	<i>Падрахунак</i>	<i>1851</i>
Рахунак знешніх аперацый з капіталам			
Капітальныя трансферты, атрыманыя ад астатняга свету	274	Сальда па бягучых знешніх аперацыях	1112
Статыстычныя разыходжанні	-429	Капітальныя трансферты, перададзеныя астатняму свету	133
Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (-) і статыстычныя разыходжанні	1400		
<i>Падрахунак</i>	<i>1245</i>	<i>Падрахунак</i>	<i>1245</i>

Узаемасувязь паміж плацежным балансам і нацыянальнымі рахункамі можна сфармуляваць наступным чынам. Калі сума выдаткаў усіх сектараў нацыянальнай эканомікі перавышае суму нацыянальнага даходу, які паступіў у іх распадзэнне, то інвестыцыі будуць перавышаць зберажэнні і гэта перавышэнне па велічыні будзе раўняцца дэфіцыту рахунку бягучых аперацый плацежнага балансу. Гэта значыць, што сальда рахунку бягучых аперацый, узятае з супрацьлеглым знакам, можа разглядацца як сума замежнага капіталу, скарыстаная для фінансавання ўнутранага разрыву паміж зберажэннямі і інвестыцыямі.

Матэматычна ўзаемасувязь паміж плацежным балансам і сістэмай нацыянальных рахункаў можна паказаць наступным чынам:

$$ЗЧК - ЗА = (ЭТП - ІТП) \pm СЗП \pm СДУ \pm СБТ \pm СКТ = СБР,$$

дзе *ЗЧК* — змяненне чыстай вартасці капіталу;

ЗА — змяненні ў актывах;

ЭТП — экспарт тавараў і паслуг;

ІТП — імпарт тавараў і паслуг;

СЗП — сальда зароботнай платы, атрыманай рэзідэнтамі за мяжой і выплачанай у Беларусі нерэзідэнтам;

СДУ — сальда даходаў ад уласнасці, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету;

СБТ — сальда бягучых трансфертаў, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету;

СКТ — сальда капітальных трансфертаў, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету;

СБР — сальда рахунку бягучых аперацый плацежнага балансу.

Станоўчыя паказчыкі па рахунках знешніх першасных даходаў і бягучых трансфертаў і знешніх аперацый з капіталам памяншаюць дэфіцыт фінансавых рэсурсаў, а адмоўныя, наадварот, павялічваюць яго. На аснове інфармацыі групы нацыянальных рахункаў сектара «Астатні свет» сума замежнага капіталу,

скарыстаная для фінансавання ўнутранага разрыву паміж зберажэннямі і інвестыцыямі, вызначаецца наступным чынам:

1) сальда знешніх аперацый з таварамі і паслугамі —

$$25267 - 23824 = 1443 \text{ млрд р.};$$

2) сальда зароботнай платы, атрыманай рэзідэнтамі за мяжой і выплачанай у Беларусі нерэзідэнтам, —
 $59 - 1 = 58 \text{ млрд р.};$

3) сальда даходаў ад уласнасці, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету, —

$$76 - 207 = -131 \text{ млрд р.};$$

4) сальда бягучых трансфертаў, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету, —

$$604 - 200 = 404 \text{ млрд р.};$$

5) сальда капітальных трансфертаў, атрыманых ад астатняга свету і перададзеных астатняму свету, —

$$274 - 133 = 141 \text{ млрд р.};$$

6) сума замежнага капіталу, скарыстаная для фінансавання ўнутранага разрыву паміж зберажэннямі і інвестыцыямі, —

$$1443 - 58 + 131 - 404 - 141 = 971 \text{ млрд р.}$$

Рознасць паміж велічынёй чыстага запазычання па нацыянальным рахунку аперацый з капіталам і рахункам знешніх аперацый з капіталам складае

$$1400 - 971 = 429 \text{ млрд р.}$$

Гэта абумоўлена выкарыстаннем розных інфармацыйных крыніц і недахопамі ўліковых метадых, якія не грунтуюцца на класічных прынцыпах дыграфічнага запісу ў сістэме рахункаў. Як можна заўважыць, па фінансавым рахунку статыстычныя разыходжанні склалі 168 млрд р., што сведчыць аб тым, што паказчыкі нацыянальнага рахункаводства вызначаюцца толькі з пэўнай прыбліжанасцю да рэальнасці.

Тэарэтычна сума замежнага капіталу, скарыстаная для фінансавання ўнутранага разрыву паміж зберажэннямі і інвестыцыямі, вызначаная па рахунку знешніх аперацый з капіталам, павінна раўняцца велічыні сальда бягучага рахунку плацежнага балансу. Аднак у цяперашні час зрабіць такую ўзаемаўвязку вельмі складана, паколькі плацежны баланс, у адрозненне ад нацыянальных рахункаў, распрацоўваецца ў доларах ЗША. Як вынікае з табліцы 8.4, адмоўнае сальда па бягучым рахунку плацежнага балансу склалася ў памеры 641,4 млн долараў ЗША. Калі, дапусцім, сярэднегадавы курс гэтай валюты склаў 2346 беларускіх рублёў, то пасля пераводу ў айчынную валюту сума замежнага капіталу, скарыстаная для фінансавання ўнутранага разрыву паміж зберажэннямі і інвестыцыямі, вызначаецца не ў памеры 1400 млрд р., як гэта вынікае з нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам, а ў суме

$$641,4 \cdot 2346 = 1505 \text{ млрд р.}$$

І тым не менш, узгодненасць інфармацыйнай сістэмы плацежнага балансу з сістэмай нацыянальных рахункаў дазваляе выкарыстоўваць плацежны баланс у якасці крыніцы інфармацыі для распрацоўкі апошніх. Тыя нязначныя метадалагічныя разыходжанні, якія маюць месца пры распрацоўцы гэтых дзвюх інфармацыйных сістэм, не маюць сур'ёзнага практычнага значэння. Напрыклад, у плацежным балансе фінансавыя аперацыі класіфікуюцца па функцыянальных адзнаках, а ў сістэме нацыянальных рахункаў — па тыпах фінансавых інструментаў.

Аднак нягледзячы на адрозненні ў падыходах да класіфікацыі падлеглых адлюстраванню аперацый, паказчыкі плацежнага балансу і сістэмы нацыянальных рахункаў паміж сабой узаемазвязаны. Асабліва гэта тычыцца групы нацыянальных рахункаў для раскрыцця знешнеэканамічных аперацый. Узгодненасць паказчыкаў дазваляе трактаваць рахункі сектара «Астатні свет» як альтэрнатыўны спосаб падачы плацежнага балансу.

ПРАКТЫКУМ

1. Макраўзровень нацыянальнай ўліковай сістэмы дзяржавы

1.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Бухгалтарскі ўлік.
- ◆ Еўрапейская сістэма нацыянальнага рахункаводства.
- ◆ Інстытуцыйная адзінка.
- ◆ Макрабухгалтарскі ўлік.
- ◆ Мікраўлік.
- ◆ Народнагаспадарчы ўлік.
- ◆ Нацыянальнае багацце.
- ◆ Нацыянальнае рахункаводства.
- ◆ Нацыянальная ўліковая сістэма.
- ◆ Нерэзідэнт.
- ◆ Патокі даходаў.
- ◆ Прадмет макрабухгалтарскага ўліку.
- ◆ Прамежкавае спажыванне.
- ◆ Рэзідэнт.
- ◆ Сістэма.
- ◆ Статыстычны ўлік.
- ◆ Уліковая сістэма.
- ◆ Фінансавыя патокі.
- ◆ Эканамічная інфармацыя.
- ◆ Эканамічная тэрыторыя краіны.

1.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што ўяўляе сабой нацыянальнае рахункаводства?

Варыянты адказу:

- а) кансалідацыю інфармацыі бухгалтарскага ўліку мікраэканамічнага ўзроўню ў сістэму збалансаваных паказчыкаў, патрэбных для эфектыўнага кіравання галіной або адміністрацыйна-тэрытарыяльным утварэннем;
- б) народнагаспадарчы кругаабарот капіталу ў выглядзе замкнутых грашовых патокаў, якія ўзнікаюць паміж ахопленымі бухгалтарскім улікам мезаэканамічнымі структурамі ў ходзе вытворчасці, размеркавання і спажывання матэрыяльных даброт і паслуг;
- в) колькаснае апісанне і абагульненне фактаў, якія характарызуюць фінансава-эканамічную дзейнасць нацыі.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

2. Ці можа быць нацыянальнае рахункаводства як рэтраспектыўным, так і прагнозным?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу.

3. Што можна аднесці да асноўных задач нацыянальнага рахункаводства?

Варыянты адказу:

- а) складанне зводнай статыстычнай справаздачнасці;

б) вылічэнне абагульняльных паказчыкаў, якія характарызуюць вынікі эканамічнай дзейнасці дзяржавы;

в) даследаванне дынамікі макраэканамічных паказчыкаў;

г) распрацоўка метадыкі разліку паказчыкаў гаспадарчай дзейнасці арганізацый-рэзідэнтаў;

д) аналіз макраэканамічных прапорцый.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу.

4. Якая версія сістэмы нацыянальных рахункаў ААН выкарыстоўваецца ў цяперашні час?

Варыянты адказу:

а) версія, якая прадугледжвае тры зводныя і тры сектарныя рахункі;

б) версія, якая прадугледжвае строгае размежаванне паміж бягучымі рахункамі і рахункамі капіталу;

в) версія, якая прадугледжвае гарманізацыю нацыянальнага рахункаводства з плацежным балансам, дзяржаўным бюджэтам і грашовым абарачэннем.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу.

5. Ці адрозніваецца метадалогія нацыянальнага рахункаводства Рэспублікі Беларусь ад прынятых у міжнароднай практыцы стандартаў?

Варыянты адказу:

а) адрозніваецца істотна;

б) нязначна адрозніваецца;

в) не адрозніваецца.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу.

6. На якія састаўныя элементы падраздзяляецца макрабухгалтарскі ўлік?

Варыянты адказу:

а) аналітычны і сінтэтычны ўлік;

б) улік запасаў і ўлік патокаў;

в) першасны і другасны ўлік;

г) патрымальны і камеральны ўлік.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу.

7. На якія састаўныя элементы ў макрабухгалтарскім уліку падраздзяляюцца манетарныя патокі?

Варыянты адказу:

а) патокі грашовых паступленняў і выдаткаў;

б) патокі тавараў і патокі паслуг;

в) патокі даходаў і фінансавыя патокі;

г) таварныя і нетаварныя патокі.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу.

8. Што адрознівае нацыянальнае рахункаводства ад макрабухгалтарскага ўліку?

Варыянты адказу:

а) больш інтэграваная падача інфармацыі;

б) уключэнне ў склад аб'ектаў нацыянальнага рахункаводства ценявой эканомікі і крымінальнай дзейнасці;

в) рэтраспектыўны і прагножны характар інфармацыі;

г) дакументальная абгрунтаванасць інфармацыі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу.

9. Калі ўзнікла сістэма нацыянальнага рахункаводства?

Варыянты адказу:

а) у Нідэрландах на пачатку XVII ст.;

- б) у 1952 г. пасля распрацоўкі і зацвярджэння першай версіі нацыянальных рахункаў ААН;
в) у першай палове 40-х гадоў мінулага стагоддзя ў сувязі з вялікай дэпрэсіяй 1929–1933 гг.;
г) у першай палове 20-х гг. мінулага стагоддзя ў сувязі з распрацоўкай балансу народнай гаспадаркі СССР.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу.

10. Што адрознівае трэцюю версію сістэмы нацыянальных рахункаў ААН ад папярэдніх версій?

Варыянты адказу:

- а) выкарыстанне метадычных падыходаў, характэрных для балансу народнай гаспадаркі СССР;
б) адпаведнасць рахункаў патокаў балансам нацыянальнага багацця;
в) распрацоўка нацыянальных рахункаў на аснове выкарыстання выключна фінансавай справаздачнасці;
г) гарманізацыя з плацежным балансам, дзяржаўным бюджэтам і грашовым абарачэннем;
в) спалучэнне міжгаліновага балансу з сістэмай нацыянальных рахункаў;
г) выкарыстанне ў якасці метадалагічнай асновы выключна міжнародных стандартаў фінансавай справаздачнасці.

2. Прадмет і аб'екты нацыянальнага рахункаводства

2.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Арганізацыя.
- ◆ Банкаўскі дэпазіт.
- ◆ Валавы прыбытак эканомікі.
- ◆ Валавы ўнутраны прадукт.
- ◆ Вырабленыя актывы.
- ◆ Галіна эканомікі.
- ◆ Дамашняя гаспадарка.
- ◆ Дзяржаўная карпарацыя.
- ◆ Інстытуцыйная адзінка.
- ◆ Камерцыйны банк.
- ◆ Капітальны трансферт.
- ◆ Карпарацыя.
- ◆ Квзікарпарацыя.
- ◆ Макраэканамічная аперацыя.
- ◆ Макраэканамічны паказчык.
- ◆ Манетарнае золата.
- ◆ Матэрыяльныя нявырабленыя актывы.
- ◆ Нацыянальнае багацце.
- ◆ Нацыянальны капітал.
- ◆ Нефінансавыя вырабленыя актывы.
- ◆ Нявырабленыя актывы.
- ◆ Падаткі на капітал.
- ◆ Падаткі на прадукты і імпорт.
- ◆ Прадмет нацыянальнага рахункаводства.
- ◆ Прыватная карпарацыя.
- ◆ Прыродны капітал.
- ◆ Сектар дамашніх гаспадарак.
- ◆ Сектар дзяржаўных устаноў.
- ◆ Сектар некамерцыйных арганізацый для абслугоўвання дамашніх гаспадарак.
- ◆ Сектар нефінансавых прадпрыемстваў.
- ◆ Сектар фінансавых устаноў.
- ◆ Сектар эканомікі.
- ◆ Спецыяльныя правы запазычання (СДР).
- ◆ Субсідыя.
- ◆ Субсідыя на капітальныя ўкладанні.

- ◆ Транснацыянальная карпарацыя.
- ◆ Трансферт.
- ◆ Факт гаспадарчай дзейнасці.
- ◆ Фінансавая ўстанова.
- ◆ Чыстая вартасць створанага ўласнага капіталу.
- ◆ Чыстыя капітальныя трансферты.
- ◆ Эканамічная аперацыя.
- ◆ Эканамічныя актывы.

2.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што з'яўляецца прадметам нацыянальнага рахункаводства?

Варыянты адказу:

- а) бухгалтарскае адлюстраванне ахоплага дыграфічным улікам кругаабароту нацыянальнага капіталу ў межах пэўнага гаспадарчага перыяду;
- б) вучэнне аб сістэме метадаў атрымання і апрацоўкі макраэка-намічнай інфармацыі для вылічэння і аналізу паказчыкаў галін і сфер эканомікі дзяржавы, узаемазвязаных грамадскім размеркаваннем працы;
- в) колькаснае адлюстраванне і якасная характарыстыка гаспадарчай дзейнасці ўсіх сектараў эканомікі дзяржавы, інстытуцыйных адзінкі якіх вядуць як дыграфічны, так і уніграфічны бухгалтарскі ўлік, а таксама суб'ектаў, што займаюцца незаконнымі відамі дзейнасці або ценявой эканомікай, з мэтай усебаковага вывучэння, кантролю і кіравання грамадскім узнаўленнем.

Неабходна выбраць аназначны адказ на пытанне.

2. Ці выкарыстоўваюцца ў нацыянальным рахункаводстве метадалагічныя прынцыпы бухгалтарскага ўліку?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. Як разлічваецца валавая дабаўленая вартасць?

Варыянты адказу:

- а) выпуск тавараў і паслуг мінус прамежкавае спажыванне;
- б) прамежкавае спажыванне мінус выпуск тавараў і паслуг;
- в) выпуск тавараў і паслуг плюс прамежкавае спажыванне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. Што ўяўляе сабой макраэканамічная аперацыя?

Варыянты адказу:

- а) паток, які адлюстроўвае стварэнне, пераўтварэнне, абмен і перадачу або ліквідацыю эканамічнай вартасці, уключаючы пераход права ўласнасці на тавары або фінансавыя актывы, аказанне паслуг або прадстаўленне працы і капіталу;
- б) дзеянні і з'явы, якія вядуць да змяненняў у складзе гаспадарчых сродкаў і гаспадарча-прававых адносін;
- в) кансалідаваны паток у выніку ўзаемадзеяння двух сектараў або дзвюх галін нацыянальнай эканомікі ў працэсе стварэння, размеркавання і спажывання валавога нацыянальнага даходу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

5. Якой велічыні раўняецца прамежкавае спажыванне?

Варыянты адказу:

- а) вартасці тавараў і паслуг, якія трансфармуюцца або поўнасцю спажываюцца ў справаздачным перыядзе ў працэсе вытворчасці, уключаючы спажыванне асноўнага капіталу;

б) вартасці тавараў і паслуг, якія трансфармуюцца або поўнасю спажываюцца ў справаздачным перыядзе ў працэсе вытворчасці без чыстых падаткаў на прадукты;

в) вартасці тавараў і паслуг, якія трансфармуюцца або поўнасю спажываюцца ў справаздачным перыядзе ў працэсе вытворчасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Як разлічваецца валавы ўнутраны прадукт?

Варыянты адказу:

а) сума канчатковага спажывання тавараў і паслуг, валавога назаплення і чыстага (за вылікам імпарту) экспарту;

б) шляхам падсумоўвання валавых дабаўленых вартасцей сектараў або галін эканомікі за мінусам прамежкавага спажывання;

в) шляхам падсумоўвання валавых дабаўленых вартасцей сектараў або галін эканомікі і адымання выпуску тавараў і паслуг;

г) шляхам падсумоўвання валавых дабаўленых вартасцей сектараў або галін эканомікі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Што такое даходы ад уласнасці?

Варыянты адказу:

а) першасныя даходы, якія атрымліваюць уладальнікі фінансавых актываў і матэрыяльных нявырабленых актываў (зямлі, запасаў карысных выкапняў і г. д.) ад перадачы іх у часовае карыстанне іншым інстытуцыйным адзінкам;

б) валавы прыбытак, атрыманы суб'ектам гаспадарання за справаздачным перыяд;

в) выручка ад рэалізацыі прадукцыі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. Што ўяўляе сабой валавы прыбытак?

Варыянты адказу:

а) частка дабаўленай вартасці, якая застаецца ў вытворцаў пасля выліку прамежкавага спажывання, расходаў, звязаных з аплатай працы работнікаў, і чыстых падаткаў на вытворчасць і імпорт;

б) частка дабаўленай вартасці, якая застаецца ў вытворцаў пасля выліку расходаў, звязаных з аплатай працы работнікаў, і чыстых падаткаў на вытворчасць і імпорт;

в) выручка за мінусам сабекошту рэалізаваных прадукцыі і паслуг.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

9. Што ўяўляе сабой валавы змешаны даход?

Варыянты адказу:

а) даход некарпаратыўных прадпрыемстваў, якія належаць да машын гаспадаркам, уключаючы элемент узнагароджання за працу, які не можа быць аддзелены ад даходу ўладальніка або прадпрымальніка;

б) валавы прыбытак арганізацыі плюс спажыванне асноўнага капіталу;

в) выручка ад рэалізацыі прадукцыі плюс амортизацыйныя адлічэнні.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. Як разлічваецца ў нацыянальным рахункаводстве сума аплаты працы работнікаў?

Варыянты адказу:

а) сума выплачаных узнагароджанняў у грашовай форме за работу, выкананую на працягу справаздачнага перыяду, уключаючы фактычнымі і ўмоўна налічанымі адлічэннямі на сацыяльнае страхаванне;

б) сума ўсіх узнагароджанняў у натуральнай або грашовай форме, якія выплачваюцца працадаўцамі за работу, выкананую на працягу справаздачнага перыяду, без фактычна і ўмоўна налічаных адлічэнняў на сацыяльнае страхаванне;

в) сума ўсіх узнагароджанняў у натуральнай або грашовай форме, якія выплачваюцца працадаўцамі за работу, выкананую на працягу справаздачнага перыяду, уключаючы фактычныя і ўмоўна налічаныя адлічэнні на сацыяльнае страхаванне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. Што ўяўляюць сабой чыстыя падаткі на прадукты?

Варыянты адказу:

- а) падаткі, велічыня якіх прама залежыць ад вартасці вырабленай прадукцыі і аказаных паслуг, за вылікам адпаведных субсідый на прадукты;
- б) падаткі, велічыня якіх прама залежыць ад вартасці вырабленай прадукцыі і аказаных паслуг, без выліку адпаведных субсідый на прадукты;
- в) падаткі, звязаныя з выкарыстаннем фактараў вытворчасці, за вылікам адпаведных субсідый на прадукты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

12. Што ўяўляюць сабой іншыя падаткі на вытворчасць?

Варыянты адказу:

- а) падаткі, якія выплачваюцца за кошт атрыманага прыбытку, плюс падатак на дабаўленую вартасць;
- б) падаткі, звязаныя з выкарыстаннем фактараў вытворчасці, а таксама плацяжы за ліцэнзіі і дазвол займацца якой-небудзь вытворчай дзейнасцю або іншыя абавязковыя плацяжы;
- в) падатак на дабаўленую вартасць і акцызы за мінусам атрыманых субсідый на прадукты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

13. Што ўяўляе сабой спажыванне асноўнага капіталу?

Варыянты адказу:

- а) памяншэнне вартасці асноўнага капіталу на працягу справаздачнага перыяду ў выніку яго фізічнага або маральнага зносу і выпадковых пашкоджанняў;
- б) рознасць паміж выбыўшымі і паступіўшымі аб'ектамі асноўнага капіталу;
- в) сума налічанага амартызацыйнага фонду плюс выдаткі на капітальны рамонт асноўных сродкаў.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

14. З якіх элементаў складаюцца бягучыя трансферты?

Варыянты адказу:

- а) выплата зароботнай платы;
- б) бягучыя падаткі на даходы, багацце і да т. п.;
- в) адлічэнні на сацыяльнае страхаванне;
- г) плацяжы за таварна-матэрыяльныя каштоўнасці;
- д) сацыяльныя дапамогі;
- е) плацяжы за энергарэсурсы;
- ж) добраахвотныя ўзносы і падаркі, якія не носяць капітальны характар;
- з) выплачаныя штрафы, пеня і няўстойкі;
- і) плацяжы за аказаныя паслугі.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

15. Што характарызуе сальда першасных даходаў?

Варыянты адказу:

- а) даходы, якія ўтвараюцца ў інстытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў у выніку іх удзелу ў вытворчасці, і даходы ад уласнасці;
- б) выручка ад рэалізацыі прадукцыі, работ і паслуг;
- в) рознасць паміж усімі першаснымі даходамі, атрыманымі і выплачанымі адзінкамі-рэзідэнтамі;
- г) валавы прыбытак адзінак-рэзідэнтаў, павялічаны на суму амартызацыйных адлічэнняў;
- д) рознасць паміж усімі першаснымі даходамі, атрыманымі і выплачанымі як рэзідэнтамі, так і нерэзідэнтамі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

16. Што ўяўляе сабой трансферт?

Варыянты адказу:

а) аперацыя, пры ажыццяўленні якой інстытуцыйная адзінка перадае тавар, паслугу або іншы фінансавы ці нефінансавы актыў іншай адзінцы, не атрымліваючы ўзамен кампенсацыю ў выглядзе тавару, паслугі або іншага актыву;

б) аперацыя, пры ажыццяўленні якой інстытуцыйная адзінка перадае тавар, паслугу або іншы фінансавы ці нефінансавы актыў іншай адзінцы, атрымліваючы ўзамен ад яе кампенсацыю ў выглядзе тавару, паслугі або іншага актыву;

в) плацеж у безнаяўнай форме праз установу банка за тавары, работы або паслугі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

17. Што ўяўляюць сабой капітальныя трансферты?

Варыянты адказу:

а) бязвыплатная перадача правоў уласнасці на актывы (акрамя наяўных грошай і матэрыяльных абаротных сродкаў) або сродкаў для іх набыцця ад адной інстытуцыйнай адзінкі да другой;

б) перадача задарам правоў уласнасці на наяўныя грошы і матэрыяльныя абаротныя сродкі або сродкаў для іх набыцця ад адной інстытуцыйнай адзінкі да другой;

в) плацяжы ў безнаяўнай форме праз установу банка за атрыманыя аб'екты асноўных сродкаў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

18. Як разлічваецца валавы даход, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

а) выручка ад рэалізацыі прадукцыі, работ і паслуг мінус іх сабекошт, падатак на дабаўленую вартасць і іншыя падаткі і зборы, якія выплачваюцца з выручкі;

б) сальда першасных даходаў мінус даходы, перададзеныя ў якасці бягучых трансфераў, плюс атрыманыя бягучыя трансферты;

в) чысты прыбытак суб'ектаў гаспадарання плюс сума налічанай амартызацыі асноўных сродкаў за справаздачны перыяд.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

19. Што такое зберажэнне?

Варыянты адказу:

а) рознасць паміж фактычным і планавым выдаткаваннем матэрыяльных рэсурсаў і грашовых сродкаў;

б) рознасць паміж атрыманым і скарыстаным прыбыткам суб'екта гаспадарання;

в) частка даходу, якая паступіла ў распараджэнне, не скарыстаная на канчатковае спажыванне тавараў і паслуг.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

20. Што ўяўляе сабой сектар эканомікі?

Варыянты адказу:

а) сукупнасць гаспадарчых суб'ектаў, размешчаных на тэрыторыі адміністрацыйнай адзінкі;

б) сукупнасць інстытуцыйных адзінак, якія маюць падобныя мэты, функцыі і крыніцы фінансавання, што абумоўлівае іх падобныя эканамічныя паводзіны;

в) галіна народнай гаспадаркі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

21. Што ўяўляе сабой інстытуцыйная адзінка?

Варыянты адказу:

а) орган кіраўніцтва адпаведнай галіной;

б) суб'ект гаспадарання, які карыстаецца правамі юрыдычнай асобы;

в) юрыдычная або фізічная асоба ў форме дамашняй гаспадаркі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

22. Што ўяўляе сабой холдынжавы прыбытак?

Варыянты адказу:

- а) сукупны прыбытак холдыngu, атрыманы за справаздачны перыяд;
- б) велічыня вартасці прадукцыі, якая ўтварылася ў выніку змянення цэн за перыяд яе знаходжання ў запасах пад уплывам інфляцыі;
- в) даходы, атрыманыя ў выніку пераацэнкі актываў, вартасць якіх выражана ў замежнай валюце.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

23. Што паказвае валавое наапапенне ў цэлым па эканоміцы краіны?

Варыянты адказу:

- а) чыстае набыццё рэзідэнтамі тавараў і паслуг, вырабленых або паступіўшых па імпарце ў бягучым перыядзе, аднак не скарыстаных у ім;
- б) сукупная велічыня грашовых сродкаў насельніцтва;
- в) чысты даход грамадства, які ствараецца і рэалізуецца суб'ектам гаспадарання ў грашовай форме.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

24. Што ўваходзіць у склад паказчыка чыстага набыцця каштоўнасцей?

Варыянты адказу:

- а) вартасць пакупак за вылікам продажу асноўных і абаротных сродкаў;
- б) вартасць пакупак за вылікам продажу каштоўнасцей, набытых як сродак захавання вартасці (каштоўных камянёў і металаў, антыкварных вырабаў, калекцый і іншых твораў выяўленчага мастацтва);
- в) агульны кошт паступіўшых у арганізацыю таварна-матэрыяльных каштоўнасцей.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

25. Што ўяўляе сабой чыстае крэдытаванне на ўзроўні эканомікі дзяржавы ў цэлым?

Варыянты адказу:

- а) сума крэдытаў, якія выдадзены банкаўскай сістэмай дзяржавы суб'ектам гаспадарання;
- б) агульная велічыня ўнутранага дзяржаўнага доўгу;
- в) аб'ём рэсурсаў, які дзяржава перадае ў часовае распараджэнне астатняму свету.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

26. Што ўяўляе сабой чыстае запазычанне на ўзроўні эканомікі дзяржавы ў цэлым?

Варыянты адказу:

- а) сума дэпазітаў, укладзеных суб'ектамі гаспадарання ў банкаўскую сістэму дзяржавы;
- б) аб'ём рэсурсаў, які астатні свет перадае ў распараджэнне дзяржавы;
- в) замежныя фінансавыя ўкладанні суб'ектаў гаспадарання.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

27. Што ўяўляе сабой нацыянальнае багацце?

Варыянты адказу:

- а) аб'екты, на якія інстытуцыйныя адзінкі маюць права індывідуальнай або калектыўнай уласнасці і ад валодання якімі або ад выкарыстання якіх на працягу пэўнага перыяду ўладальнікі атрымліваюць эканамічную выгаду;
- б) рэальныя ўзнаўляльныя актывы (за вылікам дамашняй маёмасці працяглага выкарыстання) і чыстыя патрабаванні (за вылікам абавязацельстваў) да іншых дзяржаў;
- в) сукупнасць рэсурсаў краіны, якія забяспечваюць неабходныя ўмовы для вытворчасці тавараў, аказання паслуг і забеспячэння жыцця людзей.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

28. Што ўяўляе сабой чыстая вартасць створанага ўласнага капіталу нацыі?

Варыянты адказу:

- а) аб'екты, на якія інстытуцыйныя адзінкі маюць права індывідуальнай або калектыўнай уласнасці;
- б) рэальныя ўзнаўляльныя актывы і чыстыя патрабаванні;
- в) сукупнасць рэсурсаў краіны, якія забяспечваюць неабходныя ўмовы вытворчасці тавараў, аказання паслуг і забеспячэння жыцця людзей;
- г) рознасць паміж вартасцю актываў нацыі без вартасці матэрыяльных нявырабленых актываў і велічыняй абавязацельстваў перад астатнім светам.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

29. У якім выпадку краіна з'яўляецца «чыстым» крэдытарам?

Варыянты адказу:

- а) пры перавышэнні абавязацельстваў перад астатнім светам над знешнімі фінансавымі актывамі;
- б) пры перавышэнні фінансавых патрабаванняў да нерэзідэнтаў над фінансавымі абавязацельствамі перад імі;
- в) пры збалансаванасці знешніх фінансавых актываў і абавязацельстваў перад астатнім светам;
- г) пры перавышэнні знешніх фінансавых актываў над абавязацельствамі перад астатнім светам.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

30. У якім выпадку краіна з'яўляецца «чыстым» даўжніком?

Варыянты адказу:

- а) пры перавышэнні фінансавых абавязацельстваў перад нерэзідэнтамі над фінансавымі патрабаваннямі да нерэзідэнтаў;
- б) пры збалансаванасці знешніх фінансавых актываў і абавязацельстваў перад астатнім светам;
- в) пры перавышэнні знешніх фінансавых актываў над абавязацельствамі перад астатнім светам;
- г) пры перавышэнні абавязацельстваў перад астатнім светам над знешнімі фінансавымі актывамі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

31. Што ўяўляе сабой міжнародная інвестыцыйная пазіцыя дзяржавы?

Варыянты адказу:

- а) рознасць паміж знешнімі фінансавымі актывамі і абавязацельствамі;
- б) рознасць паміж атрыманымі і пагашанымі міжнароднымі крэдытамі;
- в) сума інвестыцый, укладзеных у эканоміку іншых дзяржаў;
- г) сума інвестыцый, атрыманых ад іншых дзяржаў.

2.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

Паказчыкі нацыянальнай эканомікі ў справаздачным годзе характарызуюцца наступнымі велічынямі:

- 1) тавары і паслугі, рэалізаваныя па эканамічна значных цэнах, — 14689 млрд р.;
- 2) бартэрныя аперацыі — 261 млрд р.;
- 3) тавары і паслугі, перададзеныя ў натуральнай форме ў якасці аплаты працы, — 93 млрд р.;
- 4) тавары і паслугі, перададзеныя для вытворчага выкарыстання ўнутры суб'ектаў гаспадарання, — 374 млрд р.;
- 5) запасы гатовай прадукцыі і тавараў:
  - ◆ на пачатак года — 3273 млрд р.;
  - ◆ на канец года — 3028 млрд р.;
- 6) рэшткі незавершанай вытворчасці:
  - ◆ на пачатак года — 524 млрд р.;
  - ◆ на канец года — 579 млрд р.;
- 7) прамежкавае спажыванне — 8374 млрд р.;
- 8) падатак на дабаўленую вартасць — 2317 млрд р.;
- 9) акцызы — 935 млрд р.;
- 10) іншыя падаткі на прадукты — 1425 млрд р.;
- 11) субсідыі суб'ектам гаспадарання — 361 млрд р.;

12) расходы фонду падтрымкі вытворцаў сельскагаспадарчай прадукцыі, харчавання і аграрнай навукі — 623 млрд р.

Патрабавецца вызначыць рыначны выпуск прадукцыі і валавы ўнутраны прадукт.

Заданне 2

Паказчыкі нацыянальнай эканомікі ў справаздачным годзе характарызуюцца наступнымі велічынямі:

- 1) аплата працы наёмных работнікаў — 1609 млрд р.;
- 2) падаткі на прадукты — 4677 млрд р.;
- 3) іншыя падаткі на вытворчасць і імпорт — 1721 млрд р.;
- 4) субсідыі на прадукты — 984 млрд р.;
- 5) іншыя субсідыі на вытворчасць і імпорт — 89 млрд р.;
- 4) валавыя змешаныя даходы — 730 млрд р.

Зыходзячы з велічыні разлічанага па даных задання 1 валавога ўнутранага прадукту і інфармацыі задання 2 трэба вызначыць валавы прыбытак і змешаны даход.

Заданне 3

Плыні першасных даходаў, звязаныя з удзелам рэзідэнтаў краіны ў вытворчасці валавога ўнутранага прадукту краін астатняга свету, характарызуюцца наступнымі паказчыкамі:

- 1) заработная плата:
  - ◆ атрыманая грамадзянамі Рэспублікі Беларусь за мяжой — 213 млрд р.;
  - ◆ выплачаная арганізацыямі Рэспублікі Беларусь замежным працаўнікам — 104 млрд р.;
- 2) даходы ад уласнасці:
  - ◆ атрыманыя ад астатняга свету — 237 млрд р.;
  - ◆ перададзеныя астатняму свету — 277 млрд р.;
- 3) бягучыя трансферты:
  - ◆ атрыманыя ад астатняга свету — 133 млрд р.;
  - ◆ перададзеныя астатняму свету — 141 млрд р.

Зыходзячы з разлічанага па даных задання 1 валавога ўнутранага прадукту і інфармацыі задання 3 вызначце валавы нацыянальны даход і валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне.

Заданне 4

1. Разлічыце першасныя даходы ад вытворчасці, атрыманыя інстытуцыйнымі адзінкамі-рэзідэнтамі, зыходзячы з наступнай інфармацыі: аплата працы — 18939 млрд р.; прыбытак і змешаныя даходы — 5116; падаткі на вытворчасць і імпорт — 8210; субсідыі на вытворчасць і імпорт — 933 млрд р.

2. На падставе наступнай інфармацыі вызначце валавы нацыянальны даход: даходы ад вытворчасці (разлік па даных пункта 1); даходы ад уласнасці — 4573 млрд р.; ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва — 1423; выплачаныя даходы ад уласнасці — 3473 млрд р.

3. На падставе наступнай інфармацыі вызначце чысты нацыянальны даход: валавы нацыянальны даход (разлік па даных пункта 2); спажыванне асноўнага капіталу — 3527 млрд р.

Заданне 5

На канец справаздачнага года вызначыліся наступныя даныя аб эканамічных актывах і абавязацельствах краіны:

- 1) вартасць зямлі і іншых нявырабленых матэрыяльных актываў — 33815 млрд р.;
- 2) асноўныя сродкі без ацэначнай вартасці дамашняй маёмасці працяглага выкарыстання — 115739 млрд р.;
- 3) нематэрыяльныя актывы — 127 млрд р.;
- 4) каштоўнасці — 379 млрд р.;
- 5) матэрыяльныя абаротныя сродкі — 26817 млрд р.;
- 6) манетарнае золата — 284 млрд р.;
- 7) спецыяльныя правы запазычання і іншыя рэзервовыя актывы — 9315 млрд р.;
- 8) астатнія фінансавыя актывы — 23629 млрд р.;
- 9) абавязацельствы перад нерэзідэнтамі — 21783 млрд р.

На падставе прыведзенай інфармацыі патрабавецца зрабіць наступнае:

- ◆ вызначыць прыродны капітал дзяржавы;

- ♦ разлічыць чыстую вартасць створанага ўласнага капіталу;
- ♦ скласці баланс нацыянальнага багацця;
- ♦ разлічыць міжнародную інвестыцыйную пазіцыю дзяржавы.

Заданне 6

На падставе прыведзеных даных неабходна вызначыць чыстую вартасць створанага ўласнага капіталу, скласці баланс нацыянальнага багацця дзяржавы і разлічыць яе чыстую інвестыцыйную пазіцыю.

На канец справаздачнага года вызначыліся наступныя даныя аб эканамічных актывах і абавязацельствах краіны:

- 1) асноўныя фонды — 67386 млрд р.;
- 2) каштоўныя паперы нерэзідэнтаў, акрамя акцый, — 1412 млрд р.;
- 3) манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычвання — 163 млрд р.;
- 4) іншыя рэзервовыя актывы — 386 млрд р.;
- 5) матэрыяльныя абаротныя сродкі — 12500 млрд р.;
- 6) наяўныя грошы і дэпазіты нерэзідэнтаў — 150 млрд р.;
- 7) іншыя абавязацельствы перад нерэзідэнтамі — 533 млрд р.;
- 8) іншыя фінансавыя актывы — 48 млрд р.;
- 9) наяўныя грошы і дэпазіты рэзідэнтаў у замежнай валюце — 477 млрд р.;
- 10) пазыкі, атрыманыя ад нерэзідэнтаў, — 197 млрд р.;
- 11) крэдыторская запазычанасць замежным пастаўшчыкам — 475 млрд р.;
- 12) акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу рэзідэнтаў у капітале замежных кампаній — 32 млрд р.;
- 13) дэбіторская завінавачанасць замежных пакупнікоў — 527 млрд р.;
- 14) пазыкі, выдадзеныя нерэзідэнтам, — 44 млрд р.;
- 15) акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу нерэзідэнтаў у капітале айчынных кампаній — 57 млрд р.

3. Метад нацыянальнага рахункаводства

3.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ♦ Асноўная цана.
- ♦ Балансавы метад.
- ♦ Балансавальны артыкул.
- ♦ Бягучыя макрарахункі.
- ♦ Дынаміка.
- ♦ Зямельны кадастр.
- ♦ Кадастр.
- ♦ Канцэсія.
- ♦ Макрарахункі для ўліку накапленняў.
- ♦ Макраэканамічная дынаміка.
- ♦ Метад.
- ♦ Метад нацыянальнага рахункаводства.
- ♦ Метад паслядоўнай пабудовы нацыянальных рахункаў.
- ♦ Нацыянальны рахунак.
- ♦ Нацыянальны рахунак тавараў і паслуг.
- ♦ Паказчыкі нацыянальных рахункаў.
- ♦ Рахункі астатняга свету.
- ♦ Рэканструкцыя выніковай бухгалтарскай інфармацыі.
- ♦ Рэшткавая першапачатковая вартасць асноўных сродкаў.
- ♦ Сістэма.
- ♦ Сістэма нацыянальнага рахункаводства.
- ♦ Сістэма нацыянальных рахункаў.
- ♦ Статыка.
- ♦ Статыстычная метадалогія.
- ♦ Статыстычная справаздачнасць.
- ♦ Статыстычныя разыходжанні.
- ♦ Холдынжавы прыбытак.
- ♦ Цана вытворцы.
- ♦ Цана пакупніка.

3.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што ўяўляе сабой метадаў нацыянальнага рахункаводства?

Варыянты адказу:

- а) суцэльнае і бесперапыннае дакументальнае адлюстраванне нацыянальнай эканомікі;
- б) сукупнасць агульных правіл, спецыфічных прыёмаў, метадаў статыстычнага даследавання;
- в) сістэма спосабаў пазнання і адлюстравання статыкі і дынамікі нацыянальнай эканомікі на аснове балансавага абагульнення інфармацыі ў сістэме нацыянальных рахункаў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. Што характэрна для метадаў нацыянальнага рахункаводства?

Варыянты адказу:

- а) інтэграцыя элементаў метадаў бухгалтарскага ўліку і статыстычных метадаў атрымання зыходнай інфармацыі;
- б) выкарыстанне выключна бухгалтарскіх прыёмаў адлюстравання аб'ектаў нацыянальнага рахункаводства;
- в) выкарыстанне выключна статыстычных прыёмаў адлюстравання аб'ектаў нацыянальнага рахункаводства.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

3. З якіх частак складаюцца нацыянальныя рахункі?

Варыянты адказу:

- а) дэбет;
- б) рэсурсы;
- в) крэдыт;
- г) выкарыстанне;
- д) актыў;
- е) пасіў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. Што запісваецца ў рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку вытворчасці?

Варыянты адказу:

- а) валавая дабаўленая вартасць;
- б) выпуск тавараў і паслуг;
- в) прамежкавае спажыванне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

5. Што запісваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку вытворчасці?

Варыянты адказу:

- а) аплата працы работнікаў;
- б) выпуск тавараў і паслуг;
- в) прамежкавае спажыванне тавараў і паслуг.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Як разлічваецца ў нацыянальным рахункаводстве валавая дабаўленая вартасць?

Варыянты адказу:

- а) рознасць паміж выпускам і прамежковым спажываннем;
- б) сума выпуску і прамежкавага спажывання;
- в) рознасць паміж першаснымі даходамі і прамежковым спажываннем.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Чаму Міжнародны стандарт па нацыянальным рахункаводстве 1993 г. рэкамендуе рыначны выпуск тавараў і паслуг ацэньваць у асноўных цэнах?

Варыянты адказу:

- а) для таго, каб можна было супаставіць валавы выпуск тавараў і паслуг з велічынёй нацыянальнага багацця;
- б) гэта дае магчымасць пазбегнуць уплыву розных ставак падаткаў на валавы выпуск тавараў і паслуг;
- в) для збалансавання раздзела «Рэсурсы» з раздзелам «Выкарыстанне» рахунку вытворчасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак вытворчасці на ўзроўні эканомікі дзяржавы?

Варыянты адказу:

- а) прыбытак і змешаныя даходы;
- б) чысты нацыянальны даход;
- в) валавы ўнутраны прадукт.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

9. Чым абумоўлена неабходнасць выкарыстання метаду паслядоўнай пабудовы нацыянальных рахункаў?

Варыянты адказу:

- а) адсутнасцю патрэбнай дакладнай інфармацыі, атрыманай з дапамогай бухгалтарскага ўліку;
- б) метадалогіяй выкарыстання двайнога запісу ў сістэме нацыянальных рахункаў;
- в) фрагментарным выкарыстаннем дыграфічнага запісу ў сістэме нацыянальнага рахункаводства;
- г) выкарыстаннем выбарчага абследавання нацыянальнай эканомікі для атрымання статыстычнай справаздачнасці, патрэбнай для распрацоўкі нацыянальных рахункаў.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

10. Чаму для поўнага і глыбокага аналізу гаспадарчай дзейнасці дзяржавы недастаткова распрацоўкі толькі кансалідаваных нацыянальных рахункаў?

Варыянты адказу:

- а) кансалідаваныя рахункі не паказваюць уклад кожнага сектара ў вытворчасць валавога ўнутранага прадукту і яго долю ў спажыванні;
- б) кансалідаваныя рахункі не даюць звестак аб вытворчасці, стварэнні, размеркаванні і выкарыстанні даходаў;
- в) паказчыкі кансалідаваных рахункаў не даюць магчымасці адсочваць працэсы перамеркавання даходаў паміж сектарамі эканомікі і рух вартасці ад вытворчасці тавараў і паслуг да назаплення актываў у кожным сектары;
- г) кансалідаваныя рахункі не раскрываюць структуру назаплення дзяржавы.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. Якім артыкулам балансуецца сектарныя і галіновыя нацыянальныя рахункі вытворчасці?

Варыянты адказу:

- а) валавая дабаўленая вартасць;
- б) выпуск у асноўных цэнах;
- в) першасныя даходы.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

12. Што раскрывае зводны нацыянальны рахунак тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

- а) прырост нацыянальнага багацця краіны за справаздачны перыяд;

- б) фарміраванне рэсурсаў тавараў і паслуг нацыянальнай эканомікі ў цэлым за кошт іх вытворчасці і імпарту, а таксама выкарыстанне для прамежкавага і канчатковага спажывання, назапашвання і экспарту;
- в) суаднясенне паміж экспартам і імпартам тавараў і паслуг за справаздачны перыяд.

3.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

Сярэдні тэрмін службы прадметаў электрабытавой тэхнікі — 8 гадоў. Набыццё гэтага віду прадметаў працяглага карыстання на працягу ўказанага перыяду характарызуюць наступныя паказчыкі: 2010 г. — 235,7 млрд р.; 2009 г. — 223,8; 2008 г. — 201,6; 2007 г. — 182,4; 2006 г. — 159,3; 2005 г. — 127,9; 2004 г. — 94,0; 2003 г. — 69,4 млрд р.

Неабходна вызначыць першапачатковую і рэштковую вартасць назапашанай дамашняй маёмасці насельніцтва па групе «Прадметы электрабытавой тэхнікі».

Заданне 2

На 1 студзеня справаздачнага года рэшткі вытворчых запасаў склалі 17487 млрд р., 1 красавіка — 18318; 1 ліпеня — 19506; 1 кастрычніка — 20137 і 1 студзеня — 21512 млрд р. У справаздачным годзе індэкс цэн вытворцаў прамысловай прадукцыі склаў 1,093.

Патрэбна вызначыць холдынгавы прыбытак нацыянальнай эканомікі.

Заданне 3

Выпуск у асноўных цэнах у справаздачным перыядзе вызначыўся ў памеры 89034 млрд р., падаткі на прадукты — 8353, а субсідыі на прадукты — 1971 млрд р. Велічыня прамежкавага спажывання ў дадзеным справаздачным перыядзе склала 46042 млрд р.

Адкарэктуйце велічыню прамежкавага спажывання на суму холдынгавага прыбытку па даных папярэдняга задання. На аснове прыведзеных даных складзіце кансалідаваны нацыянальны рахунак вытворчасці.

Заданне 4

Выпуск у справаздачным перыядзе ў асноўных цэнах вызначыўся ў памеры 36531 млрд р., падаткі на прадукты — 3173, субсідыі на прадукты — 831 млрд р. Прамежкавае спажыванне склала 19184 млрд р., а выдаткі на канчатковае спажыванне — 8276 млрд р. Валавое назапашванне асноўнага капіталу вызначылася ў памеры 25033 млрд р. Прырост запасаў матэрыяльных абаротных актываў склаў 273 млрд р.

Экспарт тавараў і паслуг за справаздачны перыяд дасягнуў 14368 млрд р., імпорт — 13439 млрд р.

Патрабуйце склаці зводны нацыянальны рахунак тавараў і паслуг. Рэсурсы і выкарыстанне неабходна збалансаваць артыкулам «Статыстычныя разыходжанні».

4. Нацыянальнае рахункаводства выпуску прадукцыі і паслуг

4.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Валавая дабаўленая вартасць.
- ◆ Выпуск.
- ◆ Паслугі.
- ◆ Прадукты.
- ◆ Нацыянальны рахунак вытворчасці.
- ◆ Нематэрыяльныя паслугі.
- ◆ Рыначныя паслугі.
- ◆ Нярыначныя паслугі.
- ◆ Другасны рыначны выпуск.
- ◆ Матэрыяльныя паслугі.

4.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што ў нацыянальным рахункаводстве называецца галіной эканомікі?

Варыянты адказу:

- а) камерцыйныя арганізацыі, размешчаныя на тэрыторыі краіны;
- б) сукупнасць арганізацый або падраздзяленняў арганізацый, якія заняты адным відам недапаможнай вытворчай дзейнасці або на долю асноўнай дзейнасці якіх прыходзіцца большая частка выпуску;
- в) сукупнасць інстытуцыйных адзінак, якія маюць падобныя мэты, функцыі і крыніцы фінансавання, што абумоўлівае іх падобныя эканамічныя паводзіны.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. Што ўяўляе сабой валавы выпуск тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

- а) сумарная вартасць тавараў і паслуг, якія з'яўляюцца вынікам вытворчай дзейнасці гаспадарчых адзінак-нерэзідэнтаў эканомікі ў справаздачным перыядзе;
- б) сумарная вартасць тавараў і паслуг, якія з'яўляюцца вынікам вытворчай дзейнасці адзінак-рэзідэнтаў эканомікі ў справаздачным перыядзе;
- в) сумарная вартасць тавараў і паслуг, якія з'яўляюцца вынікам вытворчай дзейнасці адзінак-рэзідэнтаў і адзінак-нерэзідэнтаў эканомікі ў справаздачным перыядзе.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. У якіх цэнах ацэньваецца ў цяперашні час у сістэме нацыянальных рахункаў выпуск тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

- а) асноўных цэнах;
- б) цэнах пакупніка;
- в) цэнах прадаўца.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. Што такое асноўная цана?

Варыянты адказу:

- а) цана, якую атрымлівае вытворца за адзінку прадукцыі разам з падлеглымі выплаце падаткамі на прадукты;
- б) цана, якую плаціць пакупнік за адзінку прадукцыі, уключаючы ўсе чыстыя падаткі на прадукты і гандлёва-транспартную нацэнку;
- в) цана, якую атрымлівае вытворца за адзінку прадукцыі, уключаючы субсідыі (акрамя субсідый на імпорт) без любых падлеглых выплаце падаткаў на прадукты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

5. У якім выпадку вартасць выпушчанай прадукцыі будзе ўключаць холдынжавы прыбытак?

Варыянты адказу:

- а) ва ўмовах высокай інфляцыі, калі бягучыя рыначныя цэны на прадукцыю, якая паступіла для рэалізацыі з запасаў, істотна адрозніваюцца ад бягучых рыначных цэн на момант вытворчасці;
- б) пры адсутнасці інфляцыі, калі бягучыя рыначныя цэны прадукцыі, якая паступіла для рэалізацыі з запасаў, не адрозніваюцца ад бягучых рыначных цэн на момант вытворчасці;
- в) прадукцыя, выпушчаная холдынгамі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Па якіх цэнах павінна ацэньвацца ў нацыянальным рахункаводстве незавершаная вытворчасць пры вызначэнні выпуску прадукцыі?

Варыянты адказу:

- а) па фактычным сабекошце;
- б) па асноўных цэнах;
- в) па вартасці скарыстанай сыравіны.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Якая справаздачная форма з'яўляецца асноўнай крыніцай інфармацыі аб выпуску ў асноўных цэнах прадпрыемстваў прамысловасці?

Варыянты адказу:

- а) форма № 5-з «Справаздача аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)»;
- б) форма № 1-МП «Справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемальніцтва»;
- в) форма № 1-п «Справаздача прамысловага прадпрыемства (аб'яднання) па прадукцыі»;
- г) форма № 2 «Справаздача аб прыбытках і стратах»;
- д) форма № 1 «Бухгалтарскі баланс».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. Якая справаздачная форма з'яўляецца асноўнай крыніцай інфармацыі аб новым будаўніцтве арганізацый?

Варыянты адказу:

- а) форма № 5-з «Справаздача аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)»;
- б) форма № 2-кс «Гадавая справаздача аб увядзенні ў дзеянне асноўных фондаў і выкарыстанні капітальных укладанняў»;
- в) форма № 1-п «Справаздача прамысловага прадпрыемства (аб'яднання) па прадукцыі»;
- г) форма № 1 «Бухгалтарскі баланс».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

9. Якая велічыня характарызуе выпуск унутранага і знешняга гандлю?

Варыянты адказу:

- а) рознічны тавараабарот усіх каналаў рэалізацыі;
- б) велічыня атрыманай гандлёвай нацэнкі па ўсіх каналах рэалізацыі без чыстых падаткаў на прадукты;
- в) валавы тавараабарот усіх формаў гандлю;
- г) прыбытак гандлёвай дзейнасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. Што ўяўляе сабой нярыначны выпуск бюджэтных устаноў?

Варыянты адказу:

- а) рознасць паміж агульным аб'ёмам выпуску і другасным рыначным выпускам;
- б) сума выдаткаў на ўтрыманне бюджэтных устаноў;
- в) вартасць аказаных насельніцтву платных паслуг.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. Які нацыянальны рахунак вызначае методыку пабудовы ўсіх астатніх рахункаў?

Варыянты адказу:

- а) зводны рахунак тавараў і паслуг;
- б) рахунак аперацый з капіталам;
- в) рахунак вытворчасці.

4.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

На падставе зводных гадавых справаздач аб ліку прадпрыемстваў, колькасці прамыслова-вытворчага персоналу і рабочых, аб'ёме прадукцыі (форма СО) атрымана наступная інфармацыя, якая характарызуе аб'ём выпушчанай прадукцыі:

- ♦ гатовыя вырабы, атрыманыя ўсімі цэхамі як са сваіх сыравіны і матэрыялаў, так і з сыравіны і матэрыялаў заказчыкаў, прызначаныя для рэалізацыі іншым інстытуцыйным адзінкам, свайму капіталнаму будаўніцтву і непрамысловым гаспадаркам сваіх арганізацый, — 17569 млрд р.;

- ♦ навукова-тэхнічная прадукцыя — 543 млрд р.;

- ♦ работы па асваенні і ўкараненні новай тэхнікі, выкананыя арганізацыямі, выдаткі на якія кампенсуюцца ў вызначаным парадку за кошт сродкаў адпаведных фондаў — 418 млрд р.;

- ♦ праграмная прадукцыя для ЭВМ, прыстасаванняў праграмага кіравання для станкоў з лічбавым праграмным кіраваннем і для іншых вырабаў, якія выкарыстоўваюць праграмае кіраванне, — 104 млрд р.;

- ♦ паўфабрыкаты ўласнай выпрацоўкі і прадукцыя дапаможных вытворчасцей, адпушчаныя за справаздачны перыяд іншым інсты-туцыйным адзінкам, свайму капіталнаму будаўніцтву і невытворчым гаспадаркам сваіх арганізацый, — 1752 млрд р.;

- ♦ работы (паслугі) прамысловага характару, выкананыя па заказах пабочных арганізацый або для непрамысловых гаспадарак сваіх арганізацый, — 932 млрд р.

Незавершаная вытворчасць прамысловасці ў фактычных цэнах вытворцаў на пачатак і канец справаздачнага перыяду характарызуецца паказчыкамі, прыведзенымі ў табліцы 1.

Індэкс цэн на пачатак справаздачнага перыяду раўняецца 1, а ўзважаны індэкс цэн на канец гэтага перыяду — 1,084. Індэкс цэн справаздачнага перыяду склаў 1,052.

Табліца 1 — Рэшткі незавершанай вытворчасці па даных
статыстычнай справаздачнасці, млрд р.

Формы статыстычнай справаздачнасці	На пачатак справаздачнага перыяду	На канец справаздачна- га перыяду
Справаздача прамысловага прадпрыемства (аб'яд-нання) па прадукцыі (форма № 1-п).	5196	5423
Справаздача аб рабоце дапаможных вытворчых прадпрыемстваў, якія знаходзяцца на балансе будаўнічых, міжгалаіновых і іншых непрамысловых арганізацый (форма № 3-п)	935	698
Справаздачы аб рабоце вытворчасцей (прад-прыемстваў), якія знаходзяцца на балансе сельскагаспадарчых арганізацый (форма № 29-АПК)	1343	1563

Рэнтабельнасць рэалізаванай прадукцыі ў справаздачным перыядзе склала 21,5% да сабекошту прадукцыі.

Неабходна вызначыць фактычны выпуск прамысловай прадукцыі ў справаздачным перыядзе.

Заданне 2

На падставе статыстычнай справаздачнасці атрымана наступная інфармацыя аб дзейнасці галіны «Сельская гаспадарка»:

- ♦ вартасць сырых прадуктаў, атрыманых ад ураджаю каляндарнага года, вырошчвання і выкарыстання сельскагаспадарчай жывёлы, — 42126 млрд р.;

- ♦ кошт вырошчвання маладых шматгадовых насаджэнняў — 17 млрд р.;

- ♦ вартасць незавершанай прадукцыі раслінаводства:

  - на пачатак года — 523 млрд р.;

  - на канец года — 569 млрд р.;

- ♦ вартасць прыплоду і прыбаўкі ў вазе жывёлы — 429 млрд р.

Рыначныя і нярыначныя матэрыяльныя паслугі арганізацый, занятых абслугоўваннем сельскай гаспадаркі, склалі 123 млрд р. Сума астатніх выдаткаў, якія адносяцца да прамежкавага спажывання галіны «Сельская гаспадарка», вызначылася ў памеры 27420 млрд р.

Індэкс цэн на пачатак справаздачнага перыяду раўняецца 1, а ўзважаны індэкс цэн на канец гэтага перыяду — 1,096. Індэкс цэн справаздачнага перыяду склаў 1,061.

Рэнтабельнасць рэалізаванай прадукцыі ў справаздачным перыядзе склала 11,8% да сабекошту прадукцыі.

Патрэбна вызначыць фактычны выпуск прадукцыі сельскай гаспадаркі ў справаздачным перыядзе і класці галіновы рахунак вытворчасці.

Заданне 3

На аснове прыведзенай інфармацыі належыць вызначыць выпуск прадукцыі па галіне «Гандаль і грамадскае харчаванне» і класці галіновы рахунак вытворчасці.

Атрыманая гандлёвая надбаўка па ўсіх каналах рэалізацыі ўнутранага гандлю склала 21817 млрд р.

Неабходна вызначыць аб'ём выпуску знешняга гандлю на аснове прыведзенай ніжэй інфармацыі.

У справаздачным годзе знешні гандаль арганізацый, ахопленых дыграфічным бухгалтарскім улікам і статыстычнай справаздачнасцю, характарызуецца паказчыкамі, прыведзенымі ў табліцы 2.

Табліца 2 — Паказчыкі экспартна-імпартных аперацый, млрд р.

Паказчыкі	Тавараабарот	Валавы даход
Экспарт	13147	3273
Імпорт	15973	4140

Па даных мытнай статыстыкі, выбарачных абследаванняў і экспертных ацэнак аб'ём неарганізаванага экспарту вызначыўся ў памеры 1398 млрд р., а імпарту — 1266 млрд р.

Прамежкавае спажыванне галіны «Гандаль і грамадскае харчаванне» склала 18417 млрд р.

5. Нацыянальнае рахункаводства ўтварэння даходаў

5.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Аплата працы работнікаў.
- ◆ Валавы змешаны даход.
- ◆ Валавы прыбытак карпаратыўных арганізацый.
- ◆ Вартасць ускосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва.
- ◆ Нацыянальны рахунак утварэння даходаў.
- ◆ Падаткі на імпарт.
- ◆ Пасрэдніцкая дзейнасць банкаў.
- ◆ Першасныя даходы.
- ◆ Субсідыі на вытворчасць і імпарт.
- ◆ Субсідыі на імпарт.
- ◆ Субсідыі на прадукты.

5.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што з'яўляецца крыніцай інфармацыі для разліку прамежкавага спажывання камерцыйных арганізацый?

Варыянты адказу:

- а) форма № 1-ф «Справаздача аб выкарыстанні грашовых сродкаў»;
- б) форма № 1-п «Гадавая справаздача аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах прамысловага характару»;
- в) форма № 5-з «Справаздача аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. Як разлічваецца спажыванне асноўнага капіталу?

Варыянты адказу:

а) як сума спісаных па прычыне поўнага зносу асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў, якія перасталі прыносіць даход;

б) як сума паказчыкаў амартаізацыі асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў, вартасці рэканструкцыі, мадэрнізацыі і тэхнічнага пераўзбраення асноўных сродкаў і страт ад падзяжу жывёлы;

в) як вартасць уведзеных у эксплуатацыю асноўных сродкаў і нематэрыяльных актываў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. З якіх элементаў складаецца агульны выпуск паслуг банкаў?

Варыянты адказу:

а) з ускосна вымераных паслуг фінансаванага пасрэдніцтва і дапаможных фінансавых паслуг;

б) з элементаў даходаў, паказаных у справаздачы аб прыбытках і стратах;

в) з сумы атрыманых працэнтаў у якасці платы за выдадзеныя крэдыты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. Як разлічваецца вартасць пасрэдніцкіх паслуг банкаў і іншых крэдытных устаноў?

Варыянты адказу:

а) як сума спагнанай платы за разлікова-касавае абслугоўванне кліентаў;

б) як агульная велічыня прыбытку, атрыманага банкамі і іншымі крэдытнымі ўстановамі;

в) як рознасць паміж атрыманымі працэнтамі за выдачу пазык у выніку размяшчэння прыцягнутых рэсурсаў і выплачанымі ўкладчыкам працэнтамі за выкарыстанне іх грашовых сродкаў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

5. Чаму на практыцы не ажыццяўляецца размеркаванне ўскосных паслуг фінансаванага пасрэдніцтва банкаў паміж сектарамі нацыянальнай эканомікі?

Варыянты адказу:

а) па прычыне адсутнасці патрэбнай інфармацыйнай базы, заснаванай на даных бухгалтарскага ўліку інстытуцыйных адзінак;

б) такое размеркаванне скажае паказчыкі прамежкавага спажывання і валавой дабаўленай вартасці сектараў эканомікі;

в) такое размеркаванне не адпавядае метадычным патрабаванням, якія прад'яўляюцца трэцяй версіяй нацыянальных рахункаў ААН.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. З якіх элементаў складаецца валавы выпуск паслуг страхавання?

Варыянты адказу:

а) з элементаў даходаў, паказаных у справаздачы аб прыбытках і стратах;

б) са страхавых прэмій па ўсіх відах страхавання і чыстага даходу ад інвесціравання тэхнічных рэзерваў страхавання;

в) з элементаў каштарысу выдаткаў устаноў страхавання.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак утварэння даходаў?

Варыянты адказу:

а) выплату першасных даходаў вытворцамі-рэзідэнтамі ўдзельнікам вытворчасці;

б) валавую дабаўленую вартасць;

в) валавы нацыянальны даход.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. За кошт якой крыніцы фінансавых рэсурсаў выплачваюцца першасныя даходы?

Варыянты адказу:

а) валавога прыбытку і валавых змешаных даходаў;

- б) дабаўленай вартасці, створанай у вытворчасці;
- в) валавых зберажэнняў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

9. Што запісваецца ў рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку ўтварэння даходу на ўзроўні эканомікі ў цэлым?

Варыянты адказу:

- а) валавы ўнутраны прадукт;
- б) валавы нацыянальны даход;
- в) валавое зберажэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. З якога нацыянальнага рахунку пераносіцца велічыня валавой дабаўленай вартасці на нацыянальны рахунак утварэння даходаў?

Варыянты адказу:

- а) нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў;
- б) нацыянальнага рахунку капіталу;
- в) з нацыянальнага рахунку вытворчасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. Што адлюстроўваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў?

Варыянты адказу:

- а) прамежкавае спажыванне;
- б) расходы вытворцаў, якія ажыццяўляюцца з дабаўленай вартасці;
- в) валавое назапашванне асноўнага капіталу.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

12. Ці ўключаюцца ў артыкул «Аплата працы работнікаў» нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў падаткі і зборы, якія выплачваюцца працадаўцамі з зароботнай платы або з сярэдняй спісачнай колькасці работнікаў (падатак з сумы перавышэння расходаў на аплату працы ў параўнанні з іх унармаванай велічыняй, зборы на ўтрыманне міліцыі, добраўпарадкаванне тэрыторыі і іншыя мэты)?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

13. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак утварэння даходу?

Варыянты адказу:

- а) валавая дабаўленая вартасць;
- б) даходы ад уласнасці;
- в) валавы прыбытак і валавыя змешаныя даходы.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

14. Як разлічваецца чысты прыбытак эканомікі?

Варыянты адказу:

- а) падсумоўваннем велічынь прыбытку інстытуцыйных адзінак пасля выплаты падаткаў на прыбытак;
- б) на аснове зводных справаздач аб прыбытках і стратах міністэрстваў і ведамстваў краіны;
- в) адыманнем ад велічыні валавога прыбытку велічыні спажывання асноўнага капіталу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

15. Што ўяўляе сабой артыкул нацыянальнага рахунку «Іншыя падаткі на вытворчасць»?

Варыянты адказу:

- а) усе падаткі за выключэннем падаткаў на дабаўленую вартасць;
- б) падаткі, звязаныя з выкарыстаннем фактараў вытворчасці, а таксама плацяжы за ліцэнзіі і дазвол займацца якой-небудзь вытворчай дзейнасцю або іншыя абавязковыя плацяжы, выплата якіх неабходная для дзейнасці адзінкі-рэзідэнта;
- в) падаткі, якія спаганяюцца за адзінку прадукцыі або паслугі.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

16. Ці ўключаюць у склад артыкула «Іншыя падаткі на вытворчасць» падаткі на прыбытак і даходы?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

17. Што з'яўляецца асноўнай крыніцай інфармацыі аб падатках і субсідыях на вытворчасць і імпорт?

Варыянты адказу:

- а) справаздача Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту;
- б) бухгалтарская справаздачнасць суб'ектаў гаспадарання;
- в) справаздачнасць падатковых органаў Рэспублікі Беларусь.

5.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

Выпуск тавараў і паслуг інстытуцыйных адзінак усіх сектараў эканомікі краіны ў справаздачным годзе вызначыўся ў памеры 103273 млрд р. Вартаснае выражэнне прамежкавага спажывання за гэты перыяд склала 61424 млрд р., з якіх матэрыяльны кампанент раўняецца 42321 млрд р. Індэкс змянення цэн на рэсурсы, паступіўшыя ў вытворчае спажыванне, у сярэднім за перыяд іх знаходжання ў запасах склаў 1,023.

Ускосна вызначаныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва склалі 346 млрд р., падаткі на прадукты — 5847 млрд р., субсідыі на прадукты — 1042 млрд р.

Патрабуецца разлічыць велічыню валавога ўнутранага прадукту і класіфікаваны нацыянальны рахунак вытворчасці.

Заданне 2

Выпуск прадукцыі галіны «Прамысловасць» у справаздачным годзе склаў 56374 млрд р. Матэрыяльныя выдаткі на вытворчасць склалі 23927 млрд р., выдаткі, звязаныя з выкарыстаннем прыроднай сыравіны, — 128 млрд р., арэндная плата — 369, прадстаўніцкія расходы — 36, аплата паслуг пабочных арганізацый, якія ўключаюцца ў сабекошт, — 584 млрд р.

Вытворчыя запасы на пачатак справаздачнага года вызначыліся ў памеры 3129 млрд р., а на канец года — 3371 млрд р. Цэны на матэрыяльныя рэсурсы, прызначаныя для прамежкавага спажывання, павялічыліся за гэты перыяд на 7,3%.

Неабходна разлічыць велічыню прамежкавага спажывання, скарэктраваную на суму холдынгавага прыбытку, і класіфікаваны рахунак вытворчасці.

Заданне 3

Выпуск тавараў і паслуг інстытуцыйных адзінак сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы» раўняецца 42217 млрд р. У краіне выкарыстоўваецца метадыка, у адпаведнасці з якой ускосна вызначаныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва размяркоўваюцца паміж сектарамі эканомікі. Сума ускосна вызначаных паслуг фінансавага пасрэдніцтва, якая адносіцца да ўказанага сектара, — 213 млрд р.

Матэрыяльныя выдаткі на вытворчасць склалі 25130 млрд р., выдаткі, звязаныя з выкарыстаннем прыроднай сыравіны, — 410, арэндная плата — 273, прадстаўніцкія расходы — 12, аплата паслуг пабочных арганізацый, якія ўключаюцца ў сабекошт, — 633 млрд р. Разлічыце велічыню прамежкавага спажывання, валавой дабаўленай вартасці і складзіце нацыянальны рахунак вытворчасці сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы».

Паказчыкі астатніх сектараў эканомікі вызначыліся ў справаздачным годзе наступным чынам:

- ♦ выпуск тавараў і паслуг у асноўных цэнах — 27813 млрд р.;

- ♦ прамежкавае спажыванне — 15310 млрд р.

Падаткі на прадукты налічаны ў памеры 6112 млрд р., а субсідыі на прадукты — 933 млрд р.

З улікам даных распрацаванага сектарнага рахунку вытворчасці нефінансавых прадпрыемстваў класіфікацыі ўказаны рахунак па эканоміцы краіны ў цэлым.

Заданне 4

Працэнты, атрыманыя банкамі па выдадзеных крэдытах за кошт прыцягнутых укладаў, склалі 8649 млрд р., а працэнты, выплачаныя банкамі па ўкладах, — 7492 млрд р. Плата кліентаў за прамыя банкаўскія паслугі склала 523 млрд р.

Выпуск паслуг Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь вызначаецца па суме яго выдаткаў, велічыня якіх склала 48 млрд р.

Плата за аказанне пасрэдніцкіх паслуг валютна-фондавай біржай, брокерскімі, маклерскімі, дылерскімі фірмамі, а таксама іншымі фінансавымі пасрэднікамі склала 12 млрд р.

Даходы інвестыцыйных фондаў у выглядзе атрыманых дывідэндаў і працэнтаў па фінансавых укладаннях склалі 9 млрд р., а выплачаныя дывідэнды акцыянерам гэтых фондаў — 7 млрд р.

Страховыя прэміі па ўсіх відах страхавання, атрыманыя страхавымі кампаніямі, вызначыліся ў памеры 34 млрд р. Акрамя таго, страхавыя кампаніі атрымалі чысты даход ад інвесціравання тэхнічных страхавых рэзерваў на суму 6 млрд р. Страховыя выплаты па ўсіх відах страхавання склалі 25 млрд р., а прырост страхавых рэзерваў — 3 млрд р.

На падставе прыведзенай інфармацыі разлічыце велічыню ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў, выпуск і валавую дабаўленую вартасць сектара «Фінансавыя ўстановы».

Складзіце нацыянальны рахунак вытворчасці гэтага сектара.

Заданне 5

1. Вызначце расходы на аплату працы па эканоміцы дзяржавы ў цэлым на аснове наступных даных: заробная плата — 15894 млрд р., фактычныя сацыяльныя адлічэнні работадаўцаў — 3942, умоўна налічаныя адлічэнні работадаўцаў на сацыяльнае страхаванне — 47 млрд р.

2. Вызначце валавы прыбытак і валавы змешаны даход па эканоміцы дзяржавы ў цэлым на аснове наступных даных: валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах — 27894 млрд р., падаткі на вытворчасць і імпарт — 2894, субсідыі на вытворчасць і імпарт — 379 млрд р. Аплату працы неабходна вызначыць па даных пункту 1.

3. Складзіце нацыянальны рахунак утварэння даходаў.

Заданне 6

Працэнты, атрыманыя банкамі па выдадзеных крэдытах за кошт прыцягнутых дэпазітаў, склалі 10649 млрд р., а працэнты, выплачаныя банкамі па дэпазітах, — 7492 млрд р. Прамыя паслугі фінансавых пасрэднікаў вызначыліся ў памеры 2173 млрд р. Прамежкавае спажыванне фінансавых устаноў — 934 млрд р.

У якасці аплаты працы работнікам указанага сектара налічана 1654 млрд р. Іншыя падаткі на вытворчасць склалі 349 млрд р.

На падставе прыведзенай вышэй інфармацыі разлічыце велічыню ўскосных паслуг фінансавага пасрэдніцтва банкаў і валавую дабаўленую вартасць сектара «Фінансавыя ўстановы». Складзіце нацыянальны рахунак утварэння даходаў указанага сектара.

Заданне 7

1. Вызначце расходы на аплату працы па эканоміцы дзяржавы ў цэлым на аснове наступных даных: заробная плата — 16123 млрд р., фактычныя адлічэнні работадаўцаў на сацыяльныя патрэбы — 4014, умоўна налічаныя адлічэнні працадаўцаў на сацыяльнае страхаванне — 134 млрд р.

2. Кансалідаваны нацыянальны рахунак вытворчасці за справаздачны год мае паказчыкі, прыведзеныя ў табліцы 3.

Табліца 3 — Нацыянальны рахунак вытворчасці, млрд р.

Выкарыстанне		Рэсурсы	
Паказчыкі	Сума	Паказчыкі	Сума
Прамежкавае спажыванне	59293	Выпуск у асноўных цэнах	87892
Валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах	33910	Падаткі на прадукты	6127
		Субсідыі на прадукты	–816
Падрахунак	93203	Падрахунак	93203

3. Іншыя падаткі на вытворчасць і імпорт налічаны ў памеры 1188 млрд р., іншыя субсідыі на вытворчасць і імпорт — 397 млрд р.

На аснове прыведзенай у пунктах 1, 2 і 3 інфармацыі разлічыце валавы прыбытак эканомікі і складзіце нацыянальны рахунак утварэння даходаў.

6. Нацыянальнае рахункаводства размеркавання даходаў

6.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Бягучыя трансферты.
- ◆ Валавое зберажэнне.
- ◆ Валавы нацыянальны даход.
- ◆ Валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне.
- ◆ Расходы на канчатковае спажыванне дамашніх гаспадарак.
- ◆ Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў на індывідуальныя тавары і паслугі.
- ◆ Расходы на канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў на калектыўныя паслугі.
- ◆ Расходы на канчатковае спажыванне некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі.
- ◆ Канчатковае спажыванне.
- ◆ Нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў.
- ◆ Нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў.
- ◆ Нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме.
- ◆ Нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне.
- ◆ Нацыянальны рахунак выкарыстання скарэктываванага даходу, які паступіў у распараджэнне.
- ◆ Даходы ад уласнасці.
- ◆ Бягучыя падаткі на даходы і маёмасць.
- ◆ Страховыя прэміі.
- ◆ Страховыя кампенсацыі.
- ◆ Трансферт у натуральнай форме.

6.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што паказваецца ў рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў?

Варыянты адказу:

- а) валавая дабаўленая вартасць;
- б) атрыманыя даходы ад уласнасці;
- в) падаткі на прадукты;
- г) чысты прыбытак і чыстыя змешаныя даходы;
- д) даходы ад вытворчасці;
- е) ускосна вымераныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. Што паказваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў?

Варыянты адказу:

- а) выплачаныя даходы ад уласнасці;
- б) падаткі на прадукты;
- в) канчатковае спажыванне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў?

Варыянты адказу:

- а) валавы прыбытак і валавыя змешаныя даходы;
- б) валавая дабаўленая вартасць;
- в) валавы нацыянальны даход.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

4. Ці адлюстроўваюцца на нацыянальным рахунку размеркавання першасных даходаў на ўзроўні дзяржавы даходы ад уласнасці, атрыманыя і перададзеныя ўнутры сектараў эканомікі дзяржавы?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

5. На рахунку размеркавання першасных даходаў на ўзроўні эканомікі ў цэлым паказваецца толькі размеркаванне даходаў ад уласнасці паміж унутранай эканоміяй і астатнім светам?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) выплату першасных даходаў вытворцамі-рэзідэнтамі ўдзельнікам вытворчасці;
- б) перамеркаванне атрыманых даходаў праз грашовыя трансферты;
- в) атрыманыя першасныя даходы.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Што адлюстроўваецца ў раздзеле «Рэсурсы» нацыянальнага рахунку другаснага размеркавання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) валавы даход, які паступіў у распараджэнне;
- б) чыстае зберажэнне;
- в) валавы нацыянальны даход і атрыманыя бягучыя трансферты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. З якога нацыянальнага рахунку пераносіцца велічыня валавога нацыянальнага даходу на рахунак другаснага размеркавання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў;
- б) нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў;
- в) нацыянальнага рахунку выкарыстання скарэкціраванага даходу, які паступіў у распараджэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

9. Што адлюстроўваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку другаснага размеркавання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) прамежкавае спажыванне;
- б) бягучыя падаткі на даходы;
- в) перададзеныя бягучыя трансферты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў адлюстроўваюцца бягучыя трансферты, якія падлягаюць атрыманню або перадачы, ці фактычна атрыманыя і перададзеныя?

Варыянты адказу:

- а) бягучыя трансферты, якія падлягаюць атрыманню або перадачы;
- б) фактычна атрыманыя і перададзеныя бягучыя трансферты;
- в) не павінны адлюстроўвацца ні бягучыя трансферты, якія падлягаюць атрыманню або перадачы, ні фактычна атрыманыя і перададзеныя бягучыя трансферты.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. На нацыянальным рахунку другаснага размеркавання даходаў адлюстроўваюцца адлічэнні на сацыяльнае страхаванне на момант узнікнення абавязацельстваў па іх выплаце ці фактычна выплачаныя?

Варыянты адказу:

- а) фактычна выплачаныя;
- б) на момант узнікнення абавязацельстваў па іх выплаце;
- в) не павінны адлюстроўвацца ні на момант узнікнення абавязацельстваў па іх выплаце, ні фактычна выплачаныя.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

12. Што з'яўляецца ўмоўна налічанымі адлічэннямі на сацыяльнае страхаванне?

Варыянты адказу:

- а) абавязковыя адлічэнні ў дзяржаўныя фонды сацыяльнага страхавання або страхавыя ўстановы;
- б) дабраахвотныя адлічэнні ў дзяржаўныя фонды сацыяльнага страхавання або страхавыя ўстановы;
- в) прамыя выплаты працадаўцамі дапамог работнікам па сацыяльным страхаванні.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

13. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак другаснага размеркавання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) валавы нацыянальны даход;
- б) валавы даход, які паступіў у распараджэнне;
- в) валавы ўнутраны прадукт.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

14. Якія справаздачы з'яўляюцца крыніцай інфармацыі аб сацыяльнай дапамозе?

Варыянты адказу:

- а) форма № 2-ВФ «Справаздача аб выкананні бюджэту Фонда сацыяльнай абароны насельніцтва Міністэрства працы і сацыяльнай абароны Рэспублікі Беларусь»;
- б) справаздача Міністэрства фінансаў Рэспублікі Беларусь аб выкананні дзяржаўнага бюджэту;
- в) форма № 5-з «Справаздача аб выдатках на вытворчасць прадукцыі (работ, паслуг)»;
- г) табліца 7 «Фонд аплаты працы работнікаў спісачнага і няспісачнага саставу, іншыя выплаты і расходы, якія не ўлічваюцца ў складзе фонду заробтнай платы».

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

15. Ці адлюстроўваюцца на рахунку другаснага размеркавання даходаў бягучыя трансферты паміж унутранай эканомікай і астатнім светам?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

16. Ці павінна быць роўным па велічыні сальда атрыманых і перададзеных трансфертаў паміж сектарамі ўнутранай эканомікі?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

17. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме?

Варыянты адказу:

- а) пераразмеркаванне атрыманых даходаў праз грашовыя трансферты;
- б) працэс пераразмеркавання сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме, дадзеных да машнім гаспадаркам некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць да машнія гаспадаркі, і дзяржаўнымі ўстановамі;
- в) размеркаванне першасных даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ад уласнасці паміж інстытуцыйнымі адзінкамі або сектарамі.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

18. Ці прымаюць удзел у пераразмеркаванні даходаў у натуральнай форме нефінансавыя прадпрыемствы і фінансавыя ўстановы?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

19. Што запісваецца ў рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме?

Варыянты адказу:

- а) велічыня валавога даходу, які паступіў у распадзжэнне, і атрыманыя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме для сектара да машніх гаспадарак;
- б) перададзеныя бягучыя трансферты;
- в) першасныя даходы, якія выплачваюцца за кошт створанай дабаўленай вартасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

20. Што адлюстроўваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме?

Варыянты адказу:

- а) пераразмеркаванне атрыманых даходаў праз грашовыя трансферты;
- б) спажыванне асноўнага капіталу і прамежкавае спажыванне;
- в) перададзеныя да машнім гаспадаркам сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

21. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме?

Варыянты адказу:

- а) валавы даход, які паступіў у распараджэнне;
- б) валавы скарэктраваны даход, які паступіў у распараджэнне;
- в) перададзеныя дамашнім гаспадаркам сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

22. Якія нацыянальныя рахункі ўваходзяць у склад рахункаў выкарыстання даходаў?

Варыянты адказу:

- а) рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне;
- б) рахунак пераразмеркавання даходаў у натуральнай форме;
- в) рахунак другаснага размеркавання даходаў;
- г) рахунак выкарыстання скарэктраванага даходу, які паступіў у распараджэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

23. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) патокі расходаў інстытуцыйных адзінак на спажывецкія тавары і паслугі, а таксама даходы, якія ім адпавядаюць;
- б) размеркаванне першасных даходаў, атрыманых ад вытворчай дзейнасці і ад уласнасці паміж інстытуцыйнымі адзінкамі або сектарамі;
- в) атрыманыя першасныя даходы.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

24. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак выкарыстання скарэктраванага даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) выплату першасных даходаў вытворцамі-рэзідэнтамі ўдзельнікам вытворчасці;
- б) працэс пераразмеркавання сацыяльных трансфертаў у натуральнай форме, дадзеных дамашнім гаспадаркам некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, і дзяржаўнымі ўстановамі;
- в) фактычнае канчатковае спажыванне тавараў і паслуг інстытуцыйнымі адзінкамі незалежна ад крыніц іх фінансавання.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

25. З якога нацыянальнага рахунку пераносіцца на нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне, паступіўшы ў распараджэнне даход?

Варыянты адказу:

- а) нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў;
- б) нацыянальнага рахунку размеркавання першасных даходаў;
- в) нацыянальнага рахунку другаснага размеркавання даходаў.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

26. Ці паказваецца даход, які паступіў у распараджэнне, у рэсурснай частцы нацыянальнага рахунку выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

27. Што паказваецца ў раздзеле «Выкарыстанне» нацыянальнага рахунку выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) васходы на канчатковае спажыванне;
- б) атрыманыя першасныя даходы;
- в) першасныя даходы, якія выплачваюцца за кошт створанай дабаўленай вартасці.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

28. Для якіх сектараў складаецца нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) нефінансавыя прадпрыемствы;
- б) фінансавыя ўстановы;
- в) дзяржаўныя ўстановы;
- г) некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі;
- д) дамашнія гаспадаркі;
- е) астатні свет.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

29. Ці трэба складаць нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне, для эканомікі краіны ў цэлым?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

30. Ці ўключаюцца ў выдаткі на канчатковае спажыванне дамашніх гаспадарак набыццё дамоў, кватэр, жывёлы?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

31. Што адносіцца да спажывецкіх тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

- а) тавары і паслугі, якія выкарыстоўваюцца дамашнімі гаспадаркамі для задавальнення іх патрэбнасцей;
- б) запас тавараў, якія знаходзяцца ў сферы абарачэння;
- в) рыначныя паслугі, аказаныя за плату па цэнах, якія пакрываюць расходы і прыносяць прыбытак.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

32. Што такое калектыўныя спажывецкія паслугі?

Варыянты адказу:

- а) паслугі, якія аказваюцца іншым інстытуцыйным адзінкам;
- б) вынікі дзейнасці, якія задавальняюць пэўныя патрэбнасці, аднак не ўвасобленыя ў матэрыяльныя прадукты;
- в) паслугі, якія аказваюцца дзяржаўнымі ўстановамі бясплатна ўсім членам грамадства.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

33. Якім артыкулам балансуецца нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне?

Варыянты адказу:

- а) валавы нацыянальны даход;
- б) валавое зберажэнне;
- в) спажыванне асноўнага капіталу.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

34. Ці можа быць велічыня валавога зберажэння як дадатнай, так і адмоўнай?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

6.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

На аснове наступных даных складзіце нацыянальны рахунак размеркавання першасных даходаў:

- ◆ аплата працы — 15398 млрд р.;
- ◆ прыбытак і змешаныя даходы — 4730 млрд р.;
- ◆ падаткі на вытворчасць і імпорт — 7381 млрд р.;
- ◆ субсідыі на вытворчасць і імпорт — 1038 млрд р.;
- ◆ даходы ад уласнасці атрыманыя — 5285 млрд р.;
- ◆ ускосныя паслугі фінансавага пасрэдніцтва — 1329 млрд р.;
- ◆ выплачаныя даходы ад уласнасці — 4269 млрд р.;
- ◆ спажыванне асноўнага капіталу — 3527 млрд р.

Заданне 2

1. Вызначце валавы скарэктраваны даход сектара «Дамашнія гаспадаркі», які паступіў у распараджэнне, на падставе наступнай інфармацыі: валавы даход, які паступіў у распараджэнне, — 4682 млрд р.; атрыманыя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме — 370 млрд р.

2. Вызначце валавы скарэктраваны даход сектара «Дзяржаўныя ўстановы», які паступіў у распараджэнне, на аснове наступных даных: валавы даход, які паступіў у распараджэнне, — 24608 млрд р.; перададзеныя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме — 237 млрд р.

3. Вызначце валавы скарэктраваны даход сектара «Некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі» на падставе наступнай інфармацыі: валавы даход, які паступіў у распараджэнне, — 724 млрд р.; перададзеныя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме — 133 млрд р.

4. Складзіце нацыянальны рахунак пераразмеркавання даходу ў натуральнай форме пры ўмове, што валавы даход, які паступіў у распараджэнне сектара «Нефінансавыя прадпрыемствы», вызначаны ў пачатку 5812 млрд р., а сектара «Фінансавыя ўстановы» — 314 млрд р.

Заданне 3

1. Вызначце валавы даход, які паступіў у распараджэнне, пры ўмове што валавы нацыянальны даход — 13457 млрд р., бягучыя трансферты атрыманыя — 258 і бягучыя трансферты перададзеныя — 175 млрд р.

2. Вызначце расходы на канчатковае спажыванне пры ўмове што расходы на індывідуальнае спажыванне склалі 8539 млрд р., расходы на калектыўнае спажыванне — 6180 млрд р.

3. Вызначце велічыню валавога зберажэння і складзіце нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне.

Заданне 4

Валавы даход, які паступіў у распараджэнне дамашніх гаспадарак, склаў 23627 млрд р.

1. На падставе наступнай інфармацыі вызначце расходы дамашніх гаспадарак на канчатковае спажыванне: расходы на куплю спажывецкіх тавараў і паслуг склалі 14628 млрд р.; канчатковае спажыванне тавараў і паслуг за кошт даходаў, атzymanых у натуральнай форме, — 639; спажыванне тавараў і паслуг, вырабленых для ўласнага канчатковага спажывання ў некарпаратыўных арганізацыях, якія належаць дамашнім гаспадаркам, — 5397 млрд р.

2. Вызначце валавое зберажэнне дамашніх гаспадарак і складзіце нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне гэтага сектара нацыянальнай эканомікі краіны.

Заданне 5

Валавы нацыянальны даход, які паступіў у распараджэнне, складае 6326 млрд р. Расходы дамашніх гаспадарак на набыццё спажывецкіх тавараў і аплату паслуг склалі 2969 млрд р.; сельскагаспадарчая прадукцыя ўласных дапаможных гаспадарак, скарыстаная ў натуральнай форме, — 1423; умоўна налічаныя паслугі па пражыванні ва ўласным жыллі — 41 млрд р.

Канчатковае спажыванне дзяржаўных устаноў складае 1273 млрд р., а некамерцыйных арганізацый, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, — 183 млрд р.

Патрабавання вызначыць расходы на канчатковае спажыванне дамашніх гаспадарак і класіфікацыю нацыянальны рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне.

Заданне 6

Вызначце валавы прыбытак і валавы змешаны даход па эканоміцы дзяржавы ў цэлым на аснове наступных даных: валавы ўнутраны прадукт у рыначных цэнах — 26496 млрд р., аплата працы работнікаў — 13460, падаткі на вытворчасць і імпорт — 3120, субсідыі на вытворчасць і імпорт — 560 млрд р.

Ад астатняга свету атрымана даходаў ад уласнасці на суму 284 млрд р., а перададзена яму даходаў ад уласнасці 315 млрд р.

На падставе прыведзенай інфармацыі вызначце валавы нацыянальны даход і складзіце рахунак размеркавання першасных даходаў.

Заданне 7

Вызначце валавы прыбытак фінансавых устаноў на аснове наступных даных: валавая дабаўленая вартасць ў асноўных цэнах — 10317 млрд р., аплата працы работнікаў — 7116, іншыя падаткі на вытворчасць — 346, ускрыснаны вымераныя паслугі фінансавых пасрэдніцтваў — 438 млрд р.

Даходы ад уласнасці фінансавых устаноў склалі 1343 млрд р. Фінансавымі ўстановамі перададзена даходаў ад уласнасці на суму 727 млрд р. Вызначыце сальда першасных даходаў фінансавых устаноў і складзіце галіновы рахунак размеркавання першасных даходаў.

Заданне 8

Скарэктываваны даход, які паступіў у распараджэнне, па сектарах эканомікі размеркаваўся наступным чынам: нефінансавыя прадпрыемствы — 6817 млрд р.; фінансавыя ўстановы — 321; дзяржаўныя ўстановы — 11529; некамерцыйныя арганізацыі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, — 830; дамашнія гаспадаркі — 30817 млрд р.

Расходы на канчатковае спажыванне сектара «Дзяржаўныя ўстановы» склалі 8313 млрд р., а перададзеныя дамашнім гаспадаркам сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме — 1139 млрд р.

На падставе прыведзенай інфармацыі вызначце фактычнае канчатковае спажыванне сектараў «Дзяржаўныя ўстановы» і «Дамашнія гаспадаркі». Складзіце нацыянальны рахунак перамеркавання даходаў у натуральнай форме па сектарах эканомікі.

Заданне 9

Валавы нацыянальны даход краіны вызначыўся ў памеры 20623 млрд р. Перавышэнне атрыманых бягучых трансфертаў над выплачанымі склала 764 млрд р.; расходы на індывідуальнае спажыванне — 7991; расходы на калектыўнае спажыванне — 7135 млрд р.

Патрабавання вызначыць валавы даход, які паступіў у распараджэнне, расходы на канчатковае спажыванне і класіфікацыю рахунак выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне.

Заданне 10

Валавы даход, які паступіў у распараджэнне дамашніх гаспадарак, склаў 22196 млрд р., паступіўшыя сацыяльныя трансферты ў натуральнай форме — 3917 млрд р.

На падставе наступнай інфармацыі вызначце расходы дамашніх гаспадарак на канчатковае спажыванне: расходы на пакупку спажывецкіх тавараў і паслуг — 15523 млрд р.; канчатковае спажыванне тавараў і

паслуг за кошт даходаў, атрыманых у натуральнай форме, — 723; спажыванне тавараў і паслуг, вырабленых для ўласнага канчатковага спажывання ў некарпаратыўных арганізацыях, якія належаць дамашнім гаспадаркам, — 6219 млрд р.

Складзіце сектарны рахунак скарэктываванага даходу, які паступіў у распараджэнне дамашніх гаспадарак.

7. Нацыянальнае рахункаводства накаплення

7.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Акцыя.
- ◆ Валавое накапленне асноўнага капіталу.
- ◆ Змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў.
- ◆ Капітальныя трансферты.
- ◆ Каштоўныя паперы.
- ◆ Нацыянальны рахунак аперацый з капіталам.
- ◆ Нацыянальны рахунак іншых змяненняў у аб'ёме актываў і абавязацельстваў.
- ◆ Нацыянальны рахунак пераацэнкі.
- ◆ Нацыянальны фінансавы рахунак.
- ◆ Наяўныя грошы.
- ◆ Нематэрыяльныя актывы.
- ◆ Страховыя рэзервы.
- ◆ Чыстае запазычванне.
- ◆ Чыстае крэдытаванне.

7.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што паказваецца на нацыянальным рахунку аперацый з капіталам?

Варыянты адказу:

- а) змяненне чыстай вартасці ўласнага капіталу за кошт зберажэння і капітальных трансфераў;
- б) валавое зберажэнне;
- в) валавы даход, які паступіў у распараджэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. З якога нацыянальнага рахунку пераносіцца на нацыянальны рахунак аперацый з капіталам паказчык валавога зберажэння?

Варыянты адказу:

- а) нацыянальнага рахунку ўтварэння даходаў;
- б) нацыянальнага рахунку другаснага размеркавання даходаў;
- в) нацыянальнага рахунку выкарыстання даходу, які паступіў у распараджэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. Што такое валавое накапленне асноўнага капіталу?

Варыянты адказу:

- а) рознасць паміж рэшткамі асноўных сродкаў на канец і пачатак справаздачнага перыяду;
- б) рознасць паміж актывамі і абавязацельствамі суб'екта гаспадарання;
- в) укладанні рэзідэнтамі сродкаў ў аб'екты асноўнага капіталу для стварэння новага даходу ў будучыні шляхам выкарыстання іх у вытворчасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. З дапамогай якога артыкула балансуецца нацыянальны рахунак аперацый з капіталам?

Варыянты адказу:

- а) валавое зберажэнне;
- б) чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (–);
- в) валавое назапленне асноўнага капіталу.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

5. На аснове якой статыстычнай справаздачнасці разлічваецца паказчык інвестыцый у асноўны капітал?

Варыянты адказу:

- а) формы № 2-кб (гадавая) «Справаздача аб уводзе ў дзеянне аб'ектаў, асноўных фондаў і выкарыстанні інвестыцый у асноўны капітал»;
- б) формы № 1 «Бухгалтарскі баланс»;
- в) формы № 1-іжб «Справаздача аб уводзе ў дзеянне індывідуальных жылых дамоў»;
- г) формы № 3 «Справаздача аб руху уласных сродкаў»;
- д) формы № 1-МП «Справаздача аб фінансава-гаспадарчай дзейнасці суб'екта малога прадпрыемства»;
- е) форма № 11 «Справаздача аб наяўнасці і руху асноўных фондаў (сродкаў) і іншых нефінансавых актываў».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Як на практыцы разлічваецца змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў?

Варыянты адказу:

- а) як рознасць паміж усімі паступленнямі прадукцыі ў запасы і ўсімі фактамі забірання яе з запасаў;
- б) як рознасць паміж вартасцю запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў на канец і пачатак справаздачнага перыяду;
- в) шляхам дабаўлення да рэшткаў матэрыяльных абаротных сродкаў на пачатак справаздачнага перыяду іх паступлення ад пастаўшчыкоў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. На аснове якой статыстычнай справаздачнасці разлічваецца змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў?

Варыянты адказу:

- а) формы № 2-ф «Справаздача аб складзе, сродках і крыніцах іх утварэння»;
- б) формы № 3-сн «Справаздача аб рэштках, паступленні і расходзе сыравіны і матэрыялаў»;
- в) формы № 1-п «Справаздача аб вытворчасці прадукцыі і выкананых работах, паслугах прамысловага характару».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. Па якіх цэнах ацэньваюцца запасы матэрыяльных абаротных сродкаў пры вызначэнні змянення іх запасаў?

Варыянты адказу:

- а) цэнах на пачатак справаздачнага перыяду;
- б) цэнах на канец справаздачнага перыяду;
- в) сярэдніх цэнах справаздачнага перыяду.

Неабходна выбраць некалькі варыянтаў адказу на пытанне.

9. Для якіх мэтаў у нацыянальным рахункаводстве разлічваецца паказчык холдынгавага прыбытку?

Варыянты адказу:

- а) карэкціроўкі прамежкавага спажывання;
- б) карэкціроўкі паказчыка фактычнага канчатковага спажывання;

- в) карэкціроўкі змянення вытворчых запасаў;
- г) карэкціроўкі валавога наапалення асноўнага капіталу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. Якой велічыні заўсёды павінен раўняцца паказчык чыстага набыцця зямлі?

Варыянты адказу:

- а) дадатнай;
- б) нулю;
- в) адмоўнай.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

11. На аснове якой справаздачы вызначаецца набыццё каштоўнасцей па сектары «Дамашнія гаспадаркі»?

Варыянты адказу:

- а) формы № 4-км «Справаздача аб астатках, паступленні і расходзе каштоўных металаў, якія знаходзяцца ў прыборах, абсталяванні і іншых вырабах»;
- б) формы № 1-гандаль «Справаздача аб тавараабароце і запасах тавараў»;
- в) формы № 3-гандаль (гадавая) «Справаздача аб рознічным гандлі».

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

12. Што з'яўляецца крыніцай інфармацыі для вызначэння чыстага набыцця каштоўнасцей па сектары «Астатні свет»?

Варыянты адказу:

- а) плацежны баланс аб экспарце і імпарце адпаведных тавараў;
- б) форма № 1-гандаль «Справаздача аб тавараабароце і запасах тавараў»;
- в) форма № 1-ЗВ «Справаздача аб руху сродкаў у замежнай валюце».

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

13. Ці распрацоўваецца ў цяперашні час у Рэспубліцы Беларусь нацыянальны фінансавы рахунак?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

14. Што адлюстроўвае нацыянальны фінансавы рахунак?

Варыянты адказу:

- а) аперацыі з фінансавымі актывамі і абавязацельствамі з мэтай узаемаўвязкі вынікаў функцыянавання эканомікі дзяржавы, звязаных з вытворчасцю тавараў і паслуг, утварэннем, размеркаваннем, пераразмеркаваннем і выкарыстаннем даходаў, з фінансавымі рэсурсамі сектараў і эканомікі дзяржавы ў цэлым;
- б) фінансавыя вынікі дзейнасці суб'ектаў гаспадарання на ўзроўні эканомікі ў цэлым;
- в) атрыманыя крэдыты ад фінансава-крэдытнай сістэмы і іх пагашэнне.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

15. Што раскрывае фінансавы нацыянальны рахунак у выпадку балансавання нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам артыкулам «Чыстае запазычанне»?

Варыянты адказу:

- а) напрамкі выкарыстання лішку фінансавых рэсурсаў: набыццё фінансавых актываў і пагашэнне даўгоў;
- б) суму крэдыторскай запазычанасці інстытуцыйных адзінак-рэзідэнтаў перад нерэзідэнтамі;

в) крыніцы папаўнення фінансавых рэсурсаў пры ўзніклым дэфіцыце: рэалізацыю фінансавых актываў і прыняцце новых абавязацельстваў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

16. Што раскрывае фінансавы нацыянальны рахунак у выпадку балансавання нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам артыкулам «Чыстае крэдытаванне»?

Варыянты адказу:

- а) суму дэбіторскай запазычанасці астатняга свету перад інстытуцыянальнымі адзінкамі-рэзідэнтамі;
- б) напрамкі выкарыстання лішку фінансавых рэсурсаў: набыццё фінансавых актываў і пагашэнне даўгоў;
- в) крыніцы папаўнення фінансавых рэсурсаў пры ўзніклым дэфіцыце: рэалізацыю фінансавых актываў і прыняцце новых абавязацельстваў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

17. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак пераацэнкі?

Варыянты адказу:

- а) змяненне вартасці актываў у выніку інфляцыі;
- б) вынікі пераацэнкі асноўных сродкаў па стане на 31 студзеня справаздачнага года;
- в) індэкс інфляцыі.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

18. Ці будуць аднолькавымі на ўзроўні ўнутранай эканомікі сумы холдынгавага прыбытку і холдынгавых страт?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адназначны адказ на пытанне.

19. Ці распрацоўваецца ў Рэспубліцы Беларусь нацыянальны рахунак пераацэнкі?

Варыянты адказу:

- а) так;
- б) не.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

20. Што адлюстроўвае нацыянальны рахунак іншых змяненняў у складзе актываў?

Варыянты адказу:

- а) змяненне вартасці актываў у выніку інфляцыі;
- б) набыццё і рэалізацыю фінансавых актываў;
- в) уплыў неэканамічнай дзейнасці (стыхійных бедстваў, некампенсаваных канфіскацый, адкрыццё новых радовішчаў карысных выкапняў і г. д.) на змяненне актываў і абавязацельстваў.

7.3. Заданні для практычных заняткаў

Заданне 1

Валавое зберажэнне ў справаздачным перыядзе складала 7146 млрд р. Ад астатняга свету атрымана капітальных трансфертаў на суму 116 млрд р. і перададзена астатняму свету 174 млрд р.

Валавое накапленне асноўнага капіталу краіны складае 6140 млрд р., змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў — 696 і чыстае набыццё каштоўнасцей — 12 млрд р.

Патрабуецца вызначыць чыстае крэдытаванне або чыстае запазычанне і класіфікацыю нацыянальны рахунак аперацый з капіталам.

Заданне 2

На аснове інфармацыі, прыведзенай ў табліцы 4, вызначце сумы валавога назаплення асноўнага капіталу, чыстага набыцця каштоўнасцей і нематэрыяльных актываў.

Табліца 4 — Даныя для разліку паказчыкаў змянення ў актывах

Паказчыкі	Сума, млрд р.
1. Асноўныя сродкі	
1.1. Вартасць пабудаваных будынкаў і збудаванняў, набытых машын, абсталявання, іншых аб'ектаў асноўных сродкаў	6327
1.2. Выдаткі, якія не павялічваюць вартасці асноўных сродкаў	183
1.3. Выручка ад рэалізацыі выбыўшай маёмасці, якая адносіцца да асноўнага капіталу	539
2. Каштоўнасці	
2.1. Набыццё неманетарнага золата, каштоўных камянёў і іншых каштоўнасцей для захоўвання запасаў вартасці	67
2.2. Продаж неманетарнага золата, каштоўных камянёў і іншых каштоўнасцей	79
3. Нематэрыяльныя актывы	
3.1. Набыццё і стварэнне нематэрыяльных актываў	123
3.2. Спісанне нематэрыяльных актываў	97

Астатнія паказчыкі капітальных выдаткаў і іх фінансавання вызначыліся наступным чынам:

- ♦ змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў — 536 млрд р.;
  - ♦ валавое зберажэнне — 7323 млрд р.;
  - ♦ капітальныя трансферты атрыманыя — 436 млрд р.;
  - ♦ капітальныя трансферты перададзеныя — 543 млрд р.
- Складзіце нацыянальны рахунак аперацый з капіталам.

Заданне 3

На аснове прыведзенай у табліцы 5 інфармацыі неабходна вызначыць суму змянення запасаў гатовай прадукцыі.

Табліца 5 — Даныя для разліку змянення запасаў гатовай прадукцыі

Паказчыкі	Астаткі вытворчых запасаў				
	на 1 студзеня	на 1 красавіка	на 1 ліпеня	на 1 кастрычніка	на 31 снежня
1. Запасы ў бягучых цэнах, млрд р.	4378	4620	4793	5261	5489
2. Паправачны каэфіцыент	0,982	0,971	0,967	0,959	0,943
3. Запасы ў сярэдніх цэнах, млрд р.	?	?	?	?	?

Прырост іншых абаротных актываў вызначыўся наступным чынам:

- ♦ вытворчыя запасы — 256 млрд р.;
- ♦ незавершаная вытворчасць — 31 млрд р.;
- ♦ тавары — 195 млрд р.;
- ♦ запасы прадукцыі сельскай дапаможнай гаспадаркі насельніцтва — 83 млрд р.;
- ♦ прадукцыя лесанасаджэння — 13 млрд р.;
- ♦ дзяржаўныя матэрыяльныя рэзервы — 74 млрд р.

Астатнія паказчыкі капітальных выдаткаў і іх фінансавання вызначыліся наступным чынам:

- ♦ валавое назапленне асноўнага капіталу — 6123 млрд р.;
  - ♦ чыстае набыццё каштоўнасцей і нематэрыяльных актываў — 29 млрд р.;
  - ♦ валавое зберажэнне — 5317 млрд р.;
  - ♦ капітальныя трансферты атрыманыя — 323 млрд р.;
  - ♦ капітальныя трансферты перададзеныя — 306 млрд р.
- Складзіце нацыянальны рахунак аперацый з капіталам.

Заданне 4

Чыстае запазычанне па рахунку аперацый з капіталам вызначана ў памеры 1045 млрд р. Фінансавыя актывы на пачатак і канец справаздачнага года прыведзены ў табліцы 6.

Табліца 6 — Даныя для разліку змянення фінансавых актываў і абавязацельстваў, млрд р.

Паказчыкі	На пачатак года	На канец года
1. Фінансавыя актывы		
1.1. Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання	81	98
1.2. Іншыя рэзервовыя актывы	431	327
1.3. Наяўныя грошы і дэпазіты рэзідэнтаў у замежнай валюце	353	216
1.4. Каштоўныя паперы рэзідэнтаў за мяжой, акрамя акцый	83	91
1.5. Пазыкі, выдадзеныя нерэзідэнтам	133	85
1.6. Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу рэзідэнтаў у капітале замежных кампаній	31	44
1.7. Дэбіторская завінавачанасць замежных пакупнікоў	376	520
1.8. Іншыя фінансавыя актывы	27	36
2. Абавязацельствы		
2.1. Наяўныя грошы і дэпазіты нерэзідэнтаў	431	563
2.2. Каштоўныя паперы нерэзідэнтаў, акрамя акцый	226	384
2.3. Пазыкі, атрыманыя ад нерэзідэнтаў	574	842
2.4. Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу нерэзідэнтаў у капітале рэзідэнтаў	276	358
2.5. Страховыя рэзервы ў частцы абавязацельстваў перад нерэзідэнтамі	12	14
2.6. Крэдыторская запазычанасць перад замежнымі пастаўшчыкамі	1127	1329
2.7. Іншыя абавязацельствы перад нерэзідэнтамі	127	138

Патрабуецца вызначыць наступнае:

- 1) чыстае набыццё фінансавых актываў або прыняццё абавязацельстваў;
- 2) статыстычнае разыходжанне для ўзаемаўвязкі чыстага набыцця фінансавых актываў або прыняцця абавязацельстваў з балансіровачным артыкулам нацыянальнага рахунку аперацый з капіталам.

Неабходна скласці нацыянальны фінансавы рахунак.

8. Кансалідаваныя макрабалансы нацыянальнай эканомікі

8.1. Кантроль над валоданнем тэрміналагічным апаратам

Дайце азначэнні наступным тэрмінам:

- ◆ Балансавы метад.
- ◆ Чысты экспарт.
- ◆ Макрабаланс.
- ◆ Баланс рахунку.
- ◆ Інтэграваны баланс.
- ◆ Плацежны баланс.
- ◆ Бухгалтарскі баланс актываў, абавязацельстваў і капіталу.
- ◆ Сіметрычная табліца «выдаткі-выпуск».
- ◆ Міжгаліновы баланс вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг.
- ◆ Чыстая галіна.
- ◆ Квадрант міжгаліновага балансу.
- ◆ Чыстыя замежныя актывы.
- ◆ Сальда плацежнага балансу.

8.2. Тэставыя заданні

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

1. Што ўяўляе сабой міжгаліновы баланс вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

- а) форму балансу, якая забяспечвае ўсебаковую ўзаемаўвязку вытворчасці, размеркавання і абарачэння прадукцыі з выкарыстаннем даходаў дзяржавы, арганізацый і насельніцтва;

б) эканоміка-матэматычную мадэль, якая ствараецца перакрываваемым накладаннем балансаў размеркавання прадукцыі (радкі табліцы) і выдаткаў на яе вытворчасць (слупкі табліцы), якія ўзаемаўвязаны па выніках (шахматны баланс);

в) дакумент, які адлюстроўвае рух экспарту і імпарту тавараў паміж дадзенай краінай і іншымі краінамі.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

2. Што паказваюць вертыкальныя паказчыкі шахматнай табліцы міжгаліновага балансу вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

а) вартасную структуру валавога выпуску галін эканомікі па элементах прамежкавага спажывання і дабаўленай вартасці;

б) накірункі выкарыстання прадуктаў і паслуг кожнай галіны на прамежкавае і канчатковае спажыванне, а таксама валавое назапашванне;

в) суаднесенне плацяжоў, паступіўшых у дзяржаву з-за мяжы, і плацяжоў, якія былі зроблены дзяржавай за мяжу на працягу пэўнага перыяду часу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

3. Што паказваюць паказчыкі шахматнай табліцы па гарызанталі міжгаліновага балансу вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

а) бягучыя аперацыі, якія дазваляюць выявіць велічыні чыстых патокаў рэальных рэсурсаў, якія ажыццяўляюцца ў працэсе знешнеэканамічных сувязей нацыянальнай гаспадаркі з замежнымі краінамі;

б) накірункі выкарыстання прадуктаў і паслуг кожнай галіны на прамежкавае і канчатковае спажыванне, а таксама валавое назапашванне;

в) вартасную структуру валавога выпуску галін эканомікі па элементах прамежкавага спажывання і дабаўленай вартасці.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

4. Што адлюстроўвае першы квадрант міжгаліновага балансу вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

а) прамежкавае спажыванне галін як матэрыяльнай вытворчасці, так і нематэрыяльных паслуг;

б) тавары, паслугі, даходы ад інвестыцый, іншыя паслугі і даходы, прыватныя і дзяржаўныя аднабакова пераводы;

в) размеркаванне матэрыяльных рэсурсаў паміж спажыўцамі, зыходзячы з розных крыніц паступлення гэтых рэсурсаў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

5. Што адлюстроўвае другі квадрант міжгаліновага балансу вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

а) тэрытарыяльныя таварныя сувязі, іх інтэнсіўнасць і аптымальнасць;

б) суаднесенне экспарту і імпарту капіталаў, а таксама крэдыты, атрыманыя дадзенай дзяржавай з-за мяжы і выдадзеныя ёй іншым дзяржавам;

в) канчатковае спажыванне валавога ўнутранага прадукту дамашнімі гаспадаркамі, дзяржаўнымі ўстановамі і некамерцыйнымі арганізацыямі, якія абслугоўваюць дамашнія гаспадаркі, а таксама валавое назапашванне асноўных сродкаў і змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

6. Што адлюстроўвае трэці квадрант міжгаліновага балансу вытворчасці і выкарыстання тавараў і паслуг?

Варыянты адказу:

а) рэсурсы прадукцыі прамысловасці, іх размеркаванне і выкарыстанне;

б) размеркаванне па галінах, якія выпускаюць аднародныя прадукты і паслугі, валавога ўнутранага прадукту;

в) найважнейшыя прапорцыі фарміравання і выкарыстання фінансавых рэсурсаў народнай гаспадаркі за пэўны перыяд.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

7. Што ўяўляе сабой плацежны баланс?

Варыянты адказу:

а) суаднясенне плацяжоў, паступіўшых у дадзеную дзяржаву з-за мяжы, і плацяжоў, зробленых дзяржавай за мяжу на працягу пэўнага перыяду часу;

б) баланс дзяржавы, які ўключае ў сябе ўсе грашовыя і маёмасныя патрабаванні ў дачыненні да іншых дзяржаў незалежна ад тэрмінаў іх пагашэння;

в) аб'ём экспарту тавараў і паслуг дзяржавы за вылікам аб'ёму імпарту плюс яе чысты даход ад інвестыцый і сальда трансфертных плацяжоў.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

8. Што азначае пасіўны плацежны баланс?

Варыянты адказу:

а) плацежны баланс дзяржавы, у якім сума замежных паступленняў у дзяржаву перавышае суму яе замежных расходаў і плацяжоў;

б) плацежны баланс дзяржавы, які характарызуецца перавышэннем замежных расходаў і плацяжоў над іх паступленнямі з-за мяжы;

в) гандлёвы баланс краіны, у якім увоз тавараў у краіну перавышае іх вываз з краіны за пэўны адрэзак часу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

9. Што азначае актыўны плацежны баланс?

Варыянты адказу:

а) плацежны баланс дзяржавы, у якім сума замежных паступленняў у дзяржаву перавышае суму яе замежных расходаў і плацяжоў;

б) плацежны баланс дзяржавы, які характарызуецца перавышэннем замежных расходаў і плацяжоў над іх паступленнямі з-за мяжы;

в) гандлёвы баланс краіны, для якога характэрнае перавышэнне вартасці вывазу над увозам тавараў у краіну за пэўны адрэзак часу.

Неабходна выбраць адзін з некалькіх варыянтаў адказу на пытанне.

10. Што азначае плацежны баланс па бягучых аперацыях?

Варыянты адказу:

а) рух экспарту і імпарту тавараў паміж дадзенай дзяржавай і іншымі дзяржавамі;

б) аб'ём экспарту тавараў і паслуг дадзенай дзяржавы за вылікам аб'ёму іх імпарту плюс яе чысты даход ад інвестыцый і сальда трансфертных плацяжоў;

в) частка плацежнага балансу краіны, якая ўключае гандлёвы баланс, баланс паслуг і некамерцыйных плацяжоў.

8.3. Заданне для практычных заняткаў

На пачатак года стан актываў, абавязацельстваў і нацыянальнага капіталу краіны характарызаваўся паказчыкамі, прыведзенымі ў табліцы 7.

Табліца 7 — Баланс нацыянальнага багацця на пачатак года

Актывы	Сума, млрд р.	Абавязальствы і нацыянальны капітал	Сума, млрд р.
1. Нефінансавыя актывы		3. Абавязальствы	
1.1. Зямля і іншыя нявырабленыя матэрыяльныя актывы	127835	3.1. Наяўныя грошы і дэпазітныя ўклады нерэзідэнтаў	872
1.2. Асноўныя сродкі	88410	3.2. Каштоўныя паперы нерэзідэнтаў, акрамя акцый	1194
1.3. Нематэрыяльныя актывы	371	3.3. Пазыкі, атрыманыя ад нерэзідэнтаў	3714
1.2. Матэрыяльныя абаротныя сродкі	17296	3.4. Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу нерэзідэнтаў у капітале рэзідэнтаў	1639
1.3. Каштоўнасці, нявырабленыя матэрыяльныя і нематэрыяльныя актывы	1823	3.5. Страховыя рэзервы ў частцы абавязальстваў перад нерэзідэнтамі	193
1.4. <i>Падрахунак нефінансавых актываў</i>	235735	3.6. Рэзервы пенсійных фондаў ў частцы абавязальстваў перад нерэзідэнтамі	78
2. Фінансавыя актывы		3.7. Крэдыторская запазычанасць перад замежнымі пастаўшчыкамі	4515
2.1. Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання	395	3.8. Іншыя абавязальствы перад нерэзідэнтамі	649
2.2. Іншыя рэзервовыя актывы	1449	3.9. <i>Падрахунак абавязальстваў</i>	12854
2.3. Наяўныя грошы і дэпазіты рэзідэнтаў у замежнай валюце	959	4. Нацыянальны капітал	
2.4. Каштоўныя паперы рэзідэнтаў за мяжой, акрамя акцый	537	4.1. Прыродны капітал	127835
2.5. Пазыкі, выдадзеныя нерэзідэнтам	680	4.2. Чыстая вартасць уласнага створанага капіталу	101816
2.6. Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу рэзідэнтаў у капітале замежных кампаній	658	4.3. <i>Падрахунак уласнага капіталу</i>	229651
2.7. Дэбіторская запазычанасць замежных пакупнікоў	1874		
2.8. Іншыя фінансавыя актывы	218		
2.9. <i>Падрахунак фінансавых актываў</i>	6770		
Баланс	242505	Баланс	242505

Валавое зберажэнне справаздачнага года ў цэлым па краіне склала 12468 млрд р., перавышэнне капітальных атрыманых трансфертаў над перададзенымі — 139 млрд р. Прырост актываў у справаздачным годзе характарызуецца наступнымі велічынямі:

- ♦ валавое назапленне асноўнага капіталу — 10429 млрд р.;
- ♦ змяненне запасаў матэрыяльных абаротных сродкаў — 1048 млрд р.;
- ♦ чыстае набыццё каштоўнасцей — 107 млрд р.

Змяненні ў фінансавых актывах і абавязальствах раскрывае інфармацыя нацыянальнага фінансавага рахунку (табліца 8).

Табліца 8 — Паказчыкі нацыянальнага фінансавага рахунку

Змяненні ў актывах, млрд р.	Паказчыкі	Змяненні ў абавязальствах, млрд р.
64	Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання	—
291	Іншыя рэзервовыя актывы	—
447	Наяўныя грошы і дэпазіты	778
98	Каштоўныя паперы, акрамя акцый	226
695	Пазыкі	–258
395	Акцыі і іншыя віды долевага ўдзелу ў капітале	509
—	Страховыя тэхнічныя рэзервы	65
—	Пенсійныя фонды	108
597	Дэбіторская завінавачанасць і крэдыторская запазычанасць	–103
149	Іншыя фінансавыя актывы і абавязальствы	293
2736	Усяго	1618

У сувязі з пераацэнкай вартасць асноўных сродкаў павялічылася на 741 млрд р., матэрыяльных абаротных актываў — на 175, а каштоўнасцей — на 209 млрд р. Пад уплывам змянення валютных курсаў вар-

тасць фінансавых актываў (акрамя артыкула «Манетарнае золата і спецыяльныя правы запазычання») паменшылася на 5,2%, а фінансавых абавязацельстваў — на 4,9%.

У справаздачным годзе на тэрыторыі дзяржавы былі выяўлены новыя радовішчы карысных выкапняў, ацэненыя на суму 15832 млрд р. Акрамя таго, у выніку стыхійных бедстваў былі страчаны асноўныя сродкі на суму 2054 млрд р. і абаротныя матэрыяльныя актывы на суму 272 млн р.

Неабходна зрабіць наступнае:

1. Вызначыць балансавальны артыкул і класці нацыянальны рахунак аперацый з капіталам.
2. Скласці нацыянальны фінансавы рахунак аперацый з капіталам, збалансаваўшы артыкул «Чыстае крэдытаванне (+) або чыстае запазычанне (–)» велічыняй статыстычных разыходжанняў.
3. Скласці нацыянальны рахунак пераацэнкі.
4. Скласці нацыянальны рахунак іншых змяненняў у аб'ёме актываў і абавязацельстваў.
5. Скласці баланс нацыянальнага багацця на канец справаздачнага перыяду.

Спис літаратуры

- Абрютина, М.** От бухгалтерского учета к системе национальных счетов / М. Абрютина, А. Грачев // *Вопр. статистики.* — 1997. — № 8. — С. 31–38.
- 2. Абрютина, М. С.** Экономический баланс на микроуровне с использованием принципов национальных счетов / М. С. Абрютина // *Вопр. статистики.* — 2007. — № 6. — С. 26–36.
- Арнольд, К. И.** О системе государственного счетоводства / К. И. Арнольд. — СПб. : Б. и., 1823. — 62 с.
- Артемова, Л.** Анализ счета капитала в системе национальных счетов / Л. Артемова, А. Назарова // *Экономист.* — 1999. — № 2. — С. 82–94.
- Афанасьев, В. И.** Роль статистики в интегрированной системе народнохозяйственного учета / В. И. Афанасьев, Я. В. Соколов. — Л. : ЛИСТ, 1977. — 61 с.
- Барр, Р.** Техника национального счетоводства. Французская система национальных счетов / Р. Барр // *Политическая экономия* В 2 т. Т. 1 : [пер. с фр.]. — М. : Междунар. отношения, 1995. — Главы 1, 2. — С. 198–279.
- Валицкий, И. Ф.** Теория счетоводства в применении к народному хозяйству / И. Ф. Валицкий. — СПб. : Б. и., 1877. — 49 с.
- Василик, О. Д.** Сводный финансовый баланс (на примере союзной республики) / О. Д. Василик. — М. : Финансы и статистика, 1984. — 136 с.
- Васильев, В. С.** Изменения в системе национальных экономических счетов США в конце XIX века / В. С. Васильев // *США. Канада. Экономика — Политика — Культура.* — 2004. — № 2. — С. 3–21.
- Ведута, Е. Н.** Система национального счетоводства (СНС) в реализации стратегии государства / Е. Н. Ведута // *Стратегия и экономическая политика государства : учеб. пособие для вузов.* — М. : Академ. проект, 2004. — Разд. 5. — С. 339–409.
- Воронин, В. Ф.** Система национальных счетов / В. Ф. Воронин, Ю. В. Жильцова // *Статистика: учеб. пособие для вузов.* — М. : Экономистъ, 2004. — Разд. 3.7. — С. 275–286.
- Гальперин, Я. М.** Советский государственный баланс / Я. М. Гальперин // *Очерки теории баланса.* — Тифлис : Изд. гос. курсов пром.-техн. наук и административ. техники, 1930. — Гл. 5. — С. 187–191.
- Гарбуз, А.** Баланс финансовых потоков: международный опыт учета инвестиций / А. Гарбуз // *Банк. весн.* — 2007. — № 10. — С. 20–24.
- Гарифуллин, К.** Совершенствование информационного обеспечения счета производства СНС: Система национальных счетов / К. Гарифуллин, Е. Кадочникова // *Вопр. статистики.* — 1997. — № 1. — С. 29–31.
- Гирбасова, Е. М.** Интеграция финансовой отчетности бюджетных организаций в систему национального счетоводства / Е. М. Гирбасова // *Бухгалт. учет и анализ.* — 2004. — № 9. — С. 50–54.
- Гирбасова, Е. М.** Переход Республики Беларусь к системе национального счетоводства / Е. М. Гирбасова // *Бухгалт. учет и анализ.* — 2004. — № 1. — С. 16–19.
- Головченко, Г. С.** Баланс народного хозяйства / Г. С. Головченко, Т. С. Зернова. — М. : Высш. шк., 1977. — 256 с.
- Гордонов, М. Ю.** О методологии расчета стоимости основных фондов, находящихся в собственности граждан / М. Ю. Гордонов // *Вопр. статистики.* — 2001. — № 10. — С. 9–13.
- Горемыкина, Л. Е.** Интеграция государственного бюджета в систему национальных счетов / Л. Е. Горемыкина // *Финансы.* — 2000. — № 10. — С. 62–64.
- Дашинская, Н. П.** Международная статистика : учеб. пособие для вузов / Н. П. Дашинская. — Минск : Изд. центр БГУ, 2007. — 254 с.
- Дембинский, Н. В.** Основные теоретические проблемы науки о бухгалтерском учете / Н. В. Дембинский. — Минск : Белгосуниверситет, 1960. — 87 с.
- Думнов, А. Д.** Формирование важнейших макроэкономических показателей при статистическом изучении природопользования с учетом методологии СНС: Определение основных природоресурсных и экономических взаимосвязей. Оценка природно-ресурсного потенциала. Общие принципы отражения природопользования в системе национальных счетов / А. Д. Думнов, Е. О. Восьмиренко // *Вопр. статистики.* — 1999. — № 5. — С. 14–22.
- Евзлин, З. П.** Логисмография в применении к народному хозяйству / З. П. Евзлин // *Логисмография* И. Чербоне. — 2-е изд. — Л. : Наука и шк., 1929. — Гл. 4. — С. 120–138.
- Елисеева, И. И.** Возможности оценки теневой экономической деятельности в регионе на основе СНС / И. И. Елисеева, А. Н. Щирина, Е. Б. Капралова // *Вопр. статистики.* — 2001. — № 2. — С. 32–35.
- Елисеева, И. И.** Реформирование Европейской системы национального счетоводства / И. И. Елисеева, Н. В. Бурова // *Вопр. статистики.* — 1999. — № 11. — С. 52–57.
- Енин, Ю. И.** Анализ затрат в отраслях народного хозяйства республики на основе межотраслевого баланса / Ю. И. Енин // *Бел. экон.: анализ, прогноз, регулирование.* — 2000. — № 11. — С. 2–6.

- Зайцев, В. К.** Система национальных счетов и государственное программирование в Японии / В. К. Зайцев — М. : Наука, 1984. — 225 с.
- Иванов, Ю. Н.** Некоторые аспекты национальных счетов стран Содружества Независимых Государств в 2000–2005 годах / Ю. Н. Иванов, Т. А. Хоменко // *Вопр. статистики*. — 2007. — № 6. — С. 19–23.
- Исаев, Б. Л.** Балансы межотраслевых финансовых связей / Б. Л. Исаев. — М. : Наука, 1973. — 278 с.
- Исаев, Б. Л.** Интегрированные балансовые системы в анализе и планировании экономики / Б. Л. Исаев. — М. : Наука, 1969. — 336 с.
- Калинин, Н. Г.** О системе бухгалтерских и национальных счетов / Н. Г. Калинин // *Бухгалт. учет*. — 1995. — № 1. — С. 30–32.
- Кипарисов, Н. А.** Пути развития советского учета / Н. А. Кипарисов // *Вестник ИГБЭ*. — 1929. — № 4. — С. 389–396.
- Ковалев, Л. А.** Система национального счетоводства как информационная база управления материальными и денежными потоками в стране / Л. А. Ковалев // *Бел. экон. журнал*. — 2000. — № 4. — С. 99–107.
- Кремлев, Н. Д.** Система национальных счетов как отражение теневой экономики (вопросы оценки) / Н. Д. Кремлев, В. А. Сивелькина // *Вопр. статистики*. — 2001. — № 2. — С. 35–42.
- Курс социально-экономической статистики : учеб. для вузов / под ред. М. Г. Назарова.** — М. : Омега-Л, 2006. — 984 с.
- Лемешевский, И. М.** Макроэкономика (Экономическая теория) : учеб. пособие для вузов / И. М. Лемешевский. — Минск : ФУАинформ. — 2004. — 576 с.
- Лугинин, О. Е.** Статистика в рыночной экономике / О. Е. Лугинин. — Ростов-н/Д : Феникс, 2006. — 509 с.
- Ляднова, Т. О.** Методы разработки баланса народного хозяйства / Т. О. Ляднова, В. Ф. Медведев. — Минск : БелНИИНТИ, 1987. — 73 с.
- Макроэкономическая статистика : учеб. пособие для вузов / В. Н. Салин [и др.]; под общ. ред. В. Н. Салина.** — М. : Дело, 2000. — 336 с.
- Масакова, И. Д.** О практике расчетов валового регионального продукта / И. Д. Масакова // *Вопр. статистики*. — 2007. — № 4. — С. 23–28.
- Мезоэкономика : учеб. пособие для экон. вузов / Н. И Брагин [и др.]; под ред. проф. И. К. Ларионова.** — М. : Дашков и К°, 2001. — 444 с.
- Молчанов, Д. И.** Квартальные национальные счета: Исчисление квартальных показателей в текущих ценах. Специфические проблемы исчисления квартальных показателей / Д. И. Молчанов // *Вопр. статистики*. — 1999. — № 9. — С. 10–16.
- Мэнкью, Н. Г.** Макроэкономические показатели / Н. Г. Мэнкью // *Макроэкономика : [пер. с англ.]*. — М. : Изд-во МГУ, 1994. — Гл. 2. — С. 57–90.
- Национальное счетоводство // Статистика: показатели и методы анализа: справ. пособие / Н. Н. Бондаренко [и др.]; под ред. М. М. Но-викова.** — Минск : Современ. шк., 2005. — Разд. 1. — С. 6–144.
- Национальное счетоводство : учеб. для студ. экон. вузов / Б. И. Башкатов [и др.]; под общ. ред. Б. И. Башкатова.** — М. : Финансы и статистика, 2002. — 608 с.
- Национальные счета Республики Беларусь : стат. сб. / М-во статистики и анализа Респ. Беларусь.** — Минск : Информстат М-ва статистики Респ. Беларусь, 2007. — 168 с.
- Нестеров, Л. И.** Новый этап расчетов показателей национального богатства в мире / Л. И. Нестеров // *Вопр. статистики*. — 2001. — № 3. — С. 69–81.
- Нигматулин, Р. И.** Таблицы «затраты-выпуск» Республики Башкортостан / Р. И. Нигматулин, А. Р. Саяпова, Л. Д. Мазитова // *ЭКО*. — 2006. — № 3. — С. 90–105.
- Никитина, В. З.** Моделирование материально-финансовых отношений предприятий и отраслей / В. З. Никитина, А. И. Ставчиков. — М. : Наука, 1977. — 206 с.
- Ничипорович, В.** От баланса народного хозяйства к системе национальных счетов / В. Ничипорович // *Нац. экон. газ.* — 1993. — № 40–41.
- Новиков, М. И.** Введение в систему национальных счетов : учеб. пособие / И. М. Новиков. — Минск : Выш. шк., 1995. — 109 с.
- Новиков, М. М.** Анализ и оценка совместимости внутренней структуры интегрированных показателей национальных счетов / М. М. Новиков // *Бухгалт. учет и анализ*. — 1999. — № 3. — С. 29–31.
- Новиков, М. М.** Макроэкономическая статистика : учеб. пособие для вузов / М. М. Новиков, И. Е. Теслюк. — Минск : БГЭУ, 1996. — 132 с.
- Отражение финансовых потоков в системе национальных счетов // Статистика финансов : учеб. для вузов / М. В. Вахрамеева [и др.]; под ред. В. Н. Салина.** — М. : Финансы и статистика, 2000. — Разд. II. — С. 113–204.
- Пансков, В. Г.** Сводный финансовый баланс государства / В. Г. Пансков. — М. : Финансы и статистика, 1987. — 160 с.

Переяслова, И. Г. Статистика : учеб. пособие для вузов / И. Г. Переяслова, Е. Б. Колбачев, О. Г. Переяслова. — Ростов н/Д : Феникс, 2003. — 288 с.

Позняков, А. М. Применение нелинейных моделей межотраслевого баланса в исследовании и прогнозировании внешнеторговой деятельности / А. М. Позняков // Бел. экономика: анализ, прогноз, регулирование. — 2004. — № 11. — С. 25–37.

Полоник, С. С. Анализ динамики важнейших показателей системы национальных счетов Республики Беларусь / С. С. Полоник // Бел. экономика: анализ, прогноз, регулирование. — 2002. — № 2. — С. 10–21.

Полоник, С. С. Опыт работы по внедрению системы национальных счетов в Республике Беларусь / С. С. Полоник // Бел. экономика: анализ, прогноз, регулирование. — 2000. — № 6. — С. 2–5.

Попов, А. И. Национальное счетоводство. Система национальных счетов / А. И. Попов // Экон. теория : учеб. для вузов. — СПб. : Питер, 2006. — С. 176–181.

Ровинский, Г. Г. Баланс обобществленного сектора СССР как хозяйственной единицы (госбаланс) / Г. Г. Ровинский // Вестн. ИГБЭ. — 1928. — № 12. — С. 1089–1092.

Рудановский, А. П. Построение государственного баланса / А. П. Рудановский. — М. : Изд-во Наркомторга СССР и РСФСР, 1928. — 100 с.

Рудановский, А. П. Принципы общественного счетоведения / А. П. Рудановский. — 2-е изд., перераб. — М. : Макиз, 1925. — 271 с.

Руссиян, И. Двойная бухгалтерия государственного и общественного хозяйства / И. Руссиян // Счетоводство. — 1898. — № 1–2. — С. 6–10; № 3. С. 36–38; № 4. — С. 54–58.

Рыбакова, О. М. Интеграция финансовой отчетности акционерных обществ в систему национального счетоводства / О. М. Рыбакова, Е. М. Гирбасова // Бухгалт. учет и анализ. — 2005. — № 9. — С. 21–24.

Рыбакова, О. М. Интеграция финансовой отчетности коммерческих банков в систему национального счетоводства / О. М. Рыбакова, Е. М. Гирбасова // Бухгалт. учет и анализ. — 2006. — № 1. — С. 30–34.

Рыбакова, О. М. Интеграция финансовой отчетности торговых организаций в систему национального счетоводства: проблемы бухгалтерского учета и отчетности / О. М. Рыбакова // Бухгалт. учет и анализ. — 2007. — № 4. — С. 25–28.

Рябушкин, Б. Т. Система национальных счетов в зарубежной статистике / Б. Т. Рябушкин. — М. : Статистика, 1969. — 179 с.

Система национальных счетов — инструмент макроэкономического анализа : учеб. пособие / Ю. И. Иванов [и др.] ; под ред. Ю. И. Иванова. — М. : Финстатинформ, 1996. — 285 с.

Система национальных счетов // Методологические положения по статистике / М-во статистики и анализа Респ. Беларусь. — Вып. 2. Минск : Минстат, 2003. — Разд. 7. — С. 142–273.

Система национальных счетов: изучение методов. — Нью-Йорк : ООН, 1969. — 188 с.

Слепов, В. А. Использование систем национальных счетов и платежного баланса для макрофинансового анализа / В. А. Слепов, Е. М. Петрикова // Финансы. — 2005. — № 10. — С. 24–29.

Соколов, Я. В. Возникновение и развитие макроучета / Я. В. Соколов // История развития бухгалтерского учета. — М. : Финансы и статистика, 1985. — Гл. 6. — С. 198–253.

Сошникова, Л. А. Методологические вопросы анализа межотраслевого баланса / Л. А. Сошникова, В. Н. Тамашевич, Е. В. Коноваленко // Вопр. статистики. — 2001. — № 12. — С. 3–7.

Сошникова, Л. А. Методологические вопросы прогнозирования межотраслевого баланса / Л. А. Сошникова, В. Н. Тамашевич // Вопр. статистики. — 2002. — № 10. — С. 8–14.

Сравнение системы национальных счетов и системы баланса народного хозяйства. Ч. 1. Концептуальные взаимосвязи. — Нью-Йорк : ООН, 1977. — 98 с.

Струмилин, С. Г. К теории советской статистики / С. Г. Струмилин // Статистика и экономика. — М. : Наука, 1979. — Разд. 1. — С. 5–162.

Стуков, С. А. Новейшие тенденции в развитии производственного учета / С. А. Стуков. — Калинин : КГУ, 1983. — 48 с.

Условия сводки госбаланса, разработанные секцией ИГБЭ по государственному балансу // Вестник ИГБЭ. — 1929. — № 2. — С. 117–129.

Фигурнов, Э. Б. Национальные квартальные счета / Э. Б. Фигурнов // Статистика народного богатства, народного дохода и национальные счета (очерки по балансовой статистике). — М. : Наука, 1967. — С. 180–198.

Чобану, К. Г. Финансы хозяйств в системе национальных счетов / К. Г. Чобану // Вопр. статистики. — 2003. — № 9. — С. 10–21.

Шахова, Г. Я. Сводный финансовый баланс и система национальных счетов / Г. Я. Шахова // Финансы. — 1994. — № 4. — С. 3–11.

Шевлюков, А. П. Валовое накопление основного капитала: гармонизация показателей бухгалтерского учета и системы национальных счетов / А. П. Шевлюков // Бухгалт. учет и анализ. — 2002. — № 4. — С. 22–27.

- Шевлюков, А. П.** Взаимосвязь показателей национальных и бухгалтерских счетов / А. П. Шевлюков // Весн. Бел. дзярж. экан. ун-та. — 2002. — № 2. — С. 33–37.
- Шевлюков, А. П.** Консолидированные макроэкономические балансы экономики Республики Беларусь : монография / А. П. Шевлюков. — Гомель : Бел. торгово-экон. ун-т потребит. кооп., 2002. — 88 с.
- Шевлюков, А. П.** Константная бухгалтерия и логисмография: история, перспективы возрождения / А. П. Шевлюков // Бухгалт. учет и анализ. — 2001. — № 10. — С. 10–18.
- Шевлюков, А. П.** Совершенствование статистической отчетности в Республике Беларусь : монография / А. П. Шевлюков. — Гомель : Бел. торгово-экон. ун-т потребит. кооп., 2002. — 60 с.
- Шевлюков, А. П.** Теоретические основы макроэкономической концепции бухгалтерского учета : монография / А. П. Шевлюков. — Минск : БГЭУ, 2001. — 164 с.
- Эйдельман, М. Р.** Межотраслевой баланс общественного продукта (теория и практика его составления) / М. Р. Эйдельман. — М. : Статистика, 1966. — 375 с.
- Экономическая статистика** : учеб. для вузов / под ред. Ю. Н. Иванова. — М. : ИНФРА-М, 2007. — 736 с.
- Якубова, И. П.** Место бухгалтерского учета в управлении макроэкономикой / И. П. Якубова // Бухгалт. учет и анализ. — 2002. — № 1. — С. 43–48.
- Якубова, И. П.** Совершенствование бухгалтерской отчетности в целях интеграции в систему национальных счетов / И. П. Якубова // Бухгалт. учет и анализ. — 2001. — № 5. — С. 18–21.

Вучэбнае выданне

Шаўлюкоў Аляксандр Пятровіч

НАЦЫЯНАЛЬНАЕ РАХУНКАВОДСТВА

Вучэбны комплекс

Рэдактар А. Р. Прывалава
Тэхнічны рэдактар Н. М. Карасева
Камп'ютэрная вёрстка Л. Г. Макарава

Падпісана ў друк 26.01.09. Папера друкарская № 1.
Фармат 60 × 84 ¹/₁₆. Гарнітура Таймс. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 19,53. Ул.-выд. арк. 20,5. Тыраж 155 экз.
Заказ №

Установа адукацыі «Беларускі гандлёва-эканамічны
універсітэт спажывецкай кааперацыі».
246029, г. Гомель, прасп. Кастрычніка, 50.
ЛІВ № 02330/0056814 ад 02.03.2004 г.

Аддрукавана ва ўстанове адукацыі
«Беларускі гандлёва-эканамічны універсітэт
спажывецкай кааперацыі».
246029, г. Гомель, прасп. Кастрычніка, 50.